

Переднє слово

Це перша спроба написати про життєвий шлях видатного дзензелянина, який навіть в радянській системі зробив неймовірно багато для села. Насмілюсь сказати, що більше нього ніхто ніколи зробити не зможе. Його здобутки можна поставити хіба що поряд з досягненнями О.Д.Черненка і Х.А.Барановського, які на 1912 рік зробили Дзензелівку одним з найрозвинутіших сіл в світі. До речі, трудову діяльність Макаренко починав саме в Дзензелівському ощадно-позичковому товаристві заснованому Черненком і очолюваному Барановським. Але то були інші часи, та й Черненко і Барановський не були корінними дзензелянами.

В книзі: світлин	- 92
картин	- 1
копій документів	- 6
карт	- 3

Ю.Дудник

Село Дзензелівка – 2020 рік.

Макаренко Прокіп Васильович (21 липня 1899 – 8(?)липня 1976)

Розділ 1.

Родовід. Освіта. Початок трудової діяльності. Революція 1917 року. Коротка хронологія подій в Умані в 1917-20 роках. Просвіта. Виступ в клубі. Петлюрівщина. УКП. Служба в армії. Трудова діяльність в 1922 – 1929 роках. НЕП. Робота в млині. Одруження. Вступ в колгосп.

В Характеристиці, написаній приблизно 1956 року, вказана дата народження 8 липня. В привітальних телеграмах з нагоди 60-річчя дати на поштовому штемпелі від 21 по 25 липня. В газеті „Іскра Хінгана“ від 28.07.1959 написано, що на днях відзначив 60-річчя. Ймовірно 8 липня це за старим стилем, а за новим буде 21 липня.

Відповідно Місяцеслову, 8 липня за старим стилем церква відзначала день Святого Великомученика Прокопія і Святого Прокопія, Христа ради юродивого, Устюзького чудотворця.

При видачі паспорта, (паспорт виданий в 1937 році – з протоколу допиту від 12 листопада 1937 року), (серія ДЗБ № 060546 - із анкети арештованого - від 27 вересня 1937 року) керувалися, очевидно, якимось документом про народження – де стояла дата за старим стилем. Цю дату записали в паспорт, не перевіривши в новий стиль (Григоріанський календар).

25 лютого 1918 року в Коростені Мала Рада Центральної Ради офіційно прийняла рішення про введення в Україні Григоріанського календаря. По старому стилю нововведення почало діяти з 16 лютого 1918 року – з календаря випали 2 останні тижні лютого, а 16 лютого стало 1 квітня.

Отже точна дата народження Макаренка П.В. – 21 липня за існуючим нині календарем.

Дата смерті теж може бути трохи не точна – свідоцтва про смерть І СР 311216 було видане 9 липня 1976 року, помер він очевидно на день раніше.

Родовід.

Предки Прокопа Васильовича жили на Нестерівській вулиці.

Прапрапрадіда Прокопового звали Олексій Макаренко, дружиною його буда Катерина. В які часи вони жили поки не встановлено.

Прапрадіда Прокопового звали Іван Олексійович Макаренко. Народився він або 28.03.1776 року, або 21.03.1778 року – в сім'ї Олексія і Катерини Макаренків були два хлопчики Івани.

Прадід Прокопа, - Вакула Іванович Макаренко (1807* – 1870) працював в пана Дяковського (в спогадах в пана Дзензеля, однак за офіційними даними в селі жив пан Дяковський) ковалем. Пан жив на Мальованому кутку біля Панського ставка. „ Вакула був беглець з Січі“(якщо це так то очевидно не Вакула, а його предки).

Дата народження відповідає спогадам: конфіскація маєтків та іншої власності Потоцького здійснювалася на підставі указів імператора Миколи I від 22 березня та 10 травня 1831 року. В цей час Вакула (за переказами) був парубком.

Дата смерті встановлена так: в таблиці детального обчислення угідь до плану села Дзенгелівки укладеній 1871 року – головою двору вказаний Афанасій (Танась) (Опанас) Вакулович Макаренко. Тобто, Вакули вже не було на світі. Хто був дружиною Вакули не встановлено. У Вакули було троє дітей Танась – 1936 року народження, Параска – 1949 року народження, Марія – 1851 року народження.

Після передачі села в військове відомство почалося заселення Мальованого кутка. І одним з перших його поселенців був Макаренко Вакула Іванович, де й зараз живуть його нащадки. Більше нічого про Вакулу не відомо.

Танась (1836* – 1914) – це дід Прокопа. Дата його смерті встановлена за переказами Григорія Васильовича Макаренка (6.05.1911 – 22.07.2002) , брата Прокопа. Танась помер коли було Григорію років 3 і прожив років 80.

„Я тобі скажу як це було. Він, я ще помню, помню діда Танася, помню як він лежав слабкий на лежанці. А батько служив мій. Бо ще й батько приїхав то дід їв сушню, з'їв одну грушку і напився юшечки-водички з груш. А батько входить в хату в шинелі, з шаблею, чіпляє шаблю, шинелю. Прийшов, поцілував. Тут піп увійшов, маслосвятіє зробили, бо я ще так притулився і дивлюсь що піп кадилом кади і читає. Зробили це маслосвятіє. Батько вийшов десь надвір. А дід до матері: „Катю, а де Василь?“ Мати гукнула Василя, а він розплющив очі і вони почали плакати. Років 3 тоді було мені - то це десь в 1913-14 році.“

Про Танася є такий спогад: „Тоді Танась підріс, був уже хлопчак здоровий, ну парубок. А Михайленко, Михайленки, то він робив в волості писарем. Отут він жив де жив той Тихін Михайленко, там жив коло Громадського ставка. Од ставка одна вулиця була аж до Дігтяренка. То тут Михайленки тіки жили, - і з того боку Михайленки.“ (В іншому спогаді не Михайленко, а Дудник, який жив теж біля Громадського ставка. (див. опис і карту 1879 року).

„А тоді як робив в волості тай приїжджає з волості, каже жінці : „Марино, не буде вже панщини, скасують панщину, перейде в казну село“. А цей Танась цього ж Вакули ходив до цієї дівчини, до Варки, і вони побалакали. Вона каже: „Знаєш Танасю, не буде панщини, самі будем робити. Не на пана а вже в казну будем платити.“ А цей Танась прийшов тай каже: „Знаєте мамо – не буде вже панщини“. А та мати сусідці, а та ще – пішло. Але тут осавула, управляючий приїжджає Перець, служив у пана, донеслось до нього, а він до пана. А пан каже - всипати йому 25 різок і давай дзвонити дзвони і Танася до тої сходки, і вже починають. А в те врем'я якраз приїхав міністр чи шо, шо розвозе маніфести - він сам зачитував. Але як побачив каже – шо це за сходка? – А це, каже проти пана казав шо не буде панщини, шо панщину скасують, то це йому 25 різок. Протів пана агітує людей. Каже остановіть, ти каже вмієш читати? – Вмію. Ну то шо, витягає з-за пазухи розкрутне – вилазь на стіл, на читай. Він читає: „Год імені Імператора такого-то, від такого-то панщина відмінюється, переходе Дзензелівка, Кищенці, Маньківка, Харківка, Подобна, Добра – в казну переходить.“

Що в цьому спогаді може відповідати дійсності. 1833 року, а не 1861, Дзензелівка перестала бути кріпацьким селом і за наказом Імператора Миколи I (наказ був виданий 1831 року) була відібрана в Потоцького і передана в казну, а потім стала військовим поселенням. Отже Танась не міг читати цей наказ бо його ще не було на світі. Якщо мати на увазі цю подію, то – очевидно тут мова про Вакулу. Якщо мова йде про 1861 рік, то все правильно.

Отже з 1933 року, з переходом села в військове відомство почалося заселення Мальованого кутка – тієї території де жив пан і були його господарські споруди, обори, сад. На карті 1879 року (в дійсності карта відповідає таблиці детального обчислення угідь укладеній 1871 року) бачимо, що права сторона кутка заселена дев'ятьма садибами, а зліва тільки одна садиба Афанасія (Танася) (Опанаса) Макаренка площею 1,95 десятини. Це й є садиба Прокопового діда. За спогадами на цьому місці були панські обори, росли щепи, кузня була і росли шовковиці – пан розводив шовкопрядів.

Григорій Васильович Макаренко згадував:

„Стара Вакулова хата стояла коло хати Гандрея метрів 4 до Панської греблі, лицем до ставка. Панська кузня була проти моєї хати за метрів 20 від ставка. В кількох місцях там провалювалось (між хатою і Горбком) так як ото криниця, але його засипали, ніхто не лазив. А від кузні до Горбка були гоборі для волів. Будинок пана був де Карапустін живе. А від моєї хати до кінця земель Вакули були шовковні“.

Трохи неточність – хата Вакули стояла (див карту 1879 року) проти границі земельних ділянок Химичука Михайла і Михайленка Матвія, зараз тут живуть Воронова Надія Іванівна і Фоміни). А от шовковні дійсно були так як і вказано в спогадах на земельній ділянці Макаренка Луки Танасьовича (мого прадіда). Вони (чи може прищеплені від них) дожили до 1950 років.

Дружину Танася звали Варка (Варвара) Єфимівна (народилася 1839* року) – з роду Дудників (з Михайленкового кутка). Батька Варки звали Дудник Єфим Ісаакович (1806* - ?). Від першої дружини Феодосії Яківни в Дудника Єфима було 7 дітей:

Домнікія – 1832* р.н. – була дружиною Солохи Мартина Федоровича 1823*р.н.;

Григорій – 1836* р.н.;

Анастасія – 1937* р.н.;

Ірина – 1839* р.н.;

Варвара – 1839* р.н. – дружина Танася (Ірина і Варвара можливо були близнючки);

Матвій – 1842* р.н.;

Мотрона – 1847* р.н.

Від другої дружини Параски Єфимівни – 1831* р.н. в Дудника Єфима було 5 дітей:

Олександра – 1851* р.н.;

Феодора – 1852* р.н.;

Віра – 1855* р.н.;

Кузьма – 1862* р.н.;

Опанас – 1864* р.н.

Як бачимо в родині Дудника Єфима Ісааковича було 8 дівчат, що відповідає спогадам дзензелян.

Із спогадів Дудніченко Марії Іванівни (народилась 7 квітня 1928 року), записано в грудні 2000 року: „Жінка Макаренка Танася Вакуловича (мені прабаба) Варка – Макаренчиха в постолах ходила з лика. Вона була з Дудників – де Гриць, Артем, Лаврін. Танась був церковним старостою.“

У Танася і Варки було шестеро дітей – три сини і три дочки. За спогадами, - серед синів найстаршим був Лукаш, другим Ригорко (в інших спогадах навпаки – найстаршим Ригорко, другим Лукаш) і найменшим Василь. Дочок звали Тетяна – 1861* р.н., Мотря – 1863* р.н., Меланка – 1864* р.н.

* - дати за сповідним розписом Параскеївської церкви 1866 року (ЦДІАК, ф 127, опис 1015, справа 1119)

Очевидно спогади щодо дат народження синів не точні. Лука (Лукаш) Танасьович – це мій прадід, народився 1877 року, тобто Василь (1869? року народження) був старшим. Тоді чому він залишився на батьківщині? За звичаєм залишався найменший з синів. Скоріше за все через те, що він служив в армії 20 років. Достовірним тут є те, що сини народилися не раніше 1866 року.

„У Танася був кінний млин. Почав його будувати ще Вакула, закінчив Танась. Його розібрали до революції бо велике колесо вже прийшло в негідність. Пальці в передачах грабові робили“. Один камінь від цього млина лежить зараз коло порога хати Григорія Васильовича Макаренка. Половина другого під дверима літньої кухні чи хліва, а друга половина десь у Андрія Васильовича Макаренка. „Була і в Танася своя кузня мабуть на базі ще панської. Були і бджоли 100-150 дуплянок. Липові або вербові дуплянки. Як переповнювались довбанки то вниз викопували яму, обмащували її і туди бджоли носили мед“.

Танась поділив обійстя на три частини всім синам, Василь залишився на батьківщині – південно-східна частина садиби, де була хата. Середня частина дісталась Лукашові, а північно-західна Ригоркові.

„Дід Танась з парубка і до смерті був церковним старостою. І його не там поховали, не на кладбищі, а коло церкви. Як церковного старосту. А він до смерті був церковним старостою всьо врем'я“.

Макаренко Василь Танасьович (1869? – 1943 весна) – це батько Прикопа. Дружиною Василя була дочка лісника Макаренко (Школенко) Катерина Герасимівна (1877? – 21.11.1959), з Рижанівки, Звенигородського району.

У Василя Танасьовича і Катерини Герасимівни було четверо дітей, - три сини Прокіп, Андрій і Григорій і дочка Дарка.

Прокіп - 1899 року народження;

Андрій – 1904 року народження;

Григорій - 1911 року народження;

Найстаршою була Дарка, точна дата народження її не відома – приблизно 1897 рік.

1915 рік. 1-Макаренко Дарка Василівна (1897?-?), 2- Макаренко (Школенко) Катерина Герасимівна (1877–21.11.1959), 3-Макаренко Григорій Васильович (6.05.1911 – 22.07.2002)

1917 рік. I ряд: 1-Макаренко Василь Танасьович, 2-Макаренко (Школенко) Катерина Герасимівна, 3-Макаренко Прокіп Васильович. II ряд: 1-Макаренко Григорій Васильович, 2-Макаренко Андрій Васильович

Із спогадів Григорія Васильовича Макаренка: „ Батько служив 25 (в іншому спогаді 20) років, йому дали в Босівці біля Ботвинівки 2 (в іншому спогаді 1,5) гектари, бо тут не було, то всі солдати зразу продали, а батько не продав, а віддав землю в Ботвинівці дочці Дарці.“ „ Батько був солдат і йому на Переводі дали землю. Там він і побудував хату для Прокопа, де потім жив Прокіп. Солдат забирали на 20 років примусово. Було 4 солдати:

Макаренко Василь Танасьович,
Галемпій,
Лук'янчук – з Гатки,
Березовиченко – не з Стіпчуків.“

Що з цих спогадів відповідає дійсності:

У Василя Танасьовича були пізні діти можливо через тривалу службу.

Дзензелянам - солдатам дійсно давали землю біля Ботвинівки про це говорить опис і карта 1879 року.

Відповідно опису і карти 1879 року земля на Переводі призначалася для розширення села – створення нових господарств.

Василь Танасьович служив не як солдат військового поселення. Військові поселення були скасовані в середині 1857 року, селяни перейшли в статус державних селян, а в 1861 році було скасоване кріпацтво.

За спогадами Григорія Васильовича „після служби мій батько був зборщиком, збирав податі“.

„Батько балакав, а я чув. Батько все знав, був розумний – старий революціонер. Як служив в армії то робили революцію. У батька була бумажка скинути царя і за самостійну Україну. То він в армії як була небезпека цю бумажку з'їв“.

З цього випливає, що він був учасником першої світової війни.

У справі про засудження Прокопа Васильовича, його дружина Марія Михайлівна в листі від 31 липня 1939 року до Прокурора СРСР вказує про Василя Танасьовича таке: „ Батько його мав 5 десятин землі на 6 душ сім'ї. Батько чоловіка після розділу двору пішов на виробництво, працює в Воронежі майстром-турбіністом. Один з братів – інженер військового заводу, другий – хімік також на військовому заводі.“

Про яких братів іде мова – не з'ясовано. За даними родоводу відомо, що у Василя Танасьовича було 2 брати – Лука і Григорій. Лука – це мій прадід, він точно нікуди не виїжджав, про Григорія - не відомо. Якщо мова йде про братів Прокопа, то в нього було два брати – Андрій 1904 року народження і Григорій 1911 року народження. Вони в ці часи точно нікуди не виїжджали. Можливо мова йде про братів Марії Михайлівни – в неї теж було два брати - Михайло і Іван, але про них нічого не відомо.

Із спогадів Павленко (Макаренко) Галини Андріївни (17.06.1941 – 15.05.2019). Записано 28 березня 2019 року:

„Дід Василь виїжджав на Донбас – в Макіївку. Коли виїхав не знаю. Виїхав з дружиною Катериною. Там жила його дочка Дарка, яка була одружена з Костянтином Фоміним. В Дарки і Костянтина була дочка Юлія, в Юлії син Федір Фомін. До неї (до Дарки) і поїхав Василь Танасьович з дружиною. Повернулись вони в Дзензелівку в 1941 році, коли німці окупували Україну. Причому прийшли пішки і привезли все на возику.“ За спогадами Григорія Васильовича Дарка вийшла заміж в Ботвинівку. І її чоловіка репресували. Очевидно вона вдруге вийшла заміж в Макіївці, втікши туди від репресій.

Характеристика сільської ради 1935 року каже про Прокопового батька таке:

„... його батько по селу лічиться міцним середняком, до розкуркулення не підлягав, виборчих прав не позбавлявся, вибув із села на виробництво по своєму бажанню в 1931 році де працює до цього часу. У дворі батька Макаренка Прокопа, по маючим ся архівним документам при сільраді, в 1920 році рахувалось 6 душ сім'ї, всієї землі 5,75 дес.

В 1929 році батькові Макаренка П.В. доводилось тверде завдання хлібоздачі в кількості 120 пудів, в якому дворі рахувалось землі 4,84 дес. , сем'ї 4 душі, що стверджується.“

Характеристика сільської ради 1937 року:

„Народився в сем'ї селянина по соцстану кулака, в якого було майно до Революції: польової землі 8,00 га, садибної 1,50 га дві парі коней, дві корови, в час революції теж саме майно, перед колективізацію батько утік із села який до цього часу не повертався в село“.

Характеристика сільської ради 1939 року:

„Як міцному середняку батькові Макаренко П.В. доводилось тверде завдання по хлібопоставках державі, якого злосно не виконав втікши з села невідомо куди. Сам Макаренко П.В. був власником-спільником нафтового млина в с. Дзензелівці.“

На допиті (12 листопада 1937 року) Прокіп Васильович сказав про батька таке:

„батько вважався заможним середняком, в своєму господарстві мав землі 7 га, 2 коней, корову і дрібний сільськогосподарський інвентар. В 1929 році батькові доводилось тверде завдання по хлібу, яке він виконував. Розкуркулений не був, також не позбавлявся виборчих прав.“

Із свідчення свідка Семченка (29 жовтня 1937 року):

„Батько його мав міцне куркульське господарство, в 1930 році доводилось тверде завдання його батькові, але Макаренко Прокіп в той час проліз в актив , повідомив своєму батькові, що його намітили розкуркулити і батько втік з села не відомо куди.“

Свідок Бас (30 жовтня 1937 року):

„Батько його мав велике куркульське господарство, але від розкуркулення сховався.“

З листа Прокопа Сталіну: (10 березня 1938 року):

„При цьому додаю, що мій батько середняк розкуркуленню не підлягав і не розкуркулювався, виборчих прав не позбавлявся.“

Маємо тільки одне джерело, яке вказує дату вибуття Прокопового батька на виробництво, причому за власним бажанням – 1931 рік. Це джерело досить надійне – довідка сільської ради від 21.6.1935 року. В листі до Прокурора СРСР дружина Прокопа вказує, що він працює в Воронежі майстром-турбіністом.

Всі інші джерела (після арешту Прокопа!) вказують, що його батько втік від розкуркулення невідомо куди і не з'явився в селі до цього часу – тобто до 1937 року.

Працюючи в сільській раді з 1927 року, звичайно, Прокіп Васильович міг знати про черговий етап розкуркулення і міг запропонувати батькові виїхати на виробництво, тим самим убезпечивши себе і всю родину. Звертає на себе увагу вік Прокопового батька – в 1931 році йому було 62 роки (народився в 1869? році). Можливо тут помилка з роком народження Прокопового батька, а може так і було. Це можна уточнити по Метричних книгах.

Уточнити про предків Макаренка Прокопа Васильовича можна буде після опрацювання Метричних книг. Поки ця робота не проведена.

Отже 8 липня (це дата за старим стилем, а за новим буде $8 + 13 = 21$ липня) 1899 року в сім'ї Василя Танасовича і Катерини Герасимівни Макаренків народився син Прокіп. Він був другою дитиною в сім'ї після Дарки.

В характеристиці 1953 року написано, що він в 1915 році закінчив 4-х класне земське училище в селі Дзензелівці. Тут неточність.

В багатьох документах слідчої справи, в тому числі написаних самим Прокопом Васильовичем, вказано, що він закінчив 2 класи Дзензелівської Земської школи в 1915 році. Ця інформація може свідчити про те, що Земська школа була відкрита в Дзензелівці в 1913, а не в 1912 році. Бо якби вона була відкрита в 1912 році, то Прокіп закінчив би школу в 1914 році. А раніше початкова освіта здобувалась в „сільському училищі“, яке знаходилось на садибі, яку зараз займає Левченко Олег Віталійович (див опис і карту 1879 року). Оце й вся його офіційна освіта. Разом з Прокопом в школі вчився Тарган Олександр Іванович – 1901 року народження. „Ми разом росли і вчилися разом в школі.“ (свідчення Таргана О.І. 21 серпня 1939 року).

Дзензелівська Земська школа, в якій навчався Прокіп Васильович. Фото 1970-х років.

Однокласником Прокопа Васильовича був і Михайленко? Олександр. „Чомусь я часто пригадую ті роки далекого минулого, коли з тобою сидів на одній парті, заводили обмінну торгівлю з тобою. Я вимінював у тебе коробки-портсигари, не обходилося іноді і без гострих ексцесів у тій торгівлі і просто смішно“ (лист від Сашка Михайленка? з Києва від 11.01.1964 року).

В той час в Дзензелівці існувало „Дзензелівське 4-х класне міське училище Дзензелівського ощадно-позичкового товариства“ (в

народі називається Вища школа). Училище готувало кадри для сільської кооперації.

Однак, Прокіп не пішов далі вчитись, а одразу після закінчення 2-х класної Земської школи пішов працювати в Дзензелівське ощадно-позичкове товариство рахівником і працював там до 1920 року. Очевидно був здібний, бо прийняли в ощадно-позичкове товариство, та й років йому було вже майже 16. В характеристиці 1953 року підписаній 139 дзензелянами навіть вказані дати його роботи в Ощадно-позичковому товаристві - з 15.09.1915 року по 20.08.1920 року.

Освіта.

Крім інформації з характеристики 1953 року: „Тов. Макаренко закінчив заочно Одеський плодово-ягідний технікум в 1932 році.“ ніякої більше інформації про освіту після Земської школи немає ні в спогадах, ні в інших джерелах. Він вчився сам і вчився протягом всього життя. Листування, зустрічі, участь в виставках, нарадах, семінарах. Жодна новина в галузі науки і техніки, що були пов'язані з його інтересами не проходили повз нього. І це було навіть після виходу на пенсію. Він жадібно переймав досвід інших і ділився з усіма своїм. Це багато фахових статей в пресі і виступи на радіо. Це постійне спілкування з Мічурініним, а після його смерті з його секретарем Бахаревим. „Універсал і енциклопедист“ – так про нього написано в книзі „Останній індивідуал“.

Щодо Одеського плодово-ягідного технікуму, по перше – не з'ясовано чи такий технікум (чи інший учбовий заклад) взагалі тоді існував. По друге – ніхто, ні сам Прокіп, ні його дружина, ні Бахарев про це не згадують. Очевидно така інформація була через те, що Прокіп Васильович мав тісний зв'язок з Одесою в питаннях вирощування південних культур, винограду, а також виноробства.

„Мені, малограмотному, що закінчив 2-х класне земське училище в 1915 році, не маючи часу, спеціальної освіти, прийшлося надсилу працювати і вчитися без відриву від виробництва“ (20 жовтня 1939 року – лист до Президії Верховної Ради СРСР).

„Будучи малограмотним, без спеціальної освіти, зустрічався з труднощами, приходилось терпіти багато неприємностей і глузувань з боку ворожих елементів, які всілякими способами старались зірвати заходи держави. Все це його не зупиняло. Для того, щоб добитися свого, вчити колгоспників і готувати кадри, треба було вчитися самому. І ось молодий і енергійний Мічурінець Макаренко закінчивши десятирічку, вчить колгоспників“ (31 липня 1939 року – лист Марії Михайлівни до Прокурора СРСР).

Тут неточність – десятирічки в Дзензелівці тоді не було. Перший випуск десятирічки в Дзензелівці відбувся в 1939 році. Очевидно, дружина Прокопа має на увазі, що Прокіп методом самоосвіти досяг рівня десятирічки.

„Останні роки Макаренко віддавався навчанню, вивченню методів І.В.Мічуріна і реалізації їх в колгоспах“ (13 квітня 1938 року – лист Бахарєва Хрущову).

„Завалений практичною роботою, ще недавно малограмотний тридцяти восьмилітній Макаренко тепер закінчує десятирічку. Він створив чудову наукову бібліотеку, вивчає ботаніку, фізіологію, хімію, генетику.“ (нарис Бахарєва „Діла і мрії мічурінця Макаренка“ в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року). Знов мова про десятирічку, але сам Прокіп Васильович ніколи ні в яких документах про десятирічку не згадував.

Підсумовуючи інформацію про освіту – бачимо, що офіційною освітою Прокопа було лише 2 класи Дзензелівської Земської школи. Всі інші знання він здобував самоосвітою – наполегливою працею протягом всього життя. В Прокопа була велика бібліотека. Де вона поділася не відомо. В спогадах про це не згадується. В фондах сільської бібліотеки його книг теж немає.

Про дитячі роки Прокопа майже нічого не відомо.

Очевидно, ще з дитинства в Прокопа виникла тяга до землі і всього, що на ній росте. На садибі його батька ще з часів, коли земля була панська, росли щепи, сад, шовковні. А ошадно-позичкове товариство, де він працював рахівником, займалось вирощуванням саджанців.

„Біля Забейдового ставка, де зараз ферми банк мав землі і вирощував саджанці на продаж. А в Кругляку банк мав землі і сів мак і буряки“ (із спогадів Макаренка Григорія Васильовича).

Початок трудової діяльності. Революція 1917 року.

З 15 вересня 1915 року, шістнадцятирічним юнаком, Прокіп Васильович починає трудову діяльність в Дзензелівському ошадно-позичковому товаристві рахівником-практикантом.

Макаренко Прокіп Васильович
1916 рік

А в лютому 1917 року в Росії відбулась революція і почався новий, насичений бурхливими подіями період в житті Прокопа Васильовича.

З початком революції в Російській імперії в лютому 1917 року, в Україні почалися бурхливі події спрямовані на створення нового ладу, які пізніше вилилися в прагнення побудувати незалежну державу. Звичайно центром всіх подій був Київ. Все, що відбувалося в Києві знаходило відображення на всій території України. Спершу інформація доходила до міст, а пізніше і до сіл. Умань було тоді одне з найбільших міст Київської губернії і досить швидко реагувало на всі київські події. Потім все доходило до сіл. Оскільки Дзензелівка знаходиться досить близько від Умані, в 20 кілометрах, то, в свою чергу, село могло досить швидко реагувати на події в Умані. Крім того майже вся дзензелівська еліта перебувала в Умані – навчалась, працювала. Дзензелівські селяни часто їздили в Умань на базар і в інших справах.

Не можна достеменно знати, що відбувалося в Дзензелівці в 1917 – 1920 роках, адже в Дзензелівці, та й в волосному центрі – Маньківці газет тоді не видавалось. А про події в Умані є досить багато відомостей. Можна припустити, що уманські події знаходили відображення в Дзензелівці, або принаймні були про них відомі.

Ці події вплинули на свідомість молодого Прокопа Васильовича і він поринув, як він писав, в вир подій.

Ідеєю самостійної України Прокіп перейнявся мабуть ще від батька.

З початком Української революції дуже активну позицію, спрямовану на побудову Української держави займала кооперація. Вона не тільки ідеологічно, але й матеріально допомагала Українській владі, фінансуючи агітаційну роботу, видання газет, українську школу, осередки „Просвіти“. Таку ж позицію займала і Уманська кооперація про що свідчить безліч документів. Очевидно і Дзензелівська кооперація була налаштована патріотично. Адже один з її творців – Х.А.Барановський, був одним з керівників Української кооперації, в 1911 році переїхавши з Київським „Союзбанком“ з Дзензелівки до Києва. Крім того, виходець з Дзензелівської кооперації, вихованець Черненка О.Д., - Дігтяренко Семен Прохорович працював в Уманській кооперації. В Уманських кооперативних структурах працював і Макаренко Карпо Вікторович. Чим займався в Умані Макаренко Федір Григорович відомостей поки немає. Не випадково саме ці три Дзензеліянина згадуються в спогадах як найактивніші борці за незалежність України. Можливо був ще хтось, але про це не відомо. Саме вони намагалися підняти в Дзензелівці національну свідомість, були ініціаторами створення в Дзензелівці осередку „Просвіти“ і всіляко йому допомагали. Залучалися до цієї роботи і школа, і церква і не байдужі активні дзензеліяни, зокрема Прокіп Васильович Макаренко. Нагадаємо, що в 1917 році йому було 18 років.

Рідний брат Прокопа Васильовича – Григорій (народився в 1911 році), 29 листопада 1996 року читав напам'ять вірш Тараса Шевченка „Розрита могила“, який він вивчив навчаючись в дзензелівській Земській школі в 1919 чи 1920 році. Вчителя звали Фурта Нестор Савович.

Під час Української революції, як влада УНР, так і влада Скоропадського а потім Дитекторії намагалися вирішити земельне питання. Це було головне питання для українців, оскільки переважна більшість були селяни. У 1917 році в Уманському повіті проживало на селі 328677 осіб, що становило 80,2% від загальної кількості населення.

Від цього залежала підтримка селянами влади. Але жодна з українських влад не змогла вирішити це питання. І саме земельне питання, в основному, було причиною виникнення в Україні безлічі селянських повстанських загонів, як великих так і маленьких.

В Дзензелівці ситуація була дещо іншою. З 1833 село було казенним, а з 1836 року військовим поселенням, де вся земля села Дзензелівки належала селянам. Вони могли вільно її продавати і купувати. Поміщицької землі в межах села не було. Крім того дзензелівські селяни мали землю і за межами села, біля села Босівка і біля села Танського, яка їм надавалася, як солдатам, відслуживши в царській армії. Отже дзензеліанам не було в кого забирати землю і не було що ділити. Слід звернути особливу увагу і на діяльність дзензелівської кооперації. Саме завдяки їй село на 1912 рік було одне з найрозвинутіших не тільки в Російській імперії, але й в світі.

Отже єдиним аргументом, який спонукав дзензеліан підтримувати Українську владу було національне питання. В школах, в церкві, в державних установах впроваджувалась українська мова. В школах вводилися курси Української історії, української літератури. Створювалися драматичні гуртки, які ставили українську драматургію. В Дзензелівці було створено осередок „Просвіти“, українську бібліотеку, драматичний гурток. В усіх цих справах брав найактивнішу участь Макаренко Прокіп Васильович. Звичайно він був не один, але про інших нічого не відомо.

В багато чисельних спогадах дзензеліан немає жодної інформації про участь хоч когось з дзензеліан в селянських повстанських загонах, а також в вільно козакому русі. Очевидно, не з великою охотою вони йшли й в армію Петлюри під час призову 1919 року, не зважаючи на заклики Макаренка Ф.Г. і Макаренка П.В.

В січні 1919 року - повітова військова влада Умані оголосила, що з 10 лютого 1919 року розпочинається призов у ряди республіканського війська (війська Директорії) чоловіків, які до цього не відбували військову повинність або ж мали відстрочку. Поряд з цим називалося число осіб, яке передбачалося мобілізувати до армії, зокрема 526 чоловіків із сіл Уманського повіту і 156 – з міста Умані.

Із спогадів Дігтяря Михайла Івановича (21.11.1909 – 3.11.2002).

Записано в листопаді 1994 року:

„Коли Петлюра був у Києві – бився з ним Щорс, то Петлюра захватив багато наших хлопців. Построїли всіх на Хрещатику в Києві – хто перейде до Петлюри 10 шагів вперёд – раз, два, за третім кругом – „кругом“ – з нашого села 12 хлопців розстріляли. Вони не хотіли йти до Петлюри. А він стриг – оселедці лишав – це значить у Петлюри. Розстріляли : Юрка і Тимохтея – був старий Бугай це його сини? Федя Фурту, Петра і Михайла Музикантів, Танася Волощенкового – Ониськового брата*, Йосипа – сина Бугая Тимохтея Старого, Гандрея Костюка, Саватія Лук'янчука – сина Ригоркового.

Про ці розстріли розказав мені Максим Пипів – мій 2-ю рідний брат, він утік. А хто з Дзензеліан перейшов до Петлюри він не сказав.“

*3 березня 2020 року говорив з Волощенком Андрієм Онисимовичем. Він підтвердив, що його дядько Волощенко Фанась Автономович служив в Петлюри в часи Директорії. Захворів на тиф. Додому не хотів іти, щоб не заразити сім'ю. Під Яроваткою чи загинув, чи помер від тифу.

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича. Записано 29 листопада 1996 року: „Петлюра забрав 1918 чи 1919 року – Степана Хована, Дігтяренка Лукаша. Вони обидва втікли. Степан геть бомби приніс – бо ще на хрещення кинув бомбу в очерет, то коропери повипливали. Одногодці були: Хован Степан Юрисів (не батько Хована Михайла), Лукаш Дігтяренко, Прокіп Макаренко, Прокіп Хтодорів“.

Аналогічна ситуація і зараз (2019 рік). Повна байдужість до всього, що відбувається в Україні. Одиниці дзензеліан пішли добровольцями захищати Україну від москаля.

Коротка хронологія подій в Умані в 1917 – 1920 роках.

1917 рік.

У 1917 році в Уманському повіті проживало на селі 328677 осіб, що становило 80,2% від загальної кількості населення.

28 лютого (в ніч на 28) 1917 року - в наслідок лютневої революція в Росії Тимчасовий комітет у зверненні до народів імперії заявив, що бере на себе організацію нової влади до утворення Тимчасового уряду.

Десь 2 березня 1917 року - до Уманщини дійшла звістка про Лютневу революцію. Вона радо була зустрінута в селах. На цей час було ліквідовані органи царської адміністрації і до влади стали призначені Тимчасовим урядом повітові комісари (це переважно були голови земських управ).

2 березня 1917 року - імператор Микола II зрікся престолу на користь свого брата Михайла.

3 березня 1917 року - в Києві постала Українська Центральна Рада – представницький національний орган влади. Одночасно починають створюватися революційні органи влади на місцях – Ради.

3 березня 1917 року - Михайло також відмовився від трону.

4 березня 1917 року - про події в Петрограді і ліквідацію в Росії самодержавства завдяки періодичній пресі дізналася громадськість Київщини.

На початку березня 1917 року - в Умані у міському театрі відбувся масовий мітинг.

4 (17) березня 1917 року - в Києві з ініціативи Товариства українських поступовців за участю українських політичних партій, українських військовиків, робітників, духовенства, кооператорів, студентства, громадських і культурних організацій (Українське Наукове Товариство, Українське Педагогічне Товариство, Товариство українських техніків і агрономів тощо) було проголошено утворення Української Центральної Ради.

9 березня 1917 року - звернення Центральної Ради до українського народу. У зверненні повідомлялося про повалення самодержавства, виникнення в Петрограді Тимчасового уряду та створення Української Центральної Ради.

Перша половина березня 1917 року - на Київщині стали виникати громадські ради та комітети, які підтримували Тимчасовий уряд і претендували на виконання владних функцій у повітах та волостях. В Умані створюється Комітет об'єднаних громадських організацій, до його складу входило 13 членів і 3 кандидати.

12 березня 1917 року - в Умані за підтримки Комітету відбулася маніфестація жителів міста і парад військового підрозділу, що перебував у місті.

Перша половина березня 1917 року - майже одночасно з появою Комітетів та Рад об'єднаних громадських організацій у повіті та волості Київщини Тимчасовий уряд направив своїх представників – комісарів та їх помічників. Вони наділялися владними повноваженнями – мали виконувати рішення центральної влади, що перебувала на тому етапі в Петрограді.

14 березня 1917 року - в приміщенні Уманського театру відбулися перші збори робітників міста Умані. На зборах було зроблено крок до створення „союзу робітників міста“, який фактично перетворився в Раду робітничих депутатів.

14 – 16 (27 – 29) березня 1917 року - у Києві відбувся Київський губернський кооперативний з'їзд. На з'їзд прибули кооперативні діячі з інших губерній України. З'їзд перетворився на першу багатолюдну маніфестацію українських національних сил. Почесним головою обрано М.Грушевського, який не раз виступав на з'їзді, головою — Х.Барановського, секретарем — П.Христюка. Всі постанови з'їзду мали виразний національний характер.

На з'їзді було заявлено, що „українська мова повинна бути введена негайно в школі, в суді, у всіх громадських і урядових інституціях“. З'їзд закликав „священиків однині проводити проповіді на українській мові“.

16 березня 1917 року - в місті Умані почала діяти Рада робітничих депутатів. Також у березні створена гарнізонна Рада солдатських депутатів. Влітку обидві Ради об'єдналися. В селах повіту виникли селянські Ради. Уманщина ожила, тут закипіло політичне життя.

Виникає чимало партій та громадських організацій – «Уманський союз землевласників», «Уманський торгово-промисловий союз», «Союз домовласників», «Український політичний клуб», «Селянська спілка», свої організації мали РСДРП(б), УПСР (есери), кадети, «Союз

українських автономістів – федералістів», РСДРП(м), СЕРП (соціалістична єврейська робітничка партія) та інші партії.

20 березня 1917 року - відбувся перший з'їзд кооператорів Уманського повіту. На з'їзді відзначалося, що царська влада утискувала вільну освіту українського народу. В нових умовах, при новій владі, заявляли оратори, „доцільно намагатися до освіти, запроваджуючи в школах викладання українською мовою“. Учасники велику увагу приділили організації самоврядування у селах.

25 – 26 березня 1917 року в Умані відбулося офіційне засідання Ради робітничих депутатів.

25 – 26 березня 1917 року - в Києві відбувся з'їзд ТУП, на який прибули делегати від 33 місцевих громад. Серед учасників з'їзду були представники Києва, Одеси, Катеринослава, Вінниці, Кам'янець-Подільського, Умані та інших міст.

В кінці березня 1917 року - в середовищі нащадків козаків з'явилися ініціатори та організатори відновлення вільнокозачого руху.

3 квітня 1917 року - в добу Центральної Ради, регулярно стали проводитися селянські з'їзди на рівні губернії, повітів та волостей.

5 квітня 1917 року - відбулися збори уманської громади (Уманська філія) СУАФ (Союз українських автономістів-федералістів), які звернулися до населення повіту підписатися на демократичну пресу.

6-8 квітня 1917 року у Києві було скликано Всеукраїнський національний конгрес. Його значення зумовлювалося уже самою метою скликання форуму — зробити Центральну Раду керівним органом українського національного руху. До президії Конгресу було обрано Христофора Барановського.

23 квітня 1917 року – в Умані відбулася масова панахида українців за Б. Грінченком, після якої в приміщенні комерційної школи відбулося зібрання на його пам'ять з участю близько 200 воїнів та представників громадськості. На ньому йшлося про створення українських військових частин.

Квітень 1917 року - отримавши матеріальну підтримку від кооператорів, партійний осередок СУАФ став випускати а Умані газету „Вільна Україна“.

Квітень 1917 року - з метою розширення пропаганди програмних вимог партії соціалістів-федералістів, доведення їх до широких верств населення у кооперативному журналі „Комашня“ було видрукувано 10 тис. листків. На сторінках часопису оцінювалася суспільно-політична обстановка в країні та висловлювалися рекомендації громадянам стосовно того, чого їм слід добиватися в умовах революції. Головним редактором журналу „Комашня“ був керівник Дзензелівського ощадно-позичкового товариства, голова Дзензелівського Київського „Союзбанку“ до 1911 року, Генеральний Секретар фінансів в першому уряді УНР – Х.А.Барановський.

Наприкінці квітня 1917 року - була створена Українська військова рада Умані, яка здійснювала керівництво рухом військових.

5–8 (18 – 21) травня 1917 року – в Києві відбувся I Всеукраїнський військовий з'їзд — У його роботі взяли участь близько 900 делегатів з різних військових частин, українських груп, товариств та організацій армій всіх фронтів, Балтійського і Чорноморського флотів, а також окремих гарнізонів і округів України, що представляли інтереси понад 1,5 мільйонів військових українців

9 травня 1917 року - в будинку Уманського міського театру відбувся перший військовий мітинг. Понад 1000 військових підтримали постанову першого Всеукраїнського військового з'їзду.

11 травня 1917 року відбувся з'їзд Уманської селянської спілки.

1917 рік – із Києва до Умані відправляється Н.Суровцева, яку революція кинула у вир громадсько-політичної діяльності. На Уманщині вона їздить по селах, виступає із промовами, роз'яснює суть подій, які відбувалися.

10 червня (за ст. ст.) 1917 року - I-й Універсал Центральної Ради (Повна назва — Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й поза

Україною суцього), який оголосив заступник голови В. Винниченко, із закликом негайно приступити до будівництва автономного ладу в Україні всі антиукраїнські сили зустріли вороже. Українці ж захоплено і радісно зустрічали проголошення Універсалу і створення Генерального Секретаріату. Надія Суровцева згадувала: „В Умані Перший Універсал оголошувався урочисто на площі... Відбувся молебень, поблагословив вишукане військо отець Макарій Крамаренко, промовив кілька слів, а потім поставив мене на стіл посеред майдану, ... я стояла в білій, як наречена, сукні і дзвінко, настільки вистачало голосу, вимовила перші слова: „Народе українській...“, а навкруги стояла суцільна стіна селян...“.

11 червня 1917 року в Умані відбувся мітинг солдатів місцевого гарнізону на якому були присутні 4000 осіб. Його учасники ухвалили резолюцію, яка передбачала назвати 14 піхотний запасний полк, що базувався в Умані, полком імені козацького сотника Івана Гонти.

17 – 18 червня 1917 року - делегати від селянства Уманського повіту А. Гребовецький, Д.Ходзінський, Н. Ріщик, І. Мазуренко та інші (18 делегатів) взяли участь у роботі Київського губернського селянського з'їзду. Уманчани схвально підтримали Перший універсал Центральної Ради, який на з'їзді оголосив М. Грушевський.

29 червня 1917 року – відбувся селянський з'їзд Уманського повіту, на який прибуло біля 400 представників. Учасники з'їзду прийняли рішення усіма засобами підтримувати Українську Центральну Раду, висловилися за те, щоб зносини з Тимчасовим урядом вести тільки через Українську Центральну Раду так само, як закони центрального російського уряду мусять втілюватися в життя тільки за згодою УЦР.

Середина (червень – липень) 1917 року закладалися партійні організації у селах Уманського повіту.

Середина (червень – липень) 1917 року - Відбулося оформлення організації українських есерів в Умані, які мали особливо помітний вплив та проведення селянських з'їздів, на діяльність сільських рад та селянських спілок.

1917 рік - у селах Уманщини, де функціонували земські школи, планувалося об'єднати їх із церковнопарафіяльними.

3 липня (16 — за новим стилем) 1917 року — прийнятий Другий універсал Української Центральної ради. Він зафіксував наслідки домовленостей між УЦР і Тимчасовим урядом: останній визнавав УЦР і Генеральний Секретаріат як крайовий орган України і водночас Генеральний Секретаріат ставав органом Тимчасового уряду. Зі свого боку, УЦР визнавала Всеросійські установчі збори, а до їх скликання зобов'язувалася не робити самовільних кроків до здійснення автономії України.

Серпень 1917 року - на Київському губернському з'їзді відзначалося, що „не в одній Звенигородщині засновано Вільне козацтво. Пустило воно свої корінці і в Білій Церкві, і в Умані, і в Каневі, і в Острозі, і в Ніжині“.

Серпень 1917 року - газета „Народна воля“, посилаючись на офіційні джерела, повідомляла, що „в Уманському повіті уже зорганізувалось 1700 вільних козаків“.

20—23 вересня 1917 року - відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд товариств «Просвіта» в Києві. У з'їзді взяли участь 232 просвітянські організації, у тому числі 177 представників від 164 «Просвіт», 9 — від 7 спілок «Просвіт», 12 — від селянських спілок, 4 — від земських управ, 21 — від інших організацій. З'їзд обговорив політичні питання та визначив завдання просвітянських організацій (освітня робота, піднесення політичної і національної свідомості мас). З'їзд ухвалив резолюції: «Про шкільну та позашкільну освіту», «Про видавничу справу», «Про народний спів та музику», «Про організування „Просвіт“», «Про народний театр».

Вересень 1917 року - після жвавих дебатів та погодження позицій у повітах Київської губернії утворився блок українських есерів і українських соціал-демократів, до блоку приєдналася Селянська спілка. Есери виставили 18 кандидатів, 16 кандидатів висувалися від Селянської спілки, Ради селянських депутатів Київської губернії. Саме ці політичні та громадські сили створили список №1 до виборів в Українські Установчі збори.

1 жовтня 1917 року в приміщенні політичного клубу м. Умані відбулися установчі збори членів товариства «Просвіта».

Жовтень 1917 року - для роз'яснення суті федеративного устрою Росії члени Уманської організації автономістів федералістів використовували місцеві „Просвіти“, громадські та культурні організації.

Жовтень 1917 року - Уманський повітовий комісар звернувся до громадян повіту з відозвою надсилати гроші у фонд виборчої кампанії.

Жовтень 1917 року – в Умані більшовики почали створювати бойові дружини з робітників, при цьому залучалися і солдати автотерористів 8-ї армії, частина яких стояла на пробільшовицьких позиціях.

Жовтень 1917 року - представники політичних сил демократичного спрямування створили в Умані Комітет громадської безпеки. До складу комітету увійшли українські есери, соціал-демократи тощо.

Жовтень 1917 року - Центральна Рада прислала в Умань на „усмирення“ радикалів частину куреня полуботківців під командуванням поручика Шестопада“. Демократичні сили Умані та полуботківський курінь зірвали наміри більшовиків.

25 жовтня (7 листопада) 1917 року - відбувся Жовтневий переворот . У ході перевороту Тимчасовий уряд, що перебував у столиці держави Петрограді — заарештували, а центральну владу перебравли на себе лідери більшовиків на чолі з В. Ульяновим (Леніним).

28 жовтня 1917 року на засіданні Уманської Ради робітничих і солдатських депутатів прозвучав осуд дій більшовиків, які шляхом повстання захопили владу. На цьому засіданні відмічалось, що неможливо привітати повстання, яке відбулося за 2 – 3 тижні до скликання Всеросійських Установчих зборів, які і без кровопролиття вирішили б питання про війну, про мир, про землю.

Перші дні листопада 1917 року - Уманська рада робітничих і солдатських депутатів прийнята ухвалу про взяття влади у повіті в свої руки. Більшовики добилися створення військово-революційного комітету, розподілили обов'язки між його членами. Революційний комітет із солдатів створив озброєний загін.

7 листопада (20 — за новим стилем) 1917 — прийнятий Третій універсал Української Центральної ради. Він проголосив Українську Народну Республіку (УНР), формально не пориваючи федеративних зв'язків з Росією, і демократичні принципи: свободу слова, друку, віровизнання, зборів, союзів, страйків, недоторканність особи й помешкання; оголосив національну автономію для меншин (росіян, поляків, євреїв), скасував смертну кару, а також право приватної власності на землю й визнав її власністю всього народу без викупу, установив 8-годинний робочий день, оголосив реформу місцевого самоврядування, визначив 9 січня 1918 року днем виборів до Українських Установчих Зборів, які мали бути скликані 22 січня 1918 року.

12 (25) листопада 1917 року. Відбулися вибори до Всеросійських установчих зборів — перші й останні вибори до Парламенту Російської республіки після Лютневої революції. На виборах перше місце зайняла російська ліва партія соціалістів-революціонерів. На другому місці були більшовики.

Листопад – грудень 1917 року - в Україні комісари Тимчасового уряду були замінені комісарами Української Народної Республіки.

2 грудня 1917 року - уманський повітовий комісар повідомляв, що про вибори селяни повідомлені агітаторами, які виїжджали у села повіту, а також „розісланою літературою українських соціалістів-революціонерів“.

20 – 22 грудня 1917 року у Києві проходив Четвертий Український Національний з'їзд Київщини. На з'їзд прибули 519 делегатів, серед них від Липовецького повіту – 25 посланців, Сквирського – 51, Таращанського – 18, Уманського – 31, Звенигородського – 68 осіб. З'їзд висловив повне довір'я Українській Центральній Раді і Генеральному секретаріатові, закликав селянство, робітництво і вояцтво Київщини взяти найжвавішу участь у виборах до Українських установчих зборів.

Грудень 1917 року - повітові газети надрукували виборчі списки кандидатів до Українських установчих зборів. Кожен список був окремий і включав осіб, які висувалися політичними силами, що діяли в повітах.

По Київському виборчому окрузі передбачалося обрати до Українських установчих зборів 45 депутатів.

грудень 1917 року - більшовицький Раднарком розпочав військовий похід, маючи на меті захопити українські землі.

грудень 1917 року - відбувся Селянський з'їзд Уманщини. З'їзд засудив дію більшовиків їх наміри переобрати Центральну Раду та захопити в Україні владу. Одночасно з'їзд висловив рішучий протест з приводу втручання „совітів“ солдатських депутатів в справи Української Народної Республіки і заявив, що ці „совіти“ складаються з людей тимчасово закинутих війною та попередньою політикою царизму на територію України.

Кінець ? 1917 року – створено Уманський „Союз землевласників“, який об'єднував поміщиків, орендаторів, заможних селян. Агітатори „Союзу“ їздили по селах, розповсюджували листівки із закликом відстоювати права приватних власників на землю.

1918 рік.

9 січня 1918 року відбулись вибори до Українських Установчих Зборів. Однак надзвичайно складні військово-політичні умови, в яких перебувала Україна наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. наклали негативний відбиток на проведення виборів до Українських установчих зборів та на їх результати. Вибори проведено тільки у 7 виборчих округах із 13, а обрано лише 172 депутати із 301.

9 січня (22 січня за новим стилем) 1918 року — прийнятий Четвертий універсал Української Центральної ради. Він проголосив УНР «самостійною, ні від кого не залежною, вільною суверенною державою українського народу», а виконавчий орган, Генеральний Секретаріат — Радою Народних Міністрів. Він замінив постійну армію міліцією, доручив провести вибори народних рад — волосних, повітових і місцевих, установив монополію торгівлі, контроль над банками, підтвердив закон про передачу землі селянам без викупу, прийнявши за основу скасування власності і соціалізацію землі. Доручив Раді Народних Міністрів продовжувати розпочаті переговори з Центральними державами і довести до підписання миру; закликав усіх громадян УНР до боротьби з більшовиками

22 січня 1918 року – мали бути скликані Українські Установчі Збори.

24 січня 1918 року Уманська повітова комісія у справах виборів до Установчих зборів УНР на своєму засіданні розглянула протоколи дільничних виборчих комісій і відмітила, що підрахунки наслідків голосування на дільницях проводилися гласно в присутності нейтральних спостерігачів.

В деяких селах вибори не відбулися, в Умані пройшли найбільш організовано.

24 січня 1918 року - на Уманщині за список № 1 віддали свої голоси 85,7 % виборців. По місту Умані за цей список проголосувало 2385 виборців, а по повіту – 119803, всього ж – 122188 виборців.

Упродовж січня 1918 року збройні сили більшовицької Росії зайняли Київ, стали займати Правобережну Україну.

29 чи 30 січня 1918 року – бій під Крутами.

Січень 1918 року - Під тиском партії українських есерів та Селянської спілки Центральна Рада прийняла земельний закон, який передбачав вилучити землю у поміщиків і передати її у відання сільських громад та земельних комітетів. Однак, проведення його у життя затягувалося. Більше того, таке рішення мали затвердити Українські установчі збори.

Січень (лютий?) 1918 року - на Уманщині та Звенигородщині активний опір більшовицьким силам чинило Вільне козацтво. За викликом повітової земської управи до Умані прибув гусаківський (с. Гусакове – центр волості Звенигородського повіту) курінь отамана А. Шкільного. До отамана приєдналися курені з інших волостей.

8 лютого 1918 року - Муравйов вступив до Києва і розпочав червоний терор.

9 лютого 1918 року - укладений Брестський мирний договір УНР з державами Четверного союзу між Українською Народною Республікою та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією. Це перший міжнародно-правовий акт, який визначав УНР суб'єктом міжнародного права.

12 лютого 1918 року - уряд УНР звернувся до німецької сторони з проханням ввести на територію України німецькі війська.

14 лютого 1918 року - Уманська міська дума на своєму засіданні обговорила питання про самоохорону міста. Цю функцію дума доручила вуличним комітетам міста, зобов'язавши їх організувати нічне чергування з тим, щоб попередити грабунки, крадіжки та насильства.

Середина лютого 1918 року - червоноармійці увірвалися до міста Умані.

До лютого 1918 року Уманщина перебувала під владою Центральної Ради, а в лютому 1918 року тут було проголошено радянську владу.

21 лютого 1918 року німецькі, а 27 лютого 1918 року й австрійські війська розпочали просування в Україну.

1 березня 1918 року - у Житомирі Мала Рада УНР прийняла „Закон про грошову одиницю, биття монети та друк кредитових державних білетів“. Цим Законом запроваджувалася власна валюта, що отримала назву "гривня", та розмінні грошові знаки - "шаги".

2 березня 1918 року Німецька армія вступила до Києва, прибувши залізницею.

Березень 1918 року - На основі Брестської угоди, яку уклала Центральна Рада з країнами Четверного блоку, на Правобережну Україну вступили німецькі війська. Червоноармійські загони, боючись зіткнення з німецькими військами, залишили південну Київщину.

В березні 1918 року, через села Старі Бабани, Танське, Доброводи пройшли польські легіони, які набрали зерна коням і пішли на Польщу.

В березні 1918 року наші території були зайняті німецькими військами, поверталися поміщики, вигнані в 1917 році. Штаб німців розташовувався в м. Умань. Німці були часті гості в селах, брали худобу, зерно та інші продукти.

7 березня 1918 року - щоб заспокоїти громадськість з приводу появи на українських землях німецьких та австрійських військ, було направлено циркуляр місцевим органам влади за підписом міністра внутрішніх справ П. Христюка. У документі роз'яснювалося, що за допомогою німецько-австрійських військ національні збройні сили звільнять Україну від більшовиків. Тому місцеві органи влади (міські, повітові, волосні та сільські управи) мають можливість приступити до своєї діяльності та забезпечення потреб населення.

29 квітня 1918 року – державний переворот очолюваний гетьманом Павлом Скоропадським і створення Української Держави (в історіографії інколи вживають назву Гетьманат чи Другий Гетьманат).

Вітали Гетьманат представники промислових, торговельних, банківських, кооперативних і сільськогосподарських об'єднань. Про це, зокрема, свідчать заяви „Уманської спілки землевласників“, „Уманського торгово-промислового союзу“, „Союзу домовласників“

Квітень 1918 року - з витісненням більшовицьких військ і поверненням до Києва Центральної Ради селянські спілки вимагали від влади прискорити проголошену земельну реформу. В багатьох випадках приймалися самостійно рішення із земельного питання. Уманська повітова земельна управа у квітні 1918 р. прийняла рішення, згідно з яким безземельні селяни до проведення в життя земельного закону мали отримати тимчасово 0,5 десятин землі на одного дорослого і 0,2 – на малолітнього. Не більше 3-х десятин земельного наділу мали отримати додатково сім'ї, які вже мали 3,5 десятин. Таку ж ділянку землі передбачено надати особам, які займалися ремеслом або торгівлею. Особи, які здавали ділянки землі в оренду на тривалий термін отримували по 3 десятини.

1 травня 1918 року - на зборах громадськості Умані, присвячених 1-му Травню, на пропозицію соціал-демократів була прийнята резолюція, у якій закликали демократичні організації та населення повіту об'єднатися навколо Центральної Ради, „як єдиної заступниці і представниці інтересів трудового народу“.

13 травня 1918 року - зі співом революційних пісень на демонстрацію в місті Умані вийшли представники трудових колективів, профспілок та таких партій: „Серпу“, Бунду,

соціал-демократів, соціалістів-революціонерів. Демонстранти несли плакати із закликами: „Хай живе єдність пролетаріату України!“, „Земля трудящим!“, „Вічна пам'ять загиблим борцям за свободу“. Окремі учасники демонстрації несли плакати на підтримку Центральної Ради та закликали до скликання Українських установчих зборів.

19 травня 1918 року – Гетьманом на посаду уманського повітового старости замість І. Солтика було призначено росіянина Михайлова.

21 травня 1918 року - уманський повітовий староста Михайлов своїм наказом розпустив сільські ради і земельні комітети, які були сформовані в добу Центральної Ради.

25 травня 1918 року – вийшов наказ етапного коменданта Уманського повіту Бухера. В ньому говорилося, що за всякі дії проти німецьких військових загонів, розпоряджень і наказів, люди будуть покарані позбавленням волі до 10 і більше років. Німецька адміністрація за підбурювання проти окупаційних військ, нанесення шкоди телефонам, телеграфним спорудам, за зберігання без дозволу зброї погрозувала жителям смертною карою.

Травень 1918 року - Уманський староста доповідав адміністрації Київської губернії: „В сільських поселеннях Уманського повіту... сильне бродіння серед селян, направлене проти українського уряду і німецької влади“.

За словами Олега Шатайло та інформацією російськомовної газети „Голос Умані“ від 3 червня 1918, одним із перших постав Уманський полк імені Івана Гонти.

14 червня 1918 року - відповідно до закону гетьмана на Київщині розпочався продаж та купівля землі поза міськими оселями. Право продажу без будь-яких обмежень надавалося кожному власнику сільськогосподарських та лісових маєностей у повіті. Обмеження встановлювалися при купівлі землі для юридичних і фізичних осіб, за винятком Державного земельного банку, і полягало в тому, що куплені або даровані земельні ділянки не повинні перевищувати 25 десятин. Якщо ж ділянки належали земельному товариству, то їх розмір обмежувався загальною площею у розрахунку не більше 25 десятин на кожного члена товариства.

Влітку 1918 року - в Таращанському та Звенигородському повітах спалахнуло повстання на чолі з Миколою Шинкарем проти влади гетьмана Скоропадського, інспіроване двома українськими партіями: соціал-демократами та есерами.

Воно проходило під гаслами повернення добутих демократичних прав і вольностей, відновлення діяльності Центральної Ради і скликання найближчим часом Установчих зборів. Повстанці зайняли три повіти – Уманський, Черкаський, Чигиринський, роззброївши німецькі та гетьманські загони. Повстання було придушене частинами німецької армії та гетьманської державної варти.

Улітку 1918 року – Микола Шинкар організував 15-тисячний військовий загін на Звенигородщині і командував збройним виступом проти німецьких військ та гетьманської адміністрації. Тим самим сприяв другому пришествю більшовиків в Україну.

Липень 1918 року - прийшовши до влади, гетьман П. Скоропадський відновив приватну власність на землю, ліквідував земельні комітети, сформовані при Центральній Раді. На їх місці були створені органи Української Держави – земельні комісії. З 15 липня 1918 року до роботи приступили губернська земельна комісія і всі повітові Київської губернії. Створені земельні комісії призначалися для вирішення завдань землекористування та земельної власності, займалися купівлею та продажем землі, тимчасовим управлінням сільськими маєтками, сприяли розвитку приватного сільського господарства.

Серпень 1918 року - в Умані створено філію Українського національного союзу (УНС) В умовах Української Держави виник опозиційний Гетьманату політичний блок – Український національно-державний союз (УНДС). Пізніше УНДС став іменуватися Український національний союз (УНС).

У листопаді 1918 року - П.Дерещук організував на Уманщині повстання проти гетьманського режиму (очолив місцевий повстанський загін). Виступав проти єврейських погромів, зокрема у відозвах до населення.

Листопад 1918 року - війська Директорії з'явилися на півдні Київщини, звільнивши її територію від гетьманців.

26 листопада 1918 року - повітовий староста Михайлов, який представляв гетьманський уряд, разом з вартою залишив Умань. Повітову владу Директорії в Умані очолив Кравченко.

28 листопада 1918 року - загін республіканських військ на чолі з полковником В. Оскілко зайняв Умань і Христинівку.

14 грудня 1918 року – На зміну Гетьманату прийшла Директорія УНР — найвищий орган державної влади відродженої Української Народної Республіки, який діяв до 10 листопада 1920 року.

15 грудня 1918 року - відбулися збори Уманської групи української партії соціалістів-революціонерів. На зборах з аналізом військово-політичної ситуації в Україні виступив один із керівників партійної організації С.Ільченко.

21 – 23 грудня 1918 року відбувся селянський з'їзд Уманського повіту. На з'їзді обиралися делегати до Трудового Конгресу. Від Уманського повіту були обрані делегатами П. Дорошенко, В. Камінський, Ф.Новак і М. Богач.

24 грудня 1918 року - Радянська Росія заявила, що більше не визнає Україну за суверенну державу й припиняє діяльність усіх її установ на своїй території .

В грудні 1918 року знову в Уманщину вступили більшовицькі війська. Але твердої влади не було. Частина жителів сіл воювала в армії Петлюри, частина – в радянській.

Грудень 1918 року - для керівництва губернією Комісаром Київщини було призначено З.Моргуліса – громадсько-політичного діяча, присяжного повіреного, який належав до УПСФ, працював у Союзі земств і міст, був членом УЦР. На посаді губерньського комісара Київщини перебував до початку 1919 року. Директорія призначала уповноважених комісарів, міськими та повітовими адміністраціями.

Грудень 1918 року - Відновила свою діяльність і Уманська парторганізація УСДРП, переобравши партком. Українські соціал-демократи вирішили активізувати діяльність селянських спілок, зосереджуючи їх увагу на вирішенні земельного питання.

Грудень 1918 року – січень 1919 року – для зміцнення республіканської армії за рахунок місцевих можливостей було вирішено організувати два полки – один в Умані, другий у Макіївці, в кожному з них мало служити до 4 тис. козаків.

1919 рік.

8 січня 1919 року - російські радянські війська розгорнули свій наступ на Україну. Більшовицький військовий комісар Київського округу вимагав якнайшвидше захопити і південні повіти України, зокрема Уманщину, називаючи їх „хлібним місцем“. В цих умовах армія Директорії УНР виявилася абсолютно небоєздатною в захисті республіки та в боротьбі проти більшовицьких військ.

10 січня 1919 року - у Декларації Тимчасового робітничо-селянського уряду України зазначалося, що культурні землеробські та монастирські господарства не будуть передаватися для розподілу між безземельними і малоземельними селянами, як вони того прагнули. Замість компенсації уряд обіцяв селянам сприяти поширенню колективного обробітку землі, допомагати їм посівним матеріалом, технікою, сільськогосподарськими знаряддями.

13 січня 1919 року - „Тимчасове положення про волосні та сільські комбіді“. Саме на комітети бідноти покладалося здійснення продовольчої розкладки із селянських господарств, визначеної для українського села на 1919 р. у розмірі 140 млн пудів хліба. Природно, що обурене селянство всіяко протистояло фактичній конфіскації хліба.

Комітет бідноти (комбід) — орган радянської влади на селі в часи «Воєнного комунізму» (воєнний комунізм діяв з січня 1918 року по 21 березня 1921 року до запровадження НЕПу).

В деякі періоди комітети відігравали роль надзвичайних органів влади. Створювалися згідно з декретами РНК РСФРР від 8 червня 1918 року та Всеросійського ЦВК від 11 червня 1918 року. Проіснували в Росії до початку 1919 року, після чого були об'єднані з сільськими радами. Комітети займалися розпалюванням класової ворожнечі між

бідняцькими і заможними верствами селянства, перерозподілом землі, вилученням продовольчих запасів за продрозверсткою з так званих куркульських господарств.

На українських землях комбіді почали створюватися в ході війни РСФРР і УНР в 1918—1919 роках з ініціативи Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Цей уряд видав у листопаді 1918 року та січні 1919 року два спеціальні „положення“, які регламентували організацію, склад та функції комбідів.

Сільський комбід складався з трьох осіб, волосний — з п'яти-семи. Взимку 1919 року комбіді створювалися переважно в Лівобережній Україні, де радянська влада змогла закріпитися. Після поновлення радянської влади в 1920 році більшовики відмовилися від запровадження комбідів і замінили їх комітетами незаможних селян.

22 січня 1919 року – в Києві урочисто проголошено акт злуки УНР і ЗУНР.

23-28 січня 1919 року - у Києві відбувся Трудовий конгрес України (Конгрес трудового народу України; Всеукраїнський трудовий конгрес) — вищий тимчасовий законодавчий орган Української Народної Республіки у період Директорії УНР. Скликаний Директорією з метою організації влади в Україні та визначення форми державного правління після повалення влади гетьмана Скоропадського.

Січень 1919 року - повітова військова влада Умані оголосила, що з 10 лютого 1919 року розпочинається призов у ряди республіканського війська (війська Директорії) чоловіків, які до цього не відбували військової повинності або ж мали відстрочку. Поряд з цим називалося число осіб, яке передбачалося мобілізувати до армії, зокрема 526 чоловіків із сіл Уманського повіту і 156 – з міста Умані.

5 лютого 1919 року радянські війська вступили у Київ.

7 лютого 1919 року - селянський з'їзд Уманщини визнав рішення Трудового Конгресу правомірними, висловив повне довір'я Директорії УНР.

9 лютого 1919 року Трудова соціалістична Рада Уманщини (створена з ініціативи філії УНС) заявила, що, виходячи з рішень повітового селянського з'їзду, складає з себе повноваження, а владу на Уманщині передає Раді селянських депутатів. Враховуючи складну військово-політичну ситуацію, рада запропонувала передати владу на Уманщині Головному військовому комісару і рекомендувала на цю посаду командира Уманського резервного полку полковника П.Дерещука. Трудова соціалістична Рада, до якої увійшли представники українських політичних партій, що підтримували Директорію, претендувала на тимчасову перехідну владну структуру на Уманщині.

10 лютого 1919 року - Трудова соціалістична Рада отримала від Головного отамана С. Петлюри телеграму, в якій повідомлялось, що він затвердив полковника П. Дерещука на посаді Головного військового комісара Уманщини.

Лютий 1919 року - у розпорядженні Директорії УНР зазначалося, що „завідування і охорона земель господарств, взятих у порядкування Директорією, а також переведення всієї технічної роботи по земельним справам покладається на Губерніальні, Повітові і Волосні земельні Управи. До складу повітової земельної управи входили: повітовий агроном, члени повітової народної управи і повітового комітету Селянської спілки. Земельна управа у повіті визначала ділянки для приватнотрудової діяльності (не менше 5 – 6 десятин на господарство), земельні площі для громадського користування. Терміни визначалися сільськими громадами і товариствами. За селянськими господарствами залишалися землі площею не більше 15 десятин. Орендні договори, які були укладені при гетьманській владі на 10 років, скасовувалися. Згідно земельного закону Директорії, землі, що вивільнялися, переходили у користування земельних управ і становили запасний земельний фонд, з якого виділялися ділянки для малоземельних на цей рік і для загальнодержавних потреб.

6 березня 1919 року - Х.Раковський підписав постанову уряду, яка забороняла розподіляти у власність між окремими господарями конфіскований у приватновласницьких маєтках живий та мертвий інвентар.

6–10 березня 1919 року - III-й Всеукраїнський з'їзд Рад, що відбувся у Харкові, проголосив республіку озброєним табором, одночасно заборонивши проведення мітингів та зборів без дозволу місцевої військової влади. З'їзд переважною більшістю голосів

більшовицьких депутатів схвалив „Положення про соціалістичне землевпорядкування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства“.

13 березня 1919 р. Кінний полк ім. Петра Болбочана Армії УНР, перейменований згодом на Кінний полк Чорних Запорозжів, здобув штурмом приміщення заводу товариства „Ельворті“ в Умані, робітники якого підняли заколот на підтримку військ Російської Федерації, що наступали на Умань.

15 березня 1919 року - Умань було зайнято військами Російської Федерації.

19 березня 1919 р. українські війська пішли у контрнаступ і Кінний полк ім. Петра Болбочана без бою здобув Умань, де простояв 3 дні, які використав для придбання у місцевого населення взуття для козаків.

Березень 1919 року - Під натиском Червоної армії республіканські війська УНР залишили Уманщину. На півдні Київщини було встановлено радянську владу, яка виявилася тимчасовою.

28 березня 1919 року - газета „Красная Армія“ опублікувала коментарі до нового земельного закону, де повідомила, що у межах УСРР уся земля, хто б нею не користувався, вважається єдиним державним фондом.

Березень 1919 року - більшовики націоналізували на Уманщині електростанцію, встановили контроль над приватними магазинами. У перших числах квітня воєнно-революційний комітет провів „зачистку“ приватних банків. Наявні у них гроші переводились на рахунок ревкому, а золото і срібло націоналізувалось.

Березень 1919 року – початок антикомуністичного повстанського руху.

Весна 1919 року - найбільш резонансними збройними виступами проти радянської влади на півдні Київщині були повстання під керівництвом О. Штогрін і М.Клименка.

Навесні 1919 року - О. Штогрін зійшовся із М. Клименком, який займав посаду начальника одного з військових більшовицьких загонів, що перебував в місті Умані. Вони домовилися про збройний виступ проти радянської влади. Уманському військовому коменданту В. Вулю було заявлено по телефону : „Я, Клименко підняв весь загін проти радянської влади, яка душить нашу Україну. Ми виженемо всіх більшовиків і самі будемо управляти, нам чужих не потрібно“. Загін у кількості 150 чоловік оточив приміщення Уманського військового коменданта і скандував антирадянські гасла: „Геть радянську владу“, „Хай живе народна влада!“, „Бий жидів – спасай Росію!“ Повсталі вимагали видати єврея-більшовика – Уманського військового коменданта, якого повсталі називали „гідрою революції“.

Весна 1919 року - про повстання на Уманщині стало відомо у Вінниці, де розташовувався штаб Червоної армії. Звідти до Умані було направлено спеціальний кавалерійський загін. Але йому не вдалося захопити повсталих, вони встигли втекти.

Весна 1919 року - О. Штогрін і М. Клименко продовжували вербувати в селах Уманщини нові сили для подальшої боротьби проти радянської влади.

Початок квітня 1919 року - представники українських есерів та незалежників створили Всеукраїнський революційний комітет на чолі з Ю.Мазуренком, Головну повстанську раду і Головний повстанський штаб на чолі з О. Малолітком (отаман Сатана), безуспішно прагнучи об'єднати дії повстанців. Осідком Головного Повстанського Штабу було м. Сквиря. Незалежники намагалися підпорядкувати повстанські сили інших отаманів (Н. Григор'єва, Д. Зеленого).

5 квітня 1919 року - Уманський ревком спішним наказом ліквідував Уманське повітове земство, розпустив суд. Поряд із цим звільнялися з роботи сотні чесних і кваліфікованих службовців.

Квітень 1919 року - на Уманщині, у районі міста Тального, стали організовуватися перші трудові комуни. Більшовики закликали сільське населення до створення товариств по вирощуванню городини, молочних та ягідних артилей. У реалізації цього курсу більшовики спиралися на свої організації та комбіді.

Квітень 1919 року - захопивши повіти Київщини, більшовицьке керівництво зосередилося на мобілізації до Червоної армії дорослого населення, на постачанні армії продуктами та

одягом. При волосних комісаріатах функціонували мобілізаційні відділи, які спішно проводили реєстрацію чоловічого населення від 16 до 40 років, запроваджували для них загальне військове навчання.

У квітні 1919 року - більшовицькою владою було доручено Київському губернському земельному відділу провести ревізію бібліотек і вилучити літературу антисоціалістичного змісту. На облік бралися бібліотечний фонд „Просвіти“, книги та цінні колекції приватних осіб, книги волосних бібліотек. Більшовики брали під свій контроль підручники та шкільне приладдя приватних крамниць. Більшовицька влада вимагала провести чистку книгарень і знищити книги, „які по змісту не відповідають сучасному моменту“...

До травня 1919 р. майже вся територія Лівобережної та Південної України контролювалася Червоною армією.

Травень 1919 року - на засіданні Уманського ревкому стверджувалося, що створена комісія не виконала свого завдання бо у „різних комісаріатах та закладах залишилися після чистки особи, не тільки сумнівної репутації, але й явно контрреволюційні“. Це означало, що для ревкомів поле репресивних дій залишилося.

Травень 1919 року - військово-революційний комітет почав діяти в Маньківці, до складу якого увійшло кілька колишніх фронтників.

10 -14 травня 1919 року – григор'івцями були захоплені Умань, Помошна, Новомиргород, Тараща, Корсунь, Олександрія, Балта, Ананьїв, Кривий Ріг, Кобеляки, Яготин, П'ятихатки, Христинівка, Літин, Липовець, Гребінка.

За іншими даними: в середині травня 1919 року – підрозділами Григор'єва були зайняті центри повітів Умань (Щигрин, Клименко), Липовець (Магомет), Брацлав (Волинець), Германівка, Обухів (Зелений), Тульчин, Літин. Уманщина була у руках повсталих.

За іншими даними: на початку червня 1919 року - Григор'єв направив групу військ на чолі з Ю.Тютюнником на Київщину. Ю.Тютюнник здійснив вдалий рейд по більшовицьким тилам у північно-західному напрямку.

13 травня 1919 року - на сторону повсталих селян села Христинівка перейшла команда бронепоезда „Чорноморець № 1“, що висунула гасло „Геть жидів і кацапів, хай живе незалежна Україна!“

13 — 15 травня 1919 року - в Умані загинули близько 400 чоловік. У зайнятих містах розганялися більшовицькі ради і ЧК, розстрілювалися комуністи. Проходили погроми й вбивства євреїв і росіян.

14 травня 1919 року - три групи військ (30 тисяч солдатів), під командуванням Климента Ворошилова й Олександра Пархоменка, почали загальний контрнаступ з Києва, Полтави і Одеси.

16 — 17 травня 1919 року - спалахнуло повстання Уманського гарнізону.

18 травня 1919 року - проти григор'івців виступили частини під командуванням Махна

21 травня 1919 року - григор'івці зазнали поразки на Київському напрямі.

У другій половині травня 1919 року - червоноармійці завдали поразки військам Григор'єва, вигнали їх майже з усіх міст, у тому числі із Умані та Уманського повіту.

27 травня 1919 року – в інформації ЦК КП(б)У де йшлося про повіти південної Київщини, зазначалося: „Населення виключно куркульське... Відношення, не говорячи вже про компартію, до рад погане. Сильно розвинутий антисемітизм“. Більшовики надавали перевагу надзвичайним органам влади – ревкомам, а в селах – комбідам.

У кінці травня 1919 року - основні сили григор'івців остаточно переходять до тактики партизанської війни. Юрій Тютюнник з двома тисячами повсталих („Повстанський кіш“) відірвався від головних сил Григор'єва і, вийшовши до містечка Шпола, відвів свій загін на з'єднання з силами Симона Петлюри.

У травні – липні 1919 року на півдні Київщини оперували антибільшовицькі селянські повстання.

Травень – літо 1919 року – антикомуністичний повстанський рух набрав найбільшого розмаху. Якщо спочатку в ньому домінували стихійні процеси, то з часом рух ставав організованішим, окремі загони намагалися координувати свої дії. Однак особливість руху

полягала у прив'язаності повстанських загонів до рідних місць, села, волості, повіту, рідко – губернії.

8 червня 1919 року - газета „Український козак“ зазначала, що політика більшовиків була спрямована на „знищення усіх слідів економічної сепаратності України“, „цілковите зруйнування української кооперації, знищення фінансової системи (як Укрінбанк, Союзбанк)“

25 червня 1919 року - головний отаман повстанських військ України Ю.Мазуренко звернувся до голови РНК УСРР Х.Раковського з ультиматумом, який передали по каналах телеграфного зв'язку. В документі більшовицьку владу звинувачують у тому, що з Української республіки зроблено колонію Росії. В ультимативній формі вимагалось від РНК скласти владні повноваження і вивести з території України підрозділи Червоної армії.

Червень 1919 року - у Балтський, Ананьївський, Первомайський, Уманський повіти було послано 73 спеціально підібраних політпрацівники Червоної армії для постійної роботи. Вони створювали в селах та містах партійні (більшовицькі) осередки.

У червні 1919 року - в Уманському повіті було засновано 15 комун, на початку липня – вже 25.

У червні 1919 року повстанці О. Штогріна і М. Клименка захопили і перекрили рух потягів лінією Умань – Христинівка, перервали телеграфний зв'язок з Києвом. М. Клименко виступав проти створення комітетів бідноти та більшовицьких революційних комітетів. Повстанці розігнали виконавчий комітет Ладиженської волості, захопили і утримували у своїх руках сім днів місто Умань.

Червень – липень 1919 року - проти повстанців були направлені значні червоноармійські сили. Для придушення виступу прибув озброєний комуністичний батальйон. Червоні після перестрілки вступили у місто Умань. Біля 70 повсталих було убито. Тоді ж стало відомо, що червоноармійський загін розстріляв О. Штогріна, одного з керівників українського національного руху, який мав значний вплив серед селян. М. Клименко з п'ятьма десятками вершників утік з міста, щоб набрати свіжих сил для боротьби з радянською владою.

У липні 1919 року - загони Зеленого нараховували не менше 15 тисяч повстанців. Вони мали кілька гармат і кулеметів, але багато хто з бійців були без вогнепальної зброї і були озброєні косами, вилами, сокирами. В цей час Зелений і його соратниками контролювали значну частину Київської губернії.

У другій половині липня 1919 року Зелений напав на місто Жашків Таращанського повіту. Він зібрав євреїв в синагозі, відібрав 80 заручників і зажадав контрибуцію в мільйон рублів. Євреї насилу зуміли зібрати 100 тисяч. Тоді кількох заручників розстріляли, а інші були звільнені.

В кінці липня 1919 року більшовики повели наступ на отамана Зеленого з Обухова, а також з Кагарлика та Канева. З третього боку відхід Зеленого на лівий берег Дніпра перекрила Дніпровська військова флотилія. Загальне управління операцією взяв на себе уповноважений Ради робітничої і селянської оборони України М. Скрипник. Бій тривав чотири дні і закінчився поразкою зеленівців, але самому отаману з невеликим загonom вдалося вирватися з оточення.

У середині серпня 1919 року повстанським отаманам загальними зусиллями вдалось вигнати більшовиків з Умані. Пересуваючись на захід Зелений зазнав поразки під Ставищем і повернув на Умань з якого намагалися вибити більшовиків отамани Соколов, Стецюра і Нікольський. Туди ж направив загін отаман Ю. Тютюнник, менш ніж місяць тому, знову ставши переконаним прихильником Директорії.

В другій половині серпня 1919 року - незабаром після захоплення повстанцями Умані відбулися великі збори, на яких були присутні керівники повстанців, членів міської думи, представники громадськості. У своєму виступі Ю. Тютюнник відзначив важливість повстанського руху для української справи, особливий внесок в нього отамана Зеленого. Він закликав повстанців координувати свої дії з армією Директорії, відзначивши, що Директорія стоїть на позиціях парламентаризму.

Після цього виступив Зелений і сказав, що повстанці не визнають парламентаризму і стояти на позиціях селянської Радянської влади. Аналогічну позицію зайняв редактор органу повстанців „Селянська спілка“ Руденко. На селянській конференції Уманського повіту, яка відбулася через кілька днів, більшість делегатів висловились на користь парламентаризму.

В останній декаді серпня 1919 року Зелений залишив Умань і спрямував свій загін на Київ, куди підходили війська Директорії і Денікіна. Денікіну вдалося витіснити війська Директорії з Києва і не допустити в місто зеленців. Вони намагалися переманити Зеленого на свій бік, але він не хотів мати з ними будь-який стосунків. Головний отаман Петлюра також закликав його зупинити сепаратиську діяльність і вступити до лав армії Директорії.

В середині вересня 1919 року - Зелений виїхав в Кам'янець-Подільський вести переговори з Директорією. Його зустріли з великою помпою, але він не погодився на пропозицію Петлюри, та й Петлюра вважав його занадто лівим. Зелений повернувся в район Києва і розпочав самостійні операції проти Денікіна. Він блокував Київ і не пропускав в місто продукти. В кінці вересня 1919 року в одному з зіткнень з денікінцями отаман Зелений загинув.

14 липня 1919 року – „кіш“ Тютюнника влився в армію УНР. З 15-23 тисяч повстанців у отамана залишилися трохи більше трьох тисяч, ще близько двох тисяч пішли до різних дрібних місцевих отаманів, які номінально вважали Григор'єва своїм вождем.

18 липня 1919 року - до Кам'янця пробився з Київщини Головний повстанський штаб Ю. Мазуренка. Переговори С. Петлюри і Ю.Мазуренка виявили протилежність поглядів в питанні державного устрою України - перший обстоював ідею народної республіки, другий - радянської. Через незгоди Головний отаман наказав заарештувати делегацію (Ю.Мазуренка, М. Ткаченко, А.Пісоцького та ін.). На їх захист виступили місцеві есери, які домоглися звільнення спочатку рядових членів, а наприкінці місяця - і керівників.

Липень 1919 року - Політвідділи 14 армії створили в Уманському повіті 10 партійних осередків. Озброєні червоноармійські війська відкрили шлях для легальної діяльності політичних сил, які підтримували більшовиків.

Липень 1919 року - вийшов із підпілля і розпочав свою діяльність Уманський військово-революційний комітет. Згідно одного із перших наказів комітету створювалися пробільшовицькі комісії для „чистки радянських організацій від засилля буржуазних елементів і контрреволюціонерів“ та „непідходящих елементів“.

Липень 1919 року - більшовики створили Уманську раду оборони. Рада запроваджувала адміністративні методи у забезпеченні порядку в повіті.

У липні 1919 року - Рада робітничо-селянської оборони УСРР прийняла постанову „Про придушення куркульських та білогвардійських заколотів на селі“, яка передбачала оголошення окремих територій на осадному становищі, запровадження в них військово-польових трибуналів, збільшення чисельності міліції та партійних працівників-агітаторів у селах, оголошення поза законом керівників селянських виступів. Постанова закликала активізувати систему заручництва та кругової поруки, посилити й розширити систему обшуків, конфіскацій, реквізицій і контрибуцій.

У липні 1919 року - загони М. Клименка з'єдналися з повсталими, яких очолював Волинець. Масштаби та наміри уманського повстання викликали стурбованість у більшовицького керівництва України. Для його придушення були додатково направлені значні червоноармійські сили.

8 серпня 1919 року завдяки спільному військовому походу армій УНР і ЗУНР червоноармійські частини залишили південні повіти Київщини, а ряд міст зайняли українські війська.

17 – 19 серпня 1919 року за підтримки партизанськими загонами українські військові підрозділи звільнили від денікінців Христинівку та Умань.

2–7 вересня 1919 року через села Уманщини проходили частини Південної армії більшовиків під командуванням Г. Котовського.

17 вересня 1919 року Зелений в Кам'янці-Подільському зустрічався з урядовцями Директорії і особисто з Симоном Петлюрою у справі приєднання дивізії Зеленого до регулярного війська УНР.

Вересень 1919 року - головний загін під орудою самого отамана Зеленого перебував на Уманщині.

У кінці вересня 1919 року - до південних повітів Київщини вступили денікінські війська, які перебували там три місяці.

24 вересня 1919 року наш край зайняли частини „Добровольчої армії“ генерала А. Денікіна.

Вересень – жовтень 1919 року - упродовж місяця загін Зеленого витримав до 38 боїв у районі Київщини: Київському, Таращанському та Уманському повітах.

12 листопада 1919 року - преса повідомляла, що у селах Уманщини денікінці загнали селян у воду, вигукуючи: „Ето вам второе крещение“.

Тільки в кінці грудня 1919 року - денікінців вибили з нашої території.

Наприкінці 1919 — на початку 1920 — Микола Шинкар - червоний комендант Умані, активний діяч Української комуністичної партії (боротьбистів).

1920 рік.

6 грудня 1919 — 6 травня 1920 рр.- перший зимовий похід - похід Армії Української Народної Республіки тилами Червоної та Добровольчої армій під проводом Михайла Омеляновича-Павленка. Маршрут Першого Зимового походу пролягав в тому числі територіями майже всіх районів Черкаської області. Основні битви були

під Липовцями, Жашковом, Уманню, Каневом, Черкасами, Смілою, Золотоношею, Ольвію полем, Голованівськом, Гайсином, Вознесенськом, Ананьївом і Балтою.

З 31 грудня 1919 року на 1 січня 1920 року отаман Волох зібрав козацтво й вирушив із ним у напрямку на Умань. Причина цього походу для більшості козаків та старшин була невідомою. Забравши м. Умань, Волох вичікував червоних москалів, ходив поміж козаками та заспокоював, що червоні москалі їм нічого не зроблять.

На початку 1920 року - суттєві суспільно-політичні зміни відбулися у південних повітах Київщини. Ці зміни виникли у зв'язку із відступом армії Денікіна під натиском Червоної армії. Відступ був настільки поспішним, що між фронтами залишився простір до 200 верств. Цю обставину використали війська УНР і вступили на землі, де не було окупантів, відновлюючи українську владу.

Ранком 2 січня 1920 року, о 10:35 у селі Оксаниній під Уманню командуючий Дісевою Армією УНР Михайло Омелянович-Павленко видав наказ, яким привітав особовий склад Війська із Новим роком та зі звільненням Умані днем раніше, наголосивши на поважному значенні цього здобутку наших Героїв!

5 січня 1920 року - Уманський повіт, захопили військові частини УНР створилися умови для формування демократичної влади. Командування призначило полковника Ольшевського на посаду начальника залоги м. Умані і повіту, а повітовим комісаром призначено П. Дерещука.

6 січня 1920 року командувач походу отаман М. Омелянович-Павленко відбув у храмї села Рогова, де натоді зупинилося операційне керівництво Першого зимового походу святкову Всенічну.

7 січня 1920 року склад Київської "збірної" дивізії, що перебував у містечку Дубовій, на чолі із її командиром Юрком Тютюнником окремою вітальною адресою привітали свого Отамана (Омеляновича-Павленка) зі Світлим Празником.

Січень 1920 року - розпочала свою роботу редакція газети „Україна“. На шпальтах газети друкувалися відозви Тютюнника до селян із закликом підтримувати українську владу. Це була важлива справа, оскільки до цього південні повіти Київщини були цілком позбавлені об'єктивної інформації, поширювалися тільки чутки із джерел денікінської пропаганди.

Січень 1920 року - Генерал М. Омелянович-Павленко згадував, що діяльність українців-військових створювала враження, „що з Уманщини розпочнеться знову державно-організаційна праця на всю Україну“.

У січні 1920 року - приходять більшовицькі війська, починається встановлення Радянської влади.

15 січня 1920 року - на Уманщині встановлено радянську владу.

16 січня 1920 року - Українська влада на Уманщині припинила існування. Владу знову захопили більшовицькі війська.

Квітень-жовтень 1920 року - польсько-радянська війна 1920 року — війна між Польською республікою і Українською Народною Республікою, з одного боку, і РСФРР з другого. Це була спроба радянської армії прорватися через Польську республіку до Німецької держави, щоб захопити її та звідти понести соціалістичну революцію по всьому світу.

28 квітня 1920 року - поляки зайняли лінію Чорнобиль — Козятин — Вінниця — румунський кордон. А потім протягом доби пройшли 90 км і зупинились біля Києва, не зустрівши ніякого супротиву.

7 травня 1920 року об'єднані польсько-українські збройні сили вступили у Київ.

З 7 травня по 12 червня 1920 року влада в Києві належала УНР. Однак на території Уманського повіту було своєрідне беззладдя – влада належала повстанським загонам.

У травні 1920 р. на Уманщині зосередились польські війська.

Травень 1920 року - хвиля польсько-радянської війни 1920 р. накопилася і на південні повіти. Успішний наступ на Київ не спричинив всенародного антибільшовицького повстання, на яке так розраховував голова Директорії УНР Симон Петлюра. Повстанські партизанські загопи на Правобережжі громили не тільки більшовицькі але й польські військові частини.

У кінці травня до Умані підійшла Перша Кінна Армія, яка погнала війська Пілсудського до Польщі.

5 червня 1920 року - кінна армія С. Будьонного прорвала фронт у районі Канів — Біла Церква.

12 червня 1920 року - 3-я польська армія полишає Київ і його знову займають більшовики.

Червень 1920 року - наступ більшовицьких військ Південно-Західного фронту забезпечив перехід стратегічної ініціативи до більшовиків.

28 серпня 1920 року – було проведено другий Всеросійський перепис населення. У Київській губернії зареєстровано освічених осіб чоловічої статі – 48%, жіночої – 25,5%. Отже, більше половини чоловічого населення і три чверті жіночого, що проживали в губернії, були неграмотними.

10 листопада 1920 року – припинив свою діяльність найвищий орган державної влади відродженої Української Народної Республіки (Директорії УНР), який діяв з 14 грудня 1918 року після повалення Гетьманату.

В листопаді 1920 року – Микола Шинкар загинув у боротьбі проти Дієвої Армії УНР на Уманщині біля ст. Богданівка, – зарубаний сотником Чапайтисом із 2-го кінного полку ім. І. Мазепи.

30 листопада 1920 року під час наскоку повстанського загону Дерещука на село Кищенці куркулі виказали активних членів комнезаму І.В. Базельського і А.Є. Мрочка, які були відвезені в село Дзензелівку і там розстріляні.

Грудень 1920 року – Котовський очолює каральну експедицію проти повсталих селян Херсонщини і Київщини.

У грудні 1920 року - загін П.Дерещука був розбитий частинами кавалерійської бригади Г. Котовського, відтоді Дерещук на нелегальному становищі.

Із слідчої справи, спогадів, маємо таку інформацію про діяльність Прокопа Васильовича в період з 1917 по 1920 роки – тобто до встановлення радянської влади в Дзензелівці.

„Революція 1917 року захопила мене в моєму рідному селі. В той час я працював рахівником-практикантом (в іншому документі просто рахівником) в ощадно-позичковому товаристві. Я, як малограмотний в той час селянин мало розумівся в революційному русі, але з загальним підйомом всього революційного руху я також радів поваленню самодержавства.“ (Лист Сталіну 10 березня 1939 року).

Почався період активної участі Прокопа в громадському житті села, спрямований на створення незалежної Української держави. Звичайно ця діяльність вважалася радянською владою контрреволюційною і злочинною. Цей період мабуть тривав до травня 1920 року – до остаточного встановлення радянської влади в Дзензелівці. Щоправда, як в період перебування в армії (1920 – 1922 роки), так і після повернення з армії в 1922 – 1925 роки можливо теж була якась діяльність Прокопа пов'язана з діяльністю УКП. Але це не встановлено.

В слідчій справі про громадську діяльність Прокопа Васильовича маються такі відомості.

„Знаю його ще з 1917 року, коли вже в цей період Макаренко П.В. був на чолі куркульської молоді і в 1918-1919 роках був активним учасником „Просвіти“, вірніше завідував їхнім клубом і бібліотекою. Мені відомо наступне: в 1918-1919 роках в період петлюрівщини він Макаренко П.В. стояв на чолі „Просвіти“, був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макаренко Федором Григоровичем, який дійсно був укапістом. З моменту організації комсомолу Макаренко Прокіп Васильович перестав завідувати клубом“ (свідчення Сидорчука Л.А. 23 серпня 1939 року).

„В 1917 – 18 році Макаренко Прокіп, його двоюрідний брат Макаренко Федір організатори політпросвіти“ (Свідчення Баса Т.П. 30 жовтня 1937 року).

„Крім цього, я знаю Макаренка як організатора „Просвіти“ в 1918 -1920 роках“ (свідчення Баса Т.А. 22 серпня 1939 року).

„Мені відомо, що Макаренко П.В. в 1919 – 20 роках був активним учасником „Просвіти“ і керував, вірніше був головою просвітянського клубу і виступав разом з заможною верхівкою села за самостійну Україну. Ці виступи були на зборах публічно“ (свідчення Таргана О.І. 21 серпня 1939 року).

„Питання: Розкажіть свідок, що Вам відомо про службу Макаренка в бандах?“

Відповідь: Чи був Макаренко в бандах, я точно сказати не можу, я лише знаю, що Макаренко в 1919 – 20 роках був учасником „Просвіти“ в с. Дзензелівці“ (свідчення Дудника Л.А. 22 серпня 1939 року).

Виявляється, що бути учасником банди і членом „Просвіти“ одне й те ж – але це не думка свідка, - це підтасовка слідчого, який готував протокол.

„Разом ці Макаренки були організатори „Просвіти“ в с. Дзензелівці і ходили в синіх жупанах і сірих шапках в період петлюрівщини“ (свідчення Семченка 22 серпня 1939 року).

„До 1921 року активно виступав в той час проти Радянської влади за самостійну Україну, разом із своїм братом двоюрідним Макаренко Федором“ (свідчення Семченка 29 жовтня 1937 року).

„Проведеним слідством встановлено, що Макаренко П.В. в минулому по соціальному стану куркуль, в роки громадянської війни був членом контрреволюційної партії УКП, був активним учасником – членом правління і бібліотекаром контрреволюційної організації „Просвіта“, активно боровся проти комплектування Червоної Армії і призивав населення за „Самостійну Україну“ (обвинувальний висновок 13 листопада 1937 року).

„Макаренко П.В. в минулому активний учасник „Просвіти“, з 1924 по 1927 рік співвласник парового млина, як переконаний націоналіст при зустрічах з ними заявляв, що при існуванні самостійної України, наче б то все було б“ (висновок НКВС після дослідження 29 вересня 1939 року).

„Передопитані свідки Тарган, Семченко, Бас і Переполка, які раніше викривали Макаренка в антирадянській діяльності, свої показання не змінили і характеризують Макаренка як учасника „Просвіти“ в минулому, співвласника парового млина в 1924 – 1927 роках і як переконаного націоналіста, який мріє про „Самостійну Україну“ у сьогоднішні.

Допитані нові свідки Дудник, Сидорчук, Бас Н. (помилка, додатково були допитані Бас Олександра Іванівна і Бас Порфир Єлісейович) і Гончарук стверджують факти участі Макаренка в „Просвіті“ і характеризують його як націоналіста“ (постанова Прокурора Київської обл. 27 березня 1940 року).

„Активного учасника і члена правління організації „Просвіта“. Обвинувачується в тому, що будучи по переконанням українським націоналістом-шовіністом, працюючи в колгоспі, проводив націоналістичну агітацію з закликом боротися за „Самостійну Україну“ (вирок Трійки 14 листопада 1937 року).

Характеристика сільської ради 1939 року:

„Був організатором і керівником „Просвіти“.

Сам Прокіп казав про це так:

(1917 року) „Молодий, енергійний селянський хлопець, я став приймати участь в драматичному гуртку, який організований учительськими силами в нашому селі і малу-помалу став розбиратися в чому суть революції і що вона дає“ (лист Сталіну 10 березня 1939 року).

„В період 1919 – 1920 років я був членом просвітнянського гуртка, організованого в той час учителями с. Дзензелівки. В цьому гуртку я приймав активну участь, був членом правління цього гуртка а також деякий час завідував бібліотекою“ (протокол допиту 12 листопада 1937 року).

„Просвіта“

Паралельно з розгортанням Української революції набирало сили національно-культурне відродження. Ініціаторами відродження „Просвіт“ була українська інтелігенція та українські політичні діячі. Щодо персонального складу осередків „Просвіти“, то членами товариства ставали представники інтелігенції: учителі, писарі, фельдшери, церковні діячі, молодь, найбільш свідомі селяни (у сільських філіях), військові та значно менше – інші верстви населення. Особливо активізувалася культурно-освітня робота просвітницьких товариств після Всеукраїнського з'їзду товариств (червень 1917 р.), який висунув перед місцевими організаціями завдання – прискорити створення бібліотек, читалень, клубів, надавати всебічну допомогу в організації українських початкових шкіл для дітей, курсів ліквідації неписьменності для дорослих та підвищення освітнього рівня військовослужбовців . 1 жовтня 1917 року в приміщенні політичного клубу м. Умані відбулися установчі збори членів товариства „Просвіта“. Учасники зборів заслухали і обговорили доповідь про основні завдання, схвалили статут та обрали раду товариства. Для налагодження результативної культурно-освітньої роботи серед населення просвітяни вважали за необхідне розгалужувати мережу товариств не лише у місті, а й по селах повіту. Саме цим питанням переймалась уманська інтелігенція: організовувала лекторів та агітаторів у сільську місцевість, збирала літературу, влаштовувала книгозбірні та хати-читальні, надавала діяльні вказівки по організації „Просвіт“, допомогу щодо влаштувань вистав, концертів та вечірок.

Уманська „Просвіта“ проводила культурно-просвітницьку роботу серед козаків Маньківки і Канева, влаштовуючи їм лекції і вистави.

Члени „Просвіт“ були ініціаторами відзначення днів народження відомих українських письменників, діячів культури та освіти. Для морального та духовного виховання просвітяни організовували драматичні гуртки, хори ставили театральні вистави та концерти силами або самих селян, або домовлялися з професіоналами.

Діяльність уманського осередку „Просвіти“ значно підвищила культурний рівень населення і зменшила відсоток неписьменних, особливо серед мешканців сільської місцевості.

Суттєву допомогу у розвитку шкільної освіти надавали кооперативні організації Київщини. Це виявлялося у тому, що правління кооперативів із своїх прибутків виділяли кошти на підтримку навчальних закладів, кращим учням надавали стипендії, учителям

виділяли дотації до їх заробітної платні. Разом з тим, активісти кооперативів вносили пропозицію вивчати в навчальних закладах предмет історії кооперативного руху, зокрема, Кооперативний союз Уманщини запропонував навчальний план, який передбачав вивчення проблем кооперації в старших класах і вищих початкових школах повіту, в українській гімназії та педагогічних курсах. У двокласних школах передбачалося викладання споживчої кооперації, у вищих початкових – споживчої і кредитної кооперації, а в гімназіях і на курсах вивчалися ще й сільськогосподарські кооперації.

За дозволом Міністерства освіти предмет з кооперації вивчався в Дзензелівській і Тальнівській Вищих початкових школах.

Виявляли турботу про відродження національної освіти Центральна Рада, Генеральний секретаріат, Гетьманат. Директорія стояла на позиціях відродження національної освіти в Україні, проте реалізувати свої наміри в силу обставин не встигла.

Більшовики ставилися до „Просвіт“ з недовірою і, навіть, вороже.

Влітку 1920 року на основі документів, виданих Наркоматом освіти, почалася кампанія перегляду своїх статутів губернськими, повітовими, сільськими товариствами „Просвіта“, їх філіями та осередками.

1920 року осередки „Просвіти“, які прагнули до культурного і духовного відродження незалежної України перестали існувати. Натомість були створені організації, які стверджували жидо-радянську владу.

Просвітянський рух швидко поширювався по Уманщині. Коли був створений осередок в Дзензелівці не з'ясовано, але, очевидно це відбулося одразу після створення Уманського осередку (1 жовтня 1917 року). Адже вся дзензелівська інтелігенція перебувала саме в Умані. Крім того в Умані жили й працювали відомі на Уманщині кооперативні діячі вихідці з Дзензелівки – Дігтяренко С.П. і Макаренко К.В., Макаренко Ф.Г. А кооперативні структури активно включилися в освітню і культурну діяльність. Ініціатором створення дзензелівського осередку „Просвіти“ і її керівником, очевидно, був Макаренко Федір Григорович.

Найактивнішу роль в її роботі відігравав Макаренко Прокіп Васильович. Деякі свідки називають саме його керівником дзензелівської „Просвіти“. Сам Прокіп каже, що просвітянський гурток організували вчителі, а він був членом правління. Не відомо хто, крім Прокопа, був членом дзензелівської „Просвіти“. Прокіп брав участь в драматичному гуртку, завідував бібліотекою і клубом.

Ймовірно він брав активну участь в створенні бібліотеки. Ця робота вимагала постійного зв'язку з Уманським осередком, який здійснювався в основному через Федора Григоровича, а також інших дзензеліян, що мешкали в Умані. В свідченнях вказується, що він був і завідувачим просвітянським клубом. Тут мова йде про приміщення сучасного будинку культури.

Приміщення Київського Союзбанку, збудоване 1907 року.

В 1918-1920 роках тут діяв просвітянський клуб, яким завідував Макаренко П.В. Фото 1850-х років.

Коли в приміщенні Київського „Союзбанку“ було влаштовано клуб?

Із спогадів Дігтяра М.І. - в 1920 році, коли в село повернувся Макаренко Карпо Вікторович, банк знаходився в адміністративному приміщенні кооперації (приміщення розташовувалося поруч з „Союзбанком“ – зараз воно зруйноване при будівництві нової школи). Тобто, коли Київський „Союзбанк“ перемістився в Київ (1911 року), очевидно в Дзензелівці залишилася його філія яка не потребувала великого приміщення. А можливо філії і не було, а під банком дзензеліани розуміли ощадно-позичкове товариство. В 1919 році в приміщенні „Союзбанку“ вже була бібліотека, клуб і працював драматичний гурток організований просвітою. Отже приміщення „Союзбанку“ було переобладнане в клуб між 1911 і 1918 роками.

Активну проукраїнську позицію займало і духовенство, зокрема дзензелівський священник Симеон Стефанович Петрушевський і його син, теж священник - Микола Семенович Петрушевський. Коли я брав інтерв'ю в Дігтяра Михайла Івановича (21.11.1909 – 3.11.2002) в листопаді 1994 року, він проспівав гімн України, який вивчив в церковному хорі. „Я в церкві співав, а зав школи Турчинович організував церковний хор. Петрушевський Микола Семенович був попом. Це десь 1920 рік.“

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича (6.05.1911 – 22.07.2002). Записано 29 листопада 1996 року: „Ми з школи ходили в церкву на хор. Служба була українською мовою“.

А на 28 році незалежності, в 2019 році, в Дзензелівці функціонує антиукраїнська, злочинна московська церква і служба проводиться не українською мовою...

Підсумовуючи діяльність Прокопа Васильовича в „Просвіті“, можна сказати так:

Прокіп Васильович брав активну участь в організації просвітянського гуртка в Дзензелівці і був членом його правління. В свідченнях свідків вказується, що був головою просвітянського гуртка.

Брав участь в драматичному гуртку.

Був завідувачим першої в історії Дзензелівки бібліотеки, і одним з її фундаторів. Ця перша бібліотека розташовувалася в будинку Київського Союзбанку в приміщенні для охорони (приміщення з окремим входом з боку сучасного фойє).

Був завідувачим просвітянським клубом (по сучасному будинком культури), який діяв в будинку Київського Союзбанку.

Все це було очевидно до травня 1920 року – до встановлення жидо-більшовицької влади в селі.

Виступ в клубі.

В показаннях свідків і спогадах дзензеліан є інформація про таку подію, до якої прямо причетний Прокіп Васильович.

„ Я пам'ятаю такий момент в 1920 році в с. Дзензелівці стояв 400 полк Червоної армії. Комісаром полку був Коломоєць, ім'я і по батькові не пам'ятаю. Приблизно в травні місяці 1920 року комісар Коломоєць скликав збори молоді в клубі села і поставив питання про організацію комсомолу. Клубом тоді завідував Макаренко П.В. На цих зборах був присутній і я. Проти комісара і з своєю пропозицією виступив Макаренко Федір Григорович, який запропонував організувати націоналістичну українську організацію молоді. Комісар зразу ж хотів заарештувати Макаренка Федора, але Макаренко Прокіп Васильович, як це потім з'ясувалось, його випустив через вікно. Сам Макаренко Прокіп Васильович не виступав на цих зборах, але й в комсомол не вступив, так як на цих зборах було організовано організацію комсомолу і обрано 3 члени в місто Умань на з'їзд. В це число трьох був вибраний і я – Сидорчук. На з'їзд я не поїхав тому що заслаб, а інші два – Фурта Сава Фотієвич і Бас Федір Єлисейович були на з'їзді. Обоє їх зараз в селі нема. Фурта працює інженером в Донбасі, а Бас в Грузії в Наркомфіні.

Щодо прямих антирадянських дій мені нічого не відомо, але Макаренко П.В. весь час був тісно пов'язаний з куркулями, він же був господарем великого вальцевого млина, який перейшов в користування колгоспу“ (свідчення Сидорчука Л.А. 23 серпня 1939 року).

„Я пам'ятаю добре такий випадок коли ця контрреволюційна антирадянська організація, що очолювали Макаренко Федір і Макаренко Прокіп проводили збори в будинку – читальні при закритих дверях. Я хотів з громадянином Тарганом Олександром пройти і послухати, але Макаренко П. стояв на дверях, штовхав нас в груди і казав що шарлоті більшовицькій тут не місце. Через деякий час були проведені загальні збори, то Макаренко Федір і Макаренко П. одягнули українські шаровари, шапки гайдамацькі, виступили на зборах проти більшовиків і радянської влади. Коли їх хотіли червоноармійці затримати, то вони втекли“ (свідчення Семченка 29 жовтня 1937 року).

Спогади Дігтяря Михайла Івановича (21.11.1909 – 3.11.2002).

Записано в листопаді 1994 року:

„Красні ввійшли починалася постановка в клубі. Підготовлялись на сцені артисти. 1920-21 роки напровесні. Сцена і там вікно. Під'їхало два всадники Хведь Григорович Макаренко.

- Гані брат?

Да. У Ригорка перша жінка померла. Від першої жінки були Хведь і Гандрей. Хведь 1900 року народження (правильно 1898), Гандрей 1904 року народження. Ригорко, Лукаш, Василь Макаренки – це брати. Хведь учився в Умані в інституті (можливо якимось по іншому називався заклад). Він був за Петлюру. Він під'їхав, напарник потримав коня, в вікно – сцена відкрита, людей повно і воєнні і гражданські. Він виступив: „Ще не вмерла Україна і слава не вмерла нумо пане панувати на Україні милій“.

Сюди, туди, вискакуют – бах, бах – він на коня по Забейдовій вулиці і втік. Стріляли червоні часові, але він втік. Постанову ставили сільські артисти : „Ой не ходи Грицю“ – щось таке. Федір Макаренко – це племінник Василя і Лукаша. Де дівся Хведір не відомо“.

„В 1920 році, коли Червоноармійці стояли в селі в сільбуді були збори. На цих зборах двоюрідний брат Макаренка П.В., - Макаренко Федір виступив проти Радянської влади, призиваючи населення до захисту петлюрівської влади і називав червоноармійців опричниками. Червоноармійці кинулись щоб його заарештувати, але останньому Макаренко Прокіп відчинив вікно...“ (свідчення Баса Т.А. 22 серпня 1939 року).

Із цих свідчень і спогадів випливає, що ця подія відбулася в травні 1920 року. Після цієї події в Дзензелівці остаточно була встановлена жидо-радянська влада. Прокіп вже не був ні завідуючим просвітянським клубом (по сучасному будинком культури), ні завідуючим бібліотекою. Очевидно бібліотека була знищена жидо-більшовиками, оскільки вона створена була „Просвітою“. В цей час (після цієї події) була створена в Дзензелівці комсомольська організація.

У квітні 1919 року - більшовицькою владою було доручено Київському губернському земельному відділу провести ревізію бібліотек і вилучити літературу антисоціалістичного змісту. На облік бралися бібліотечний фонд „Просвіти“, книги та цінні колекції приватних осіб, книги волосних бібліотек. Більшовики брали під свій контроль підручники та шкільне приладдя приватних крамниць. Більшовицька влада вимагала провести чистку книгарень і знищити книги, „які по змісту не відповідають сучасному моменту“...

Петлюрівщина.

В слідчій справі багато свідків вказують на прихильність Макаренка П.В. до Петлюри і Петлюрівщини.

„В даний час активно себе проявляє в націоналістичних питаннях, вихваляючи петлюрівську владу“ (постанова про початок попереднього слідства від 27 вересня 1937 року).

„Макаренко Прокоп Васильович в минулому член УКП, в час окупації Німцями України приймав активну участь в комплектуванні петлюровських отрядів, що виступали проти рад влади.

В сучасний мент перебуваючи в селі Дзенгелівка проводить націоналістичні толкування серед широких мас працюючих колгоспників вихваляє петлюровський лад“ (постанова Прокурора Маньківського району про арешт (27 вересня 1937 року).

„В 1917 – 18 році Макаренко Прокіп, його двоюрідний брат Макаренко Федір організатори політпросвіти, вербували молодь і захищали петлюрівську владу, розповсюджували петлюрівську літературу. Крім того в 1919 році Макаренко П. і його брат Макаренко Федір відкрито виступали проти Червоної армії, захищали петлюрівську владу. В 1919 році Макаренко Прокіп зі своїм двоюрідним братом Макаренком Федором агітували серед населення, щоб виступали проти більшовиків і партизанів, коли зайняли станцію Поташ“ (свідчення Баса Т.П. 30 жовтня 1937 року).

„Разом ці Макаренки були організатори „Просвіти“ в с. Дзензелівці і ходили в синіх жупанах і сірих шапках в період петлюрівщини“ (свідчення Семченка 22 серпня 1939 року).

„Макаренко П.В. разом зі своїм братом Макаренком Федором Григоровичем в селі Дзензелівці організували петлюрівців, куркульську частину населення і виступали проти радянської влади, проводячи агітацію антирадянського змісту. В 1920 році, коли Червоноармійці стояли в селі в сільбуді були збори. На цих зборах двоюрідний брат Макаренка П.В., - Макаренко Федір виступив проти Радянської влади, призиваючи населення до захисту петлюрівської влади і називав червоноармійців опричниками“ (свідчення Баса Т.А. 22 серпня 1939 року).

„Мені відомо наступне: в 1918-1919 роках в період петлюрівщини він Макаренко П.В. стояв на чолі „Просвіти“, був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макаренком Федором Григоровичем“ (свідчення Сидорчука Л.А. 23 серпня 1939 року).

Петлюрівщина – це націоналістичний рух в Україні періоду революції і громадянської війни, очолюваний Симоном Петлюрою.

Симон Петлюра (22 травня 1879 — 25 травня 1926) - український державний, військовий та політичний діяч, публіцист, літературний і театральний критик. Один з організаторів українських збройних сил. Член Генерального секретаріату Української Центральної Ради на посаді Генерального секретаря з військових справ (28 червня — 31 грудня 1917).

(В цьому першому уряді УНР на посаді Генерального секретаря фінансів працював дзензелянин Х.А. Барановський). З листопада 1918 року Петлюра Головний отаман військ Української Народної Республіки (УНР). Голова Директорії УНР (9 травня 1919 — 10 листопада 1920). Борець за незалежність України у ХХ сторіччі.

З 7 листопада 1917 року по 29 квітня 1918 року влада в Україні належала УНР (Українська Народна республіка).

З 29 квітня 1918 року по 14 грудня 1918 року Україна називалася Українська держава і влада належала гетьману Скоропадському.

З 14 грудня 1918 року по 10 листопада 1920 року влада належала Директорії УНР.

Всі ці державні утворення однаково були зацікавлені в розбудові Української держави, а тому сприяли діяльності „Просвіт“.

Окрім УНР влада в цей період майже весь 1918 рік належала Гетьманату, який багато зробив для розвитку української науки, освіти, культури. В цей період Петлюра не займався державною діяльністю.

В слідчій справі і спогадах нічого немає про Гетьманат Скоропадського і ставлення до нього Прокопа Васильовича не відоме.

Правда, в Постанові Прокурора Маньківського району про арешт від 27 вересня 1937 року – сказано: „в час окупації Німцями України приймав активну участь в комплектуванні петлюровських отрядів, що виступали проти рад влади.“ Але цим Постановам вірити не можна, бо вони не ґрунтувалися ні на яких фактах, а були чистими вигадками.

Переважна більшість Уманських організацій не підтримала владу Скоропадського. Вони були прихильниками УЦР і підтримували Петлюру, який готував повстання проти Гетьмана. Очевидно, така ж ситуація була і в Дзензелівці.

В січні 1919 року - повітова військова влада Умані оголосила, що з 10 лютого 1919 року розпочинається призов у ряди республіканського війська (війська Директорії) чоловіків, які до цього не відбували військову повинність або ж мали відстрочку. Поряд з цим називалося число осіб, яке передбачалося мобілізувати до армії, зокрема 526 чоловіків із сіл Уманського повіту і 156 – з міста Умані.

Однак Прокіп Васильович не був призваний до війська Петлюри. Причина не відома. На той час йому вже виповнилось повних 19 років. Можливо з якихось причин в нього була броня, як каже його брат Григорій. А до радянської армії його призвали, щоправда служив він весь час в Умані в військкоматі.

На період 1917 – 1918 років припадає такий спогад про Прокопа Васильовича його брата Григорія (6.05.1911 – 22.07.2002, записано 8.06.2001 року) : „Що я не зроблю, всігда надо мною контроль. Це Прокіп контролював. Це в сім'ї коли росли. Дівчат не було, Дарка одна була – то вийшла молодою замож. Мама щось робе, бери Гриша варениці катая, або цибулю чисть, пампушки з часником мішати. То це йде Прокіп, як схвате, тоненько бере, як щіпне, а воно болить, аж кров іде. Але один раз я качаю ті варениці, а він щіп мене – та й до дверей – іти, а я його по жилах як дав, а він і сів. А сам покинув качалку та й надвір. Вийшов надвір, став посеред подвір'я, стою. Годійшли йому ті жили, - а, - то ти ще тут стоїш? – за мною. А я до яру – там трава росла слизька. Я крутонув, а він поїхав по траві і впав. Я до гори та до хати. А в хаті була лежанка перестенок і дошка пів метра лежала. Я туди шур під дошку. Прокіп приймає ту дошку, а тут тато до хати – що це ти приймаєш? – А йому осььо дам. – а за що ти дасиш? Мати розказала, батько : „Гроб твою мать, марш з хати“. І вигнали його з хати – тата боявся, вони такі були що дадуть. А тоді як тато оступились (мається на увазі заступились), всьо, як корова язиком злизала. А то так, гоню пасти, обшукує – цигарок шукає, я не курив, але були попитки. Батько не дозволяв“.

УКП

Одним з пунктів звинувачення Прокопа в антирадянській діяльності було звинувачення його в участі в УКП.

Українська комуністична партія (УКП, популярно — *уканісти*) — партія, утворена на установчому з'їзді 22–25 січня 1920 року. УКП під керівництвом першого обраного головою партії Антіна Драгомирецького стала найпопулярнішим теоретичним й організаційним оформленням українського комунізму.

На відміну від інших течій українського комунізму, УКП не тільки обґрунтовувала потребу такої партії інтересами революції в Україні, а й доводила своє право на існування посиленнями на органічний зв'язок з попереднім розвитком громадсько-політичного руху: від створення РУП 1900 року, з якої 1905 року виділилася УСДРП, участі УСДРП в національно-визвольній революції 1917 і виділення з неї лівого крила незалежних соціал-демократів, а еволюція цих останніх до комунізму й призвела до утворення УКП.

Посилаючись на своє органічне пов'язання з українською нацією та її історією, УКП вважала, що керівною силою революції в Україні має право бути саме вона, а не КП(б)У, яка, як неподільна частина російської комуністичної партії — РКП(б), була чужа українській нації та її відродженню й об'єктивно стала знаряддям відновлення «єдиної невідомої» Росії. Виходячи з цієї відмінності, УКП підтримувала створення демократичної УНР, але домагалася переростання української національно-демократичної революції на соціальну, а УНР — на самостійну УРСР. УКП виступала проти насадження в Україні радянської системи ззовні й обстоювала творення її тільки внутрішніми силами української революції.

На час найбільшого піднесення її діяльності (1920) УКП нараховувала близько 3000 членів.

Не бачивши перспектив на дальше існування, ЦК УКП 27 серпня 1924 р. подав до Комінтерну меморандум, в якому висунув умову: якщо Комінтерн визнає незалежність УСРР і право комуністів України мати свою партію в Комінтерні, — УКП самоліквідується. Комінтерн, керований російською комуністичною партією, декларацією від 24 грудня 1924 р. запевнив УКП, що УСРР суверенна держава, з уваги на що УКП мусить самоліквідуватися, а її члени мають перейти до КП(б)У. Розуміючи фальшивість цих запевнень, але й не маючи іншого виходу під терором ДПУ (багатьох її членів, зокрема й її лідера Андрія Річицького, не раз заарештовувано), УКП підпорядкувалася рішенню Комінтерну. На IV з'їзді,

скликаному 1 березня 1925 року, партія формально закінчила своє окреме організаційне існування. Значна частина її членів увійшла до КП(б)У.

Ось які відомості є з цього приводу в слідчій справі.

„Розглянувши матеріали про злочинну діяльність громадянина с. Дзенгелівки, Маньківського району, Київської області Макаренка Прокопа Васильовича 1899 року народження, яка полягала в тому, що Макаренко Прокіп Васильович в минулому був членом УКП“ (постанова про початок попереднього слідства. 27 вересня 1937 року).

„Макаренко Прокоп Васильович в минулому член УКП“ (постанова Прокурора Маньківського району про арешт від 27 вересня 1937 року).

„В 1918 році Макаренко Прокіп був членом контрреволюційної організації УКП“ (свідчення Семченка 29 жовтня 1937 року).

„Мені відомо, що Макаренко Прокіп в 1918 – 19, 20 роках був членом контрреволюційної організації укапістів“ (свідчення Баса Т.П. 30 жовтня 1937 року).

„Проведеним слідством встановлено, що Макаренко П.В. в минулому по соціальному стану куркуль, в роки громадянської війни був членом контрреволюційної партії УКП“ (Обвинувальний висновок 13 листопада 1937 року).

„Питання: На допиті від 30 жовтня 1937 року Ви показали, що Макаренко був членом УКП. Звідки Вам про це відомо?“

Відповідь: Про це я дізнався від члена УКП Макаренка Карпа Вікторовича, який помер в 1938 році весною, а сам особисто я не знав“ (свідчення Таргана О.І. від 21 серпня 1939 року).

В протоколі допиту Таргана О.І. від 30 жовтня 1937 року нічого про УКП не сказано.

„Про те, що він є членом УКП в 1918 – 1921 роках особисто мені не відомо бо я не є укапістом. Однак я особисто знаю про його тісний зв'язок і спільну роботу Макаренка П.В. з його двоюрідним братом Макаренком Федором Григоровичем, який в період 1918 – 20 років очолював організацію укапістів в с. Дзенгелівці. Про те, що вони Макаренки Федір і Прокіп є укапістами мені стало відомо після арешту Макаренка Федора, бо про це писали в газеті за Макаренка Федора – як укапіста. По майновому стану вони обидва сини куркулів“ (свідчення Семченка Є.І. 22 серпня 1939 року).

Цей же Семченко в показаннях 1937 року називає Макаренка Федора і Макаренка Прокопа керівниками контрреволюційної антирадянської організації - УКП в Дзензелівці.

„Про те, що Макаренко П.В. був членом УКП мені відомо з особистої розмови з ним. В цій розмові в 1921 році Макаренко мені розповів, що він є членом УКП, а також назвав учасників цієї організації – Солоху Афанасія Денисовича і Макаренка Федора Григоровича“ (свідчення Баса Т.А. 22 серпня 1939 року).

„Питання: Скажіть, Вам відомо про належність Макаренка П.В. до Української контрреволюційної організації „УКП“ і про проведення ворожої роботи по відношенні до Радянської влади?“

Відповідь: Мені відомо наступне: в 1918-1919 роках в період петлюрівщини він Макаренко П.В. стояв на чолі „Просвіти“, був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макаренком Федором Григоровичем, який дійсно був укапістом і писав в пресі про вихід від укапістів. Це було приблизно в 1923 – 1924 роках. Стверджувати точно, що він був членом УКП я не можу, але так в селі ходили чутки, що і Макаренко П.В. є укапістом“ (свідчення Сидорчука Л.А. 23 серпня 1939 року).

„В минулому члена УКП“ (вирок Трійки 14 листопада 1937 року).

Характеристика сільської ради 1937 року:

„В 1920 році перебував в партії „укапістів“ який в той час в будинку колективіста виступав проти більшовиків, закликаючи селян до визволення Самостійної України, що стверджується.“

Характеристика сільської ради 1939 року:

„Мав зв'язки з УКП через двоюрідного брата Макаренка Федора Григоровича, члена УКП.“

Із спогадів Григорія Васильовича Макаренка: „Макаренко Федь Ригорків (Парасчин), Макаренко Прокіп Васильович, Дігтяренко Семен Прохорович, Макаренко Карпо

Вікторович з Гатки. Макаренко Федь виступив в клубі за самостійну Україну – УКП – Українська більшовицька партія.

Хведь в цей час був в Умані, був Семен Дігтяренко і Макаренко з Гатки. Це вони і Прокіп робив в воєнкоматі в Умані. УКП – українська більшовицька партія. Вони УКП- істи щитались. Було багацько, але нікого не видали. Круглій Петро, Тиміш – Ганя Вікторишина була за його братом. Батько балакав, а я чув“.

Підсумовуючи всю інформацію про причетність Прокопа до УКП, можна зробити такі висновки:

1. Свідки, які були допитані в 1937 році, а саме:

Бас Трохим Панасович (Афанасійович) – 1890 року народження,

Переполека Марія Софронівна – 1906 року народження.

Семченко Євсей Іванович – 1901 року народження.

Тарган Олександр Іванович – 1901 року народження

були підготовлені органами НКВС і говорили те, що від них вимагали.

Свідки, які були допитані при досліджуванні в 1939 році, а саме:

Бас Олександра Іванівна – 1902 року народж.

Бас Порфирій Єлисейович - 1898 року народж.

Гончарук Анна Тимофіївна 1898 року народж.

Дудник Лаврентій Афанасійович – 1891 року народж.

Сидорчук Лаврентій Андрійович - 1901 року народж.

очевидно говорили те, що думали, принаймні у органів НКВС не було потреби вимагати від них показань потрібних НКВС, оскільки свідчень перших чотирьох свідків було достатньо для бажаного результату.

2. Свідки вказують дату перебування Прокопа в УКП з 1918 по 1920 і навіть по 1921 рік. Цього не могло бути, бо партія УКП була створена на установчому з'їзді 22–25 січня 1920 року. По 20.8.1920 року Прокіп працював рахівником в ошадно-позичковому товаристві, а не раніше 20.8.1920 року був призваний на службу в Червону армію, яку проходив в Умані до 1922 року. Тобто, якби Прокіп проводив якусь роботу в селі як член УКП, то це могло бути тільки з січня по серпень 1920 року. Це малоймовірно. В січні було прийнято рішення про створення загальноукраїнської партії, і треба було якийсь час для створення осередків. Очевидно, УКП було на слуху в дзензелян через те, що в 1920 роках (в слідчій справі вказуються 1923 – 1924 роки) було проведено кілька гучних судів над членами УКП з висвітленням в пресі. Зокрема преса писала про дзензелянина Макаренка Федора Григоровича. Тому „укапісти“ вважалися дзензелянами як антирадянські елементи, які проводили контрреволюційну діяльність, а в суті справи вони не розбирались.

3. Організацію укапістів в с. Дзензелівці в період 1918 – 20 років очолював двоюрідний брат Прокопа - Макаренко Федір Григорович – це свідчення Семченка Є.І. 1939 року, він же в свідченнях 1937 року каже, що УКП в Дзензелівці очолювали Макаренко Федір і Макаренко Прокіп.

Свідок Бас Т.А. на досліджуванні в 1939 році показав, що Прокіп в 1921 році сам йому казав, що є членом УКП і назвав членів цієї організації Солоху Афанасія Денисовича і Макаренка Федора Григоровича. По перше в 1921 році Прокіп був на службі в Червоній армії. По друге, чого б це Прокіп, який був в недружніх стосунках з Басом Т.А., (див показання Баса П.Є.) казав йому такі речі, та ще й називав друзів по партії. Треба врахувати, що обидва свідки Семченко і Бас Т.А. – це свідки першої четвірки.

А ось що каже свідок Сидорчук Л.А. (свідчення 23 серпня 1939 року): „Макаренко П.В. був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макаренко Федором Григоровичем, який дійсно був укапістом і писав в пресі про вихід від укапістів. Це було приблизно в 1923 – 1924 роках. Стверджувати точно, що він був членом УКП я не можу, але так в селі ходили чутки, що і Макаренко П.В. є укапістом.“

Чи була організація УКП в Дзензелівці, чи ні – не з'ясовано, але, якщо була, то її очолював Макаренко Федір Григорович – це впливає з спогадів багатьох дзензелян.

4. Чи був Прокіп Васильович членом УКП теж не з'ясовано. Про його причетність до УКП вказують свідки першої четвірки, свідченням яких вірити не можна. Однак це ж саме каже в спогадах рідний брат Прокопа – Григорій, більш того, він каже, що в УКП було багато дзензеліян, але вони нікого не видали. Якщо Прокіп був членом УКП, то треба віддати йому належне в тому, що він на допитах категорично заперечував свою участь в УКП і нікого не видав. А те, що він назвав свого двоюрідного брата, й так було всім відомо – а особливо НКВС. І ще така деталь – при саморозпуску партії в 1925 році значна частина її членів вступила в КП(б)У. Однак, Прокіп Васильович не був членом партії комуністів і не був комсомольцем.

5. Можемо встановити список ймовірних членів УКП з Дзензелівки, це:

Макаренко Федір Григорович – лідер

Дігтяренко Семен Прохорович

Макаренко Карпо Вікторович

Макаренко Прокіп Васильович

Круглій Петро

Тиміш – Ганя Вікторишина була за його братом.

Солоха Афанасій Денисович – щодо Солохи Афанасія Денисовича, то такого в Дзензелівці ніколи не було, - можливо Солоха Григорій Денисович, але його племінник Риженко Василь Мефодійович не підтверджує його причетність до УКП і його націоналістичні погляди. Тут можливо мова йде про Солоху Григорія Петровича, який був бухгалтером і очевидно був причетний до дзензелівської кооперації. Солоха Григорій Денисович був призваний в 1941 році – подальша доля його не відома. Доля Солохи Григорія Петровича з початку 1930-х років теж не відома.

А можливо мається на увазі Солоха Афанасій Никифорович (1897 – 1932). Він навчався в Умані очевидно в якомусь учительському закладі і після його закінчення працював в Дзензелівській школі вчителем молодших класів. Помер він не від голоду, а через хворобу – туберкульоз.

6. Можливо ніхто з них і не був членом УКП, а вони припасовані до цієї партії через свою націоналістичну позицію. Перші четверо:

Макаренко Федір Григорович

Дігтяренко Семен Прохорович

Макаренко Карпо Вікторович

Макаренко Прокіп Васильович

згадуються в багатьох спогадах дзензеліян як борці за самостійну Україну. А найактивнішим і з них і беззаперечним лідером в спогадах є Макаренко Федір Григорович – це треба пам'ятати.

Макаренко Федір Григорович (1898 – 1938).

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича (6.05.1911 – 22.07.2002). Записано 26 листопада 1996 року: „Хведя забрали, він був до 1937 року в Умані. Дочки є і сини в Умані“. Із протоколів допитів свідків відомо, що він був заарештований і в 1923 чи 1924 роках і через пресу заявив про вихід з УКП.

Із книги 4, ст. 168 „Реабілітовані історією“, - маємо таку інформацію:

МАКАРЕНКО Федір Григорович, 1898 р.н., уродженець с. Дзензелівка Маньківського р-ну, українець, б/п. Проживав у м. Умань. Працював бухгалтером відділу УВСР* 123 дільниці. Трійкою УНКВС по Київській обл. 30 серпня 1938 р. засуджений до розстрілу. Реабілітований у 1989 р.

*УВСР – можливо управління військово-будівельних робіт.

Дігтяренко Семен Прохорович (1889 – 29.9.1938).

1912 рік. Дігтяренко Семен Прохорович - (в першому ряду в центрі) з дружиною (в другому ряду посередині) і рідними.

Коли стали переслідувати в Умані, 1920 року повертається в Дзензелівку. („Тоді стали в Умані за ним ганятись“ – із спогадів Солохи (Люлька) Лідії Прокопівни (4.11.1904 – 5.03.1994). Записано 12 липня 1990 року). Солоха Л.П. приїхала в Дзензелівку восени 1920 року – очевидно тоді ж і переїхав Семен Прохорович з сім'єю.

1923 мусів тікати, виїхав в Київ – був там біля року, знов вернувся в Дзензелівку і 1923 року виїхав з сім'єю в Луганськ. Там останнім часом працював завідуючий плановою групою фінансового відділу Луганського паровозобудівного заводу (пізніше ПАТ „Луганськтепловоз“). За своєю технічною оснащеністю завод був на той час найбільш досконалим у світі і найбільшим у Європі. На початку березня 2015 року ПАТ „Луганськтепловоз“ зупинив свою роботу.

Особливою „триєю“ УНКВС по Луганській обл. 20 вересня 1938 р. Семен Прохорович засуджений до розстрілу. Розстріляний 29.9.1938 року.

Дігтяренко С.П. - учень Черненка О.Д. , ввійшов в історію кооперативного руху України.

Макаренко Карпо Вікторович (1888 – 09.1937).

Інформація зі слів його сина Макаренка Гурія Карповича, яку він надав 1998 року в Києві в себе на квартирі.

Робив головним бухгалтером 1-го ошадно-позичкового товариства в Умані (див. „Весь Південно Західний край“ за 1913 рік, ст. 614). Під час першої світової війни воював в частинах Південно-Західного фронту генерала Брусилова на території Румунії. З 1922 чи 1923 приїхав в село, робив в селі в банку по 1930 рік аж до закриття банку. В школу ходив до революції в сусіднє село.

Жили біля клубу в будинку для керівників банку.

З 1930 року працював в фінвідділі райвиконкому в Маньківці – тоді в Буках в фінвідділі райвиконкому.

В 1932 році переїхав під Шепетівку в організацію „Союз сєменовод“. В 1933 році в Бердичів перевела ця організація. Жиди тут йому казали: „Ти з нами не судись бо нас тут більше“. Як влаштувався в Бердичеві – забрав сім'ю. В 1934 році перевели в Старокостянтинів, Хмельницької області. В 1936 році переїхав в Чорнобиль в радгосп „Комсомолец“. Сім'я вернулась в Умань. В 1937 році захворів на туберкульоз і помер в Умані де й похований.

Жінка Карпа Вікторовича – Макаренко (Євстратова) Дора Григорівна уманчанка (8.03.1894 – 17.05.1964) похована в Умані.

За даними Ю.Сидоренка – „К.В.Макаренко отримав чудову освіту, закінчивши Маньківське вище початкове міське училище, деякий час змушений був ховатися на горищах своїх сільських родичів, зокрема в діда Макара. Він сильно простудився і згодом захворів на туберкульоз.“ Очевидно ховався він від переслідування в Дзензелівці на початку 1920 року, коли було холодно.

За свідченнями Таргана О.І. від 30 жовтня 1937 року : „Макаренко Карпо Вікторович помер весною 1938 року.“

В розмові зі мною 1998 року син Карпа Вікторовича Макаренка - Гурій Карпович заперечував причетність свого батька до УКП і його участь в боротьбі за самостійну Україну. Він казав, що батько не був репресований, а помер від хвороби в 1937 році.

Навіть в 1998 році Гурій Карпович боявся казати про батька правду.

Із спогадів Дігтяра Михайла Івановича (21.11.1909 – 3.11.2002). Записано 30 січня 1998 року: „Карпо робив главбухом в кредитному товаристві тут, тоді помер, його не репресіували. Жив де детдом, там банк був. З Гатки він.“

Із спогадів Солохи (Люльки) Лідії Прокопівни (4.11.1904 – 5.03.1994).

Записано 12 липня 1990 року:

„Вони за Україну бились. Була організація щоб одділити Україну. Дзенгелівських було 2 чи 3. Карпо Вікторович Макаренко мабуть, шо на Гатці, і на Мальованому кутку - Мальований Федір (правильно Макаренко). Це було в 20 роках“

Макаренко Карпо Вікторович не був репресований тільки через те, що помер в вересні 1937 року.

Про існування в Дзензелівці якихось інших осередків партій нічого не відомо.

Служба в армії.

Із слідчої справи і спогадів брата маємо такі дані:

„Служив в РСЧА з 1920 по 1921 рік рядовим“ (протокол допиту 12 листопада 1937 року).

„В 1920 році мене призвали до Червоної Армії, де я пробув 2 роки. В 1922 році після демобілізації звільнений. В Червоній армії я політично підкувався і отримав революційну зарядку в більшовицькому дусі“ (10 березня 1937 року – лист Сталіну).

В характеристиці 1956 року, підписаній 139 дзензеліанами стоїть дата - з 20.08.1920 року призваний на дійсну військову службу в ряди Червоної Армії, з Червоної Армії демобілізувався в 1922 році.

В спогадах брата Григорія про ці роки маємо таку інформацію:

„Мені років 9 було як Прокопа призвали – це десь 1920 рік. Службу проходив в Умані в військкоматі. Мав броню мабуть через те що був грамотний і освічений“.

Дані про закінчення служби суперечливі, сам Прокіп називає то 1921, то 1922 рік. Оскільки в більшості документів вказаний 1922 рік будемо вважати це правильним.

Умань в ті часи це було єдине велике місто в окрузі і багато дзензеліан або там вчилися, або й жили і працювали. Це був і культурний і інтелектуальний центр округи.

Отже з 20 серпня 1920 року Прокіп перебував в Умані. В цей час в Уманському повіті остаточно ствердилась радянська влада. Всі українські організації припинили своє існування, патріотично налаштовані українці були звільнені з посад, а найактивніші переслідувались НКВС.

Після чергового встановлення радянської влади на Уманщині – 15 (16) січня 1920 року почалося гоніння на прихильників Української незалежної держави. Ще 8 червня 1919 року газета „Український козак“ зазначала, що політика більшовиків була спрямована на „знищення усіх слідів економічної сепаратності України“, „цілковите зруйнування української кооперації, знищення фінансової системи (як Укрінбанк, Союзбанк)“. А в липні 1919 року Уманський військово-революційний комітет видав наказ про створення більшовицьких комісій для чистки радянських організацій від засилля буржуазних елементів і контрреволюціонерів та „непідходящих елементів“.

Почалися гоніння на Макаренка Ф.Г., Макаренка К.В., Дігтяренка С.П. Макаренко К.В. і Дігтяренко С.П. були звільнені з роботи і мусіли залишити Умань. Із спогадів, вони восени 1920 року повернулися в село. Про Макаренка Ф.Г – не відомо.

Григорій Васильович Макаренко згадує: „Тоді стали преследувати Карпа і Семена Дігтяренка. А вони якраз прийшли до Прокопа. Хтодір Химичук (Химичук Федір Михайлович – жив на Мальованому кутку якраз напроти Макаренка Василя Танасьовича, до революції був старостою і так і лишився при советах) був в управі – заложив шо вони сюди пішли. Більшовики приїхали на конях до Хтодора Химичука, а Карпо і Семен вийшли з хати, паличкою помахує і пішли до яру. До батька витягнув пістолета. Батько каже нікого не було, не знаю. Батько згадував Химичуку – ти тільки ворогів нажив“.

Очевидно ця подія відбулась до призову Прокопа в радянську армію, коли ще був шанс скинути владу більшовиків. Після повернення з армії Прокопа (1922 рік), і Макаренко К.В. і Дігтяренко С.П. деякий час перебували в Дзензелівці. Але вони вже не спілкувались, бо це було вкрай небезпечно. Якби вони спілкувались, то це неодмінно було б в слідчій справі.

Трудова діяльність в 1922 – 1929 роки.

1922 року (точна дата не відома) Прокіп Васильович повернувся з радянської армії.

Повернувшись з армії Прокіп Васильович застав в селі Дігтяренка С.П. і Макаренка К.В. (про Макаренка Ф.Г. нічого не відомо), але мабуть вони не спілкувались бо це було небезпечно. Справа, за яку вони боролись зазнала повної поразки, хоча окремі повстанські підрозділи продовжували боротьбу. Крім того два роки перебування в армії в часи тотального терору радянської влади по відношенні до українців-патріотів, вплив радянської агітації, яка брехала про щасливе майбутнє - могли вплинути на патріотичний дух Прокопа.

НЕП.

На початку 1922 року в Україні було запроваджено НЕП.

Нова економічна політика (НЕП) — економічна політика, яка проводилася в Радянських республіках починаючи з 1921 року. Була прийнята весною 1921 року X з'їздом РКП(б) (8 — 16 березня 1921 року), змінивши політику «воєнного комунізму», що проводилася в ході Громадянської війни. Головний зміст НЕП — заміна продрозкладки продподатком у селі, використання ринку і різних форм власності, залучення іноземного капіталу у формі концесій, проведення грошової реформи (1922—1924), в результаті якої рубль став конвертованою валютою.

27 березня 1921 р. надзвичайна сесія Всеукраїнського ЦВК прийняла рішення про заміну продрозкладки продовольчим податком, а вже 29 березня уряд УСРР видав декрет про норми і розмір податку, який був значно менший від продрозкладки.

Але НЕП в Україні було запроваджено пізніше, ніж в Росії. У 1921 р. ситуація в Україні майже не змінилася. У деяких губерніях розмір продподатку дорівнювався валовому збору зерна, тобто все вирощене підлягало вилученню. Це було обумовлено прагненням радянського керівництва «викачати» з українського села якнайбільше ресурсів суто силовими, перевіреними в роки війни методами, якомога довше користуватися без будь-яких обмежень продовольчими ресурсами республіки. На інтереси українського селянства не зважали. У цьому і полягає головна особливість переходу до НЕПу в Україні. Крім того, особливостями НЕПу в Україні також були: більші податки, ніж в інших радянських республіках; впровадження НЕПу супроводжувалося боротьбою із селянським повстанським рухом.

Реально НЕП почався в Україні лише на початку 1922 р. А голод, що охопив райони півдня України в 1921-1922 рр., ще більше віддалив нормалізацію ситуації в сільському господарстві.

Лише 26 липня 1922 р. ВУЦВК законодавчо закріпив право приватної власності на майно фабрично-заводських, торгових та інших підприємств. На місцях спостерігалось масове незадоволення непом, бо за роки громадянської війни у панівної партії та мільйонів громадян виробилася стійка звичка до централізовано-розподільчих методів господарства. Оскільки жовтневий переворот здійснився під гаслом соціальної рівності, майнове розшарування при непі викликало в одних обурення, в інших - розчарування.

На XV з'їзді ВКП(б) (грудень 1927 р.) керівництвом компартії було поставлене завдання повного витіснення з економіки країни приватного сектора. З цією метою збільшувалися податки з приватних та орендних підприємств, транспортні тарифи, ціни на сировину, матеріали, устаткування, які приватники купували у державних підприємств та організацій.

У результаті вже в 1930 р. було продано значно менше промислових товарів, ніж у попередні роки. Виник дефіцит (нестача) товарів широкого споживання, що відразу викликало невдоволення широких верств населення. Ліквідація приватного підприємництва призвела до збільшення кількості безробітних у країні.

Для виправдання погіршення економічної ситуації радянське керівництво розпочало активний пошук внутрішніх і зовнішніх „ворогів“, яких звинувачували у шкідництві народному господарству.

У підсумку це означало відмову від ринкових відносин і перехід до директивних методів управління.

1922 року, після повернення з армії, Прокіп Васильович відділився від батька в окрему садибу. „Я від батька відійшов в 1922 році і вважався середняком, мав 2, 25 га землі, садибу – 0, 55 га, більше нічого не було. Я також не розкуркулювався“ (з допиту Макаренка 12 листопада 1937 року).

В довідці сільської ради від 21.6.1935 року значиться така ж сама кількість землі, однак рік виділення в окрему садибу – 1923, а не 1922.

„В 1923 році з двору Макаренко Василя виділено Макаренко Прокопу двір з відрізанням від батька 0,55 дес. садиби. 1,25 дес. польової землі наділено з фонду, та 1,00 дес. наділено в 1924-1925 роках, що разом у дворі Макаренка П.В. до вступу в колгосп рахувалось землі 2,80 дес“ (довідка сільради 21.6.1935 року).

В характеристиці сільської ради від 30.10.1937 року вказано: „... сам Макаренко Прокіп вийшов з двору батька в 1922 році який мав майно: польової землі 2,50 га., садибною 0,50 га., хата, сарай, клуня, одна корова.“

Щодо соціального стану. Шестеро свідків вважають Прокопа куркулем, один – середняком, двом свідкам це питання не задавалось. В характеристиці сільської ради від 30.10.1937 року – він куркуль, в характеристиці від 29.8.1939 року – середняк. В обвинувальному вирокі і постанові Трійки – він, звичайно, куркуль. Сам Прокіп Васильович вважав себе середняком і вихідцем з родини середняка.

В свідченнях деяких свідків вказується рік виділення Прокопа в окрему садибу – 1922.

З 1922 по 1924 рік Прокіп Васильович працював збирачем страхових внесків в сільській раді (лист Станковської до Прокурора СРСР 31 липня 1939 року). Це саме стверджується і в характеристиці 1956 року, підписаній 139 дзензелянами.

З 1924 року по 1926 рік був рахівником в сільськогосподарській кооперативній артілі. Це ж саме стверджується в листі Станковської і характеристиці 139 дзензелян.

В посвідченні Породуктово-кооперативної артілі „Зірка“, від 4.9.1937 року вказано:

„Дано це гром. с. Дзензелівки Маньківського району МАКАРЕНКО Прокопу Васильевичу в тім, що він дійсно працював в артілі на посаді рахівника з квітня місяця 1924 року по вересень 1926 року і виконував всі покладені на нього обов'язки гарно“ (посвідчення Продукт. Коопер. Артіль „Зірка“ 4 вересня 1937 року).

В спогадах дзензелян досить часто згадується колгосп під назвою „Зірка“, створений заможними дзензелянами, який існував до об'єднаного колгоспу, Можливо він трансформувался в Продуктово-кооперативну артіль після впровадження НЕПу.

Робота в млині.

Шестеро із дев'яти свідків (Тарган О.І., Семченко Є.І., Бас Т.А., Дудник Л.А., Сидорчук Л.А.) вказують на те, що в 1924 році (Семченко вказує, що в період НЕПу) Макаренко П.В. був співвласником (орендарем) парового млина (нафтового млина), (великого млина), (вальцевого млина).

Семченко, Бас О.І. вказують, що Макаренко П.В. працював в млині рахівником. По який рік вони не вказують. Причому це підноситься як антирадянська діяльність. Це стверджується і характеристиками сільської ради від 30.10.1937 року і 29.8.1939 року – тобто написаними після його арешту. В показаннях свідків значиться різна кількість орендарів (власників) млина 6 чоловік, 10-12 чоловік. Всіх орендарів (власників) звичайно називали куркулями. Одним з орендарів (власників) був тесть Макаренка П.В. – Станковський Михайло. Хто ще був співвласником (орендарем) не відомо. „Всі вони зараз в селі не живуть, часину їх розкуркулили, а частина самостійно виїхала з села“ (свідчення Таргана О.І. 21 .8.1939 року).

Приміщення млина. Знаходилося на Михайленковому кутку. Колишнє приміщення „магазину“. Фото кінця 1980 років.

Сам Прокіп Васильович каже про цю подію так: „Приблизно в 1927 – 28 р. я був членом кустарно кооперативної артілі, яка в основному складалася з куркулів. Ця артіль мала в оренді, а вірніше у власності парового млина. В цій артілі я працював рахівником. Сам особисто я ніякої оренди не мав“ (з допиту Макаренка 12 листопада 1937 року).

Виходячи з цих даних в обвинувальному вирокі від 13 листопада 1937 року написано: „ В 1924 по 1927 роки був учасником колективної власності парового млина, якого тримали куркулі.“

„Із створенням єдиного колгоспу млин „перейшов“ в колгосп“ (свідчення Баса Т.П. 30 жовтня 1937 року).

Очевидно в артілі, яка мала млина, Прокіп працював за сумісництвом рахівником, суміщаючи цю роботу з роботою садівника в Кредитно-кооперативному товаристві.

Про млин. Млин був облаштований в Дзензелівці в період НЕПу . Знаходився він в приміщенні „Магазину“ – приміщенні де до революції зберігали зерно (посівний матеріал) на випадок неврожаю або якогось іншого лиха.

В слідчій справі свідки називають млин паровий, нафтовий, великий, вальцевий.

Нафтовий млин називався тому, що там стояв англійський нафтовий двигун.

Нафтовий двигун – двигун внутрішнього згорання, загорання пального в якому відбувається в спеціальній розжарювальній головці. Двигун може працювати на різних видах палива: газові, лігроїні, дизельному пальному, сирій нафті, рослинній оливі і т. д.

Нафтовий двигун винайшов англієць Герберт Акройд-Стюарт. В 1891 році почався серійний випуск.

Нафтовий двигун може бути як двотактним, так і чотиритактним, але більшість з них були двотактними. Особливістю даного типу двигунів є розжарювальна головка. Перед запуском розжарювальна головка нагрівалась до високої температури за допомогою паяльної лампи – тобто великою паяльною лампою, вона мабуть була спеціальна і комплектувалася до двигуна, нагрівалася стальна куля діаметром 6-8 см. (із спогадів) і вкидалася в розжарювальну головку.

Лише один з свідків, Сидорук Лаврентій Андрійович, називає млин вальцевим, - тобто робочим органом були вальці, а не кам'яні жорна. Сидорчук жив біля самого млина і був толковий селянин – тобто йому можна вірити. В спогадах дзензелян вальці не згадуються, а згадується млин з кам'яними жорнами і нафтовим двигуном. Можливо млин спочатку був вальцевим, а потім перероблений на „кам'яний“. В спогадах згадується Михайло Станковський, який приїхав в Дзензелівку 1926 року або раніше спеціально, щоб „відремонтувати“ млина. Він залишився в селі, був співвласником (за показаннями свідків) млина. Його донька і стала дружиною Прокопа Васильовича, який працював рахівником в цьому ж млині. Можливо Станковський і переробив млина з вальцевого на „кам'яний“.

З часом млин уже не працював на англійському двигуні і його переробили на електричний привід, але двигун залишався в приміщенні млина. 1987 року млин перестав працювати. Подальша доля цього унікального двигуна трагічна – бувший головний інженер колгоспу в ті часи – Сорока Леонід, здав його на металолом...

„З 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником“ (лист Станковської до Прокурора СРСР 31 липня 1939 року).

„З 1926 по 1929 рік працював по найму садівником в Дзензелівському кредитному товаристві“ (характеристика 1956 року, підписана 139 дзензеліанами).

Сам Прокіп каже про ці роки теке: „Повернувшись з лав Червоної армії дав собі слово стати активним учасником побудови соціалістичного суспільства. Робота моя полягала в активній участі в різних кооперативних організаціях, які були в нашому селі. З 1922 року я працював на виборних роботах різних організаціях, а також рахівником. Я, як любитель садівництва організував при сільськогосподарському кредитному товаристві плодородсадник плодкових дерев“ (лист Сталіну 10 березня 1939 року).

„З 1922 по 1929 рік я працював на виборних посадах в кооперативних організаціях, одночасно організував плододий розсадник при кредитному сільськогосподарському товаристві“ (лист Прокопа до Президії Верховної ради СРСР. 20 жовтня 1939 року)

„Револьвер системи „Браунінг“ був як майно в садово-городньому товаристві в 1930 чи 1929 році. Ним користувались члени правління. Я також був членом правління і також ним користувався. Потім цей револьвер був переданий голові сільради Скутницькому“ (з допиту Макарєнка 12 листопада 1937 року).

Отже Макарєнка П.В був членом правління садово-городнього кредитно-кооперативного товариства, в якому працював в 1926 – 1929 роках.

Окрім вищевказаної роботи Прокіп Васильович продовжував активно займатись громадськими справами. З 1 січня 1927 року по 24 травня 1935 року він постійно обирався членом сільської ради (довідка сільради 21.6.1935 року). Відповідно довідки сільської ради від 23.6.1930 року – обраний до сільської ради з 25 січня 1927 року.

З 1927 року по 1930 рік виконував обов'язки голови Культкомісії.

„Макарєнка перебуваючи в сільраді багато приймав участь в проведенні ріжних громадсько-політичних компаніях, як в справі розповсюдження Держпозики, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неписьменности“ (довідка сільради 23.6.1930 року).

Сам Макарєнка каже про це так:

„В 1927 році мене вибрали в члени сільради, де я став ще активніше працювати і працював весь час головою різних секцій. Під час мого перебування в сільраді з 1927 по 1935 рік (в листі Прокопа до Президії Верховної ради СРСР від 20 жовтня 1939 року – по травень 1935 року) приходилось переживати дуже багато труднощів. Мені, як члену сільради, приходилось проводити всі заходи Радянської влади, а саме: розкуркулення, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неграмотності та інші заходи Радянської влади“ (лист Сталіну 10 березня 1939 року).

„В 1927 році мене вибрали членом сільської ради. За час мого перебування в сільській раді з 1927 по травень 1935 року мені прийшлося брати участь у всіх заходах Радянської влади в селі, як от: розкуркулення, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неграмотності та інші заходи Радянської влади“ (лист Прокопа до Президії Верховної ради СРСР. 20 жовтня 1939 року).

В 1923 чи 1924 році відбулась і така подія. В показаннях свідка Сидорчука Л.А. є інформація про те, що в 1923 - 1924 роках в пресі було надруковано про відхід від УКПістів Макарєнка Федора Григоровича. Очевидно це була якась стаття від його імені, де він каявся про участь в УКП і заявляв про свій вихід.

„Макарєнка П.В. стояв на чолі „Просвіти“, був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макарєнком Федором Григоровичем, який дійсно був укапістом і писав в пресі про вихід від укапістів. Це було приблизно в 1923 – 1924 роках“ (свідчення Сидорчука Л.А. 23.8.1939 року).

За переказами старих людей Макарєнка Федір Григорович був лідером дзензелівських націоналістів тих часів.

Одруження.

Деся в період 1927 – 1928 років Прокіп Васильович одружується. Точної дати не встановлено. Але із спогадів Григорія Васильовича на 1928 рік Прокіп був уже одружений. Дружиною його була Станковська Марія Михайлівна. За даними анкети арештованого від

27.9.1937 року Марія Михайлівна – 1907 року народження. За даними протоколу допиту від 12.11.1937 року – їй 31 рік. Відомості в анкету і протокол надавались самим Прокопом.

1928 (29) рік. Станковська Марія Михайлівна і Макаренко Прокіп Васильович. Портрет роботи Солохи Анни Никонівни (знаходиться в Дзензелівському музеї).

„Станковський приїхав млина ремонтувати – дізеля (це було приблизно 1926 року). Відремонтував і остався, жив де Кисляк Петро. Тоді жив де Бас-наймав хату. Було 2 сини Міша і Ваня, дочка Маруся. Прокіп її забрав“. „А та Станковська ворожила і гадала“ – це про матір Марії.

До одруження батько збудував для Прокопа хату (мабуть в 1926 – 27 роках) на

Середньому Переводі, де була його земля (очевидно куплена). Третє обійстя зліва. Перше обійстя Дудника Василя Тодосьовича, друге Михайленко Никифора, а третє Прокопа. Ця хата і зараз стоїть. Мабуть в цей час почалося заселення Середнього Переводу.

Так закінчилась його до колгоспна трудова діяльність.

Вступ в колгосп.

В 1929 році, при організації єдиного колгоспу, Прокіп Васильович вступає в колгосп ім. Сталіна. Взагалі дата і навіть рік організації єдиного колгоспу в Дзензелівці не зовсім з'ясовані. Одні джерела вказують 1929 рік, інші 1930 рік.

Про вступ в колгосп в 1929 році вказують такі джерела:

1. Характеристика 1956 року підписана 139 дзензеліанами.
2. Характеристика колгоспу від 20.6.1935 року.

Про організацію колгоспу в 1930 році, а отже й вступ Макаренка в колгосп в 1930 році вказують такі джерела:

1. „Один із передових“
2. Характеристика сільради 30.10.1937 року.
3. Характеристика сільгосп артiлі ім. Сталіна 13.9.1939 року.
4. Свідчення Таргана О.І. - 21.8.1939 року.

У всіх документах слідчої справи сам Прокіп Васильович, його дружина, Бахарєв вказують час вступу в колгосп ім. Сталіна – 1929 рік.

Ось що каже про цей період життя Прокопа Васильовича довідка сільської ради від 23.6.1930 року: „З 1922 року перебував на виборних посадах в різних кооперативних організаціях, зараз працює в колгоспі ім. Сталіна як завідуючий відділом садівництва-городництва, пасічництва, виноробство та переробка садовини та городини.

Працюючи на кооперативній роботі Макаренко теж багато дав корисної праці як організація садівництва, закладка розплідників, переробка садовини та городини.“

Посилаючись на офіційну довідку сільської ради від 23.06.1930 року, можна зробити висновок, що в колгосп Прокіп Васильович вступив в 1929 році, інакше він не встиг би організувати і завідувати відділами садівництва-городництва, пасічництва, виноробства та переробки садовини та городини.

Ось як заявляє про причину вступу в колгосп Прокопа один з свідків: „Макаренко дуже хитрий, він зумів від розкуркулення викрутитись і при організації колгоспів пішов працювати в колгосп“ (свідчення Дудника Л.А.).

По іншому розглядає цю подію Бахарєв: „1929 рік. Дослідник-садівник і активний кооператор Прокіп Васильович Макаренко переносить свій індивідуальний садочок на землю колгоспу і стає одним з передових організаторів артілі і артільного саду“ (нарис Бахарєва в газеті від 18.11.1936 року).

Як було насправді ніхто не знає. Можливо він сприйняв колгоспну систему, адже вона дозволяла швидко здійснити його грандіозні плани, але в будь-якому разі він залишався націоналістом.

Коротко нагадаю де і ким працював Прокіп Васильович при радянській владі до вступу в колгосп.

20.08.1920 – 1922 рік служба в Червоній армії.

З 1922 по квітень 1924 року працював збирачем страхових внесків в сільській раді.

З квітня 1924 року по вересень 1926 року був рахівником в сільськогосподарській кооперативній артілі.

З вересня 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником.

В 1927 – 1928 роках працював за сумісництвом рахівником в кустарно кооперативній артілі, яка мала у власності млина.

Членом сільської ради він став в січні 1927 року і був депутатом до 1935 року.

Він був одружений, мав свою хату, землю. Був заможний селянин. Чого тільки варта робота в млині, - це був один з найприбутковіших закладів. В хаті в нього були „елітні“ на той час меблі, на стінах висіли картини. В 1921 році в нього був велосипед, ймовірно це був перший велосипед в селі. Інколи, коли він не на довго заходив додому, він ставив велосипеда біля хвіртки. Хлопчики брали кататись, але він не сварився.

Із спогадів Зайчука Петра Григоровича, записано в серпні 2001 року: „В нього був перший в селі велосипед. Жив на Переводі. Коло воріт стоїть велосипед, я взяв проїхати, везу назад, а він вже пообідав, - але нічого не сказав.“

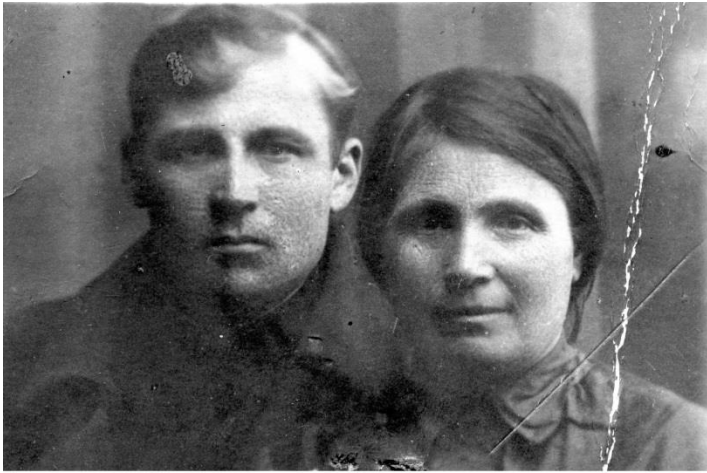
Розділ 2. 1929 – 1937 роки.

Колгоспний період - 1929 – 1935 роки:

Сад, віспа, вишні, бджільництво, плодовий розсадник, насінництво, сушарня, виноробка, участь в виставках в дзензелівський період, громадська діяльність, електрифікація, радіо, парк, духовий оркестр, науково-викладацька діяльність, рибальство, квітникарство, парники і теплиця, театр, співпраця з науковими установами, дружба з Бахаревим, лікнеп, хлібозаготівля, розкуркулення і колективізація, голови колгоспу. На прийомі у Стражеско.

1935 – 1937 роки: наклепи, виключення з членів сільради, реабілітація, людські якості, початок „великого терору“, Наказ № 00447.

Далі почався колгоспний період діяльності Прокопа Васильовича Макаренка. Тривав він з 1929 року по 26 вересня 1937 року – 8 років. В селі налічувалося тоді за даними Макаренка 600 дворів.

5 березня 1932 року. 1-Макаренко Прокіп Васильович, 2-Макаренко (Школенко) Катерина Герасимівна – мати Прокопа.

Але фактично він міг творчо працювати лише до 1935 року – тобто 6 років. Останні два роки до арешту крім виконання своїх обов'язків агронома, він мусів захищати свою честь від наклепів.

За ці 8 років в селі було зроблено стільки, що це здається неймовірним. І до всього, що було реалізовано в колгоспі за ці роки причетний Прокіп Васильович. І не просто причетний, а він був ідеологом, організатором, керівником всіх цих звершень.

Ось документи, які свідчать про його діяльність в колгоспі в ці роки.

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

Сільсько-Господарська Артіль

ім. „Сталіна“

Маньківського району

на Уманщині

20 . VI . 1935 року

№ 4

ДОВІДКА-ХАРАКТЕРИСТИКА.

Видано гр. с. Дзенгелівки, Маньківського району тов. Макаренку Прокопу Васильєвичу про те, що він є членом колгоспу ім. „Сталіна“ з 1929 року з якого часу і працює в колгоспі, як тех. керівник садівництва, пасічництва, насінньовиробництва та техпереробки садовини і городини яких галузів він і є організатором. На сьогодні під його керівництвом заведено молодого садка 158 га з власного питомника колгоспу, пасіку на 230 рамкових вуликів, вирощується 450 га насінників городніх культур, працює сушарка на два апарата „Бесарабка“ та виноробка з виробством до 3000 відер на рік.

Тов. Макаренко, як керівник і організатор бездоганно і добросовісно виконує покладені на нього роботи з повним знанням і як громадський робітник є організатор: садово-городньої бригади – де ним переводиться масова робота, духового оркестра, радіофікація села та устаткував парк культури і відпочинку, за що тов. Макаренко багато разів був премійований і одержав почесну грамоту ударника.

Рада Дзенгелівської Сільсько-Господарської
артілі ім. Сталіна /Сидорчук та Семченко/
/ м. п. / Секретар /Тарган/

Лист секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року. Подається скорочено.

„ Протягом всього часу існування Радянської влади, Макаренко незмінно вів широку громадську роботу: він був протягом багатьох років кооперативним працівником, приймав участь в колективізації, хлібозаготівлях, перебував сількором, провів роботу по радіофікації всього колгоспного села, створив парк культури і відпочинку.

Але ще більш активна його роль в питаннях організаційно-господарського зміцнення колгоспу і створення заможного культурного життя. За його ініціативи і завдяки його натхненній праці посаджений 162 га плодовий колгоспний сад із кращого Мічурінського і Українського асортименту, організований плодовий розплідник на площі 50 га.; він особисто організував городне насінництво на площі 450 га, пасіку з 300 вуликів, виноробство і вогневу сушку плодів і ягід, оранжерейне і ґрунтове колгоспне квітникарство, приймав активну участь в організації дослідного рибоводства.

Словом нема жодної галузі в якій би не працював з величезним виробничим ефектом дослідник Макаренко.

Останні роки Макаренко віддавався навчанню, вивченню методів І.В.Мічуріна і реалізації їх в колгоспах.

Про його видатну діяльність є багато документів, відгуків, почесних грамот і т.д.

Перебуваючи в 1936 році в науковому відрядженні, я спеціально зробив коло в 300 кілометрів для того, щоб на ділі переконалися в дослідній і практичній роботі цього чудового дослідника-Мічурінця.

Його діяльність я описав в своєму нарисі „Діла і мрії Мічурінця – Макаренка“ в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року.“

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“ , який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року. Подається повністю. Тут є перебільшення, але це було притаманно комуністичній пресі.

„ Діла і мрії Мічурінця Макаренка.

Великий зал Мічурінського інституту. (НДІ садівництва ім. І.В.Мічуріна). Засідає пленум плодово-овочевої секції Академії сільськогосподарських наук імені Леніна. Тисячне зібрання академіків, професорів, спеціалістів, студентів, колгоспників-дослідників обговорює важливу проблему. Мова йде про повноцінне третє блюдо – про десерт для сто семи десяти мільйонного народу СРСР. Йде палка теоретична суперечка між мічурінсько-лисенківською школою і їхніми опонентами.

Сперечаються з визначальних питань сільськогосподарської науки. По суті, все зводиться до одного: як оволодіти наукою про керування організмом рослини. Мовою практики це значить: як отримати високі і стійкі врожаї.

Але ось в залі залунав голос колгоспника – ділова, впевнено-спокійна мова дослідника-мічурінця Прокопа Васильовича Макаренка.

Без прикрас, але правдиво і переконливо розповів Макаренко про те, як колгосп, що носить ім'я Сталіна, стає заможним. Він розказав, як оволодівають колгоспники науковою теорією і як перетворюють в життя вчення І.В. Мічуріна.

Від Мічурінська через Москву до колгоспу ім. Сталіна на Уманщині півтори тисячі кілометрів. Ми досягли мети.

Ось тихий, застиглий в своєму осінньому наряді грабовий лісок. Справа від шосе – потужна зелень озимої пшениці, зліва – безмежні поля цукрових буряків. Ось і Маньківка, типове українське село, центр однойменного району.

Дуже зайнятий голова райвиконкому тов. Зав'ялов зателефонував в Дзенгелівку, в колгосп ім. Сталіна, попередив Макаренка. І тут, серед прямих рядів ренетів і кальвілів, які

тягнуться до самого горизонту, серед груш і черешень, розгортається дивна історія молодого колгоспного саду.

1929 рік. Дослідник-садівник і активний кооператор Прокіп Васильович Макаренко переносить свій індивідуальний садочок на землю колгоспу і стає одним з передових організаторів артілі і артільного саду.

Прокіп Васильович організує садову бригаду, створює курси садівників, закладає свій колгоспний розплідник, вирощує дички.

Окуліровка (щеплення очок) дичок – одна із найвідповідальніших і трудомістких робіт. Звичайна норма щеплення – 600 дичок за день. Прокіп Васильович прищеплює півтори тисячі дичок, його дружина Марія Михайлівна – тисячу.

Зараз майже кожен із 80 вихованих Макаренко молодих колгоспних садівників прищеплює по тисячі дичок, даючи стопроцентне приживання очок.

З 1929 по 1934 рік подружжя Макаренків і їх бригади виростили чотириста тисяч штук зразкового посадкового матеріалу і створили 160-гектарний колгоспний сад. Він складається з яблунь, груш, слив, черешень, вишень і винограду кращого мічурінського, кримського і західноєвропейського асортименту.

Сад дав перший врожай 495 центнерів. Під Уманню, в 20 кілометрах від Дзенгелівки, – молодий в 500 гектарів – сад Уманського сільськогосподарського інституту. Але цей сад нічого не дав. Засуха, суворі безсніжні зими, миші – тільки ширма для прикриття бездіяльності і волаючої безгосподарності людей з інституту.

В саду Макаренка немає втрат. Рівний і чистий штаб, могутня крона, безліч плодівих бруньок. Немає ні найменшого сліду шкідників. Ґрунт чудово оброблений.

Зрозуміла тому гордість дослідника, який перевіяв на своїх долонях мільйони насінин, виростив власними руками сотні тисяч дичок і культурних плодівих дерев, посадив чудовий сад на 160 гектарах. А лише кілька років тому тут був звичайнісінький пустир.

Як правий американський економіст Стюард Чейз*, який писав: „В Радянській Росії люди знають, чого потребує природа, і намагаються чесно з нею поводитись. Вони визнають і індустріальну цивілізацію, і природу, і прагнуть примирити і те і інше. Ми ж в Америці, визнавши першу, насміялись над другою“.

1930-і роки. 1- Бондар Михайло Стратійович, 2- Лисий Дмитро Митрофанович, 3- Драюк Макар Тимофійович, 4- Макаренко Прокіп Васильович.

До тов. Макаренка винограду не було і всій окрузі. Виписав він років чотири тому з-під Одеси 4 000 живців винограду. Прийшли живці в кінці травня дохлі. Намочив він їх, оживив, посадив, виходив. І цього року 1800 кущів („шас...а біла“, „зейбель № 1“, „лідія“, „ізабела“) дали перший урожай 2 ½ кг з куща.

Ось пасіка на 300 вуликів – також дітище Макаренка. В минулому році вона дала більше 8 тон меду.

За садом – колгоспні токи з просторими критими клунями, з величезними давно складеними скиртами сіна конюшини, з скиртами золотистої пшеничної соломи. Не дивлячись на велику засуху, колгосп зібрав по 25 центнерів пшениці з гектара. Шість таких токів в колгоспі і всі вони електрифіковані. Молотьба, очистка зерна, приготування січки на корм – це все робиться електрикою. Світлом електричних ламп залиті хати, майстерні, скотні двори. І тут ініціатор справи приклав свої руки.

Через поле тягнеться яр. Він перетворений колгоспом в складну систему рибницьких ставків. В минулому році колгосп вперше виловив 125 пудів дзеркального коропа. Цього року в ставки пущено 7000 мальків. І рибництво не обійшлося без участі Макаренка.

В центрі села на місці запушених куркульських садиб з кленами, ясенами, дубами горобиною, пірамідальними тополями, черешнями, яблунями і грушами влаштований парк культури і відпочинку. Літня естрада, павільйон для музикантів (свій духовий оркестр із 16 музикантів), гойдалки, спортивний майданчик, клумби, бесідки – словом справжній парк міського типу.

Весною Макаренко посадив в парку вирощені ним 20 тисяч молодих деревець. Поруч з парком майданчик в декілька гектарів. Тут плодова школа-розплідник. 300 тисяч дичок яблуні першого сорту, 20 тисяч груші, 6 тисяч аличі, 3 тисячі чудово вирощених окулянтів яблуні. Тут персики, абрикоси, виноград, великі плантації ефіроолійних культур. Поруч невелика оранжерейка.

Макаренко – селекціонер. Вивчаючи мічурінську селекцію, він займається гібридизацією кримських і західноєвропейських сортів з місцевими українськими. У нього вже виведені свої гібриди.

1934 рік. Прокіп Васильович Макаренко на виноробці.

Макаренко весь захоплений світом ідей І.В. Мічуріна. Він мріє оволодіти цим світом. Завалений практичною роботою, ще недавно малограмотний тридцяти восьмилітній Макаренко тепер закінчує десятирічку. Він створив чудову наукову бібліотеку, вивчає ботаніку, фізіологію, хімію, генетику.

І ще дві великі справи є у Макаренка. В навколишніх лісах багато дикої черешні, яблуні. Скрізь на індивідуальних садибах села безліч груш, вишень, слив. Скоро з'явиться величезна товарна маса плодів і ягід, буде відхід. Все це треба використати. І самоучка-хімік вже на другий рік колгоспного життя – в 1930 році – береться за виноробство. Поруч з оранжереею височіє гарне приміщення заводського типу. Це і є виноробка-завод, якщо хочете, творіння Макаренка від початку до кінця. Величезні діжки, прес, лабораторне обладнання. Так, це завод. Щорічно він випускає до 5 тисяч відер яблучного, грушевого, виноградного і ягідного вина.

Правління колгоспу спочатку дивилося на виноробство, як на пусту затію. Але завод пішов. Вино вийшло на славу. Про його якість заговорили знавці виноробства на півдні. Серед колб і мензурок, серед трубок і книг красується переконлива діаграма росту колгоспного виноробства. В 1930 році виноробство дало колгоспу 22 950 карбованців чистого прибутку, в 1931 році – 88 501 карбованець, а в 1936 році – вже 147 500 карбованців чистого прибутку.

Друга справа „бесарабка“. Так на місцевій говірці називається сушарня плодів і ягід. Вона дає цього року 25 тисяч карбованців чистого прибутку.

Таке широке коло діяльності чудового мічурінця-колгоспника. І корисна ця діяльність повинна бути оточена увагою і турботою.

Зав. Архівом І.В.Мічуріна Бахарєв.“

*Нова книга американського економіста Стюарта Чейза: „Земля багата – бідна земля“.

**в 1937 році вина було отримано 6 500 відер – ці примітки зробив Бахарєв на копії нариса, коли пересилав його дружині Прокопа Васильовича.

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року. Подається скорочено.

„Як голова секції по благоустрою, я проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофікації села і організації духового оркестру. Все це виконано. Організований парк площею 5 га, організований духовий оркестр з 15 душ і радіофіковане село – 300 радіоточок.

Вступивши до колгоспу в 1929 році я поставив собі задачу принести користь колгоспу. Колгосп отримавши маленький плодородсадник від садового товариства, який був мною організований ще в сільськогосподарському кредитному товаристві, і я як садовод-практик поставив собі задачу зробити колгосп першим не тільки в районі, але й в області. Взявши на себе це зобов'язання, я у новоствореному колгоспі став організатором садівництва, технічної переробки і бджільництва.

Мені малограмотному і до того не маючи спеціальної освіти прийшлося на повну силу працювати, вчитися і навчати колгоспників з тим, щоб справитись з поставленою мною самим не легкою задачею. Весь час приходилось терпіти багато труднощів, образ, неприємностей і глузувань з боку ворожих елементів, які всіма способами старались зірвати заходи влади. Все це мене не зупинило.

Я, як організатор і керівник садів і технічної переробки з 1929 по 1937 роки добився наступних показників:

В колгоспі організовано і посаджено 160 га молодих чудових садів, 50 га розсадника, 300 шт. рамочних вуликів, технічна переробка садів і городництва – доведено до 60 000 літрів високосортних плодівих вин і до 10 тон сухофруктів з продукції молодих садів колгоспу. Садівництво і технічна переробка в своєму молодому стані дає колгоспу 300 000 карбованців, що складає основні грошові засоби для оплати трудовня колгоспникам. В майбутньому колгосп дасть робітничому класу сотні тон високоякісної садової продукції, а колгосп стане мільйонером.

Я був організатором ще й дослідного квітництва при колгоспі. Завів до 30 Мічурінських сортів різних дерев, персики, виноградники, які дають колгоспу по 60 центнерів з гектара.

Методом Мічуріна стали працювати гуртки над виведенням нових сортів плодівих дерев і виноградників. Організував 150 парникових рам, теплицю. Піднято на належну висоту городництво. Не легка робота випала на мою долю. Зі всім я справився і одночасно готував кадри, як в колгоспі, так і в районі - читав лекції по садівництву. З поставленою задачею я справився повністю“.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року. Подається скорочено.

„Я, як голова секції з благоустрою сільської ради, проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофіцірувати село, організувати духовий оркестр та інше. Взяті зобов'язання виконані.

Організовано парк культури і відпочинку на площі 5 га з гарними квітниками, алеями, павільйонами, спортивним майданчиком та інше.

Споруджено трансляційний радіовузол потужністю 1000 радіоточок, - встановлено 300 радіоточок в будинках колгоспників.

Організований духовий оркестр з 15 душ.

Обладнаний прекрасний театр на 400 місць.

В 1929 році, вступивши в колгосп, я взяв на себе зобов'язання стати активним і корисним членом колгоспу, як садівник-технолог практик добився першості в цій галузі колгоспу не тільки по району, але й по області і навіть у всеукраїнському масштабі. Взявши на себе це зобов'язання в новоорганізованому колгоспі, який складався з 600 дворів я став організатором садівництва, городництва і технічної переробки плодів і овочів, а також і бджільництва. Мені, малограмотному, що закінчив 2-х класне земське училище в 1915 році, не маючи часу, спеціальної освіти, прийшлося надсилу працювати і вчитися без відриву від виробництва, і вчити колгоспників для того, щоб повністю справитись з поставленою задачею. Весь час приходилось переживати багато труднощів, образ, прикрощів і глузування

з боку ворожих колгоспному устрою елементів, які всякими способами старались ... ріст колективу. Все це не могло згасити енергії і ентузіазму, яким були проникнуті ентузіасти колгоспники. І я, як організатор і керівник садів, городництва, бджільництва, технічної переробки плодів і овочів ще з більшою силою і енергією старався довести і показати на ділі могутність колгоспного духу не на слові, а на ділі.

І в результаті з 1929 по 26.09.1937 року колгосп добився наступних показників:

1. Організовано і посаджено молодих культурних плодкових садів найкращих сортів з дотриманням всіх агротехнічних правил – 160 га.
2. Організований плодівий розсадник на площі 50 га.
3. Організована пасіка з 300 штук рамкових вуликів.
4. Організоване насінневе господарство із 150 штук парникових рам.
5. Організована технічна переробка плодів і овочів продуктивністю 60 000 літрів плодоягідних вин, 50 000 літрів сульфитованих плодкових соків, до 10 тон сухих фруктів з продукції колгоспу.

Садівництво і технічна переробка в молодому стані дає колгоспу 300 000 карбованців в рік, що складає основні грошові засоби для виплати трудодня колгоспникам. В майбутньому колгосп дасть державі сотні тон високоякісної садової продукції і сам стане мільйонером.

Разом з цим, я читав і практику з питань садівництва і технічної переробки плодів і овочів на різних курсах по підготовці кадрів райземвідділом. Організований Мічурінський гурток, який працював за методами Мічуріна. Результат роботи:

1. Колгосп має 30 мічурінських сортів плодів і ягідників.
2. Персики, виноград, яких не було і нема в районах що нас оточують, дають до 60 центнерів врожаю з гектара.
3. Квітникарство на площі 0,5 га.
4. Теплиця 28 квадратних метрів, де ростуть лимони, апельсини, пальми та інші рідкісні рослини.
5. Гурток став працювати над виведенням нових гібридних сортів плодів і ягід по методу І.В. Мічуріна.
6. Заведені дослідні ділянки по плодівництву під керівництвом Мліївської садстанції (Мліївська дослідна станція садівництва), Київського науково-дослідного інституту та інших науково-дослідних установ.

Мені, як організатору всіх цих заходів, вдалося довести і доказати досягнення колгоспу продемонструвавши все на сільськогосподарській виставці в м. Умані в 1936 році, де колгосп посів 1-е місце перевершивши навіть Уманський плодово-ягідний інститут (Уманський науково-дослідний інститут садівництва, зараз – Уманський національний університет садівництва). По Київській області і у Всеукраїнському масштабі колгосп посів одне з перших місць в цим же галузях і висунутий кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

За весь час роботи, я, як громадський працівник і як колгоспник, не мав жодного зауваження в роботі, а був премійований біля 15 разів, з яких Всеукраїнська премія за зразкову організацію садівництва і технічної переробки в колгоспі – 1500 карбованців і диплом Укрвиставкому, також обласна премія 500 карбованців і 100 карбованців за зразкове розповсюдження позики оборони країни. В 1937 році – 2 премії по 150 карбованців Уманської контори держсортфонду за виведення і поставку насінневих матеріалів. 4 премії 1 премія Київського наукового плодово-ягідного інституту (Всесоюзний дослідний інститут плодового і ягідного господарства) за зразкову організацію дослідної справи. Багато разів премійований як по лінії сільради, так і по лінії колгоспу“.

Лист дружини Прокопа Васильовича, - Марії Михайлівни Прокурору СРСР Панкратьєву від 31 липня 1939 року.

В листі дружина Прокопа повторює всі досягнення вказані Прокопом Васильовичем в листі до Сталіна і заяві до Президії Верховної Ради СРСР. Крім того дає таку інформацію, якої в інших джерелах немає, а саме: „ Він був не тільки спеціаліст своєї справи, але й

громадський діяч, брав участь в організації колгоспу. ... Завжди обирався делегатом районного з'їзду Рад, починаючи з першого з'їзду і по 10-й включно."

В заяві Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року Прокіп Васильович повторює все про свої досягнення, вказані в листі до Сталіна і заяві до Президії Верховної Ради СРСР.

„Характеристика“ 1956 року, підписана 139 дзензеліями. Подається скорочено.

„З 1929 року по 26.09.1937 року працював в колгоспі імені Сталіна в селі Дзенгелівці на посаді садового-технолога.

До садівництва тов. Макаренко мав хист ще з шкільних років і цікавість до садівництва весь час зростала. В 1926 році на районній сільськогосподарській виставці в Маньківці за культурне ведення садового господарства в розпліднику тов. Макаренко П.В. нагороджений грамотою 2-го розряду.

В 1929 році Тов. Макаренко вступає в члени сільськогосподарської артіль імені Сталіна села Дзенгелівки. З перших же днів в колгоспі тов. Макаренко стає організатором і керівником садівництва, бджільництва, овочівництва, насінництва овочевих культур і технічної переробки плодів і овочів.

За період з 1929 по 1937 рік під керівництвом тов. Макаренка колгосп добився наступних показників:

1. Посаджено 160 га молодих садів кращими промисловими сортами яблук і груш, які виростили в розпліднику колгоспу.
2. Посаджено смородини 6 га, малини 1 га, агрусу 1 га, полуниці 1,5 га.
3. Посаджено виноградники, яких в той час в нашому районі не було, врожайність яких в 1936 році доведена до 60 центнерів з гектара.
4. Організована пасіка на 300 бджолосімей.
5. Організоване насінництво овочевих культур на площі 50 га.
6. Організоване виноробство з плодів і ягід колгоспу на 60 000 літрів.
7. Побудовано плодосушарку на 2 апарати типу „Бесарабка“.

Тов. Макаренко П.В., як мічурінець організував мічурінський гурток із 30 осіб, внаслідок чого виховав спеціалістів садівників т.т. Дігтяр А., Дігтяр Ф., Круглій В., Бабка П, Волощенко А. і багатьох інших, крім цього в 1931 році тов. Макаренко П.В. завідував міжрайонними курсами по підготовці кадрів для колгоспів.

Правильна високо організована праця садової бригади в колгоспі 100 душ добився високих економічних успіхів, завдяки чому в 1936 році колгосп імені Сталіна с. Дзенгелівки на міжрайонній виставці в місті Умані з 10 по 15 листопада посів перше місце. На сільськогосподарській виставці в місті Умані брало участь 11 районів і Уманський сільськогосподарський інститут і тов. Макаренко П.В. був нагороджений 500 руб., міжрайонною премією 1500 рублів і дипломом 1-го ступеня Укрвиставкому і затверджений кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

В 1936 році молодий сад колгоспу вже дав врожай 120 000 кг на суму 48500 рублів, виготовлено з своїх плодів і ягід сухофруктів на суму 21000 руб., виготовлено плодоягідного вина на суму 160 000 руб.

В цей період в такому молодому стані ці галузі садівництва дали колгоспникам по 67 копійок на трудовень, не враховуючи доходів інших галузей господарства колгоспу“.

З документів маємо таку інформацію про заробітки Макаренка Прокопа Васильовича.

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

Сільсько-господарська артіль

Ім. Сталіна

Маньківськ р-ну на Уманщині

13/IX 1939 р.

№ 13 – 9

Довідка-характеристика.

Видана Макаренку Прокопу Васильовичу про те що він член нашого колгоспу з 1930 року. До арешту мав 540 трудоднів, одержував на місяць 52 трудодні як спеціаліст.

3 листа дружини Прокопа Васильовича - Марії Михайлівни до Прокурору СРСР Панкратьєва від 31 липня 1939 року.

„Мій чоловік Макаренко Прокіп Васильович, колгоспник колгоспу ім. Сталіна с. Дзенгелівки, який мав по 600 трудоднів з 1929 року.“

Сад.

„Початок організації великого садівництва в Дзензелівці був покладений у 1924 році місцевим садово-городнім товариством; воно виділилося як виробнича одиниця із збутової кооперації“- („Один з передових“, ст. 52). Можливо, це було раніше, ще за існування ошадно-позичкового товариства, але радянська влада діяльність товариства замовчувала. А через два роки, з 1926 року тут працював садівником Прокіп Васильович.

„З 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником.“

Далі він розвивав садівництво вже в колгоспі, НЕП припинив існування, кооперативи були знищені і все перейшло в колгосп.

Всі сади, створені Макаренком в Дзензелівці, були посаджені в 1929 – 1934 роках.

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

Сільсько-Господарська Артіль

ім. „Сталіна“

Маньківського району

на Уманьщині

20 . VI . 1935 року

№ 4

ДОВІДКА-ХАРАКТЕРИСТИКА.

„На сьогодні під його керівництвом заведено молодого садка 158 га з власного питомника колгоспу“.

Лист секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року:

„Але ще більш активна його роль в питаннях організаційно-господарського зміцнення колгоспу і створення заможного культурного життя. За його ініціативи і завдяки його натхненній праці посаджений 162 га плодовий колгоспний сад із кращого Мічурінського і Українського асортименту“.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„З 1929 по 1934 рік подружжя Макаренків і їх бригади створили 160-гектарний колгоспний сад. Він складається з яблунь, груш, слив, черешень, вишень і винограду кращого мічурінського, кримського і західноєвропейського асортименту.“

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Я, як організатор і керівник садів і технічної переробки з 1929 по 1937 роки добився наступних показників:

В колгоспі організовано і посаджено 160 га молодих чудових садів“.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року.

„В 1929 році, вступивши в колгосп, я взяв на себе зобов'язання стати активним і корисним членом колгоспу, як садівник-технолог практик добився першості в цій галузі колгоспу не тільки по району, але й по області і навіть у всеукраїнському масштабі.

І в результаті з 1929 по 26.09.1937 року колгосп добився наступних показників:

1.Організовано і посаджено молодих культурних плодових садів найкращих сортів з дотриманням всіх агротехнічних правил – 160 га.“

1938 рік. Сад Поляна. Збирання яблуневої молі. Фото з книги "Один з передових".

„Характеристика“ 1956 року, підписана 139 дзєнзєлянами:

„За період з 1929 по 1937 рік під керівництвом тов. Макаренка колгосп добився наступних показників:

1.Посаджено 160 га молодих садів кращими промисловими сортами яблук і груш, які виростили в розпліднику колгоспу.“

Площа садів посаджених Прокопом Васильовичем Макаренком. (за даними книги „Один з передових“, ст. 64,65). Книга здана до складання 20 лютого 1939 року. Треба зауважити, що книга „Один з передових“ – це більшовицька агітка і до всієї інформації треба ставитись дуже критично.

Породи	Поляна га	Бабків га	Кругляк га	Гатка га	Забейдів га	Разом га
Яблуні	64,7	39,1	3,0	7,6	10,55	124,95
Груші	5,6	3,5	-	0,8	0,3	10,2
Вишні	-	-	-	-	20	20
Разом	70,3	42,6	3,0	8,4	30,85	155,15

Ці сади були посаджені в такі роки (відповідно книги „один з передових“, ст. 52)

1930 рік – 10,3 га.

1931 рік – 25,5 га.

1932 рік – 31,7 га.

1933 рік – 31,75 га.

1934 рік – 28 га. І так далі. (і так далі – це 27,9 га)

Всього 155, 15 га молодих садів.

Співвідношення між окремими сортами плодкових дерев в саду колгоспу ім. Сталіна.

Породи і сорти	Поляна		Бабкове		Кругляк		Гатка		Забейдове		Разом	
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%
Яблуні												
<i>Літні сорти</i>												
Папіровка	1,6	2,6	0,75	1,9	0,25	8,3	0,3	4,0	0,2	2,0	3,1	2,5
Астраханське червоне	-	-	1,0	2,6	-	-	0,3	4,0	-	-	1,3	1,0
Разом	1,6	2,6	1,75	4,5	0,25	8,3	0,6	8,0	0,2	2,0	4,4	3,5
<i>Осінні сорти</i>												
Антонівка звичайна	14,0	21,7	1,0	2,6	0,25	8,3	0,55	6,9	1,8	17,1	17,6	14,0
Пепінка литовська	9,4	14,5	8,75	22,4	0,25	8,3	0,5	6,6	2,05	19,6	20,95	16,8
Апорт	-	-	-	-	-	-	1,5	20	-	-	1,5	1,2
Разом	23,4	36,2	9,75	25,0	0,5	16,6	2,55	33,5	3,85	36,7	40,05	32,0
<i>Зимові сорти</i>												
Ренет ландсбернський	7,1	10,9	2	5,1	0,25	8,3	0,8	10,6	1,7	16,0	11,85	9,5
Пармен зимовий золотий	4,2	6,5	9,25	23,7	0,15	5,0	1,2	16,0	-	-	14,8	11,8
Ренет Баумана	-	-	-	-	0,15	5,0	1,1	14,4	1,2	11,4	2,45	2,0
Ренет Курський золотий	-	-	-	-	0,3	10,0	0,2	2,6	-	-	0,5	0,4
Штеттінське червоне	5,6	8,6	1,25	3,2	0,15	5,0	-	-	-	-	7,0	5,6
Бельфлер	1,6	2,6	-	-	-	-	-	-	-	-	1,6	1,2
Бойкен	18,5	28,4	4,35	11,2	0,25	8,3	0,55	6,9	1,8	17,1	25,45	20,5
Зеленка Вуда	2,7	4,2	10,75	27,3	0,2	6,6	0,6	8,0	1,1	10,4	15,35	12,3
Інші сорти	-	-	-	-	0,8	26,9	-	-	0,7	6,4	1,5	1,2
Разом	39,7	61,2	27,6	70,5	2,25	75,1	4,45	58,5	6,5	61,3	80,5	64,5
ВСЬОГО	64,7	100	39,1	100	3,0	100	7,6	100	10,55	100	124,95	100
Груші												
<i>Літні сорти</i>												
Льїнка	4,3	77,0	2,3	66,0	-	-	0,8	100	0,3	100	7,7	76,0
Лимонка	1,3	23,0	1,2	34,0	-	-	-	-	-	-	2,5	24
Разом	5,6	100	3,5	100	-	-	0,8	100	0,3	100	10,2	100
Вишні												
Гріот Український	-	-	-	-	-	-	-	-	20,0	100	20,0	100
Разом	-	-	-	-	-	-	-	-	20,0	100	20,0	100
ВСЬОГО	70,3		42,6		3,0		8,4		30,85		155,15	

В 1932 (1933?) році Прокопом Васильовичем в урочищі Поляна був посаджений найбільший на ті часи сад площею 70,3 га. Про нього найбільше спогадів.

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича: „А вже в тридцять, от не помню в якому році цей парк робився, чи він в тридцятих почали робити – потому що робили парк і садок садили в поляні в одні часи. Бо як копали ями все село вийшло. То Прокіп вивіз бочку вина з виноробки, там стояли котли Голяна Левкова і ще дівчата Соснюкові в котлах варили їсти. Підходили як кончили садок садити – хто скіки вип’є. То ще він казав, тоді ж біднота, тоді все в десятчаних ходили, я сам в десятчаних ходив гудзиною крашені і тоді як треба стірати то на ніч щоб висохли, а не то на мені сохнут. То посадили садок і тутечки гуляли до пізньої ночі. Він ще каже, дівчата такі молоді обсаджували алею соснами. Каже нашо ти таку широку дорогу кидаєш? Тут ще щеп можна посадити. Каже, а туди будуть черешні мічурінські за соснами, каже. А тут колись будуть приїжджати машини брати яблука, а ви ці десятчани спідниці поскидаєте, будете ходити в пальтах, в шовках. А ці дівчата кажут, а він був віспою побитий, рудий кіт, ми й цього не будем ходити.

А коли приїхав з репресії то пішов, здибає, - правду Ви казали Прокіп Васильович, не можна розпізнати шо село, шо город, так ходять“.

Від садка Поляна залишився тільки ряд сосен. Зараз це пам'ятка природи села Дзензелівки "Сосни". Фото 2015 року.

1960-і роки. Найбільший сад Макаренка "Поляна". Дорога життя - вид в сторону пасіки. Зліва черешні, справа сосни.

Це відбулося 1932 (1933?) року. Сад був приблизно навпіл розділений широкою дорогою. З північної сторони дороги одночасно з садком були посаджені сосни в кількості приблизно 320 штук. „Сосни посадили десь в 1933 – тоді як садок. Там кормили і люди бігли туди робити – в голодовку“

На 2013 рік сосен росло 181, з них дві в поганому стані. З південної сторони дороги були посаджені черешні. Ні садка, ні черешень зараз немає, а дорога проходить з

іншої сторони від сосен – тобто з півночі.

23 сесія сільської ради, що відбулась 16 травня 2001 року, прийняла рішення про включення „Сосен“ в заповідний комплекс пам'яток природи села Дзензелівки. Однак, не дивлячись на це, дзензеліани продовжують знищувати сосни.

А треба не тільки зберегти цей унікальний природний об'єкт, а й відновити його первозданий вигляд. 26 березня 2014 року школярами Дзензелівської школи з допомогою сортодільниці в цьому ряду було посаджено біля 400 маленьких сосен. Саджанці привіз Михайленко Геннадій

Анатолійович. Однак доглянути їх не було кому і вони всі пропали.

Дорога між соснами і черешнями пізніше отримала назву „дорога життя“. Дзензеляни, що жили в тій частині села, крали в садку яблука і продавали на трасі Київ – Одеса і таким чином виживали.

Будь яке питання Прокіп Васильович вирішував комплексно і на далеку перспективу. Відкриті вітрам ділянки саду обсажені садозахисними смугами. Основна ділянка саду „Поляна“ зі сходу та півночі обсажена повною садозахисною смугою в 6 рядів. У цій садозахисній смузі з зовнішньої сторони від саду, посаджений ряд жовтої акації, який створює густий, міцний бар’єр проти потоку нижніх надземних вітрів. Далі йде ряд дикої черешні і 4 ряди ясенка, які утворюють східчасте зростання висоти захисної смуги. А цим досягається вище підняття маси повітря, яка рухається і зменшення сили і шкідливого впливу вітру на великій площі саду. Щоб збільшити висоту захисної смуги, з північної сторони ділянки, далі за ясенком, посаджений ще ряд високо ростучих пірамідальних тополь. Одна з захисних смуг, з північної сторони, зберіглась до наших днів, однак вона безжально нищиться дзензелянами, в ній не далеко від села дзензеляни створили величезний смітник...

Крім садозахисних смуг в „Полянці“, всередині саду, щоб зменшити силу вітрів, посаджена вітроломна лінія з двох рядів грецького горіха в напрямі з півдня на північ.

Сади старанно доглядалися, так в книзі „Останній індивідуал“ (здано до друкарні 28.12.1934 року) читаємо:– „зимою гризуни не пошкодили ні одної щепи. Окрім виполювання бур’янів, обкопування, обв’язування кожного дерева соняшничинням та обмазування стовбурів вапном, ми зимою довкола кожного дерева добре обтоптали сніг“.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„І тут, серед прямих рядів ренетів і кальвілів, які тягнуться до самого горизонту, серед груш і черешень, розгортається дивна історія молодого колгоспного саду.“

1929 рік. Дослідник-садівник і активний кооператор Прокіп Васильович Макаренко переносить свій індивідуальний садочок на землю колгоспу і стає одним з передових організаторів артілі і артільного саду.

Прокіп Васильович організує садову бригаду, створює курси садівників, закладає свій колгоспний розплідник, вирощує дички.

В саду Макаренка немає втрат. Рівний і чистий штамп, могутня крона, безліч плодівих бруньок. Немає ні найменшого сліду шкідників. Грунт чудово оброблений.

Зрозуміла тому гордість дослідника, який перевіяв на своїх долонях мільйони насінин, виростив власними руками сотні тисяч дичок і культурних плодівих дерев, посадив чудовий сад на 160 гектарах.“

В колгоспному саду "Поляна", посадженому Прокопом Васильовичем. На передньому плані, посередині, Дудник Олександра Дмитрівна. Фото 1949 року з журналу "СРСР на будівництві", № 10.

Липень 1950 року. Делегація Чехословацьких селян оглядає садок Поляна, посаджений Прокопом Васильовичем в 1932(3) році. Крайній зліва Бондар Віктор Іванович, другий справа Дігтяр Іван Олексійович.

Треба відзначити, що Макаренком П.В. вперше в селі та й мабуть в районі були посаджені виноград, смородина, малина, агрус, абрикоси, персики, полуниці. Займався він і ефіроолійними культурами.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„До тов. Макаренка винограду не було і всій окрузі. Виписав він років чотири тому з-під Одеси 4 000 живців винограду. Прийшли живці в кінці травня дохлі. Намочив він їх, оживив, посадив, виходив. І цього року 1800 кущів („шас...а біла“, „зейбель № 1“, „лідія“, „ізабела“) дали перший урожай 2,5 кг з куща.

Поруч з парком майданчик в декілька гектарів. Тут плодова школа-розплідник. Тут персики, абрикоси, виноград, великі плантації ефіроолійних культур.“

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Завів до 30 Мічурінських сортів різних дерев, персики, виноградники, які дають колгоспу по 60 центнерів з гектара.“

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Організований Мічурінський гурток, який працював за методами Мічуріна. Результат роботи:

„Персики, виноград, яких не було і нема в районах що нас оточують, дають до 60 центнерів врожаю з гектара.“

„Характеристика“ 1956 року, підписана 139 дзензелянами:

„За період з 1929 по 1937 рік під керівництвом тов. Макаренка колгосп добився наступних показників:

„Посаджено смородини 6 га, малини 1 га, агрусу 1 га, полуниці 1,5 га.

Посаджено виноградники, яких в той час в нашому районі не було, врожайність яких в 1936 році доведена до 60 центнерів з гектара.“

Після арешту Макаренка ці культури (виноград, смородина, малина, агрус, полуниці, абрикоси, персики, ефіроолійні культури) поступово занепали і припинили існування в колгоспі.

Віспа.

В спогадах Макаренка Григорія Васильовича вказується, що на час закладки саду в Полянні Прокіп Васильович „був побитий віспою“. В інших спогадах теж є відомості, що він переніс це захворювання. Однак, коли це відбулося не відомо. Немає інформації і про те, що така епідемія або окремі захворювання були в Дзензелівці. Можливо він переніс вітрянку, яку тоді теж називали віспою. Коли це було не відомо.

Вишні.

Серед всіх садів слід окремо виділити вишневий сад, закладений Макаренком. Він займав площу 20 га. Розташований був в вершині Забейдового ставка між двома ярами. В народі сад мав назву „Вишні“.

Вишневе насадження складається тільки з одного сорту – Гріоту українського і не великої кількості Лотівки. Гріот український – один з кращих гріотних сортів вишень. Він придатний для різних видів переробки (виготовлення соків, варення, лікерів, настоянок, сушеного продукту, маринадів, плодового вина і т.д.).

В 1970-х роках садок викорчували і там зараз поле.

В книзі „Один з передових“ (1939 рік), в розділі „Колгоспне садівництво“ аж 42 сторінки присвячені стану садів в селі.

Критично і повно висвітлюється все, що пов'язане з садами в колгоспі, а саме:

Вибір місця для саду, рельєф, ґрунтові води, якість ґрунту, розбивка на квартали, захист саду від вітрів садозахисними смугами певних порід кущів і дерев, довжина гонів, посадка вітроломних ліній, порідний і сортовий склад саду, співвідношення між окремими породами, розташування порід і сортів на садових ділянках для можливості взаємного запилення,

розташування по часові досягання, рівень агротехніки з моменту закладання саду і в процесі його росту, організація праці.

Зауважень майже немає, вірніше вони є, але це в стилі більшовицької агітки – якщо навіть все бездоганно, все одно щось має бути краще. І це при тому, що Макаренко П.В. був „ворогом народу“.

Бджільництво.

Основним завданням пасік було запилення садів. Тому створювалися вони одразу з закладкою садів. В характеристиці колгоспу від 20 червня 1935 року вказується 230 вуликів. В книзі „Останній індивідуал“, виданій в 1935 році, ст. 10 – вказується 280 сімейств. В нарисі Бахарєва від 18 листопада 1936 року і у всіх інших джерелах вказується 300 вуликів. Отже

1930 рік. На пасіці. 1- Дігтяренко Дмитро Спиридонович, 2- Дігтяренко Михайло Спиридонович, 3- Дігтяренко Антоніна Спиридонівна, 4- Дудник Олександра Дмитрівна, 5- Березовиченко Яким, 6- Солоха Дмитро Никифорович, 7- Бондар Михайло Стратійович, 8- Макаренко Прокіп Васильович, 9- ?

колгоспне бджільництво теж було створене Макаренко не пізніше 1935 року.

Одержувати високі врожаї плодівих культур, не маючи бджіл, - неможливо. Бджоли забезпечують взаємне запилення плодівих дерев, а значить, і їх урожайність. Прокіп Васильович своєчасно врахував необхідність розвитку бджільництва. На 1936 рік в колгоспі вже було 300 вуликів, що забезпечували запилення садів. Усю колгоспну пасіку розділено на чотири окремі пасіки. Розташовані вони в чотирьох протилежних кінцях села – поблизу садів. Одна пасіка на Питомніку, одна в Полянні, одна в Корисяковому, одна в Яверці.

1930-і роки. Крисякова пасіка. За дітьми зліва стоїть Бондаренко (Мозуль) Олександра Яківна, справа від неї Мозуль Яків.

В книзі „Останній індивідуал“, ст. 10 читаємо: „Шахові кубики „Даданів“, „Левицьких“ з різнокольоровими дощечками коло льотків для орієнтації бджіл.

Чистенько, доріжки висипані жовтим піском, ніде ні бур'янки.

У чистенькій хатині Прокіп Васильович Макаренко записує до щоденника наслідки тільки що закінченого осіннього огляду: „За 10 годин роботи оглянув і переважив півтори тисячі рамок. Усі 280 сімейств

здорові. Зимового запасу залишили 12 кг меду на кожний вулик“...

„Поряд з ростом пасіки поліпшувалась також і якість її. Якщо взяти систему вуликів, то в 1930 році на колгоспній пасіці було: 40% нестандартних вуликів системи Левицького, 20% дуплянок, 30 % українських і тільки 5% Дадан-Блатта. Тепер співвідношення систем вуликів на пасіці таке: українських 60%, Дадан- Блатта – 37% і тільки 3% нестандартних вуликів системи Левицького.“ – („Один з передових“ – ст. 104).

Одночасно з колгоспним бджільництвом в селі стрімко почало розвиватися і приватне бджільництво.

Зараз існує лише одна пасіка в Полянці. Пасіка в Яверці припинила існування в кінці 1960 років. Пасіки в Крисяковому і на Питомнику припинили існування після „Перебудови“ – в 1990-х роках.

Плодовий розсадник.

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Колгосп отримавши маленький плодорозсадник від садового товариства, який був мною організований ще в сільськогосподарському кредитному товаристві“.

З 1924 року по 1926 рік Прокіп був рахівником в сільськогосподарській кооперативній

Плодорозсадник Дзензелівського колгоспу, заснований Прокопом Васильовичем. Фото 1930-х років.

артілі, а з 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником.

„Один з передових“, ст. 52:
„1924 року разом із садом було закладено кооперацією і розсадник на площі 0,6 га. , який перейшов до колгоспу при його організації. Розсадник розвивався разом з розвитком садівництва. Він забезпечував своїм посадочним матеріалом посадку всіх колгоспних садів.“ Книга „Один з

передових“ була видана в 1939 році і про Макаренка там взагалі не згадувалось.

„Один із передових“, ст. 77: „Плодові саджанці для закладання колгоспних садів вирощували безпосередньо у себе на місці, і тільки частину саджанців (на 9 га) тих сортів, яких не вистачало, завезли з розсадника Уманського сільськогосподарського інституту.“

Подальший розвиток розсадника привів до того, що в 1937 році він займав площу 48 га і мав міжрайонне значення. Призначення розсадника – обслуговувати весь район плодовим посадочним матеріалом.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарева „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Прокіп Васильович організує садову бригаду, створює курси садівників , закладає свій колгоспний розплідник, вирощує дички.

З 1929 по 1934 рік подружжя Макаренків і їх бригади виростили чотириста тисяч штук зразкового посадкового матеріалу і створили 160-гектарний колгоспний сад. Він складається з яблунь, груш, слив, черешень, вишень і винограду кращого мічурінського, кримського і західноєвропейського асортименту.

Окуліровка (щеплення очок) дичок – одна із найвідповідальніших і трудомістких робіт. Звичайна норма щеплення – 600 дичок за день. Прокіп Васильович прищеплює півтори тисячі дичок, його дружина Марія Михайлівна – тисячу.“

Немає зараз тих садів, що посадив Макаренко, немає розсадника, немає ні полуниць, ні малини, ні смородини, ні агрусу, ні винограду ... Лишилися - сосни, частина садозахисних смуг, кілька десятків дерев на схилі садка „Гатка“, і одна з чотирьох пасік (в „Полянї“).

Насінництво.

Побудувавши сушарню, яка дозволяла переробляти не тільки продукцію садів, а й овочі, Прокопом Васильовичем Макаренком було започатковано в колгоспі городництво і насінництво городніх культур. Мова навіть пішла про зміну профілю колгоспу. Ось що писав начальник політвідділу Потаської МТС тов. Зав'ялов до голови колгоспу Безпалька („Останній індивідуал“, ст. 23.): „Створи максимально сприятливі умови для гуртка мічурінців. Він має великі перспективи, враховуючи насінневий, садо-городній профіль колгоспу ім. Сталіна. Я порадив би навіть відрядити групу твоїх садоводів до міста Мічурінська, в гості до Івана Володимировича“. (Мічурін І.В. 27.09.1855 – 7.06.1935).

В слідчій справі є довідка такого змісту:

„УМАНСЬКА

Насіньова база

Держсортфонду

26 червня 1925 року (помилка, має бути 1935 року)

№ 31

ДОВІДКА.

Видана ця Макаренку Прокопу Васильєвичу в тім, що він дійсно приймав активну участь в справі насінньовиробництва Держсортфонда в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки, Маньківського району; до своєї роботи по насінньовиробництву і покладених на нього обов'язків, відносився уважно та виконував добросовістно і своєчасно.

В 1934 році Уманською базою Держсортфонда за здане вповні кондиційне насіння його було преміювано в розмірі 150 карб.

ТВО керуючого /Нефедов/

Секретар /Данішевський/“

/ м. п. /

Колгосп почав вирощувати і збирати насіння моркви, огірків, картоплі інших культур, а також насіння дичок. Це вимагало серйозного, наукового підходу до вирішення цих питань.

Хата-лабораторія створена Макаренком в 1934 році. Пізніше агрономічна лабораторія колгоспу. Фото 1948 року.

„Один з передових“, ст. 121: „Тепер наука стала доступною кожному колгоспникові. Зверху донизу – від Академії сільськогосподарських наук до хати-лабораторії і окремих експериментаторів-дослідників – створено струнку систему соціалістичної сільськогосподарської науки, уgruntованої на нерозривному органічному зв'язку теорії з практикою.“

1938 рік. В колгоспній хаті-лабораторії. Воловодюк Григорій Іванович.

пшениці, яровизацією ярих зернових ячменю і вівса, районуванням різних сортів картоплі, досліджуючи кращі періоди посіву гречки, проводячи досліди по вирощуванні дичок і по щепленню, досліди по вирощуванні кімнатних лимонів, метеорологічні дослідження.

З створенням в Дзензелівці сортодослідної станції в 1937 році хата-лабораторія перейшла в її підпорядкування. „Один з передових“, ст. 43: „При колгоспі ім. Сталіна існує з 1937 року державна сортовипробна дільниця по зернових, зернобобових культурах і травах. Те, що цей колгосп вибрано для організації такої дільниці, само собою свідчить про значну господарську міць і впорядженість колгоспу“. Отже Прокопа Васильовича можна вважати і „хрещеним батьком“ Дзензелівської сортодослідної станції. Пройшовши багато реформувальних Сортодільниця існує і до сьогоднішнього дня. Зараз вона має назву Маньківська державна сорто-дослідна станція.

1934 рік. Сушарня. Фото з книги "Останній індивідуал".

на земельній ділянці розкуркуленого Березовиченка Корнія. Хата його була відібрана

Макаренком П.В. було створено хату-лабораторію. „Останній індивідуал“, ст. 19: „Відвели спеціальний будинок, придбали на 2000 карбованців науково-дослідного приладдя... Тепер ні один бригадир не насмілиться везти зерно до зсипного пункту без дозволу зав. хати-лабораторії, тов. Забейди Івана Кузьмовича“. Однак, з 1935 року городництво і насінництво городніх культур було зупинене, але хата-лабораторія продовжувала існувати, займаючись яровизацією озимої

Приміщення хати-лабораторії зруйноване в 1968 році, розташовувалося воно на території сучасної сортодільниці.

Сушарня

Точна дата побудови сушарні не відома. Очевидно це було 1931 року одразу після створення виноробки (створена 1930 року), оскільки ці два питання – технічна переробка плодів і ягід, йшли паралельно.

Сушарня була побудована

1920-і роки. Березовиченко Корній з дружиною і сестрою дружини. Його розкуркулили і на його обійсті була збудована сушарня.

колгоспом і використовувалась для медпункту. В цій же хаті жили й фельдшери Томашевський, Нечитайло. Вся інша територія була зайнята під сушарню.

„Один з передових“, ст. 101: „Будівля сушарні колгоспу дерев'яна, крита залізом. Сушильне приміщення має дві сушарки типу „Бесарабка“ на 160 сит кожна. Розмір однієї сушарки – 6,35x2,2x2 м. Розмір усього сушильного приміщення – 19x8,5x2,4 м. При сушарні є допоміжний відділ розміром – 24x6x2,7 м. Основне устаткування сушарні таке: камера для обкурювання сіркою, 4 казани для обварювання плодів, мийна машина, 2 морсотерки, ручний насос.“

„Останній індивідуал“, ст. 12: „На печах сушарки азбестову ізоляцію з перших труб зняли, замінивши її залізним футляром. Коефіцієнт корисного діяння електроенергії збільшився на 80 %“.

Сушарня. Фото 1960-х років.

Виробнича спроможність сушарки визначається в 500 ц готової продукції (сухофруктів) у сезон. Приміщення сушарні пристосоване також і для виробництва інших видів технічної переробки як плодів, так і овочів.

Із спогадів Григорія Васильовича Макаренка: „Плодосушілка типу „Бесарабка“. Топка, - з неї по великій трубі в вигляді змійовика йшло тепло. Труба мала підряд багато дверей через які вставлялась , виймалась , оглядалась

сушня. Дека з дерев'яними круглими паличками вставлялись в три яруси в ці двері. Їх в процесі сушки міняли місцями. Сушили все моркву, ягоди, фрукти“. Із спогадів Дзензелян на сушарні робили чіпси. Керував сушарнею брат Прокопа – Андрій Васильович Макаренко (це пізніше – десь в 1950-60-х роках).

На території сушарні , в сторону Панського ставка, був великий капітальний підвал з лабораторією. Там зберігали фрукти. Було відділення для консервування капусти. Пізніше, при керуванні сушарнею Макареком Андрєм Васильовичем там було відділення де робили сітро. Воду брали з криниці Дігтяра Івана Олексійовича – через дорогу з сушарнею. Там була дуже добра вода. Аналіз води робили в Маньківці.

Сушарня перестала існувати на початку 1960-х років. Приміщення і підвал – все зруйноване вцент. Частину території займає зараз Лук'янчук Іван Михайлович під город, а частина зайнята великим смітником, який утворили Дзензеляни після руйнації приміщення сушарні.

Виноробка.

Була створена 1930 року.

Приміщення виноробки розташоване в самому центрі села, проти приміщення Київського Союзбанку (будинку культури).

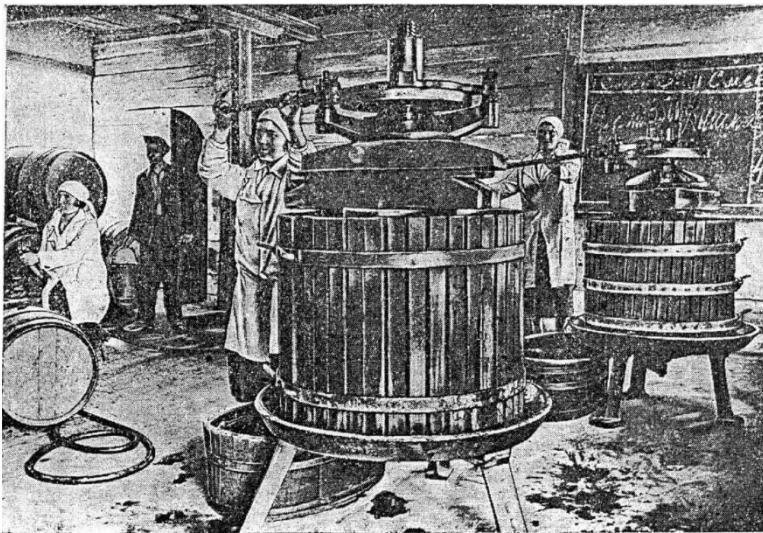
1934 рік. Виноробка. Прокіп Васильович Макаренко придумує найкращу комбінацію нового гатунку вина... Фото з книги "Останній індивідуал".

Виноробка. На задньому плані клуб. Фото 1960-х років.

„Останній індивідуал“, ст. 11: „Споміж звичайних селянських хат своєю архітектурою та особливо охайним виглядом

виділяється виноробний завод. У два яруси перенумеровані бочки. Безнастанно булькотить газ, вириваючись із вигнутих скляних трубок. Бродить фруктовий сік. Трохи чадно. У підвалі вино вже готове. Прокіп Васильович, універсал і енциклопедист уже встиг повернутися з пасіки і в своїй лабораторії щось нове вигадував, очевидно, шукаючи найкращу комбінацію нового гатунку вина.“

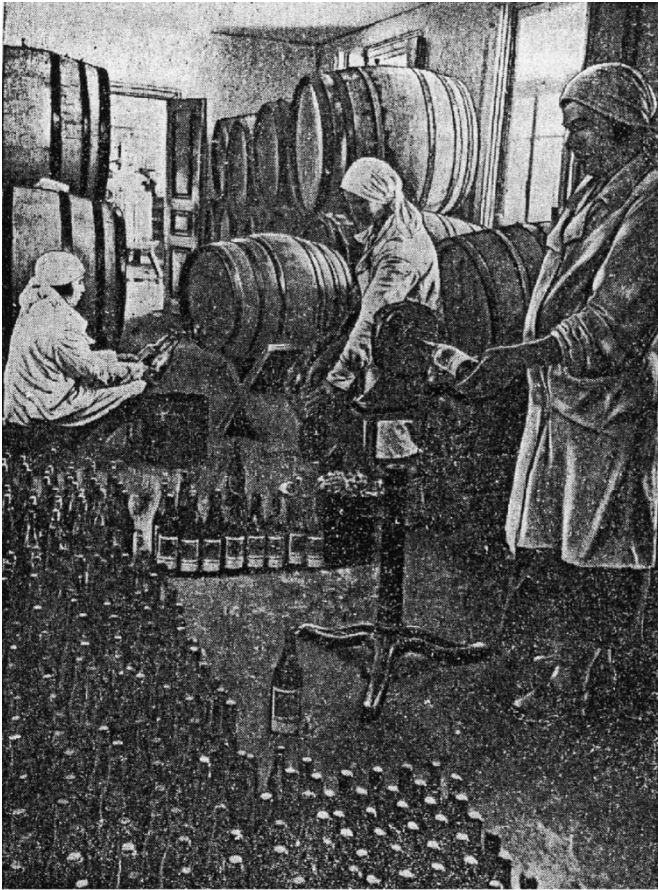
1938 рік. Виноробка. Віджимання соку з плодів. Зліва Волощенко Ганна, посередині - Дишлюк Катерина. Фото з книги "Один з передових".

„Один з передових“, ст. 99: „Переробку плодів старих садів колгосп почав з першого року свого створення, тобто з 1930 року. Надалі він значно розширив технічну переробку плодів і ягід.

Тепер уже колгосп має для переробки продукції садівництва виноробню. Виноробня колгоспу – це хороша півтора поверхова будівля з дерев'яними стінами і підлогою, крита оцинкованим залізом. Тут є кам'яний підвал, бродильне і допоміжне приміщення. Розмір підвалу 11,5 x 7,5 x 3 метри. Розмір бродильного приміщення – 11,5 x 7,5 x 3,2 метри. Допоміжне приміщення своїм розміром однакове з бродильним

приміщенням. Підвал знаходиться під бродильним приміщенням; це цілком правильно.

Тепер виноробня колгоспу має таке основне устаткування: ягідних і яблучних дробарок – 2 штуки, пресів Майфорта ручних на 100, 250 і 500 літрів – 3, дослідний прес на 10 літрів – 1, укупорочна машина – 1, обтискувальна машина – 1, паровий казан – 1, насос для перекачування вина – 1, бочок дубових на 60 тисяч літрів.

1938 рік. Розлив вина на Виноробці.

„І самоучка-хімік вже на другий рік колгоспного життя – в 1930 році – береться за виноробство. Поруч з оранжереєю височіє гарне приміщення заводського типу. Це і є виноробка-завод, якщо хочете, творіння Макаренка від початку до кінця. Величезні діжки, прес, лабораторне обладнання. Так, це завод. Щорічно він випускає до 5 тисяч відер яблучного, грушевого, виноградного і ягідного вина.

Правління колгоспу спочатку дивилося на виноробство, як на пусту затію. Але завод пішов. Вино вийшло на славу. Про його якість заговорили знавці виноробства на півдні. Серед колб і мензурок, серед трубок і книг красується переконлива діаграма росту колгоспного виноробства. В 1930 році виноробство дало колгоспу 22 950 карбованців чистого прибутку, в 1931 році – 88 501 карбованець, а в 1936 році – вже 147 500 карбованців чистого прибутку.“

Виноробка перестала існувати 1984 року. Приміщення і підвал збережені. Приміщення кілька раз перероблялось. Зараз і приміщення і підвал є власністю фермера Мальованого.

Участь в виставках в дзензелівський період.

В документах маємо такі відомості про участь Макаренка в виставках.

„В 1926 році на районній сільськогосподарській виставці в Маньківці за культурне ведення садового господарства в розпліднику тов. Макаренко П.В. нагороджений грамотою 2-го розряду“ (Характеристика 1956 року).

При виноробні організовано лабораторію для простіших аналізів сировини і готової продукції.

Продуктивність виноробні визначається в 70 тисяч літрів готової продукції.

Основну частину сировини колгосп тепер переробляє на плодове вино. Щорічно випускається близько 65 тисяч літрів вина.

У даній галузі господарства колгосп має великий досвід. Виробництво це він повністю освоїв. Продукція технічної переробки відзначається високою якістю. Десертне вино з малини кристально чисте, рубінового кольору; цукристість його 5 %, кислотність 1,25 %, а міцність 15,3 %. На Українській дегустаційній нараді при Наркомземі УРСР (у грудні 1938 року) винні вироби колгоспу одержали високу оцінку щодо якості зайнявши перше місце серед продукції колгоспів УРСР, які брали участь в даній нараді.“

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

В „характеристиці“ читаємо, що „ в 1936 році колгосп імені Сталіна с. Дзєнгелівки на міжрайонній виставці в місті Умані з 10 по 15 листопада посів перше місце. На сільськогосподарській виставці в місті Умані брало участь 11 районів і Уманський сільськогосподарський інститут і тов. Макаренко П.В. був нагороджений 500 руб., міжрайонною премією 1500 рублів і дипломом 1-го ступеня укрвиставкому і затверджений кандидатом на всесоюзну сільськогосподарську виставку.“

Листопад 1936 року. Міжрайонна виставка в м. Умані, де колгосп ім. Сталіна села Дзєнгелівки посів перше місце. Після цієї виставки Прокіп Васильович був затверджений Укрвиставкомом кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

В слідчій справі маємо такий документ, який додала до слідчої справи дружина Прокіпа Марія Михайлівна.

„УРСР

Український комітет по підготовці до Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1938 року.

Садоводу тов. Макаренко П.В.

Шановний товариш.

Вітаємо Вас з нагородою грошовою нагородою 1500 карб та диплом Укрвиставкому за досягнення 1936 року врожаю садівини та зразкове садове господарство, які Ви показували

1939 рік. Всесоюзна сільськогосподарська виставка. Павільйон садівництва. В цьому павільйоні мав демонструвати свої досягнення Прокіп Васильович.

на міжрайонній виставці 1936 року.

Укрвиставком просить Вас повідомити, які Ви маєте досягнення в 1937 році та за які саме досягнення Ви будете боротись у 1938 році. Чи взяли вже соцзобов'язання на 1938 рік. Як Ви поширюєте свої досягнення поміж

колгоспами та колгоспниками. Чи відібрали зразки на Всесоюзну Сільськогосподарську виставку та чи подали заяву про бажання взяти участь на виставці. Як схороняються зразки та чи достатній догляд за тваринами, що їх годуєте до виставки.

Як допомагають Вам у виконанні взятих зобов'язань земельні органи, агроном, зоотехнік, ветлікар.

Які у Вас є перешкоди в роботі по одержанню високих досягнень, щоб добитись права взяти участь на Всесоюзній виставці.

Просимо надіслати Вашу відповідь якнайскоріше.

Укрвиставком

Адреса: м.Київ, вул. Короленко 59.“

Дати в цьому документі немає. По тексту можливо це кінець 1937 року – якщо так, то його Прокіп Васильович вже не бачив. В тексті написано: „Український комітет по підготовці до Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1938 року.“ Виставка мала відкритись 1938 року, однак через великий обсяг підготовчих робіт її відкриття перенесли на рік і вона почала свою діяльність 1 серпня 1939 року. В будь якому разі Макаренко П.В. мав там бути.

Очевидно він брав участь і в інших виставках, однак документів про це немає.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Мені, як організатору всіх цих заходів, вдалося довести і доказати досягнення колгоспу продемонструвавши все на сільськогосподарській виставці в м. Умані в 1936 році, де колгосп посів 1-е місце перевершивши навіть Уманський плодово-ягідний інститут (Уманський науково-дослідний інститут садівництва, зараз – Уманський національний університет садівництва). По Київській області і у Всеукраїнському масштабі колгосп посів одне з перших місць в цим же галузях і висунутий кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.“

Всесоюзна сільськогосподарська виставка (ВСГВ) — колишня постійно діюча виставка досягнень великого, високо механізованого соціалістичного сільськогосподарського виробництва і сільськогосподарської науки СРСР (за республіками, окремими природними зонами, галузями), яка служила школою передачі досвіду в організації і застосування найбільш досконалої технології в окремих галузях колгоспів і радгоспів. Діяла в Москві в 1939—1941 і 1954-58 роках.

Виставка відкрилася для відвідувачів 1 серпня 1939 року. Їх зустрічала встановлена перед входом відома статуя з неіржавіючої сталі „Робочий і Колгоспниця“ — копія скульптури Віри Мухіної, що прикрашала радянський павільйон на Всесвітній виставці 1937 року в Парижі.

Згідно інформаційної довідки, підготовленої до відкриття, виставка розкинулася на території 136 га. На цій площі розташовано понад 230 будівель і павільйонів... На Всесоюзній сільськогосподарській виставці беруть участь 15059 колгоспів, 11004 колгоспних ферми, 268 МТС, 795 радгоспів. Крім того, на виставці представлено 155 821 передовиків і знатних людей сільського господарства... На стендах павільйонів розгорнуто показана робота 656 колгоспів, 194 колгоспних товарних ферм, 62 МТС, 195 радгоспів, 95 наукових установ, 3300 передовиків та організаторів сільського господарства і так далі. Всі учасники виставки записані в „Почесну книгу“, примірник якої є в кожному павільйоні. Вісімдесят тисяч декоративних кущів, сорок тисяч дерев, 4 мільйони квітів прикрашають територію виставки. На виставці побудовано 400 000 квадратних метрів асфальтованих доріг і доріг садово-паркового типу. Укладено 7 500 000 штук цегли. Море світла заливає вечорами територію виставки, понад 15000 кіловат споживає виставка. Це приблизно стільки ж енергії, скільки споживає таке місто, як Куйбишев, з усіма його заводами і фабриками.

Експозиція виставки будувалася і за галузевим, і за територіальним принципом — по союзним і автономним республікам і окремим природним зонам. За 85 днів роботи ВСГВ у 1939 році її відвідало більше 3 мільйонів чоловік. У 1940 році виставка пропрацювала 5 місяців, її відвідали 4,5 мільйона чоловік. Виставка 1941 року була закрита 1 липня, незабаром після початку Другої світової війни. Експозицію і бібліотеку ВСХВ евакуювали в Челябінськ. Ось на якій виставці мав бути Прокіп Васильович...

Громадська діяльність.

Із характеристики 1956 року: „З 1922 по 1937 рік тов. Макаренко П.В. працював на виборних посадах різних кооперативних організацій. (тут неточність – після ліквідації НЕПу в 1930 році всі кооперативи перестали існувати – правильно по 1929 рік див. лист Прокопа до Президії Верховної ради СРСР від 20 жовтня 1939 року). З січня 1927 року по травень 1935 року був обраний депутатом сільської ради с. Дзенгелівки і працював головою культурної секції, тов. Макаренко П.В. приймав найактивнішу участь у всіх громадсько-політичних і господарських справах нашого села, був ініціатором всього прогресивного, передового і сам особисто приймав участь в роботі.

Тов. Макаренко був ініціатором і організатором повної електрифікації всього села, радіофікації села – 600 радіоточок, організація парку культури і відпочинку на площі 5 га, духового оркестру з 15 осіб.

За проведені роботи тов. Макаренко П.В. мав багато подяк і преміальних нагород“.

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

Сільсько-Господарська Артіль

ім. „Сталіна“

Маньківського району

на Уманщині

20 . VI . 1935 року

№ 4

ДОВІДКА-ХАРАКТЕРИСТИКА.

Видано гр. с. Дзенгелівки, Маньківського району тов. Макаренку Прокопу Васильєвичу про те, що він є членом колгоспу ім. „Сталіна“ з 1929 року з якого часу і працює в колгоспі.

Тов. Макаренко, як керівник і організатор бездоганно і добросовісно виконує покладені на нього роботи з повним знанням і як громадський робітник є організатор: садово-городної бригади – де ним переводиться масова робота, духового оркестра, радіофікація села та устаткував парк культури і відпочинку, за що тов. Макаренко багато разів був премійований і одержав почесну грамоту ударника.

Рада Дзенгелівської Сільсько-Господарської

артілі ім. Сталіна

/Сидорчук та Семченко/

/ м. п. /

Секретар /Тарган/

Лист секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року:

„Протягом всього часу існування Радянської влади, Макаренко незмінно вів широку громадську роботу: він був протягом багатьох років кооперативним працівником, приймав участь в колективізації, хлібозаготівлях, перебував сількором, провів роботу по радіофікації всього колгоспного села, створив парк культури і відпочинку“.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Шість таких токів в колгоспі і всі вони електрифіковані. Молотьба, очистка зерна, приготування січки на корм – це все робиться електрикою. Світлом електричних ламп залиті хати, майстерні, скотні двори. І тут ініціатор справи приклав свої руки.

В центрі села на місці запущених куркульських садиб з кленами, ясенками, дубами горобиною, пірамідальними тополями, черешнями, яблунями і грушами влаштований парк культури і відпочинку. Літня естрада, павільйон для музикантів (свій духовий оркестр із 16 музикантів), гойдалки, спортивний майданчик, клумби, бесідки – словом справжній парк міського типу.“

З листа Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„В 1927 році мене вибрали в члени сільради, де я став ще активніше працювати і працював весь час головою різних секцій. Під час мого перебування в сільраді з 1927 по 1935 рік приходилось переживати дуже багато труднощів. Мені, як члену сільради, приходилося

проводити всі заходи Радянської влади, а саме: розкуркулення, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неграмотності та інші заходи Радянської влади. Я працював натхненно і віддано справі партії і Радянської влади. Як голова секції по благоустрою, я проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофікації села і організації духового оркестру. Все це виконано. Організований парк площею 5 га, організований духовий оркестр з 15 душ і радіофіковане село – 300 радіоточок.“

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Я, як голова секції з благоустрою сільської ради, проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофікувати село, організувати духовий оркестр та інше. Взяті зобов'язання виконані.

Організовано парк культури і відпочинку на площі 5 га з гарними квітниками, алеями, павільйонами, спортивним майданчиком та інше.

Споруджено трансляційний радіовузол потужністю 1000 радіоточок, - встановлено 300 радіоточок в будинках колгоспників.

Організований духовий оркестр з 15 душ.

Обладнаний прекрасний театр на 400 місць.“

Лист дружини Прокопа Васильовича, - Марії Михайлівни Прокурору СРСР Панкратьєву від 31 липня 1939 року.

„Він був не тільки спеціаліст своєї справи, але й громадський діяч, брав участь в організації колгоспу. ... Завжди обирався делегатом районного з'їзду Рад, починаючи з першого з'їзду і по 10-й включно.“

Характеристика 1956 року:

„3 січня 1927 року по травень 1935 року був обраний депутатом сільської ради с. Дзенгелівки і працював головою культурної секції, тов. Макаренко П.В. приймав найактивнішу участь у всіх громадсько-політичних і господарських справах нашого села, був ініціатором всього прогресивного, передового і сам особисто приймав участь в роботі.

Тов. Макаренко був ініціатором і організатором повної електрифікації всього села, радіофікації села – 600 радіоточок, організація парку культури і відпочинку на площі 5 га, духового оркестру з 15 осіб“.

В кінці 1934 року голова сільвиборчкому (сільська виборча комісія) (прізвище не відоме) змалювавши пройдений колгоспом шлях за останні три роки запропонував кандидатів до нової сільської ради. Найпершим він назвав Макаренка Прокопа Васильовича. „Останній індивідуал“, ст. 22: „Найкращих ударників, знатних людей, вихованих сільрадою й колгоспом ви всі знаєте. Вони працювали на ваших очах, вирости пліч-о-пліч з вами.

Макаренко Прокіп Васильович, член управи колгоспу, голова секції впорядкування. Найкращий наш фахівець. Виховав 10 нових городників, садоводів виноробів, бджоловодів“.

В цей час Прокіп Васильович був на вершині успіху і його не могли не обрати, однак він був депутатом сільської ради тільки до травня 1935 року.

Як депутатіві сільради Прокопу Васильовичу доводилося займатися і розміщенням позики. Це дуже складна і невдячна справа. Але і з цією роботою він справився. Ось лист від Управління Держтрудоощадкас та Держкредиту Народного Комісаріату Фінансів УРСР від 25 вересня 1937 року.

„Шановний товаришу.

Макаренко П.В.

Народний Комісаріат Фінансів Української Радянської Соціалістичної Республіки та Українське Управління Державних Трудових Оощадкас і Державного Кредиту за ударну відмінну роботу по розміщенню позики „Зміцнення Оборони СРСР“ преміює Вас грошовою сумою в розмірі 100 карб.

Наркомфін УРСР та Управління Держтрудоощадкас та Держкредиту УРСР впевнені в тому, що Ви і надалі будете продовжувати роботу навколо закріплення досягнутих Вами успіхів в своїй роботі по розміщенню позиви „Зміцнення Оборони СРСР“.

Для успішного вивершення роботи та виконання фінансових планів пред нами зараз стоять завдання, здійсненню яких Ви своєю роботою можете сприяти.

1. Організувати цілковиту оплату внесків за позику всіма колгоспниками Вашого колгоспу на засаді цілковитої добровільності.

2. Зустрінути велике свято трудящих СРСР і всього світу XX-річчя Жовтневої Революції – повним вивершенням сплати підписки кожним колгоспником – передплатником позики – „Зміцнення Оборони СРСР“.

3. Допомогти в роботі сільради по закінченню збору грошей за позику в цілому по селу.

4. Організуйте соціалістичне змагання між окремими колгоспами за повний збір підписки до XX-річчя Жовтневої Революції.

5. Проведіть бесіди з колгоспниками про ощадну справу, роз'ясніть вигідність схорони заощаджень в ощадкасах, популяризуйте ощадну справу.

6. Допоможіть Ощадкасі, комісії сприяння ... справі при сільраді, колгоспі покращити обслуговування ...ців державних позик і вкладників по Вашому колгоспу, сільраді та перетворити ощадкасу на справжню культурну установу.

Наркомфін УРСР та Управління Ощадкас і Держкредитів УРСР сподіваються, що Ви і в майбутньому, як і раніше організувати мете членів В/ колгоспу на виконання завдань, що зміцнюють нашу велику батьківщину“.

Заст. Народного Комісара

Фінансів УРСР /М.КЛЕПКО/

ТВО Начальника Управління

ДТОК і ДК УРСР /А.НІКІТІН/“

Але цього листа Прокіп Васильович вже не прочитав, бо 26 вересня 1937 року його заарештували.

Електрифікація.

Із спогадів Макаренка Г.В.: „Товариш Прокопа Сава Фурта працював в районі по електриці. Вони і затіяли електрифікувати село. Сава достав двигун і все необхідне обладнання, а Прокіп стовпи. Спочатку попробували контуру, дуже сподобалось, тоді все село. Спочатку люди не знали як вимикати і на ніч накривали решетом“.

Взагалі електричне освітлення з'явилося в селі не пізніше 1907 року. Саме цього року було збудовано Київський Союзбанк і освітлення там було електричне. Але освітлювалося не все село, а лише установи банку і Ощадно-позичкового товариства, церква і площа між церквою і банком в релігійні свята.

В книзі „Останній індивідуал“, ст. 7 згадується про те, що в 1934 році будувалася спеціальна башта для вітродвигуна. Очевидно вона призначалася для електрифікації ферми. Подальша доля цієї башти не відома.

„Останній індивідуал“, ст. 18: „ Уже пізно, заскочила хмарна ніч. Я не турбуюсь: на перехрестях вулиць електричні ліхтарі, а з вікон кожної хати на дорогу падають світлі смуги“. Ст. 20: „ Будинок колективіста світив кольоровою скляною , електрифікованою вивіскою. У середині поліпшили освітлення, зробивши проводку закритою. Поставили бокові лампи, а під стелею повісили люстру“.

„Один з передович“ ст. 140: „ Село Дзенгелівка електрифіковане. У кожній колгоспній хаті світить електрична лампочка. Назавжди зник каганець – цей супутник колишнього темного життя селянина.“

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“ , який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Шість таких токів в колгоспі і всі вони електрифіковані. Молотьба, очистка зерна, приготування січки на корм – це все робиться електрикою. Світлом електричних ламп залиті хати, майстерні, скотні двори. І тут ініціатор справи приклав свої руки.“

1938 рік. Радіовузол в Дзензелівці.
Фото з книги "Один з передових".

Радіо.

„Один з передових“ ст. 140: „ село Дзенгелівка радіофіковане. Ті ж новини, ту ж прекрасну народну й класичну музику, - все, що ще недавно було доступне тільки городянинові, - слухає тут все село. 250 хат колгоспників радіофіковані. Радіофіковані також і найбагатолюдніші місця села. Все це обслуговується місцевим дзенгелівським радіовузлом“.

Оскільки в книзі „Останній індивідуал“ (здано до друку 28.12.1934 року) про радіофікацію не згадується, можна припустити, що це відбулось в 1935-1937 (до репресії) роках. І це єдине, що вдалося зробити Прокопу Васильовича після 1934 року.

Із спогадів Макаренка Г.В.: „Радіо провели пізніше коли пустили Буцьку ГЕС і замінили стовпи на стандартні“. (Буцька ГЕС пущена в експлуатацію 7 листопада 1929 року).

Парк.

Площа парку – 5 га – це дані „характеристики“. За обмірами 2000 року площа парку складає 3,14

га.

1932 (1933?) року Макаренком було спроектовано і під його керівництвом побудовано парк.

Із спогадів Макаренка Г.В. - записано 7 квітня 1996 року: „Тоді Прокіп зробив план і запропонував голові Безпальку зробити парк. За місяць на трудодні все зробили.

Люди знали що то цвинтар, вже тільки деякі могили доглядались. 7 бригада робила. Прокіп керував, розбивав дорожки“.

Із спогадів Макаренка Г.В. - записано 1 лютого 1997 року: „В парку був літній театр, сцена для музики, павільйон, загороджено, лавок трохи а то стояли люди. Як зайти в парк прямо по центральній дорозі стояв, туди під городи“.

1932(3) рік. Будівництво парку. Вдалині видно дзвіницю Дзензелівської церкви.

1938 рік. Головна алея парку. Фото з книги "Один з передових".

1951 рік. Центральна алея парку. Бас Анна Максимівна, Якименко Таїсія Никифорівна, Фурга Таїсія Харитонівна.

стругалися і посипалися піском, з обох боків вони були викладені цеглою зубчатою стрічкою. Ця цегла білилася вапном. На клумбах висаджувалися різні квіти. Деякі алеї були обсаджені спеціальними кущами.

Біля алеї і клумб були встановлені дерев'яні лавки для відпочинку. Посередині парку було побудоване футбольне поле, яке й до сьогоднішнього дня вважається одним з найкращих в районі. В південній частині парку були побудовані різні атракціони, зокрема „гігантські кроки“, вихальня – класична українська гойдалка для двох і більше осіб, „чортове колесо“. Крім відпочинку парк призначався і для занять спортом. Тут були турніки, трапеція з жердиною і драбиною.

Перлиною парку був павільйон для духового оркестру. Біля нього танцювальний майданчик. На жаль в 1980 роках павільйон зруйнували. Також перлиною парку до сих пір є каштанова алея. Цікаво, що ця каштанова алея вирощена з каштанів першого в історії села каштана, який посаджений приблизно 1907 року Дзензелівським ощадно-позичковим товариством біля приміщення „Союзбанку“. Це головна алея парку. В парку було електричне освітлення. Він був огорожений. На ніч парк зачинявся і був сторож. Із спогадів Кириченко (Якименко) Т.Н. Записано 28.11.2006 року: „В парку сторожем був Олександр Лук'янчук. Ми на нього казали Аракчєєв. Вредненький був“.

Парк зайняв площу старого цвинтаря, частково ділянку, яка належала церкві (церковна земля), частково територію колишнього сільського училища. Одна садиба була повністю виселена і її площа зайнята парком. Частково були „відрізані“ і городи кількох садиб на Буртах. На території, яка була виділена під парк, росли вікові дерева, а також садові дерева на землях, які були відрізані в господарів. Все це по можливості було вмонтовано в парк, і деякі з дерев до цього часу ростуть. Особисто Макаренком були розбиті алеї, і клумби. Алеї кожного року

1950-і роки. Вхід в парк. Головна алея.

В парку дзензеляни відпочивали, проводились різні змагання, відзначалися свята, проводились демонстрації. Проводились також і загальні збори. Пізніше навіть показували фільми в імпровізованому літньому театрі. По вихідних грав духовий оркестр. В парк заборонялося заходити з велосипедами, а тим більше їздити якимось транспортом.

В спогадах старих людей згадується, що Прокіп Васильович мріяв розвинути парк через Бурти з включенням до парку Панченкового ставка. І побудувати санаторій для колгоспників.

„Останній індивідуал“, ст. 24: „Не забувай, що ми плануємо в 1935 році обладнати коло Дзенгелівського парку

В парку. Зліва - павільйон. Фото 1960-х років.

кущовий дім відпочинку для кращих ударників-колгоспників“. Це казав начальник Потаської МТС тов. Зав'ялов голові колгоспу Безпальку Г.Ф.

„Останній індивідуал“, ст. 26 (плани тов. Безпалька на 1935 рік): „Поширимо ще на 5 га наш парк ім. ХХ МЮД*-у“. Отже спочатку парк був імені двадцятиріччя МЮД-у (Міжнародний Юнацький день), потім про це забули і в 1960-і роки він став парком імені Ю.Гагаріна, потім і про це забули і 2016 року під час компанії по декомунізації парк став імені Прокопа Макаренка...

Нарис Андрія Миколайовича Бахарева „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„В центрі села на місці запущених куркульських садіб з кленами, ясенями, дубами горобиною, пірамідальними тополями, черешнями, яблунями і грушами влаштований парк культури і відпочинку. Літня естрада, павільйон для музикантів (свій духовий оркестр із 16 музикантів), гойдалки, спортивний майданчик, клумби, бесідки – словом справжній парк міського типу.

Весною Макаренко посадив в парку вирощені ним 20 тисяч молодих деревець.“

Тут трохи прикрашено в комуністичному стилі. Парк створений не на місці запущених куркульських садіб, а на садібі Дігтяра Василя. Він не був розкуркулений – його просто переселили в хату розкуркуленого Лисого Антона. Крім цього парк зробили на місці старого цвинтаря, а також на частинах садіб жителів Буртів, земельні ділянки яких прилягали до парку.

Із спогадів Кириченко (Якименко) Т.Н. (22.11.1923 – 5.07.2013). Записано 9.11.1997 року:

„А як робили парк хату Володі знесли, а городи в нас відрізали – наш (Дігтяр Дімни Євменівни), Гандрея Бондара, Насті Дишлокової, Лисих“.

*В 20-30 роки минулого століття в СРСР у всіх на слуху було зараз забуте слово МЮД – Міжнародний Юнацький День. Його також називали „Днем боеготовності пролетарської молоді“. Це було одне з державних свят, яке щорічно 6 вересня урочисто відзначали молодіжними мітингами, парадми, демонстраціями, концертами, спортивними змаганнями і театралізованими виставами. Свято МЮД присвячувалось молодим трудящим буржуазних країн, які тяжко страждали під залізною п'ятою капіталу, але знаходили в собі сили боротися за світову революцію.

Ніякі Зав'ялови з Безпальками не змогли здійснити ці плани без Макаренка.

„Один з передових“, ст. 112: „Кілька років тому ми вирішили обладнати собі місце дозвілля – парк культури і відпочинку. З моменту ухвалення рішення до повної готовності парку пройшло 10 днів“.

„Один з передових“, ст. 142: „Закінчився робочий день. Куди йде колгоспник? Звісно, в свій прекрасний парк. Приблизно 5 гектарів парку оформлено за всіма правилами декоративного садівництва.

Тут і клумби і квітники, обрамовані утрамбованими жовтопісковими доріжками. Тут і танцювальний майданчик, літня сцена, павільйон для оркестру, волейбольний майданчик, гойдалки, спортивний майданчик.

Увечері парк залитий м'яким електричним світлом. Все в ньому веселиться і живе повним життям. Співучі звуки духового оркестру далеко линуть у вечірній тиші“.

Як уже згадувалося Прокіп Васильович все вирішував комплексно і ґрунтовно. Саме під проект парку Прокопом Васильовичем був організований духовий оркестр, а також оранжерея для вирощування квітів. Оранжерея була на території бригади на Нестерівській вулиці. (за іншими даними біля парку, біля виноробки). Тут вирощували різні квіти і висаджували на клумби в парк. Весь теплий період року в парку росли квіти.

Духовий оркестр.

„Останній індивідуал“, ст. 19: „Пару років тому (1932 р) колгоспники надумали організувати духовий оркестр. Купили 22 інструменти, навчили кращих ударників нотам під керівництвом Якова Григоровича Чернушенка, і тепер аматори музики мають можливість прослухати до 100 номерів у бездоганному виконанні“. Прокіп Васильович теж брав участь в духовому оркестрі. Довго проіснував в селі духовий оркестр. Були часи, що він був одним з найкращих в районі. В 2006-2007 роках він перестав існувати.

1934 рік. Духовий оркестр с. Дзензелівки, створений Макаренком П.В. В першому ряду: 4-керівник оркестру Чернушенко Яків Григорович, 5-Макаренко Прокіп Васильович. В третьому ряду: 5-Мальований Левко Вікторович.

Михайленка в обмін на набір духових інструментів для духового оркестру. Він перший створив духовий оркестр в селі і керував ним.“

Із спогадів Макаренка Г.В.: „ Духовий оркестр Прокіп організував як зав культурою, як депутат сільради.

Керував оркестром Чернушенко Яків Григорович. Він набрав молодих хлопців. Оркестр був найкращий в районі“.

Із спогадів сина Якова Григоровича

Чернушенка Віктора Яковича (1932(3) - ?), записано 22 січня 2001 року:

„ Батько з'явився в селі в 1930 роки. Він був вчитель – мав педагогічну освіту. Музичної освіти не

мав, але любив музику, грав на різних інструментах, писав музику. Колгосп йому віддав хату розкуркуленого Олекси

Науково-викладацька діяльність.

В Макаренка Прокопа Васильовича була дуже цінна риса – все, про що він дізнавався нове, передове, прогресивне, він обов'язково мусів передати людям. І де б він не працював, він дотримувався цього принципу.

1935 рік. Прокіп Васильович проводить заняття Мічурінського гуртка.

Для якісного, професійного розвитку садівництва в усьому районі Прокіп Васильович організує в 1931 році районні курси садівників і проводить заняття з майбутніми садоводами.

Із Характеристики 1956 року:

„Тов. Макаренко був ініціатором і організатором дослідних ділянок мічурінських та інших сортів плодів і ягід під наглядом Київського науково-дослідного плодово-ягідного інституту і Мліївської дослідної станції, а також Одеського виноградного дослідного інституту.“

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Без прикрас, але правдиво і переконливо розповів Макаренко про те, як колгосп, що носить ім'я Сталіна, стає заможним. Він розказав, як оволодівають колгоспники науковою теорією і як перетворюють в життя вчення І.В. Мічуріна.“

Поруч з парком майданчик в декілька гектарів. Тут плодова школа-розплідник. 300 тисяч дичок яблуні першого сорту, 20 тисяч груші, 6 тисяч аличі, 3 тисячі чудово вирощених окулянтів яблуні. Тут персики, абрикоси, виноград, великі плантації ефіроолійних культур. Поруч невелика оранжерейка.

Макаренко – селекціонер. Вивчаючи мічурінську селекцію, він займається гібридизацією кримських і західноєвропейських сортів з місцевими українськими. У нього вже виведені свої гібриди.

Макаренко весь захоплений світом ідей І.В. Мічуріна. Він мріє оволодіти цим світом. Завалений практичною роботою, ще недавно малограмотний тридцяти восьмилітній

Макаренко тепер закінчує десятирічку. Він створив чудову наукову бібліотеку, вивчає ботаніку, фізіологію, хімію, генетику.“

„Характеристика“ 1956 року, підписана 139 дзензелянами:

„Тов. Макаренко П.В., як мічурінець організував мічурінський гурток із 30 осіб, внаслідок чого виховав спеціалістів садівників т.т. Дігтяр А., Дігтяр Ф., Круглій В., Бабка П, Волощенко А. і багатьох інших, крім цього в 1931 році тов. Макаренко П.В. завідував міжрайонними курсами по підготовці кадрів для колгоспів.“

Газета Іскра Хінгана від 28.07.1959 року, стаття до 60 річчя до дня народження Макаренка П.В. „Вшанування старішого агронома“. В статті згадується, що Макаренко П.В. в Дзензелівці вивчив на курсах більш ніж 100 садоводів.

„Останній індивідуал“, ст. 11: „Мічурінський гурток зібрав 400 грамів насіння картоплі.“

Із спогадів Макаренка Г.В. - Прокопові було присвоєно звання „Син Мічуріна“. Те, що Прокіп Васильович мав стосунки з Мічуріним згадується і в статті „Учень Мічуріна“. (Газета Тихоокеанська зірка від 4.03.1965 року):

„Зацікавився ним сам Мічурін. Допомогав допитливому селянину доброю порадою, надсилав саджанці своїх сортів. Приїжджали з міста Козлова (зараз Мічурінськ) помічники Мічуріна, щоб подивитись на творіння рук Прокопа Васильовича.“ І в це можна вірити, адже інтерв'ю давав сам Макаренко П.В.

Однак 7 червня 1935 року Мічурін помер. Підтвердженням того, що Макаренко П.В. був тісно пов'язаний з діяльністю Мічуріна, є те, що Прокіп Васильович був особисто знайомий з Бахаревим Андрієм Миколайовичем (26.10.1894 — 02.06.1980).

А.М.Бахарев – це особистий секретар Мічуріна. Позналились вони 1936 року в Дзензелівці. І після цього до кінця життя, не дивлячись ні на що, вони листувались і вважали один одного друзями.

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Я був організатором ще й дослідного квітникарства при колгоспі. Завів до 30 Мічурінських сортів різних дерев, персики, виноградники, які дають колгоспу по 60 центнерів з гектара.

Методом Мічуріна стали працювати гуртки над виведенням нових сортів плодкових дерев і виноградників. Організував 150 парникових рам, теплицю. Піднято на належну висоту городництво. Не легка робота випала на мою долю. Зі всім я справився і одночасно готував кадри, як в колгоспі, так і в районі - читав лекції по садівництву. З поставленою задачею я справився повністю“.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Разом з цим, я читав ... і практику з питань садівництва і технічної переробки плодів і овочів на різних курсах по підготовці кадрів Райземвідділом. Організований Мічурінський гурток, який працював за методами Мічуріна. Результат роботи:

1. Колгосп має 30 мічурінських сортів плодів і ягідників.
2. Персики, виноград, яких не було і нема в районах що нас оточують, дають до 60 центнерів врожаю з гектара.
3. Квітникарство на площі 0,5 га.
4. Теплиця 28 квадратних метрів, де ростуть лимони, апельсини, пальми та інші рідкісні рослини.
5. Гурток став працювати над виведенням нових гібридних сортів плодів і ягід по методу І.В.Мічуріна.
6. Заведені дослідні ділянки по плодівництву під керівництвом Мліївської садстанції (Мліївська дослідна станція садівництва), Київського науково-дослідного інституту та інших науково-дослідних установ.“

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„До тов. Макаренка винограду не було і всій окрузі. Виписав він років чотири тому з-під Одеси 4 000 живців винограду. Прийшли живці в кінці травня дохлі. Намочив він їх ,

оживив, посадив, виходив. І цього року 1800 кущів („шас...а біла“, „зейбель № 1“, „лідія“, „ізабела“) дали перший урожай 2 ½ кг з куща.“

„Останній індивідуал“, ст. 12: „Виноград „Зайбель № 1“ Завезений 1932 року з Одеси, акліматизувався. 1935 року матимемо урожай“.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Працюючи в колгоспі я писав статті в газети і журнали про досягнення в колгоспі, про організацію праці, про нові методи виведення дичок... Одночасно багато журналістів також писали про ріст нашого колгоспі і його досягнення.“

В листі секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року, вказується, що протягом всього часу існування Радянської влади, Макаренко незмінно вів широку громадську роботу: перебував сількором. На жаль, поки не відомо в які газети і журнали і про що писав Макаренко П.В. в 1929 – 1937 роки.

Вилів риби в ставку. Справа - очільник рибного господарства Дігтяр Михайло Іванович ("Пипа"). Фото 1960-х років.

Рибальство.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Через поле тягнеться яр. Він перетворений колгоспом в складну систему рибницьких ставків. В минулому році колгосп вперше виловив 125 пудів дзеркального коропа. Цього року в ставки пущено 7000 мальків. І рибництво не обійшлося без участі Макаренка.“

Лист секретаря Мічуріна

Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року:

„Приймав активну участь в організації дослідного рибоводства.“

В інших документах про участь Макаренка П.В. в організації рибальства не згадується.

Квітникарство.

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Я був організатором ще й дослідного квітникарства при колгоспі.“

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Організовано квітникарство на площі 0,5 га.“

Лист секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року:

„Особисто організував оранжерейне і ґрунтове колгоспне квітникарство.“

Парники і теплиця.

Лист Макаренка П.В. Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Організував 150 парникових рам, теплицю.“

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Організоване насіннєве господарство із 150 штук парникових рам.

Організована теплиця 28 квадратних метрів, де ростуть лимони, апельсини, пальми та інші рідкісні рослини.“

Театр.

Заява Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР від 20.10.1939 року:

„Обладнаний прекрасний театр на 400 місць.“

Приміщення Київського Союзбанку, збудоване 1907 року. Тут Прокопом Васильовичем було обладнано театр. Пізніше це - Будинок колгоспника, Клуб, зараз Будинок культури. Фото 1938 року з книги "Один з передових".

Тут мова йде про приміщення Київського „Союзбанку“ (сучасний будинок культури). В 1911 році Київський „Союзбанк“, який з 1907 по 1911 роки працював в Дзензелівці, переїхав в Київ. Якщо в Дзензелівці і залишилась філія, то вона не потребувала великого приміщення. Але скоріше всього було ощадно-позичкове товариство, яке в народі називали банком. Воно розташовувалося в адміністративному приміщенні ощадно-позичкового товариства. Це приміщення зруйноване в другій половині 1960 років при будівництві

нової школи.

Отже величезне приміщення „Союзбанку“ звільнилося. 1919 року, а можливо і раніше в Дзензелівці було створено осередок „Просвіти“. І саме в приміщенні „Союзбанку“ працював просвітянський клуб, бібліотека і драматичний гурток. Можливо на той час була обладнана сцена і глядацький зал з стільцями чи лавами. Приміщення належало кооперації, але кооперація була зацікавлена в роботі „Просвіти“ і надала їй це приміщення. В подальшому приміщення перероблялося, а саме: було зроблено ухил підлоги в напрямку сцени, було добудовано сцену – ці роботи почалися до війни і закінчилися після війни, з залу були прибрані дві колони і укріплено перекриття – це робилося паралельно з добудовою сцени, була обладнана яма для оркестру перед сценою. Ще пізніше було добудовано приміщення для бібліотеки і фойє. Позаду приміщення було добудовано котельню, яка зараз не використовується. Приблизно 2010 року колони в залі були відновлені, але не „рідні“, а з металевих труб. „Рідні“ чавунні колони (2 шт) використані при будівництві котельні.

Вказавши, що обладнано театр на 400 місць, мабуть Прокіп Васильович мав на увазі, що обладнано сцену і глядацький зал з зручними стільцями.

„Характеристика“ 1956 року закінчується такими словами: „Правильна організація праці в той час в садовій бригаді збереглась і до цього дня без змін.

Підбір сортів яблунь, груш і кісточкових порід і розміщення їх в садах з врахуванням механізації обробки, посадка вітроломних і вітрозахисних смуг влаштовані так, що не дивлячись на те, що минуло 20 років, до цього часу не знаходять ніяких зауважень.

Колгоспні сади зараз приносять великі прибутки колгоспу і колгоспникам. Наш колгосп зараз мільонер, вважається одним з передових колгоспів в Україні, кілька років підряд є учасником Всесоюзної Сільськогосподарської виставки, має 5 Героїв Соціалістичної праці і багато орденосців.

Правильний фундамент закладений при організації колгоспного господарства дав свої результати, які багато років будуть збагачувати життя колгоспу і колгоспників.

Правдивість вищевказаного своїми підписами

СТВЕРДЖУЄМО:“

(далі йдуть підписи дзенгелян – всього 139 осіб).

Співпраця з науковими установами. Дружба з Бахарєвим.

Всі справи, за які б не брався Прокіп Васильович, він вирішував з врахуванням найсучасніших досягнень. Передплачував фахову літературу, створив власну бібліотеку (доля її не відома), контактував з багатьма науковими закладами і фахівцями.

В матеріалах є відомості про співпрацю з такими закладами:

Уманська насіннева база Держсортфонду;

Уманський сільськогосподарський інститут;

Всесоюзний дослідний інститут плодового та ягідного господарства, (Київ);

Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства, (Одеса)

Мліївська садово-городня дослідна станція;

Центральний науково-дослідний інститут північного плідівництва – створений Мічуріним в місті Козлові (зараз Мічурінськ).

Уманська

Насіннева база

Держсортфонду

26 червня 1935 року

Довідка.

„Видана ця Макаренку Прокопу Васильєвичу в тім, що він дійсно приймав активну участь в справі насінньовиробництва Держсортфонда в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки, Маньківського району; до своєї роботи по насінньовиробництву і покладених на нього обов'язків, відносився уважно та виконував добросовістно і своєчасно.

В 1934 році Уманською базою Держсортфонда за здане вповні кондиційне насіння його було преміювано в розмірі 150 карб“.

„Один із передових“, ст. 77: „Плодові саджанці для закладання колгоспних садів вирощували безпосередньо у себе на місці, і тільки частину саджанців (на 9 га) тих сортів, яких не вистачало, завезли з розсадника Уманського сільськогосподарського інституту.“

Ось як порівнює діяльність П.В.Макаренка і Уманського сільськогосподарського інституту А.М.Бахарєв:

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Сад (Макаренка) дав перший врожай 495 центнерів. Під Уманню, в 20 кілометрах від Дзенгелівки, - молодий в 500 гектарів сад Уманського сільськогосподарського інституту. Але цей сад нічого не дав. Засуха, суворі безсніжні зими, миші – тільки ширма для прикриття бездіяльності і волаючої безгосподарності людей з інституту“.

В Характеристиці 1956 року вказано: „... організація (Макаренком) дослідних ділянок мічурінських та інших сортів плодів і ягід під наглядом Київського науково-дослідного плодово-ягідного інституту і Мліївської дослідної станції, а також Одеського виноградного дослідного інституту“.

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„До тов. Макаренка винограду не було і всій окрузі. Виписав він років чотири тому з-під Одеси 4 000 живців винограду.

Без прикрас, але правдиво і переконливо розповів Макаренко про те, як колгосп, що носить ім'я Сталіна, стає заможним. Він розказав, як оволодівають колгоспники науковою теорією і як перетворюють в життя вчення І.В. Мічуріна.

Макаренко – селекціонер. Вивчаючи мічурінську селекцію, він займається гібридизацією кримських і західноєвропейських сортів з місцевими українськими. У нього вже виведені свої гібриди.

Макаренко весь захоплений світом ідей І.В. Мічуріна. Він мріє оволодіти цим світом“.

Лист секретаря Мічуріна Андрія Миколайовича Бахарева до Хрущова від 13 квітня 1938 року:

„Останні роки Макаренко віддавався навчанню, вивченню методів І.В.Мічуріна і реалізації їх в колгоспах.

Про його видатну діяльність є багато документів, відгуків, почесних грамот і т.д.

Перебуваючи в 1936 році в науковому відрядженні, я спеціально зробив коло в 300 кілометрів для того, щоб на ділі переконатися в дослідній і практичній роботі цього чудового дослідника-Мічурінця“.

Газета „Тихоокеанська зірка“ від 4.03.1965 року. Стаття „Учень Мічуріна“:

„Коли йому виповнилось тридцять років, Прокопа Васильовича вважали одним з кращих садівників України. Зацікавився ним сам Мічурін, допомагав допитливому селянину доброю порадою, надсилав саджанці своїх сортів. Приїжджали з міста Козлова (зараз Мічурінськ) помічники Мічуріна щоб подивитись на творіння рук Прокопа Васильовича“.

„Початок організації великого садівництва в Дзензелівці бів покладений у 1924 році місцевим садово-городнім товариством; воно виділилося як виробнича одиниця із збутової кооперації“- („Один з передових“, ст. 52). Можливо, це було раніше, ще за існування ошадно-позичкового товариства, але радянська влада діяльність товариства замовчувала.

А через два роки, з 1926 року тут працював садівником Прокіп Васильович.

„З 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником.“

Далі він розвивав садівництво вже в колгоспі, НЕП припинив існування, кооперативи були знищені і все перейшло в колгосп.

Оскільки ошадно-позичкове товариство займалося стимулюванням розвитку всіх галузей сільського господарства, очевидно, воно займалося і садівництвом. Тим більше, що зовсім недалеко, в Умані знаходилось Уманське училище землеробства і садівництва, яке було популярним в Російській імперії. Створене воно було ще у 1844 році в Одесі, а в 1859 році переїхало до Умані. В часи роботи Прокопа Васильовича садівником в кооперативі і колгоспі, училище існувало під різними назвами:

1868 - 1921 рр. Уманське училище землеробства і садівництва

1921 - 1929 рр. Уманський агрополітехнікум

1929 - 1930 рр. Уманський сільськогосподарський інститут

1930 - 1931 рр. Уманський садогородній інститут

1931 - 1934 рр. Уманський плодоягідний інститут

1934 - 1936 рр Уманський плодooвочевий інститут

1936 - 1996 рр. Уманський сільськогосподарський інститут

Зараз цей заклад називається Уманський національний університет садівництва.

Київський науково-дослідний плодово-ягідний інститут, який згадується в характеристиці і з яким співпрацював Макаренко П.В. – це Всесоюзний дослідний інститут плодового та ягідного господарства, створений у 1930 році в Києві. Рішення про заснування в Україні Всесоюзного інституту плодівництва і ягідних культур прийняла 14 липня 1930 р. Президія ВАСГНІЛ під головуванням М.І. Вавілова за поданням В.Л. Симиренка. В листопаді того ж року його було перейменовано у Всесоюзний дослідний інститут плодового і ягідного господарства. Нинішня назва - Інститут садівництва Національної академії аграрних наук (ІС НААН) – головна науково-дослідна установа галузі в Україні.

Під Одеським виноградним дослідним інститутом, вказаним в характеристиці 1956 року треба розуміти – Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства.

Заклад створений 5 лютого 1905 року з ініціативи Василя Єгоровича Таїрова (Василь Таїрянц) як дослідне підприємство з виноградарства і виноробства під назвою „Виноробна станція російських виноградарів і виноробів“. Це був перший в Російській імперії подібний заклад.

В радянські часи, в зв'язку з новими задачами докорінно змінюється характер і зміст робіт станції. Обновлюється науково-експериментальна база, створюються нові відділи, лабораторії. В 1931 році станція була реорганізована в Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства.

Сучасна назва - Національний науковий центр „Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова“ НААН України.

Василь Єгорович Таїров
(Василь Таїрянц).

Василь Єгорович Таїров (Василь Таїрянц) Професор (14 листопада 1859, с. Каракліс, Еріванська губернія, Російська імперія — 23 квітня 1938, Одеса, Українська РСР, СРСР) - вірменський вчений, фахівець з виноградарства та виноробства, дійсний статський радник, доктор сільськогосподарських наук, меценат, засновник першого в Російській імперії науково-дослідного центру з виноградарства та виноробства (нині Національний науковий центр «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова»), автор більш ніж 500 наукових та науково-популярних робіт, доповідач 24 міжнародних конгресів та з'їздів. Член-кореспондент та дійсний член 18 російських та зарубіжних наукових товариств. З 1901 року — член, а з 1903 року довічно віце-президент Міжнародної організації виноградарів і виноробів. За заслуги в галузі виноградарства і виноробства двічі удостоєний вищої нагороди «Гран-прі», п'яти золотих медалей та п'яти дипломів першого ступеня. Василь Єгорович за своє життя зумів дослідити та описати усі сорти винограду,

які знаходилися в межах СРСР, а також розробив методи боротьби з філоксерою та підркобою вин і харчових продуктів.

З Одеського інституту не тільки були привезені саджанці винограду, але й виноробка була створена Макаренком на основі наукових розробок цього інституту.

Тому не дивно, що на Українській дегустаційній нараді при Наркомземі УРСР (у грудні 1938 року) винні вироби колгоспу одержали високу оцінку щодо якості зайнявши перше місце серед продукції колгоспів УРСР, які брали участь в даній нараді.

В часи існування Дзензелівського ощадно-позичкового товариства недалеко від Дзензелівки існував ще один науковий заклад з питань садівництва – в селі Мліїв, нині Городищенського району Черкаської області. Це було розсадницьке господарство створене ще у 1887 році Левком Платоновичем Симиренком.

Левко Платонович Симиренко (18 лютого 1855, с. Мліїв, нині Городищенський район, Черкаська область — 6 січня 1920) — український помолог (помологія - галузь науки, що вивчає сорти плодкових і ягідних культур) і вчений-садівник - здобув світову популярність. Він був обраний членом-кореспондентом Бельгійського товариства садівників, а в 1895 р. — Почесним членом Французького національного помологічного товариства.

Зліва направо: Платон Левкович Симиренко, Левко Платонович Симиренко, Тетяна Левківна Симиренко, Володимир Левкович Симиренко.

городню дослідницьку станцію.

За наявними даними, 6 січня 1920 р. Левко Симиренко трагічно загинув від рук чекістів. За загадкових обставин загинули в 1919 році двоє молодших братів Лева Платоновича — Микола й Олексій, які мешкали у Києві.

Трагічна смерть видатного вченого у 1920 р. до сього часу до кінця не розслідувана. На цей період припадають жорсткі репресії радянського режиму проти українського народу. Після смерті Л. П. Симиренка основне обладнання, меблі, колекції плодівих рослин з Мліївської станції садівництва разом з частиною спеціалістів (вчених, агрономів, робітників) вивозять у Росію в м. Козлов, де засновують Мічурінський інститут садівництва. З того часу у Радянському Союзі розпочинається активна пропаганда досягнень І. В. Мічуріна, а ім'я Л. П. Симиренка і його досягнення замовчуються.

Саме Л.П.Симиренко вивів популярний сорт яблуні Ренет Симиренка, названий ним в честь батька. Однак ця назва була заборонена радянською владою, а називали цей сорт яблук Зеленка Вуда. Ось що сказано про Ренет Симиренка в книзі „Один з передових“: „Зеленка Вуда – один з найцінніших пізньо-зимових сортів. Рекомендується для широкої культури, як один з провідних сортів у степовій смузі, південно-західній частині і найтепліших районах лісостепової частини УРСР. Урожайність Зеленики Вуди на сьомому році в колгоспному саду визначалась у 4 кг, а на 14 році в 93 кг з одного дерева. Плоди були дуже високої якості і зберігались до червня і пізніше. В насадженнях колгоспу займає 12,3 % площі“.

Справу Л.П.Симиренка продовжував його син Володимир Левкович Симиренко (29 грудня 1891, с. Мліїв, нині Городищенський район, Черкаська область — 17—18 вересня 1938, Курськ, Російська РФСР). 1920 року він очолив секцію садівництва та городництва Всеукраїнського сільськогосподарського комітету. На його пропозицію, на терені створеного батьком помологічного розплідника було засновано Мліївську садово-городню дослідну станцію та Центральний державний плодівий розсадник України. Директором цих установ призначили В. Симиренка (1921–1930 роки).

У 1930–1933 роках — організатор і директор Всесоюзного науково-дослідного інституту південних плодівих і ягідних культур у Китаєві (передмістя Києва; нині Український науково-дослідний інститут садівництва).

У 1932–1933 роках — професор Уманського сільськогосподарського інституту.

1933 — заарештований і ув'язнений за участь у „антирадянській шкідницькій організації“.

Листопад 1933 — кінець грудня 1937 року — перебував у Херсонській виправно-трудова колонії.

У 1912 році у помологічному розсаднику Л.П.Симиренка нараховувалось майже 3000 сортів різних рослин, у тому числі яблуні 900, груші 889, черешні та вишні 350, персика - 115, абрикосу - 56, агрусу - 166, горіха - 45. Крім того була зібрана велика кількість троянд (937 сортів), бузку і 305 різновидів хвойних дерев і кущів. Через кілька років колекційний сад і розсадник став найкращим у царській Росії. Тут було зібрано одну з найбагатших у Європі помологічних колекцій плодівих і ягідних рослин. У 1918 р. на базі помологічного розсадника Л.П.Симиренка створено центральну садово-

Наприкінці 1937 року був звільнений з колонії з формулюванням „за чесну працю і високі показники діяльності“.

1938 року — заарештований знову.

Постановою генерального прокурора НКВС СРСР від 2 вересня 1938 року засуджений до страти через розстріл. Присуд виконано в ніч з 17 на 18 вересня 1938 року. Місцем поховання Смиренка вважають урочище „Солянка“ в міській зоні Курська.

Очевидно, і ощадно-позичкове товариство і Прокіп Васильович мали тісний зв'язок як з Уманським так і з Мліївським закладом садівництва.

Але 1920 року після вбивства Л.П.Смиренка і фактично розорення його найкращого в Європі помологічного розсадника – центр садівництва переходить в місто Козлов (зараз Мічурінськ) Тамбовської області Росії, де працював І.В.Мічурін. Там існував створений Мічуріним розплідник, який 1934 року перетворився в генетичну лабораторію.

В 1931 році з ініціативи Мічуріна був створений Центральний науково-дослідний інститут північного плодівництва. З 1 липня 1931 року інститут почав здійснювати керівництво плодо-ягідними станціями, що знаходились в зоні його обслуговування. Пізніше інститут отримав в своє підпорядкування 33 дослідних станції, він координував роботу 8 республіканських і 4 зональних інститутів.

З 15 листопада 1933 по 14 квітня 1956 г. він називався Науково-дослідний інститут плодівництва ВАСГНІЛ (Всесоюзна академія сільськогосподарських наук імені Леніна) Народного комісаріату землеробства СРСР. Після смерті Мічуріна (7 червня 1935 року) – імені Мічуріна.

Ось як висвітлює результати співпраці Макаренка П.В. з науковими закладами А.М.Бахарєв:

Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року:

„Прокіп Васильович організує садову бригаду, створює курси садівників, закладає свій колгоспний розплідник, вирощує дички.

З 1929 по 1934 рік подружжя Макаренків і їх бригади виростили чотириста тисяч штук зразкового посадкового матеріалу і створили 160-гектарний колгоспний сад. Він складається з яблунь, груш, слив, черешень, вишень і винограду кращого мічурінського, кримського і західноєвропейського асортименту“.

Особливо варто зупинитися на співпраці Макаренка з Науково-дослідним інститутом плодівництва створеним Мічуріним. В ті часи цей інститут був центром наукового садівництва в СРСР. Творцем і керівником його був Іван Володимирович Мічурін (27 вересня 1855 – 7 червня 1935), - російський біолог і селекціонер-помолог*, автор багатьох сортів плодово-ягідних культур, почесний член АН СРСР (1935), академік ВАСГНІЛ (1935). Розробив методи селекції плодово-ягідних рослин.

Мічурін Іван Володимирович.

*Помологія - галузь науки, що вивчає сорти плодових і ягідних культур. Селекція – наука про методи створення сортів, гібридів рослин так і порід тварин з потрібними людині якостями.

Діяльність Мічуріна була дуже популярна в СРСР і називатися мічурінцем було дуже престижно, хоча не все в діяльності Мічуріна відповідало науковим критеріям генетики, але це інша тема. Не офіційне звання „мічурінець“, „син Мічуріна“ часто вживалося на сторінках преси, літератури, кіно, в побуті. Часто називали так і Прокопа Васильовича, та й він сам

вважав себе мічурінцем.

Бахарєв писав: „Зацікавився ним сам Мічурін, допомагав допитливому селянину доброю порадою, надсилав саджанці своїх сортів“.

На жаль ми не маємо документальних підтверджень особистих стосунків Макаренка і Мічуріна. Можливо тут мається на увазі не особисто Мічурін, а його інститут. А в 1930-1935 роках особистим секретарем І.В.Мічуріна був старший науковий співробітник і завідуючий відділом інформації ЦГЛ (центральна генетична лабораторія) ім. І.В. Мічуріна Андрій Миколайович Бахарєв. З ним підтримував ділові і особисті стосунки Макаренко П.В. до кінця свого життя.

Бахарєв Андрій Миколайович (26.10.1894 — 02.06.1980).

Андрій Миколайович Бахарєв. Фото 1960-х років.

Народився в сім'ї тесляра села Покрово-Єндовище Козловського повіту. Учасник першої світової війни.

Пропагандист і популяризатор селекційних і практичних досягнень Мічуріна. Своїми пошуками відкривав те сокровенне, що проходить начебто непомітно для поверхневого погляду.

З 1923 року працював журналістом, відповідальним секретарем міської мічурінської газети „Наша правда“ (зараз „Мічурінська правда“).

В 1930-1935 роках особистий секретар І.В.Мічуріна.

З 1935 по 1966 роки. Завідував архівом Мічуріна, старший науковий співробітник і завідуючий відділом інформації ЦГЛ (центральна генетична лабораторія) ім. Мічуріна.

Учасник великої вітчизняної війни.

Кандидат сільськогосподарських наук (1949). З 1961 року затверджений в званні старшого наукового співробітника.

Підготував до друку 4 томи академічного видання праць і окремий том 60-річних підсумків робіт І.В.Мічуріна.

Автор 24 книг, брошур і біля 300 нарисів і статей про великого селекціонера Івана Володимировича Мічуріна.

Нагороджений двома орденами Трудового Червоного прапора, орденом Вітчизняної війни 2 ступеня, дев'ятьма медалями СРСР.

Похований в місті Мічурінську Тамбовської області.

Коли заочно познайомились Макаренко і Бахарєв не встановлено, очевидно це відбулось тоді, коли Макаренко зацікавився садівництвом – тобто з 1926 року. А особисте знайомство відбулось в Дзензелівці в 1936 році, в жовтні або на початку листопада. В цей час Бахарєв перебував в науковому відрядженні в Україні і спеціально зробив коло в 300 км. щоб побачити творіння рук Макаренка.

Повернувшись до Мічурінська Бахарєв написав нарис про Макаренка, який був надрукований 18 листопада 1936 року в газеті „Соціалістичне землеробство“ під назвою „Діла і мрії мічурінця Макаренка“. Нарис поданий вище повністю.

Із нарису випливає, що друга їхня зустріч відбулась в Мічурінську під час проведення пленуму плодово-овочевої секції Академії сільськогосподарських наук ім. Леніна. Ніхто в спогадах і інших матеріалах про це не згадує. Коли це відбулось? Це могло відбутись після відвідання Бахарєвим Дзензелівки і знайомства з Макаренко і його творіннями. Очевидно Бахарєв був вражений побаченим і запросив Прокопа Васильовича в Мічурінськ на пленум.

Отже це відбулось в першій половині листопада 1936 року, оскільки нарис надрукований 18 листопада 1936 року.

Ймовірно під цю поїздку в Мічурінськ і був виданий Прокопу Васильовичу паспорт, хоча в Дзензелівці мабуть мало хто його мав. Правда в слідчій справі вказано, що паспорт виданий в 1937 році (паспорт - серія ДЗБ № 060546 виданий Маньківською райміліцією).

Після заслання Макаренка Бахарев підтримував дружні стосунки з ним до останнього. Він не побоявся відкрито виступити в підтримку Прокопа Васильовича і домагався його звільнення.

Збереглося тільки два документи (листівка і лист) переписки Макаренка і Бахарєва.

Ось їх зміст.

Вітальна листівка „З Новим роком!“ від Бахарєва від 11.01.1975 року:

„Мій дорогий Прокіп Васильович!

Сердечна подяка за Новорічне вітання. Прийміть і від мене взаємне вітання з Новим 1975 роком. Від усієї душі бажаю Вам міцного здоров'я, не піддаватися старості і відчувати себе таким молодим і сильним, яким Ви були в 1936 році, коли ми познайомились з Вами. Обіймаю Вас. Міцно тисну руку. Додаю Вам особливого листа в цьому ж конверті і одночасно надсилаю Вам 2-е видання своєї книги „Мічурін в житті“.

Ваш (підпис Бахарєв)“

Лист від Бахарєва від 11.01.1975 року.

Лист написаний на бланку Бахарєва – в лівому кутку надруковано таке:

Андрій Миколайович

БАХАРЄВ

Заслужений працівник культури РРФСР

кандидат сільськогосподарських наук

393740 м. Мічурінськ

Центральна генетична

лабораторія

імені І.В.Мічуріна

Тел. 25 – 20

„___“ _____ 197 р.

„Вельмишановний і дорогий Прокіп Васильович!

Радий був Вашому листу, Вашому Новорічному привітання. Але був здивований тому, чому Ваша привітальна телеграма повернулась до Вас? Чому телеграф не передав її в Мічурінськ? Хоча наші телеграфісти часто влаштовують такі чудеса.

Здивувало мене також „мій виступ по радіо“. Це мабуть виступав мій друг – професор Логачов, який завідує кафедрою біології в Кемеровському медичному інституті. З нагоди мого 80-річчя, він опублікував в № 11 журналу „Земля сибірська, далекосхідна“, в якій описав моє життя і наукову діяльність. У Вас в радгоспі цей журнал передплачують - напевне. Найдіть його. В ньому на останній сторінці знайдете невелику статтю професора Є.Д.Логачова про мене.

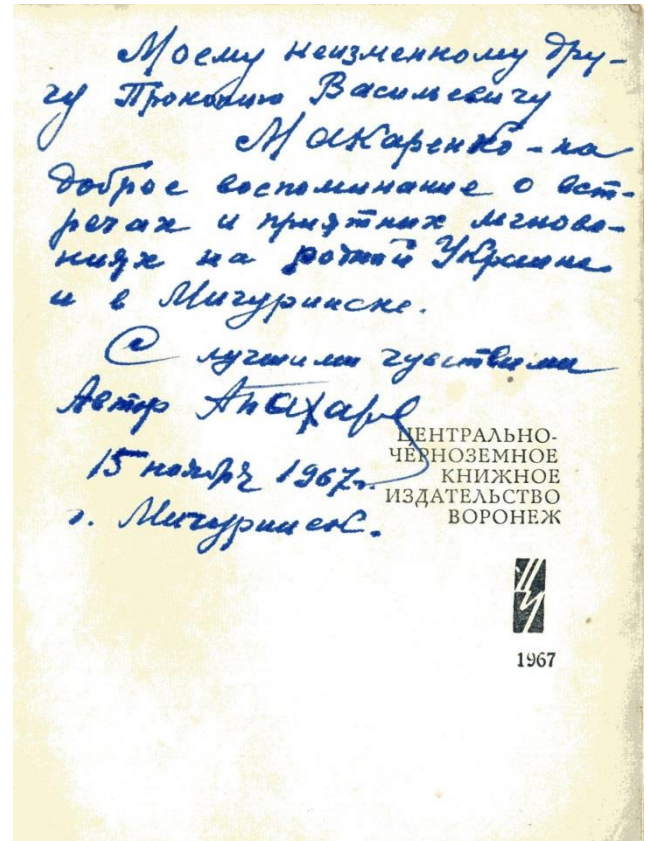
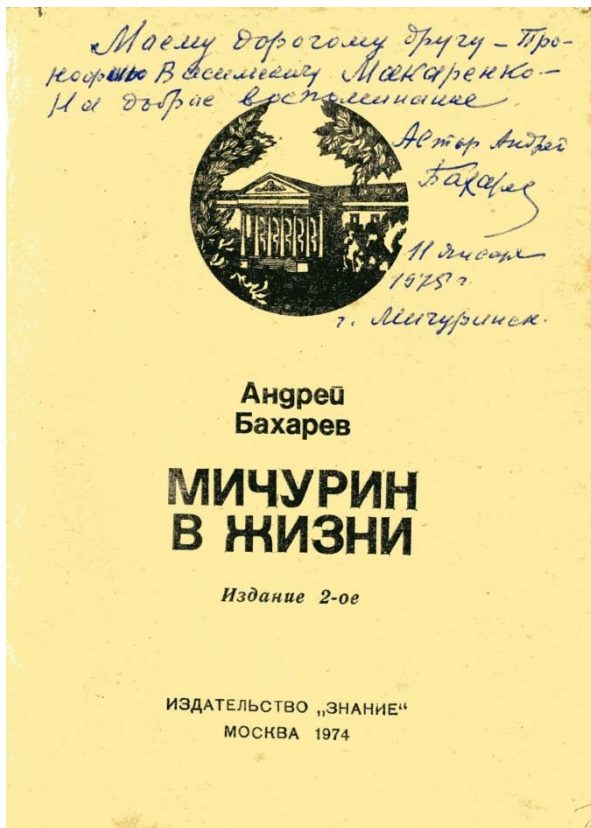
25 жовтня 1974 року мені „стукнуло 80“, про що я надсилаю Вам бланк запрошення. Також надсилаю Вам друге видання книги „Мічурін в житті“ з моїм дарчим надписом. Буду радий якщо Ви все це отримаєте. Прошу вибачити, що я відірвався від Вас. Далеко ми живемо один від одного. Але я ніколи не забуваю Вас і як і раніше люблю Вас. І з якою б радістю випив би з Вами добру чарку горілки. На жаль! – це мрія.

Ще раз обіймаю Вас, дорогий Прокіп Васильович і від усієї душі бажаю Вам, Вашій дружині і всій сім'ї – здоров'я і щастя.

Ваш (підпис Бахарєва).

P.S. Книгу надсилаю замовленою бандероллю“.

Книга має дарчий надпис: „Моєму дорогому другові – Прокопу Васильовичу Макаренку – на добрий спомин. Автор Андрій Бахарев. 11 січня 1975 року. М. Мічурінськ“.

1967 року Бахарев надіслав Прокопу Васильовичу свою книгу „Розповіді про Мічуріна“ з таким дарчим надписом: „Моєму найкращому другові Прокопу Васильовичу Макаренку – на добрий спомин про зустрічі і приємні миттевості на рідній Україні і в Мічурінську. З найкращими відчуттями, автор (підпис Бахарев). 15 листопада 1967 року. М. Мічурінськ“.

В документах слідчої справи і характеристиці 1956 року вказано, що Прокіп Васильович, обирався депутатом сільської ради з січня 1927 по травень 1935 роки. „Був головою культурної секції“, „працював весь час головою різних секцій“. Як депутат він займався питаннями колективізації, розкуркулення, хлібозаготівлі, ліквідації неписьменності.

Книга „Останній індивідуал“, ст. 22, видана в 1935 році вказує, що на 1934 рік Макаренко Прокіп Васильович, член управи колгоспу, голова секції впорядкування. Найкращий наш фахівець.

Розглянемо всі ці сфери його діяльності.

Ліквідація неписьменності.

Зрозуміло, що йому, як голові „культурної“ секції сільської ради було доручено це питання. Тим більше, що він мав в цій справі великий досвід, активно працював в дзензелівській „Просвіті“ як завідуючий бібліотекою і просвітянським клубом в 1919 – 1920 роках. Однак, що конкретно робив Макаренко в питаннях ліквідації неписьменності, - чи організував цю роботу, чи персонально працював „вчителем“, не відомо.

1 травня 1934 року. Правління та техапарат Дзензелівського колгоспу ім. Сталіна. I ряд: 1- Тарган Григорій Іванович – секретар колгоспу, 2- Грушовецький Григорій Олександрович – помічник бухгалтера, 3- Безпалько Гнат Федорович – голова колгоспу, 4- Бондар Михайло Стратійович – бухгалтер колгоспу. II ряд: 1- Дігтяренко Юрко Прохорович – рахівник, 2- Макаренко Прокіп Васильович – агроном-садовод, 3- Дишлок Євген Захарович – помічник рахівника, 4- Головань Кирило Васильович – зав. ошадкасою, 5- Малярчук Федір Федотович – зав. зерноскладом.

1930 рік. I ряд: 1- Бондар Катерина – секретар правління, 2- Козак Роман Романович – директор школи, 3- Нетульчак Годось Ларіонович – секретар партячейки, 4- Макаренко Семен Тимофійович, 5- Макаренко Микита Карпович – рахівник, 6- (дитина) Дігтяренко Юрій Іванович. II ряд: 1- Макаренко Прокіп Васильович – садовод, винороб, 2- Скутніцький Іван – голова сільради – керівник банди злодіїв і грабіжників, 3- Перець Дмитро Вакулович – виконуючий обов'язки заступника голови колгоспу, 4- Грушовецький Григорій Григорович – заступник бухгалтера, 5- Круглій Петро – вчитель, 6- Бондар Михайло Стратійович – бухгалтер, 7- Забейда Василь (може Яків) – рахівник, 8- Лук'янчук Ладимир (Володимир) Захарович „Гель“ – рахівник ССТ, в голодовку витрасав у дзензеліан останні харчі, 9- Дігтяренко Іван – рахівник, батько Дігтяренка Юрія Івановича.

організації радянської орієнтації.

Ліквідація неписьменності (лікнеп). На українських землях, що входили до складу УСРР–УРСР, кампанія лікнепу здійснювалася впродовж 1920–1930-х рр. Лікнеп в УСРР був започаткований постановою РНК УСРР "Про боротьбу з неписьменністю" від 21 травня 1921, що продублювала декрет РНК РСФРР від 26 грудня 1919 і тим самим надала йому чинності на території УСРР. Згідно з декретом РНК РСФРР населення країни у віці від 8 до 50 років, яке не вміло писати та читати, було зобов'язане навчатися грамоті, а писемне – у порядку трудової повинності (з оплатою педагогічної праці за нормами працівників освіти) – повинно було навчати грамоті неписьменних. Особи, які ухилялися від цієї повинності або перешкоджали неписьменним навчатися, притягалися до кримінальної відповідальності.

Неписьменні робітники, які навчалися грамоті, звільнялися на 2 години з роботи для навчання зі збереженням оплати праці.

Керівництво лікнепом покладалося на міжвідомчу Всеукраїнську надзвичайну комісію з боротьби із неписьменністю при Наркомосі УСРР, у її підпорядкуванні були відповідні територіальні та місцеві комісії при виконкомах рад. У своїй роботі ці комісії спиралися на місцеві осередки КП(б)У, радянські та господарські органи, кооперативи та інші громадські

Хлібозаготівля.

Мова йде про хлібозаготівлю часів радянської влади. Радянська влада була встановлена в Дзензелівці в 1920 році. Цього ж року Макаренко П.В. був призваний до Червоної армії і прослужив до 1922 року. Членом сільської ради він став в січні 1927 року.

З 1922 по 1924 рік Прокіп Васильович працював збирачем страхових внесків в сільській раді.

З квітня 1924 року по вересень 1926 року був рахівником в сільськогосподарській кооперативній артілі.

З 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником.

В 1927 – 1928 роках працював за сумісництвом рахівником в кустарно кооперативній артілі, яка мала у власності млина.

Отже, хлібозаготівлею Макаренко П.В. віг займатися з січня 1927 року – як член сільської ради.

В цей час в Україні і в Дзензелівці діяв НЕП, тобто продрозкладку було замінено продподатком. Це відбувалося до 1928 року.

В 1928-1931 роках хлібозаготівлі здійснювались на основі контрактації.

Контрактація - це система двохсторонніх договорів між державою і сільським господарством (кооперативними об'єднаннями господарств), що передбачає замовлення на виробництво визначеної сільськогосподарської продукції і організованої її здачі державі в визначені строки на передбачених договорами умовах.

В 1932 році хлібозаготівлі продовжились за системою контрактації, але вже в сполученні з колгоспною торгівлею. Дана система вводилася з офіційною метою розвитку товарообігу в країні. Відповідно до неї колгосп і одноосібник міг торгувати хлібом після виконання плану хлібозаготівель і засипання насінних і страхових фондів.

19 січня 1933 року РНК СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли постанову «Про обов'язкове постачання зерна державі колгоспами й одноособовими господарствами». Ця постанова відміняла систему контрактації та вводила нову систему, згідно якої колгосп ще до початку весняної сівби точно знав, яку кількість зерна він зобов'язаний продати державі. Тверді розміри здачі зерна з гектара посівів зернових культур, відповідно до державного плану, встановлюються урядом. Усе, що колгосп зібрав поверх тієї кількості, яку він зобов'язаний здати державі, залишається в його повному розпорядженні.

В результаті того, що план хлібозаготівель у 1932 р. був складений виходячи з попередніх даних про більш високий врожай (у реальності він виявився в два-три рази нижче), а партійно-адміністративне керівництво країни вимагало неухильного його дотримання, на місцях почалося фактично повне вилучення зібраного хліба в селян.

Рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) від 22 жовтня 1932 року в основних хлібозаготівельних регіонах створені Надзвичайні хлібозаготівельні комісії (НХК). В Україні комісію очолив голова Раднаркому СРСР В'ячеслав Молотов. Вже в листопаді 1932 року комісією Молотова було запроваджено систему спеціальних бригад з видобуття зерна («червоних валок»). Загалом, до таких бригад входило понад 110 тисяч добровольців, набраних з-поміж селян, які таким чином намагалися спастися від голодної смерті — вони одержували певний відсоток від вилученого зерна і харчів.

Займалися питаннями хлібозаготівлі в ці роки і комнезами.

Комнезами виступили активними борцями за завершення суцільної колективізації і ліквідації на цій основі куркульства як класу. Борючись з куркульством – головним ворогом Радянської влади, комнезами відбирали у нього землю, худобу, інвентар і всі інші засоби існування.

Ось як описує процес хлібозаготівлі Дігтяр Михайло Іванович (21.11.1909 – 3.11.2002)

Записано в листопаді 1994 року:

„1929* рік ми відносились до Буцького району. Нас Молодих комсомольців, активістів посилали хліб збирати. Приїжджаєм в Буки, там Кути і Красні Кути. Нас послали в Красні Кути. Хліба давай государству – виход з положення. Безпалько Сергій Михайлович, я 5 душ нас було. Заходим до голови сільради, а секретар там сидит. Спитали звідки ми. Так реб'ята

поможете хлібом, наряд даний. Давай хліба значить всьо. Дають нам виконавців. Ми йдем. Дві підводи за нами їдут. Заходим подивилися хліба нема. На другий куток – шо єсть пожалуста, а нема нічого. Але одна баба каже – поїдьте до секретаря сільради в нього хліба єсть. Ну якщо так приїжджаєм, його нема дома, він ше в сільраді. Виходить жінка – питаєм в вас хліб є? Нема каже, ану одкройте комору – заглянули – є, ну нічо. Вона каже я не дам. Ідіть скажіть голові сільради і секретарю... То ми взяли 4 мішки пшениці і 2 жита і йому лишили скільки само. Ввечері пішли в сільраду ночувати, а хата була розкуркулена, під сніпками, на 2 половини, велика. Голова приніс госеледця півбуханки хліба. Ми полягали спати, в час ночі стукає – готкройте. Звечора нам сказали шо на голову сільради не довольні – парень битий був. Я говору не годкриємо. Тоді бабах. А, кажу реб'ята треба звідси убиратися. Добре шо драбина була на гору, вилізли, розшили, втікли, відбігли, а хата горит“.

*Помилка в даті, до Буцького району Дзензелівка відносилася з 15 вересня 1930 року по 27 лютого 1932 року при двоступеневій системі управління, коли райони напряму підпорядковувалися столиці Харкову. 27 лютого 1932 року була створена Київська область, але й тоді Дзензелівка відносилася до Буцького району, а Маньківського не існувало. В книзі „Останній індивідуал“ зданої до друкарні 28 грудня 1934 року – Дзензелівка значиться Буцького району. Коли був відновлений Маньківський район не з'ясовано, але вже в характеристиці від 20.06.1935 року Дзензелівка відноситься до Маньківського району.

Очевидно в спогаді йдеться про 1930 або 1931 роки – раніше не могло бути, бо не була Дзензелівка до 15.09.1930 року Буцького району. Пізніше теж не могло бути, бо вже була завершена загальна колективізація і не було сенсу їздити по хатах збирати хліб – все було в колгоспній коморі.

Що саме робив Макаренко П.В. як член (депутат) сільської ради в хлібозаготівлі не відомо. Він не міг бути ні членом спеціальної бригади по викачуванні хліба, ні членом комнезаму. Не згадується він і в численних спогадах дзензелян про часи голодомору як учасник пошуків і відбирання хліба і інших харчових запасів.

В показаннях свідка Баса Т.П. від 30 жовтня 1937 року є така інформація, яка стосується часів голодомору:

„В 1933 році, коли партизан Безпалько Гарійон від недоїдання помер, то Макаренко Прокіп настроював масу проти такого випадку, що Радянська Влада довела, що партизани помирають“.

„Працюючи в колгоспі зав. виноробкою, Макаренко спеціально робив вино не якісне, роздавав колгоспникам на трудодні з метою натравити колгоспників проти правління колгоспу, і щоб колгоспники вороже ставились до колгоспу. Це було в 1933 році.“

До цієї інформації треба ставитись критично, оскільки Бас Т.П. відносився до четвірки свідків, які говорили те, що треба слідчому. Так, наприклад, в списках жертв голодомору Безпалька Гарійона немає, але він міг бути пропущений при складанні списку, адже це відбувалось з березня 1989 року по січень 1990 року (список жертв голодомору уклав Дудник Григорій Васильович - (29.11.1922 – 13.06.1999), а показання свідка було „по свіжій пам'яті“ 1937 року.

Торкаючись теми голодомору, треба відзначити, що побудова парку і посадка найбільшого саду в Полянні проводились саме в ці часи. Однак виконання таких робіт супроводжувалося організацією харчування, про що свідчить спогад Макаренка Г.В. „А вже в тридцять, от не помню в якому році цей парк робився, чи він в тридцятих почали робити – потому шо робили парк і садок садили в полянні в одні часи. Бо як копали ями все село вийшло. То Прокіп вивіз бочку вина з виноробки, там стояли котли Голяна Левкова і ще дівчата Соснюкові в котлах варили їсти. Підходили як кончили садок садити – хто скіки вип'є“.

Колективізація і розкуркулення.

У грудні 1927 р. відбувся XV з'їзд ВКП(б), на якому було прийнято рішення про кооперування села. Приводом для цього стала хлібозаготівельна криза 1927-1928 рр.

Колективізація – це примусова система заходів, яка спрямована на перетворення одноосібних селянських господарств у великі колективні й радянські господарства (колгоспи і радгоспи).

У процесі колективізації виділяють декілька етапів:

1929-1930 рр. – час прискореної колективізації - у колгоспи забирали все: реманент, велику рогату худобу, коней, птицю;

1930 р. – маневр сталінського керівництва з перекладанням відповідальності на місцеві партійні й радянські органи (стаття Й. Сталіна «Запаморочення від успіху», в якій він виступив проти надмірностей у колгоспному будівництві, звинувачуючи в них партійні комітети та рад. організації на місцях); почався масовий вихід з колгоспів; восени 1930 р. в колгоспах залишилося менше третини селянських дворів, причому переважно незаможницьких;

1931-1933 рр. – новий етап суцільної колективізації, прискорення її темпів і завершення;

1934-1937 рр. – завершальний етап колективізації. У 1937 р. колгоспи мали 96,1 % від усіх посівних площ.

Сталінська колективізація передбачала ліквідацію цілого класу заможних господарів, яких називали «куркулями». Мета ліквідації куркульства полягала у тому, щоб передати колгоспам (державі) найприбутковіші селянські господарства разом із землею та реманентом, вилучити значні запаси сільськогосподарської продукції, ліквідація найзаможнішого прошарку населення, яких радянська влада вважала джерелом капіталізму на селі.

30 січня 1930 р. – була прийнята постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про заходи з ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», яка поділяла куркулів на 3 категорії:

- активні вороги радянської влади, учасники антирадянських виступів (покарання – 10-річне ув'язнення або розстріл);

- пасивні вороги радянського ладу, ті, хто намагався в рамках радянського законодавства боронити своє майно (покарання – конфіскація власності, виселення до північних та східних районів СРСР);

- лояльні до політики більшовиків, ті, що не чинили опору радянській владі, але не бажали вступати до колгоспів (покарання – переселення за територію колгоспів, надання гіршої землі).

В Україні за роки суцільної колективізації було експропрійовано близько 200 тис. селянських господарств.

Хто ж проводив розкуркулення і колективізацію.

В листопаді 1929 року на пленумі ЦК ВКП(б) була прийнята постанова „Про підсумки і подальші завдання колгоспного будівництва“, згідно з якою вирішили направити в колгоспи і МТС на постійну роботу 25 тисяч працівників для „керівництва колгоспами і радгоспами“. Поки вони проходили короткотривалі курси, головною рушійною силою колективізації і розкуркулення в Українській СРР став „селянський комітет бідноти“ („комнезами“) і місцеві сільради, де комнезами мали більшість голосів.

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича (6.05.1911 – 22.07.2001). Записано 19 грудня 1996 року: „Коли засідали комизани, я підглядав і підслуховував. Це було в клубі. Я сидів під сценою. В кінці засідання комизани запхали в грубу дуже багато документів, фотографій тих людей яких вони розкуркулювали“.

Із спогадів Макаренка Григорія Васильовича (6.05.1911 – 22.07.2001) . Записано 1 лютого 1997 року: „Тройка репресувала – що повішала Марка – Скутницький, Голобля, і той Бас батько Іванів – він був матросом. Це 1931-33 роки, пізніше сільрада. А це тройка приймала рішення кого судити, кого вислати“. Бас, який був матросом, це , очевидно, той самий Бас Трохим Афанасійович, який „свідчив“ на Макаренка П.В. 30 жовтня 1937 року.

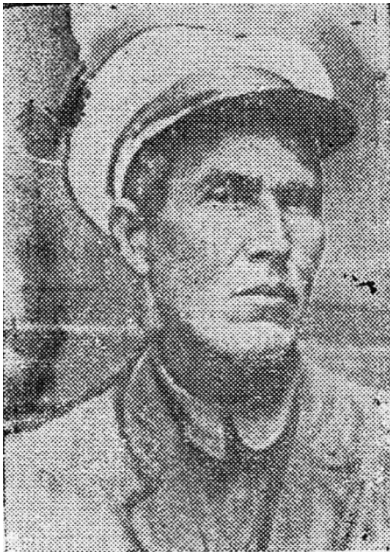
Отже, колективізація і розкуркулення відбувалися в 1929 – 1937 роки. Майже весь цей час Прокіп Васильович (з 1927 по 1935) був членом сільської ради і через це мусів займатися цими питаннями. Що конкретно він робив не відомо. Його батько і він сам були заможними селянами. І якби він не вступив в колгосп, його б самого напевно розкуркулили.

Скільки дзензелян і хто персонально були розкуркулені – це тема окремого дослідження. Офіційних даних поки що немає.

Голови колгоспу.

Хто ж очолював колгосп з 1929 по 1937 роки, роки, коли Макаренко П.В. працював в Дзензелівці.

Це мало велике значення для реалізації його планів.

1934 рік. Нетульчак Тодось Ларіонович - перший голова колгоспу ім. Сталіна.

Першим головою колгоспу ім. Сталіна з 1929 по 1932 рік був Нетульчак Федот Іларіонович – (1896 – 1942), (в книзі „Останній індивідуал“ – Тодось Ларіонович). Це був малограмотний селянин, із незаможників. Очевидно він мало в чому розбирався, але все що пропонував Макаренко він підтримував. Яскравий приклад – створення виноробки. В це ніхто не вірив, ні правління колгоспу, ні звичайні селяни, але Нетульчак не заперечував і виноробка себе повністю виправдала. За спогадами дзензелян, саме завдяки Нетульчакові Дзензелівка в перший рік голодовки, в 1932 році, не вимирає „він організовував обіди, видавав хоч якісь харчі“. Тут можна припустити, що в „хоч якісь харчі“ міг входити мед. Адже контролювати кількість меду вищому партійному керівництву було не можливо. І якщо пасіки почали створюватися до голодовки, то до цього процесу був залучений і Макаренко П.В.

1934 рік. Безпалько Гнат Федорович.

На початку 1933 року (можливо і в кінці 1932 року) головою колгоспу був призначений Безпалько Гнат Федорович (1904 – 1944). Він був повною протилежністю до Нетульчака. Мав як на той час пристойну освіту – 7 класів. Але і він у всьому підтримував Макаренка П.В., але вже з іншої причини – розуміючи який буде кінцевий результат при реалізації його планів. А те, що колгосп завдяки праці Макаренка стрімко розвивався, в якійсь мірі посприяло кар'єрному росту Безпалька. Щоправда, майже всі понад 530 (в поіменному списку 533) дзензелян, померли від голоду тоді, коли керував колгоспом Безпалько Г.Ф. Працював Безпалько головою колгоспу ім. Сталіна в Дзензелівці до 1935 року (точна дата не встановлена, можливо до квітня). Далі були річні курси Марксизму Ленінізму і стрімка кар'єра.

В 1935 році (до травня місяця) головою колгоспу прислали Нишпору. Із спогадів старих людей він був дуже справедливий і всім подобався. Був із 25-тисячників. Нишпора був „чужий“, жив на квартирі Заворітнього Григорія – це на Нестерівській вулиці. Однак він не

ладив з Макаренком П.В., тобто вони не могли знайти спільної думки щодо дальшого розвитку села і колгоспу. Із спогадів Макаренка Г.В. Записано 1 лютого 1997 року: „Прокіп посварився з Нишпорою. Нишпора хотів по своєму, а цей настоював на своє.

Нишпору за що посадили не знаю, дуже хороший був, потребував і не наказував. Пішки ходив, в машину лізе снопи подавати. Району не понравився. З району їхали – вина дай, сала дай, а він каже купи. І вони його“.

За ініціативи районної влади Нишпору зняли з посади голови колгоспу на загальних зборах колгоспників. Це відбулося влітку 1937 року (в червні або в липні). За спогадами дзензеліян – „посадили за те, що не зібрали один гектар гречки коло Голобльового, то пришили діло“. Відомостей про нього більше ніяких немає. Подальша доля не відома.

Семченко Євсей
Іванович. Друга
половина 1930-х
років.

Після Нишпори, тобто з червня або липня 1937 року головою колгоспу був Семченко Євсей Іванович (1901 - ?), який до цього входив в правління колгоспу (Раду Дзензелівської сільськогосподарської артілі ім. Сталіна). До якого часу Семченко був головою колгоспу не відомо. 30 жовтня 1937 року він підписує характеристику на Макаренка для слідства як голова колгоспу. А характеристику від колгоспу для дослідження 13.09.1939 року підписує вже не Семченко.

На початок існування колгоспу, тобто на 1929 – 1930 роки припадає такий спогад про Прокопа його брата Григорія. Записано 8.06.2001 року:

„Але прийшлося, розбирають клуню – не дав (Гриць не дав), бо мені хату треба. Прийшли до Якова розбирати хліва. Це Круглий Прокіп і Безпалько – то я сказав що хочу строїти хату, я його розберу. Питають в сільраді чого клуню в Гриця і хлів в Якова не розібрали в колгосп. Кажуть не дав і той, і той. Гриць буде строїти хату і все на хату піде. Визивають в сільраду – Скутніцький – що це ти хазяїничаєш, я кажу я думаю таке строїтись. І сидить Прокіп – каже ех ти – не з твоїми головами та не строяться, а ти хочеш. Я кажу, я до цієї хати де ти живеш таке ж право маю як і ти, і вікна робились тут і двері. І я возив дуби на стовпи, стропила з левади. Ти йди до Андрея, живи через сіни, а я піду в твою хату. Скутніцький подивився та й каже – це він правду каже“.

Іншого разу цю саму подію Григорій описував трохи по іншому: „В 1929 чи 1930 році прийшли до мене розбирати клуню. Я не дав, тоді визвали в сільраду – сидит Скутніцький і Прокіп. А я кажу Прокопу – тобі батько побудував хату, а мені хто, мені треба матеріал. Прокіп сказав – в цей час і не з твоїм розумом ніхто не будується, і вийшов. Я кажу Скутніцькому – а тобі теж харашо керувати“.

Стражеско Микола
Дмитрович

На прийомі у Стражеско.

Така інтенсивна і багатогранна діяльність не могла не позначитись на здоров'ї Прокопа Васильовича. Крім того його діяльність постійно супроводжувалась наклепами і цькуванням різних негідників, що створювало постійний психологічний тиск. Прокіп Васильович писав, що йому приходилось „надсилу працювати“ і що він „втратив здоров'я на громадських роботах“. Врешті він мусів звернутися до лікарів. 4 лютого 1934 року він був на прийомі у доктора медицини М.Д.Стражеско в Києві за адресою вул. Короленка, 48-а. Після обстеження Стражеско написав висновок і рекомендації щодо лікування. З цього документа можна розібрати таке: „шлунка... дотримуватись(?) спокою ... режим і ... Железноводськ ... (підпис) Стражеско“.

Микола Дмитрович Стражеско (29.12.1876, Одеса – 27.06.1952, Київ). Український терапевт, доктор медицини з 1904 року, професор з 1907 року, заслужений діяч науки УРСР з 27 травня 1934 року, академік АН УРСР з 1934 року, Герой Соціалістичної Праці з 1947 року. В 1919 –1922 роках — завідувач кафедри Новоросійського університету, з 1922 року — завідувач кафедри Київського медичного інституту. З 1931 року керував клінічним відділенням Інституту експериментальної біології та патології, з травня 1934 року — Інституту клінічної фізіології АН УРСР.

Червень 1934 року. П'ятигорськ. Санаторій № 3. В другому ряду крайній справа – Макаренко Прокіп Васильович.

Железноводськ – місто крайового підпорядкування в Ставропольському краї Російської Федерації. Місто-курорт. Входить в склад еколого-курортного регіону Кавказькі Мінеральні Води. Місто знаходиться на півдні Ставропольського підвищення, в передгір'ї Великого Кавказу на південному, південно-західному і частково східному схилах гори Залізної, в долині річок Джеймук і Кучук, в 6 км. від залізничної станції Бештау, в 12 км. від П'ятигорська на висоті 470-650 м. над рівнем моря. В 1934 році курорт перейшов на цілорічний прийом відпочиваючих.

Виняткові лікувальні фактори, спокійна краса природнього лісопарку, незвична свіжість і чистота повітря надають Железноводську як курорту особливу цінність. Лікують на Железноводському курорті захворювання органів травлення, нирок, порушення обміну речовин. Джерела мінеральної води – це головні лікувальні засоби курорту. Їх понад 20. Вода їх використовується не тільки для пиття, але й для ванн та інших водних процедур.

Про те, що Макаренко П.В. був на курорті, окрім фото, ніякої інформації немає.

З фото можна зробити висновок, що на курорті він був очевидно в П'ятигорську, а не в Железноводську. Він перебував в санаторії № 3 в червні 1934 року.

1935 – 1937 роки.

Наклепи. Виключення з членів сільради.

В слідчій справі Прокіп Васильович вказує на те, що з самого початку його роботи в колгоспі на нього почали писати наклепи.

Лист Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Весь час приходилось терпіти багато труднощів, образ, неприємностей і глузувань з боку ворожих елементів, які всіма способами старались зірвати заходи влади. Все це мене не зупинило“.

13 червня 1934 року. П'ятигорськ. Експедиція санаторію № 3. В цьому санаторії перебував на лікуванні Прокіп Васильович Макаренко за рекомендацією доктора медицини М.Д. Стражеско. На фото Макаренко П.В. стоїть крайній справа на сходах через одну від першого ряду. Світлі штани, темний піджак, поголена голова.

„Озлоблені займались наклепницькими доносами ще за часів існування політвідділів при МТС.“ Політвідділи МТС існували з весни 1933 по 28 листопада 1934 року.

Лист Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року:

„Бачачи мою непохитність і відданість справі партії і уряду, вороги на початку моєї громадської і колгоспної роботи стали займатися нацькуванням чесних колгоспників, щоб підірвати мій авторитет і збити мене з вірного шляху. Стали писати наклепницькі доноси Політвідділу при МТС і органам НКВС, які на підставі матеріалів, що до них поступали, взяли мене на особливий облік“.

Головними підбурювачами цих наклепів він називає Таргана Олександра Івановича, Баса Трохима Афанасійовича, Семченка Євсея Івановича. Вони всі троє (і ще Переполка Марія Сафонівна) виявилися тими свідками, на підставі свідчень яких і був засуджений Макаренко П.В.

Політвідділ Потаської МТС був створений весною 1933 року.

Це надзвичайний партійно-державний орган влади.

Політвідділи МТС повинні були забезпечувати „партійне око і контроль в усіх сферах роботи та життя як самих МТС і радгоспів, так і колгоспів, які обслуговувалися МТС“. Політвідділи МТС стали незалежною від місцевих і республіканських органів структурою, що домагалася виконання вказівок Кремля на місцях

Їм надавалися широкі повноваження у керівництві колгоспами, здійсненні контролю над одноосібниками.

Керівники політвідділів МТС, разом із заступниками начальників політвідділів по ДПУ УСРР, здійснювали політичні чистки колгоспів, радгоспів, МТС.

Маючи такі безмежні повноваження політвідділ Потаської МТС, очевидно, не давав ходу наклепам на Макаренка. Більш того, керівники політвідділу підтримували його в усіх його починаннях.

Ось що пише 20 жовтня 1934 року в листі до голови колгоспу Безпалька начальник Потаської МТС Павло Зав'ялов: „Друже! Не секрет, що я тобою, як парторгом пишаюся. Але, окрім неухильного виконання вимог агровідділу МТС, я особисто, як старший товариш, рекомендую: Ще більше шануй передовиків. Обладнай у колбуді галерею портретів знатних людей колгоспу.“

1930-і роки. Макаренко П.В.

Створи максимально сприятливі умови для гуртка Мічурінців. Він має великі перспективи, враховуючи насінневий, садо-городній профіль колгоспу ім. Сталіна. Я порадив би навіть відрядити групу твоїх садоводів до міста Мічурінська, в гості до Івана Володимировича.

Не забувай, що ми плануємо в 1935 році обладнати коло Дзенгелівського парку кущовий дім відпочинку для кращих ударників-колгоспників.

Ну, бувай. Через райком ми з Горбоносовим та Якобсоном тобі допоможемо.“

Горбоносов – це заступник начальника політвідділу Потаської МТС (ім'я і по батькові не відомі).

Якобсон – це відповідальний політвідділу Потаської МТС по комсомольській роботі (ім'я і по батькові не відомі).

При обшуку 26 вересня 1937 року в Макаренка П.В. були знайдені два патрони від револьвера „Браунінг“

На допиті в Уманському РВ НКВС 12 листопада 1937 року він так пояснював наявність в нього патронів.

„Вилучені в мене патрони я дістав точно не пам'ятаю коли і в кого, для того, щоб бувший начальник РВ НКВС Горбонос обіцяв мені дати револьвер для самооборони.“

Горбонос – це очевидно той самий Горбоносів, який був заступником начальника політвідділу Потаської МТС, а після ліквідації політвідділів (28 листопада 1934 року) був призначений начальником РВ НКВС. Отже, не тільки з Зав'яловим, а й з Горбоносівим в Прокопа Васильовича були добрі стосунки. Горбоносів обіцяв навіть видати Прокопу Васильовичу пістолет для самооборони. А було чого, бо вороги Макаренка писали йому анонімні погрози „озвіривши загрожували мене в анонімних листах вбити“. Очевидно всі ці анонімні листи Прокіп Васильович передавав в політвідділ МТС.

Ситуація різко змінилася в 1935 році.

28 листопада 1934 року політвідділи МТС були ліквідовані і об'єднані з місцевими партійними органами.

В 1936 році Павло Зав'ялов згадується як голова Маньківського райвиконкому. (Нарис Андрія Миколайовича Бахарєва „Діла і мрії Мічурінця Макаренка“, який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року).

Горбоносова призначають начальником РВ НКВС, однак в 1937 році він там уже не працював.

Очевидно заведена на Макаренка справа перейшла з політвідділу МТС в РВ НКВС, але оскільки очолював відділ Горбоносів, справі, як і раніше, ходу не давали.

Влада в районі переходить до райкому КП(б)У. Секретарем Маньківського районного комітету КП(б)У призначають Солоненка (ім'я і по батькові не відомі). На початку 1935 року (до травня місяця – точна дата не відома) головою колгоспу в Дзензелівці призначають Нишпору, (ім'я і по батькові не відомі). Нишпора був „чужий“, жив на квартирі Заворітнього Григорія – це на Нестерівській вулиці (зараз ця хата є, але там ніхто не живе, - це між Смілянцем Анатолієм і Кучер Аліною).

Із спогадів старих людей він був дуже справедливий і всім подобався. Був із 25-тисячників. Однак він не ладив з Макаренком П.В., тобто вони не могли знайти спільної думки щодо дальшого розвитку села і колгоспу. Із спогадів Макаренка Г.В.: „Прокіп посварився з Нишпорою. Нишпора хтів по своєму, а цей настоював на своє“.

Очевидним є факт, що з 1935 року до репресії нічого нового в колгоспі запроваджено не було (можливо крім радіофікації). Деякі галузі згорталися, як наприклад городництво і насінництво городніх культур, а те що розвивалось, розвивалось в плані поліпшення технології, технічного оснащення, організації праці. Але нічого радикально нового не було створено. Звичайно це було не в дусі Макаренка Прокопа Васильовича. Можливо не Нишпора противився, а він мусів виконувати вказівки згори. Влада беззастережно вимагала виконання другого п'ятирічного плану (1933 - 1937 рр.) А оскільки повна колективізація була вже завершена, будь-яка ініціатива „знизу“ була не можливою.

Лист Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року:

„В 1935 році з'явився в село голова колгоспу Нишпора, який притискав здорову критику, присікав ...рів і раціоналізаторів колгоспного руху. З цього моменту і почалася ... розправа про яку давно мріяли вороги. Нишпора, використовуючи партійні зв'язки отримав велику підтримку в особі секретаря Маньківського районного партійного комітету (РПК) Солоненка (згодом виявився троцькістом)“.

Лист Макаренка П.В. до Президії Верховної ради СРСР від 20 жовтня 1939 року:

„Працюючи в колгоспі я писав статті в газети і журнали про досягнення в колгоспі, про організацію праці, про нові методи виведення дичок... Одночасно багато журналістів також писали про ріст нашого колгоспі і його досягнення. Все це зводило з розуму залишки не знищених ворогів колгоспу, які всіма способами старались зірвати всі заходи колгоспного устрою. Вони, з початку моєї роботи в колгоспі і громаді, почали всіма способами підривати мій авторитет і займатися наклепницькими доносами органам НКВС.“

Лист Сталіну від 10 березня 1939 року:

„Нишпору я і на президії Облвиконкому сильно критикував за погану роботу в колгоспі, він ще більше озлобився, повів травлю серед колгоспників.

Треба думати, що ці особи (Нишпора, Бас, Семченко, Тарган) знайшли пособників і в сільраді, яка з підписом голови сільради Скотницького видала характеристику органам НКВС, яка зовсім суперечить раніше виданим ним же характеристикам про мого батька, а також про мене і мою роботу (документи про це зберігаються при справі Маньківського районного виконавчого комітету за 1935 рік при моїй заяві).“

І в травні 1935 року Прокопа Васильовича виключають з членів сільської ради. Але не по справі заведеної на нього в політвідділі МТС і переданій в РВ НКВС, а по „партійній лінії“.

Лист Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року:

„За ініціативою Солоненка в травні 1935 року мене виключили з членів сільської ради під приводом того, що начебто я походжу з класово ворожої сім’ї“.

Реабілітація.

Не міг Прокіп Васильович миритися з такою несправедливістю. В 1935 році він звертається з заявою в районний комітет КП(б)У з проханням встановити справедливість.

Але районне партійне керівництво не збиралось нічого робити. Не відомо яким чином, але справа про наклеп дійшла до ЦК КП(б)У і була доручена Наркомзему України розслідувати цю справу і матеріали направити в ЦК КП(б)У і Київський Облвиконком.

Лист Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року:

„Про травлю і важкі умови роботи справа дійшла до ЦК КП(б)У. В колгосп по цій справі на розслідування виїхав представник НКЗС (Народний Комісаріат земельних справ) України. Матеріали розслідування направлені в ЦК КП(б)У і Київському облвиконкому. На підставі матеріалів президія Київського облвиконкому, визвали на засідання Голову РПК, голову колгоспу і мене.

13 квітня 1937 року, розглянувши справу, знайшли: цькування були і постановили: „Реабілітувати Макаренка, створивши необхідні умови для роботи.“ Для чого виїхати представнику Облвиконкому. Крім того, в газеті „Комуніст“ від 31 травня 1937 року вміщений звіт ревізійної комісії XIII з’їзду КП(б)У (XIII з’їзд КП(б)У відбувся в Києві 27 травня – 3 червня 1937 року) де сказано, що в ЦК КП(б)У в 1936 році надійшла заява про плідотворну працю мічурінця Макаренка і його важких умовах праці. Далі вказувалось, що заява пролежала довгий час в НКЗС України, який ... цього питання не вирішив і тільки втручання ЦК КП(б)У в ... остаточно вирішило це питання. Читаючи газети і бачачи хід справи, наклепники ще більше озлобились і почали ще більше зводити наклеп. Ось одне з висловлювань Нишпори і Сидорчука: „ЦК – це ще не рішення, ми тобі ЦК і вирішимо питання по-своєму“. Це було в червні 1937 року, а в вересні 26 числа 1937 року мене заарештувало Маньківське рай НКВС.“ (Сидорчук був член правління колгоспу).

Про газету „Комуніст“, яка друкувала справу Макаренка.

Ще в травні 1937 року „Комуніст“ – тодішня головна газета Радянської України – повідомляла, що „погані“ голови колгоспів отримували максимум по чотири роки тюрми. В липні вже по вісім-десять років. А в серпні керівництво цілих районів стали масово розстрілювати.

Той рік був останнім і для самої газети. Під час масових чисток була репресована значна частина її редакції. З січня 1938 року вона почала виходити під назвою „Радянська Україна“ і проіснувала з нею до часів незалежності.

Лист Макаренка П.В. до Президії Верховної ради СРСР від 20 жовтня 1939 року:

„Президія Київського Облвиконкому на підставі поданих матеріалів запросила мене, голову колгоспу і голову Райвоконкому. 13 квітня 1937 року постановила: Реабілітувати мене, створити відповідні умови для плідотворної роботи.“

Постанова (подається повністю).

Президії Київського Обласного Виконавчого Комітету

13 квітня 1937 року

Про умови роботи садовода-мічурінця гр. Макаренка П.В. в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки, Маньківського району.

Президія обласного виконавчого комітету, що попереднім обслідуванням заяви про травлю т. Макаренко, переведеній на місці агрономом плодово-овочевого управління НКЗС УРСР - тов. Чернобаєвим встановлено, що факти обвинувачення тов. Макаренка як класового ворога і кваліфікація районною пресою його дій, як дій класового ворога, не стверджується, а заявою голови колгоспу т. Нишпора і документами про офіціальне походження Макаренко явно спростовується.

Не дивлячись на це районне керівництво, знаючи про ненормальні умови, що були складені для роботи тов. Макаренко до цього часу не зняло обвинувачення з Макаренко як класового ворога і не вжило жодних заходів щоб реабілітувати тов. Макаренко і створити йому задовільні умови для його роботи в колгоспі, що дало привід цькувати тов. Макаренко з боку окремих колгоспників.

Виходячи з цього президія облвиконкому ухвалює:

Відрядити до Маньківського району члена президії облвиконкому, для виправлення на місці припущених районним керівництвом помилок.

Голова Київського обласного

Виконавчого комітету (М.Василенко)

ВО секретаря Київського обласного

виконавчого комітету (Д.Шеметун).

Треба відзначити, що за спогадами Зайчука Петра Григоровича, Макаренко П.В. листувався з головою Київського облвиконкому Василенком і, можливо, був особисто з ним знайомий.

Очевидно результатом цієї справи стало те, що і Солоненко і Нишпора позбулися своїх посад. Солоненко „виявився троцькістом“ – подальша доля його не відома. А Нишпору зняли з посади голови колгоспу на загальних зборах колгоспників. Це відбулося влітку 1937 року (в червні або в липні). За спогадами старих людей збори проходили в парку два дні, колгоспники ніяк не хотіли проголосувати за зняття з посади і районному керівництву вдалося добитися зняття аж на другий день. За спогадами зняли за те, що він не догоджав районному начальству – коли хтось з районного начальства приїжджав в колгосп щось взяти, він відправляв к контору виписати. За іншими спогадами його судили. „Посадили за те, що не зібрали один гектар гречки коло Голобльового, то пришили діло“. Однак офіційних даних про це немає. Подальша доля його не відома.

Голобльове – це як з Дяковського хутора по дорозі на село вийти догори з лісу, - справа було Голобльове – левада, там зараз поле. А зліва було Ступкове і Троянове.

З листа дружини Прокопа до Прокурора СРСР Панкратьєва від 31 липня 1939 року:

„Очевидно, ворожі елементи села, не навидячи його за активність, за те, що він своїм прикладом захоплював і інших колгоспників, працюючи на благо нашої батьківщини, від глузування і знущання перейшли до активної діяльності і досягли своєї мети, обмовивши його“.

Чому ж на нього писали доноси і наклепи як керівники колгоспу, так і звичайні колгоспники? Відповідь дуже проста. Тому що він сильно виділявся серед всіх. Це була надзвичайно енергійна, працьовита, чесна, мужня, пряма, відкрита, вимоглива, культурна людина, яка всі свої сили віддавала на благо людей. Ледачого він називав ледачим, злодія – злодієм, дурня – дурнем.

Людські якості.

В показаннях свідків дещо проглядається з його людських якостей.

30 жовтня 1937 року був допитаний Тарган О.І. :

„Восени 1936 року, коли треба було всі сили робочих перекинути на вивіз цукрових буряків, тому, що гниють цукрові буряки, Макаренко П. з метою шкідництва забрав робочу силу на копання саду, погрожуючи правління, що я Мічурінець, я маю справу з наркомземом, а не з вами дураками, спробуйте мені помішати в роботі.“

З протоколу допиту Таргана О.І.: Допитаний 21 серпня 1939 року:

„Взаємовідносини в нас були не погані до 1937 року, тобто до моменту зняття Нишпори з голови колгоспу, в цей час у нас були серйозні розмови з питань не правильних дій Нишпори, оскільки в цей час я був головою Ревізійної комісії і Макаренко за це на мене казав, що я не вірно діяв як голова Ревізійної комісії.“ Прокіп Васильович багато років працював в кооперативній системі в тому числі й рахівником (бухгалтером) і добре розбирався в цій справі на відміну від Таргана.

З протоколу допиту Семченка Є.І. Допитаний 22 серпня 1939 року:

„Він ні з чим в колгоспі не рахувався і тільки вимагав все і використовував в садовій бригаді, цим він показував себе не поганим господарем в колгоспній системі.“ Так, він вимагав від всіх виконувати свої обов'язки в повній мірі.

З протоколу допиту Баса Порфирія Єлисейовича - 1898 року народж. Допитаний 22 серпня 1939 року:

„Макаренко вважав себе культурною людиною, Бас, (Бас Трохим Афанасійович) сам матрос, завжди був не згоден з думкою Макаренка, через це у них були суперечки.“

З протоколу допиту Сидорчука Лаврентія Андрійовича – 1901 року народж. Допитаний 23 серпня 1939 року:

„Питання: Скажіть, в яких взаємовідносинах був Макаренко П.В. з Басом Трохимом Афанасійовичем, Тарганом Олександром Івановичем, Семченком Євсеем Івановичем, Переполкою Марією Софронівною?

Відповідь: З цим людьми, як і з багатьма іншими бідняками він був в очі добрий, а поза очі готовий їх знищити.“ Оце так... а для кого ж він все це створив в Дзензелівці? Для кого виховав десятки садоводів? Для чого займався просвітницькою діяльністю? Для кого організував Мічурінський гурток? Для кого ділився своїм досвідом роботи?

З протоколу допиту Гончарук Анни Тимофіївни 1898 року народж. Допитана 25 серпня 1939 року:

„Я знаю тільки, що Макаренко ... людина, він завжди любив знущатися, а колгоспників вважав всіх дурнями.“ Тут мабуть мається на увазі те, що маючи широкі знання в сільському господарстві, він завжди підказував як і що треба робити. Розумні люди прислухалися, а дурні вважали, що він знущається.

З протоколу допиту Бас Олександри Іванівни – 1902 року народження. Допитана 25 серпня 1939 року:

„Питання: Скажіть, чи був такий випадок, що Макаренко в 1937 році в серпні місяці виїжджав на поле велосипедом де Ви працювали на буряках вів з вами розмову, про що Вам Макаренко говорив?

Відповідь: Так, Макаренко П.В. в 1937 році дійсно був на полі біля колгоспниць, які обробляли цукрові буряки. Він з нами вів бесіду. Казав: „всі мене лихим роблять, а я хочу щоб колгоспники мали вихідний день і щоб робота була зроблена“. Давав різні поради нам з питань обробки цукрових буряків, коли була засуха рекомендував між рядами буряків класти триня.“ (В словнику української мови – ТРИНА – подрібнена солома чи сіно).

Бахарев в листі до Хрущова від 13 квітня 1938 року пише про нього так:

„Чесний, мужній, прямолінійний і відданий колгоспній справі, Макаренко непримиримо боровся з ворогами, дармоїдами і розкрадачами колгоспного багатства.“

Здавалося що після втручання ЦК КП(б)У і Облвиконкому ситуація стабілізується, але настали ще тяжчі часи. Починалися масові репресії 1937-1938 років.

Маховик „великого терору“ було вже запущено.

Так закінчився Дзензелівський період життя і діяльності Макаренка Прокопа Васильовича.

Початок великого терору.

Перебіг „Великого терору“ найгрубішим чином можна розділити на чотири періоди:

1. жовтень 1936 – лютий 1937 (перебудова каральних органів, установка на чищення партійної, військової й адміністративної еліти від потенційно опозиційних елементів в умовах загрози „імперіалістичної агресії“);

2. березень 1937 – червень 1937 (декретування тотальної боротьби з „дворушниками“ та „агентами іноземних розвідок“, продовження чищення еліти, планування і розробка масових репресивних операцій проти «соціальної бази» потенційних агресорів – куркулів, „колишніх людей“, представників національної діаспори і т.п.);

3. липень 1937 – жовтень 1938 (декретування і реалізація масових репресивних операцій – „куркульської“, „національних“, проти ЧСИР; інтенсифікація боротьби з „військово-фашистською змовою“ в РККА, з „шкідництвом“ у сільському господарстві та ін. галузях);

(ЧСИР - член сім'ї зрадника батьківщини . Це формулювання з статті 58-8 УК РСФСР 1926 року, а також Закону СРСР „Про членів сім'ї зрадників батьківщини“ від 30 березня 1935 року.)

4. листопад 1938 – 1939 (так звана „берієвська відлига“: припинення масових операцій, скасування більшості надзвичайних механізмів позасудової розправи, часткове звільнення арештованих, ротація і знищення „єжовських кадрів“ у НКВС).

Основні події, що передують розгортанню репресій в 1937—1938 рр.

Протягом 1936 – 1938 років радянськими органами було видано безліч законів, постанов, рішень, наказів, розпоряджень, директив, циркулярів, вказівок, листів, телеграм спрямованих на посилення боротьби з антирадянськими елементами.

Вони стосувалися троцькістів, поляків і німців, що мешкали в УРСР, керівників підприємств і інженерів, есерів, залізничників, національних меншин, організаторів перепису населення, військових, партійних керівників, ув'язнених, колгоспників, „церковників і сектантів“, працівників військових підприємств, колишніх меншовиків, анархістів, організацій фізкультурників, вищого військового керівництва, всіх виключених з ВКП(б), членів сімей репресованих, висланих куркулів, розвідувальних органів РСЧА, іноземців, які жили в СРСР, партійного керівництва, колишніх учасників білих армій і антирадянських формувань, органів НКВС, працівників прокуратури.

Наказ № 00447.

Всі версти населення були піддані тотальному терору. Але наймасштабніші репресії були проведені відповідно наказу № 00447 від 30 липня 1937 року.

Цілком таємний оперативний наказ № 00447 НКВС СРСР від 30 липня 1937 р. До 1992 року про його існування не було відомо.

Загальна характеристика його така.

2 липня 1937 р. політбюро ЦК ВКП(б) схвалило рішення „Про антирадянські елементи“, негайно надіслане до секретарів обкомів, крайкомів, ЦК республіканських компартій. Компартійним та чекістським керівникам пропонувалося узяти на облік всіх куркулів та карних злочинців, котрі повернулися із заслання, з метою розстріляти найбільш ворожих з них через „особливі трійки УНКВС“, а менш активних — переписати й вислати до відділених районів СРСР за вказівкою НКВС. До ЦК ВКП(б) у п'ятиденний термін мали бути надіслані відомості щодо персонально складу „трійок“, а також кількість осіб, які мали бути розстріляними або засланими. Ці люди буцімто були „головними зачинщиками“ антирадянських та диверсійних злочинів у колгоспах та радгоспах, на транспорті, в окремих галузях промисловості. Почалася підготовка так званої „куркульської операції“.

3 липня 1937 р. телеграму з викладом даного рішення отримали у Києві, а 4 липня політбюро ЦК КП(б)У вирішило:

1. Намітити обласні трійки у такому складі: 1) перший секретар обкому; 2) начальник обласного НКВС; 3) облпрокурор.

2. Доручити т. Леплевському дати негайно оперативну директиву по НКВС. Того ж дня НКВС УРСР отримало з Москви телеграму № 11924 за підписом наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова, що вимагала „взяти на облік усіх осілих у вашій області куркулів, кримінальних злочинців, що повернулися після відбуття покарання, втікачів з таборів та заслань. Всіх врахованих куркулів поділіть на дві категорії:

1) найбільш ворожі елементи, що підлягають арешту і розстрілу у порядку проведення справ через трійки;

2) менш активні, але все ж ворожі елементи, що підлягають висланню в райони за вказівками НКВС СРСР.

До 8 липня 1937 р. телеграфно доповідайте щодо кількості осіб 1-ї та 2-ї категорій із зазначенням окремо куркулів і кримінальних злочинців. Про час операції і порядок її проведення вказівку дам окремо“.

Через годину після отримання телеграми нарком внутрішніх справ УРСР І. Леплевський повідомив начальників обласних управлінь НКВС: „Негайно ознайомтеся у секретарів обкомів з директивою ЦК щодо антирадянської ворожої діяльності куркулів та кримінальників, що повернулися з заслання. На підставі цієї директиви дайте негайно вказівку всім начальникам міськрайвідділів, начальникам прикордонних загонів, начальникам оперпунктів, щоб вони на протязі двох діб, мобілізувавши для цього весь апарат УГБ та міліції, перевірили у себе облікові та агентурні матеріали стосовно кримінального та куркульського елемента, що повернулися з заслання, перевірили всіх заарештованих у цих категоріях, щоб 5-го липня в облуправління були викликані всі начальники органів, які б мали точні списки обрахованих куркулів та кримінальників, що повернулися з заслання, з розподілом на дві категорії: перша категорія — що виявляють активність та підлягають розстрілу, та друга категорія — що підлягають виселенню. 7 липня надайте мені цифрові дані у відповідності до наведеної вище телеграми ЦК ВКП(б). З метою нерозголошення в телеграмах районам вказати, що перша категорія намічається до суворой ізоляції, друга — до висилки“.

У другій декаді липня 1937 р. органи радянської держбезпеки розробили низку організаційних заходів щодо виконання згаданого вище рішення політбюро ЦК ВКП(б). В „Оперативному плані щодо вилучення куркулів та кримінальників 1-ої категорії“ обласні УНКВС зобов'язали організувати на місцях перевірку якості та повноти матеріалів, зібраних на найбільш „озлоблених“ з намічених до арешту. Органи УГБ повинні були провести підготовчу роботу, потім слідство стосовно куркулів, а міліції — кримінальників. Операція з їх вилучення одночасно проводилася по всій країні, термін слідства складав 7 діб. Визначався перелік необхідних для слідчої справи документів: 1) дані для з'ясування місцезнаходження осіб, намічених до арешту, та щодо складу їх сімей; 2) довідка та характеристика сільської ради і колгоспу (щодо соціально-майнового стану, соціальної небезпеки тощо); 3) довідка судово-слідчих та адміністративних органів щодо судимості та реєстрації; 4) протоколи допитів свідків, очних ставок; 5) довідки, складені за агентурними матеріалами; 6) санкція прокурора на арешт; 7) висновки у справі.

До участі в операції залучався перевірений актив членів ВКП(б). Але головну роль повинні були відігравати міжрайонні оперативні групи чекістів, які створювалися у колишніх окружних центрах та великих населених пунктах. Очолювали групи відповідальні співробітники облуправлінь НКВС, начальники міськрайвідділів або окрвідділів.

Всіх арештованих мали помістити до в'язниць або під стражу у місцях розташування чекістських груп. Арешти відбувалися з санкції начальників груп на основі матеріалів справ та узгоджувалися з райпрокурором. Після арешту, перед відправкою до в'язниці начальник групи мав допитати арештованого та звірити отримані дані з матеріалами справи. Час, що залишився до початку операції, використовувався для уточнення та поглиблення компрометуючих матеріалів. Найбільш „озлоблені“ куркулі та соціально-небезпечні карні злочинці підлягали негайному арешту. З метою запобігання спроб втечі за кордон окремих

куркулів та карних елементів прикордонним загонам надіслали розпорядження перейти за 5 днів до початку операції на посилений режим охорони.

Організація операції була суворо централізованою. На території УРСР створювали 45 міжрайонних оперативних чекістських груп у місцях дислокації:

Київська область: Київ, Житомир, Коростень, Черкаси, Умань, Біла Церква, Новгород-Волинський.

На 10 липня облуправліннями та центральним апаратом НКВС УРСР були складені попередні списки репресованих по першій категорії.

В середині липня в Москві відбулася нарада начальників УНКВС. Пізніше про неї розповів колишній начальник Оренбурзького УНКВС, від січня 1938 р. нарком внутрішніх справ УРСР О. Успенський: „Нараду проводив Єжов. Начальники управлінь намагалися перевершити один одного цифрами, доповідали про гігантські цифри арештованих. Виступ Єжова на цій нараді звівся до директиви: „Бий, трохи без розбору“. Єжов відверто заявив, що у зв'язку з розгромом ворогів, буде знищена деяка частина невинних людей, але це неминуче“. На нараді Успенський підійшов до Єжова і в присутності інших чекістів спитав, як бути з арештованими 70-ти, 80-ти річними старцями. Єжов відповів: „Якщо тримаються на ногах — стріляти“.

23 липня 1937 р. відбулася перша нарада, присвячена виконанню даної операції в УРСР. Були прийняті рішення: складання плану „завантаження“ в'язниць для їх максимального використання; відправлення до в'язниць лише контингенту першої категорії, а другої — тимчасового утримування в „камерах попереднього утримання“; затвердження орієнтовних даних розміщення до 8000 арештованих.

29 липня 1937 р. Єжов підписав оперативний наказ НКВС СРСР № 00447 „Про операцію щодо репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів“. Наступного дня 30 липня 1937 року його затвердило політбюро ЦК ВКП(б).

Одночасно затверджуються терміни „куркульської операції“ та асигнування на її проведення, а також ухвалюється рішення про організацію шести нових лісозаготівельних ВТТ, куди повинні направлятися засуджені за цією операцією.

Наказ встановлював кількісні „ліміти“ по першій (розстріл) і другій (виселення в табір) категоріях для кожного регіону СРСР, а також фіксував персональний склад „трійок“, що ухвалюють вироки (нач. УНКВС, секретар обкому, обл. прокурор). Наказ затверджував особовий склад 64 трійок на республіканському, крайовому, та обласному рівнях.

Вироки виносилися заочно, тобто без виклику звинуваченого, а також без участі захисту і звинувачення, оскарженню вироки не підлягали. Спеціально вказувалося, що вироки до розстрілу повинні виконуватися „з обов'язковим повним збереженням у таємниці часу і місця виконання“.

Відповідно до наказу операція розпочиналася 5 серпня й тривала чотири місяці. Терміни операції неодноразово подовжувалися, регіонам надавалися нові додаткові „ліміти“.

Визначалися категорії осіб, що підлягали репресіям:

1. Колишні куркулі, які повернулися після відбуття покарання та продовжували вести активну антирадянську підривну діяльність.

2. Колишні куркулі, котрі збігли з таборів чи трудпоселеннях, а також куркулі, які сховалися від розкуркулення, провадять антирадянську діяльність тощо.

3. Колишні куркулі та соціально-небезпечні елементи, які перебували у повстанських, фашистських, терористичних та бандитських формуваннях, відбули покарання, сховалися від репресій або збігли з місць ув'язнення та відновили свою антирадянську злочинну діяльність.

4. Члени антирадянських партій (есери, грузмеки, мусаватисти, иттіхадисти та дашнаки), колишні білі, жандарми, чиновники, карателі, бандити, бандпосібники, переправщики, реемігранти, які сховалися від репресій, збігли з місць ув'язнення та продовжують вести активну антирадянську діяльність.

5. Викриті слідчими та перевіреними агентурними матеріалами найбільш ворожі та активні учасники козачо-білогвардійських повстанських організацій, фашистських,

терористичних та шпигунсько-диверсійних контрреволюційних формувань, що ліквідуються нині.

6. Найбільш активні антирадянські елементи з колишніх куркулів, карателів, бандитів, білих, сектантських активістів, церковників та інших, котрі утримуються нині у в'язницях, таборах, трудових поселеннях й колоніях та продовжують вести там активну антирадянську підривну роботу.

7. Карні злочинці (бандити, грабіжники, злодії-рецидивісти, контрабандисти-професіонали, аферисти-рецидивісти, крадії худоби), які ведуть злочинну діяльність та пов'язані із злочинним середовищем.

8. Карні елементи, які знаходяться у таборах та трудпоселеннях та провадять там злочинну діяльність.

9. Репресії підлягають всі перераховані вище контингенти, що знаходяться на даний момент на селі — у колгоспах, радгоспах, сільськогосподарських підприємствах та в місті — на промислових та торговельних підприємствах, транспорті, в радянських установах й на будівництві».

Репресовані поділялися на дві категорії: 1-а — ті, хто підлягав арешту й розстрілу; 2-а — утриманню у в'язницях і таборах на термін від 8 до 10 років. Висилці та утриманню у таборах могли підлягати родини репресованих.

Основна роль у проведенні слідства належала керівникам республіканського, крайового, обласного управління НКВС. Вони затверджували списки кандидатів на арешт, санкція прокурора при цьому не була потрібна. Також керівник УНКВС відповідав за складання та відправку обвинувального акту, часто не більше сторінки, до трійки.

Слідство проводилось в „пришвидшеному та спрощеному порядку“. Елементарні стандарти права не дотримувались. Засідання відбувались за зачиненими дверима, за відсутності звинуваченого не залишаючи йому жодної можливості захисту. Перегляд рішень трійок наказом передбачений не був, тому стало можливим швидко виконувати вироки. На відміну від процесів проти партійної еліти, зізнання звинувачених не відігравали великої ролі

Спочатку мала розпочатись кампанія проти першої категорії переслідуваних. Наказ зазначав, що кампанія проти другої категорії переслідуваних мала розпочатись після особливих наказів Єжова. Навіть якщо в місцевому УНКВС вже завершена кампанія проти першої категорії, для початку кампанії проти другої категорії потрібен був дозвіл Єжова. Такий порядок був встановлений організаторами кампанії з практичних міркувань: в липні 1937 ще не було відомо, коли стане доступно достатньо місця для депортованих за другою категорією.

Наступною показовою характеристикою наказу № 00447 було те, що начальникам обласних УНКВС надавалося право звертатися за додатковими лімітами на репресії.

Вже на початку куркульської операції місцеві працівники стали виступати з проханнями збільшення лімітів. Вагомим чинником цих прохань було намагання голів трійок показати себе радикальніше, вірнішими „лінії партії“ за своїх попередників. Тому в багатьох трійках кампанія поєднувалась зі змаганням за вищі показники роботи.

Протягом всієї операції до керівництва в Москві надходили прохання про, інколи істотне, збільшення лімітів. Подекуди місцеве керівництво як, наприклад, народний комісар з внутрішніх справ України Ізраїль Леплевський, відправляло подібні прохання декілька разів. 5 вересня, 29 вересня й 11 грудня 1937 року нарком внутрішніх справ УРСР Ізраїль Леплевський тричі звертався до НКВС СРСР із проханням про додаткові ліміти. Союзний наркомат підтримав ці клопотання. Ліміти були збільшені: за першою категорією (смертна кара) до 26150 осіб, за другою — до 37800, разом — до 63950, тобто втричі більше, ніж передбачалося спочатку.

Досі невідомі випадки, коли б місцеве керівництво наважилось би не перевищити визначені наказом НКВС № 00447 ліміти, хоча таку можливість в ньому було чітко передбачено. На місцях ліміти сприймалися аналогічно до будь-яких інших планових

показників соціалістичного господарства, і з таким же натхненням місцеве керівництво прагнуло їхнього виконання та перевиконання.

Збільшення лімітів не було виключно „ініціативою знизу“. Відомі випадки, коли ініціативи збільшити ліміти висловлювались в керівництві партії та НКВС. Наприклад, 15 жовтня 1937 р. політбюро ухвалило збільшення лімітів на 120 000 осіб, з них: 63 000 за першою категорією, та 57 000 — за другою.

Протягом липня і перших днів серпня 1937 р. обласні УНКВС продовжували формувати дані по категоріях репресованих на основі архівно-облікових підвідділів перших спецвідділів. Відомості надсилалися до 8-го відділу НКВС УРСР (обліково-реєстраційний відділ), а потім — НКВС СРСР, де визначалися ліміти для республік, областей, країв. Після того вони увійшли до наказу № 00447 як директиви з кількості репресованих. Наказ передбачав репресувати в Київській області 2000 першої категорії і 3500 – другої категорії.

В липні 1937 року надходить Вказівка Політбюро, що дозволяє застосовувати фізичні методи дії при допитах в ході слідства по контрреволюційних злочинах. В офіційному порядку директива про застосування катувань, мабуть, не розсилалася, і в архівах не знайдена. Зміст її відновлюється за телеграмою ЦК ВКП(б) від 10.01.1939, що обмежувала застосування катувань, і за дискусією на червневому пленумі ЦК КПРС 1957 р. Можливо, Сталін усно повідомив зміст директиви Єжову, який передав його керівному складу НКВС–УНКВС у ході наради 16–20 липня (практично поголовне побиття на допитах фіксується з кінця липня – початку серпня 1937).

Підтвердженням цього є Телеграма Сталіна всім регіональним керівникам ВКП(б) і НКВС про застосування тортур від 10 січня 1939 р.:

„ЦК ВКП стало відомо, що секретарі обкомів — крайкомів, перевіряючи працівників УНКВС, ставлять їм у вину застосування фізичної дії до арештованих, як щось злочинне. ЦК ВКП роз’яснює, що застосування фізичної дії в практиці НКВС було допущено з 1937 року з дозволу ЦК ВКП. ЦК ВКП вважає, що метод фізичної дії повинен обов’язково застосовуватися і надалі, як виняток, стосовно явних і таких, що ще не роззброїлися, ворогів народу, як цілком правильний і доцільний метод“.

Від серпня слідчі на допитах застосовували поголовне побиття - вибивали з арештантів „зінання“ у шпигунстві на користь іноземних розвідок (діапазон - від польської до японської) чи підготовці замаху на Сталіна. Або, піддавши нелюдським тортурам, змушували в'язнів підписати протокол допиту, від початку до кінця вигаданий слідчим - нібито підслідний був колишнім жандармом, есером, петлюрівцем, білогвардійцем, куркулем, меншовиком, троцькістом, боротьбистом, сектантом абощо. Варіантів існувало безліч, все залежало від біографії конкретного в'язня та „творчої“ фантазії слідчого.

Коротка хронологія подій.

5 серпня 1937 року.

Початок „куркульської операції“. Масові арешти тих, хто був намічений до засудження за 1-ою категорією.

7 серпня 1937 року.

Вказівка Вишинського прокурорам республік, країв, областей, що в ході реалізації наказу № 00447 попередньої санкції прокурора на арешт не вимагається.

4 вересня 1937 року.

В Україні почалася друга стадія „куркульської операції“ – арешти за 2-ою категорією (які підлягають ув’язненню в табори).

14 вересня 1937 року.

Постанова ЦВК СРСР (прийнята за пропозицією Вишинського) „Про внесення змін до діючих карно-процесуальних кодексів союзних республік“:

1. У справах про контрреволюційне шкідництво і диверсії обвинувальний висновок вручати обвинуваченим за одну добу до розгляду справ у суді.

2. Касаційного оскарження у справах про злочини, передбачені ст.ст.58-7 КК РРФСР (шкідництво) і 58-9 КК РРФСР (диверсія) і відповідними ст.ст. КК інших союзних республік — не допускати.

3. Вироки про вищу міру покарання (розстріл) виконувати негайно після відхилення клопотань про помилування.

До 27 вересня 1937 року в республіці в ході „куркульської операції“ обласні трійки засудили з 1-ї категорії 9458 осіб, з 2-ї — 13700. Крім того, у в'язницях знаходилися 13704 особи, справи на яких трійки не встигли розглянути.

До початку жовтня 1937 р. в УРСР ліміти, передбачені наказом № 00447, були перевиконані з 1-ї категорії та майже виконані з 2-ї.

8 жовтня 1937 року старший майор держбезпеки начальник УНКВС по Київській області Микола Давидович Шаров у доповідній записці І. Леплевському стверджував: „Дані свідчать, що, незважаючи на значне очищення районів та міст області, все ж досі ще є в наявності як у містах, так і в районах Київської області куркулі, кримінальники та інші контрреволюційний елемент, який підлягає репресуванню“.

Відповідь народного комісара внутрішніх справ УРСР І. Леплевського надійшла наступного дня: „Встановлений наказом НКВС СРСР № 00447 від 1937 р. ліміт для 2-ї категорії у Київській області дозволяю збільшити на 250 осіб“.

Уже 18 жовтня 1937 р. І. Леплевський інформував начальника Київського обласного управління НКВС про додатковий ліміт для 1-ї категорії - 300 осіб, 2-ї 400 осіб. Однак він зауважував: „Форсуйте роботу Трійки. Врахуйте, що цей ліміт є попереднім як для першої, так і для другої категорії. Через декілька днів повідомлю про збільшення ліміту. Звертаю Вашу увагу, що досі Ви „трійкою“ засуджували в табори стариків, непридатних для роботи. У подальшій роботі „трійки“ це необхідно усунути“.

До листопада 1937 р. ліміти репресованих в УРСР, що містилися у наказі № 00447, були перевищені у 2,5-3 рази.

За офіційними даними (дані ці не повні) з початку „куркульської операції“, тобто з 5 серпня 1937 року при проведенні першої стадії (намічені до засудження за 1-ю категорією до розстрілу) і до початку другої стадії, тобто до 4 вересня 1937 року, - в Дзензелівці було засуджено 8 дзензелян. З них шестеро до розстрілу і двоє до 10 років ВТТ.

Під час другої стадії, з 4 вересня і до кінця 1937 року, було засуджено 4 дзензелян, з них троє до 10 років ВТТ і один до розстрілу.

15 грудня 1937 р. закінчився термін проведення „куркульської операції“, проте обласні УНКВС продовжували виконувати наказ № 00447.

До початку 1938р. в Україні заарештували 159 573 особи.

Утім, керівництво СРСР було незадоволеним здійсненням масових репресивних операцій в регіонах країни.

26 січня 1938 р. в Києві відбувся пленум ЦК КП(б)У, який звільнив з посади першого секретаря ЦК С. Косіора. Виконуючим обов'язки першого секретаря ЦК КП(б)У обрали, за рекомендацією політбюро ЦК ВКП(б), М. Хрущова. Разом з ним до України приїхав Успенський, який змінив Леплевського. Це спричинило новий етап масових репресій в Україні.

Наприкінці січня 1938 р. політбюро ЦК ВКП(б) схвалило пропозицію Єжова „Про затвердження додаткової кількості колишніх куркулів, карних злочинців та активного антирадянського елементу, що підлягає репресії“ у кількості 57200 осіб, з них з 1-ї категорії — 48000 осіб. В Україні передбачалося додатково розстріляти 6 тис. осіб. Тривала робота обласних трійок. Операція мала закінчитися до 15 травня 1938 р.

В середині лютого 1938 р. до України приїхав Єжов з метою надати поштовх масовим репресіям в республіці. На оперативній нараді в Києві за результатами проведення „куркульської операції“ він піддав критиці роботу чекістів.

Величезним недоліком, на його думку, був низький відсоток осіб, котрі зізналися.

17 лютого 1938 р. політбюро ЦК ВКП(б) збільшило ліміт на арешти з „куркульської операції“ для НКВС УРСР на 30 тис. осіб, справи яких продовжували розглядати обласні трійки. Проте й після того начальники УНКВС зверталися до Успенського з «меморандумами» щодо збільшення лімітів.

За результатами поїздки Єжова в Україну було підготовлено проект директиви, у який містилося розширене трактування категорій репресованих. До них включалися:

а) офіцерський та командний склад і добровольці білої, петлюрівської й гетьманської армій;

б) отамани, ватажки, організатори банд, повстанських організацій та антирадянських повстань;

в) реемігранти;

г) представники царської, петлюрівської, німецької та білої адміністрації;

д) колишні активні учасники українських націоналістичних організацій;

е) особи, які мають зв'язки із закордонними українськими націоналістичними організаціями та діячами, й за відсутності їх агентурного використання;

ж) чорне та біле духовенство, яке проникло до промислових підприємств, на транспорт, та духовенство, яке має зв'язки із закордоном;

з) сектантські керівники та проповідники;

и) колишній керівний та кадровий склад антирадянських партій (есери, кадети, меншовики, сіоністи, боротьбисти, анархісти) і члени цих партій, котрі боролися проти радянської влади під час громадянської війни та пізніше;

к) колишні контррозвідники, поліцейські, вартові, жандарми й карателі;

л) колишні куркулі;

м) колишні фабриканти та поміщики; колишні члени „Союза русского народа“, „Союза Михаила Архангела“ та активні чорносотенці;

н) всі елементи на обліку, на яких мають конкретні компрометуючі матеріали, якщо вони не охоплюються перерахованими вище категоріями.

„Куркульська операція“, як й інші, була зупинена в середині листопада 1938 р. рішенням політбюро ЦК ВКП(б). Загальна кількість засуджених за наказом № 00447 в СРСР склала 767397 осіб, з яких 386798 осіб були розстріляні. Відповідні дані в Україні невідомі,

За іншими даними - усього в ході „куркульської операції“, в основному завершеної до весни-літа 1938 р., було засуджено не менше 818 тисяч чол., з яких розстріляно не менше 436 тис. чол.

В 1938 році з травня по жовтень (дані не повні) було засуджено 7 дзензелян – всіх до розстрілу.

Розділ 3. 1937 рік.

Арешт. Уманська тюрма. Слідство. Протоколи допитів свідків. Вирок. Стаття 54-10. Місцеві виконавці. Трійки. Ставлення до радянської влади.

Арешт і слідство.

4 вересня 1937 року - почалася друга стадія „куркульської операції“ – арешти за 2-ою категорією (які підлягають ув'язненню в табори), в списки якої був внесений Макаренко П.В.

26 вересня (або раніше, дата не вказана) Виконуючим обов'язки начальника Маньківського районного відділу НКВС сержантом держбезпеки Чумаком виданий ордер № 2707 на обшук.

В ордері вказано: „ Виданий співробітнику Маньківського РВ НКВС тов. Багану Івану Прокоповичу на право проведення обшуку у гр. Макаренка Прокопа Васильовича, що проживає в селі Дзенгелівці. Не залежно від результатів обшуку Макаренка П.В. заарештувати“.

26 вересня 1937 року у Макаренка П.В. було проведено обшук. Жив він на Середньому Переводі, в третій хаті зліва. В протоколі обшуку написано:

„ Я, міліціонер Маньківської райміліції НКВС УРСР Баган на підставі ордера 2707 здійснив обшук у гр. Макаренка Прокопа Васильовича, що проживає в с. Дзенгелівці (вілиця і будинок не вказані).

При проведенні обшуку були присутні: голова сільської ради Скотніцький І.А. (в протоколі Скотніцький) і гр. Бондар П.С. (очевидно Петро Стратійович).

Відповідно до отриманих вказівок Макаренко П.В. затриманий.

Вилучено для надання в НКВС УРСР наступне: (мова збережена)

№№ п/п	Назва вилученого	Кількість	Якісний стан
(номери відсутні)	Фотографій стар	3	
	Двоє коліц брожки золотих	2	Макар.. (можливо підпис)
	Два рубля старого обрасца	2	
	Две запонки	2	Макар.. (можливо підпис)
	Одна брожка позолочена	1	Макар.. (можливо підпис)
	Пашпорт на імя Макаренка П.В.	1	
	Два патрона брив.. (від пістоleta „Браунінг“)	2	

Протокол підписаний Баганом і Макаренком.

В Слідчій справі є Форма № 6 (документ) про вилучення у арештованого цінностей, іноземної валюти та інших цінних паперів. Документ датований 2 жовтня 1937 року і укладений Уманським РВ НКВС відповідно протоколу обшуку. Саме 2 жовтня 1937 року Макаренко П.В. був переведений в Уманську тюрму. В графі цінності значиться – срібло і два рублі. Однак, про кількість срібла в цих цінностях нічого не вказано, хоча цього вимагає Форма № 6. В документі тільки два підписи осіб, що прийняли і здали цінності. Це при передачі їх з Маньківки в Умань. Форма передбачає і такі підписи:

Підпис власника про отримання квитанції;

Підпис секретаря-рахівника про прийом і опечатання цінностей;

Підпис власника.

Жодного з цих підписів в документі немає.

Абсолютно очевидно, що ці цінності були просто вкрадені працівниками Уманського НКВС.

У С С Р № 44-сс 274

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

АРХИВ ВУЧК-ГПУ-НКВД-МВД.

Государственный архив Черкасской области

УС В УКРАИНИ по Черкасской области и Черкасская область

СЛЕДСТВЕННОЕ ДЕЛО

№ 4035

по обвинению Макаренко Прокон Васильевич
 №. ст. 54, 10 УК УССР

АРХИВ Отдела "В" МГБ УССР СЛЕД. ФОНД

Полученное из архива дело должно быть возвращено через 10 дней с момента получения его. Передача полученных из архива дел в другие отделы или органы производится исключительно через 1 Спецотдел МВД УССР.

Арх. № 238472 Том № X

Переплетено в 1949 г. Дело в одном томах.

4035

Слідча справа по звинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича.

27 вересня 1937 року виходить постанова Прокурора Маньківського району Дудника (ім'я і по батькові не відомі), в ній сказано (постанова вийшла після арешту, але це передбачалося наказом № 00447):

„ Прокурор Маньківського району Дудник, розглянув ходатування Маньківського райвідділу НКВС-УДБ. про дачу санкції на арешт гром. Макаренко Прокопа Васильовича
 Знайшов:

Макаренко Прокоп Васильович в минулому член УКП, в час окупації Німцями України приймав активну участь в комплектуванні петлюровських отрядів, що виступали проти рад влади.

27 вересня уповноважений Маньківського РВ НКВС УРСР, сержант держбезпеки Чумак (у всіх документах вказуються тільки прізвища, дуже рідко ім'я і по батькові) видав постанову про початок попереднього слідства. В ній сказано: „Розглянувши матеріали про злочинну діяльність громадянина с. Дзенгелівки, Маньківського району, Київської області Макаренка Прокопа Васильовича 1899 року народження, яка полягала в тому, що Макаренко Прокіп Васильович в минулому був членом УКП. В даний час активно себе проявляє в націоналістичних питаннях, вихваляючи петлюрівську владу. І вбачаючи в скосних звинуваченням Макаренком Прокопом Васильовичем діяч ознаки злочинів, передбачених ст. 54-10 КК УРСР.

Постановив:

На підставі ст. ст. 93 п.2 і 108 КПК УРСР почати по цій справі виконання попереднього слідства.

Копію цієї постанови надіслати Маньківському прокурору.“

Ця постанова підписана : замість начальника РВ НКВС – тим же сержантом Чумаком, а також начальником слідчої групи, капітаном держбезпеки Борисовим.

В сучасний мент перебуваючи в селі Дзенгелівки проводить націоналістичні толкування серед широких мас працюючих колгоспників вихваляє петлюровський лад, а тому на підставі вище наведеного

ПОСТАНОВИВ

Ходатування Маньківського райвідділу НКВС УДБ. задоволити , і санкціонувати арешт на Макаренко Прокопа Васильовича тримання під вартою в Уманській тюрмі.“

Одна з причин арешту вказується в спогаді Зайчука Петра Григоровича, коли він підвозив Прокопа Васильовича з Маньківки до Дзензелівки під час його першого приїзду після заслання (записано в серпні 2001 року), але про це в слідчій справі нічого не сказано: „Їдем, - по дорозі розпитую як це було? Він каже що головою Київського облвиконкому був Василенко, а Дзензелівка вино робила – на Хрещатику було. І Макаренко переписувався з Василенком. А Василенку дали, може зняли, може репресували, то Шоломіцький приїхав, откритка є, забрав.“

Василенко Марко Сергійович (Савелійович) (4 березня 1895, село Виповзів Остерського повіту Чернігівської губернії, тепер Козелецького району Чернігівської області — розстріляний 25 жовтня 1937, село Биківня біля Києва) — український радянський діяч.

У січні 1929 — 10 лютого 1932 року — секретар Президії Всеукраїнського ЦВК.

У лютому — липні 1932 року — голова Організаційного комітету ВУЦВК по Київській області. У липні 1932 — липні 1937 року — голова виконавчого комітету Київської обласної Ради.

У липні — серпні 1937 року — народний комісар фінансів Української СРР.

Член Центральної Контрольної Комісії КП(б)У в червні 1930 — січні 1934 р.

Член ЦК КП(б)У в січні 1934 — серпні 1937 р.

Делегат XVII з'їзду ВКП(б). Член комісії із складання Конституції СРСР.

13 серпня 1937 року заарештований органами НКВС. Розстріляний у селі Биківня Київської області.

Справа про буржуазно-націоналістичну антирадянську організацію колишніх боротьбистів – одна з політичних справ доби „сжовщини“ сфабрикована під керівництвом наркома внутр. справ І. Леплевського, який шукав „компромат“ проти членів „команди“ П. Постишева та свого попередника В. Балицького.

До керівників організації віднесено голову Раднаркому України П. Любченка, його заступника В. Порайка, нач. Управління у справах мистецтва А. Хвилю, редактора газети „Вісті“ Т. Тарана, голову Київського облвиконкому М. Василенка, секретаря ЦВК УРСР М. Зиненка, голову Вінницького облвиконкому О. Триліського, колишнього секретаря ВУЦВК Ю. Войцехівського.

27 вересня 1937 року начальником Маньківського РВ НКВС Чумаком складена АНКЕТА АРЕШТОВАНОГО зі слів Макаренко П.В. з підтвердженням документами, де це можливо. В ній зазначено:

1. Прізвище: Макаренко.
2. Ім'я, по батькові: Прокоп Васильевич.
3. Дата народження: 8 липня 1899 года.
4. Місце народження: с. Дзенгелівка, Маньківського р-ну, Київської області УРСР
5. Місце проживання (адреса) с. Дзенгелівка, Маньківського р-ну, Київської області УРСР.
6. Професія і спеціальність : садовод-винороб.
7. Місце служби і посада або рід занять: колгосп імені „Сталіна“ садовод-винороб.
8. Паспорт виданий: Маньківською райміліцією серія ДЗБ № 060546.
9. Соціальне походження: із селян, рідні весь час займались хліборобством.
10. Соціальний стан: середняк.
 - а) до революції : середняк.
 - б) після революції : середняк-колгоспник.

11. Освіта (загальна і спеціальна): 2-х класне Земське училище в с. Дзенгелівка.
 12. Партійність (в минулому і зараз): безпартійний. В партіях ні в яких не перебував.
 13. Національність и громадянство (підданство): українець– підданство СРСР.
 14. Категорія військового обліку-запасу і де перебуває на обліку: перебуваю на військовому обліку в Маньківському ??
 15. Служба в білих та інших к-р арміях, участь в бандах і повстаннях проти Радянської влади (коли і ким): в білих і інших антирадянських арміях не служив.
 16. Яким репресіям піддавався при Радянській владі: судимість, арешт та інше.(коли, яким органом и за що) : не піддавався.
 17. Склад сім'ї: дружина Макаренко Марія Михайлівна 1907 року народження.
- Підпис арештованого (*підпис*) П.Макаренко

Особливі зовнішні прикмети (*намальована жирна друкована літера Л*)

Ким і коли арештований: Маньківським Р/В НКВС 27 / IX 37 р.

Де утримується під вартою : при КПУ Маньківської райміліції.

Особливі зауваження - (*не написано нічого*)

Тут не відповідність, в протоколі обшуку написано, що затриманий 26 вересня 1937 року.

У всіх документах слідчої справи Макаренко П.В. вказує дату арешту 26 вересня 1937 року. Ця ж дата, 26 вересня, вказана як початок терміну ув'язнення в постанові трійки про засудження.

2 жовтня 1937 року Прокопа Васильовича переводять в Уманську тюрму не висунувши ніякого звинувачення.

Із спогадів Григорія Васильовича Макаренка: „Коли Прокопа забрали, то передачі носили я і Маруся. Андрей не носив – боявся. Я одягав значок ГТО і вперед. Марія написала Бахареву щоб той допоміг, але він видно не міг. А можливо він щось і зробив“.

Уманська тюрма.

Значна роль у забезпеченні вертикалі терору у 1937- 1938 роках відводилась тимчасовим чекістським органам – міжрайонним оперативно-слідчим групам НКВС (МРОСГ НКВС УРСР). Такий дієвий інструмент забезпечення масових операцій на Уманщині з'явився наприкінці весни 1937 року. Очолив Уманську МРОСГ НКВС УРСР колишній начальник IV-го відділу УДБ Управління НКВС по Київській області капітан держбезпеки Ісай Якович Бабич. До Умані І.Я. Бабич прибув у середині травня 1937 р. разом з оперативною групою у складі 5 осіб, до якої входили молодший лейтенант держбезпеки Олександр Сократович Томін та ін. Одразу по приїзду І. Бабич провів оперативну нараду зі співробітниками Уманського райвідділу НКВС та чекістами, прибулими з Києва. У своїй промові керівник міжрайонної оперативно-слідчої групи вказав на необхідність активізації зусиль по розгрому контрреволюційних формувань на Уманщині, спираючись на оперативні обліки та агентурні справи і наголосив, що за обставин, які склалися, з арештованими не варто „панькатися“. „Соціально-економічне та політичне минуле“ Умані та прилеглих до неї районів, які входили у сферу діяльності міжрайонної слідчої групи (Букський, Жашківський, Звенигородський, Маньківський, Підвисоцький, Тальнівський, Тетіївський, Уманський, Христинівський райони Київської області та ін., всього 12 районів) в уявленні відповідальних працівників обласного управління НКВС виглядала наступним чином:

1. Умань – традиційний центр національно-визвольної боротьби українського народу на протязі всієї історії, що не могли не використати націоналістичні контрреволюційні елементи.

2. В роки громадянської війни Умань і прилеглі райони були місцем формування і діяльності різних великих банд, в склад яких входили також зокрема поголовно мешканці ряду сіл і якими було проведено ряд великих і зв'язаних єврейських погромів (банда Дерещука досягала 10 000 учасників, організаційно це була дивізія з артилерією і т.д.).

3. На Уманщині густа мережа цукрових заводів, яка в минулому належала заводчикам-полякам, які емігрували до Польщі. На заводах були компактні маси поляків, старослужбовців цих заводів.

4. Наявність в ряді районів костелів, костельного активу, національних польських сільрад із значною кількістю одноосібників.

5. Велика кількість лісів, лісорозробок, де збирались особи, вислані з прикордонної смуги через компрометуючі матеріали, так звані „сто кілометровці“.

6. Умань бувший окружний, тепер культурний центр, який залишається куцтовим центром з збереженими зв'язками районів, що тягнуться до Умані.

7. В чекістському портфелі наявні ряд справ про зв'язок з консульствами іноземних розвідок, а також про наявність націоналістичних і повстанських формувань.

Роботою Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи по складанню „каталогу ворогів народу“ І. Я. Бабич керував всього лише місяць. Відкликавши І. Я. Бабича до Києва, начальник УНКВС по Київській області Микола Давидович Шаров призначив керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи, начальника Уманського райвідділу НКВС, капітана держбезпеки Соломона Ісайовича Борисова-Лендермана. Його правою рукою став Олександр Сократович Томін, який безпосередньо відповідав за слідство. Спочатку група складалася з 10-12 працівників обласного апарату і місцевого райвідділу НКВС та поступово з наростанням масових арештів кількість осіб, задіяних у слідстві, становила понад 100 осіб. Оперативно-слідча група на протязі всього існування в Умані (весна 1937 р. – травень 1939 р.) готувала так звані „альбомні списки“, слідчі справи на розгляд Особливої трійки УНКВС по Київській області, Особливої наради, Військової колегії Верховного суду СРСР. У перші місяці діяльності міжрайонна оперативно-слідча група розгорнула широке слідство на базі агентурних справ. Навантаження на працівників Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи різко зросло з початком реалізації у серпні 1937 року так званої куркульської операції (оперативний наказ народного комісаріату внутрішніх справ СРСР №00447 „Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів“ від 30 липня 1937 року). На першу декаду вересня 1937 року уманською оперативно-слідчою групою на виконання наказу №00447 було репресовано 983 особи, в тому числі по 1-й категорії – 651 особу, по 2-й категорії 332 особи. Секрет такої продуктивності „уманського куца“ (так між собою називали оперсектор чекісти) крився в тому, що начальники райвідділень НКВС, провівши арешти, самотужки здійснювали слідство, спираючись лише на покази свідків, так як визнання звинуваченим власної провини у проведенні підривної антирадянської діяльності службовими інструкціями не вимагалось.

За таких обставин роль начальника оперативно-слідчої групи Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи Олександра Томіна зводилась до того, що він щодоби концентрував у себе відомості про кількість завершених справ та передавав цю інформацію по телефону в Київ.

Особливістю цієї та інших каральних акцій, ініційованих з московського центру, було дотримання наказу, згідно з яким прокуратура усувалася від нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Дещо пізніше керівництво у розслідуванні проявив антирадянської діяльності на Уманщині було покладено на слідчу підгрупу, сформовану з начальників райвідділів НКВС. Нововведення полягали в тому, що арештованих осіб з різних міст та селищ, які входили до оперсектора, потрібно було доставляти до Уманського райвідділу НКВС, що негативно позначилося на роботі слідчої підгрупи.

Відсутність вільних кімнат у приміщенні райвідділу НКВС змушувала працювати слідчих у коридорах та закутках. Ситуація з досудовим розслідуванням ще більше ускладнилася, коли одночасно з розгортанням „куркульської операції“ було отримано наказ НКВС СРСР №00485 від 11 серпня 1937 року про проведення арештів по „польській лінії“. За короткий період часу в уманську тюрму було доставлено 1000 арештантів. (Перенаселеною у згаданий час була й камера попереднього ув'язнення (КПЗ) при Уманському райвідділі НКВС. Наприкінці 1937 року внаслідок великого скупчення людей в камерах, задихнулося

п'ятнадцятеро ув'язнених. Вжитими заходами співробітниками тюремного підвідділу вдалося врятувати лише 11 осіб, а четверо померло).

Вочевидь стало зрозуміло, що навіть для прискороного та спрощеного слідства слідчій підгрупі вкрай не вистачає слідчих працівників та відповідних приміщень. На прохання керівника слідчої підгрупи по лінії контрреволюційного відділу Любинецького надіслати слідчих з обласного управління НКВС до Умані були відкомандировані співробітники, які були далекі від судочинства: курсанти шкіл міліції та школи Управління держбезпеки; працівники тюрем та обліково-статистичних підрозділів НКВС. Проблему з дефіцитом слідчих в міжрайонній оперативно-слідчій групі по лінії секретно-політичного відділу Управління НКВС по Київській області запропонувало розв'язати за допомогою Уманського райкому КП(б)У. У стислі терміни до Уманського райвідділу НКВС було мобілізовано 10 членів ВКП(б) з місцевої парторганізації. Проте ані „кадрове підкріплення“, ані ущільнення робочого дня з переносом основного часу у нічну пору, ані робота без вихідних не давали бажаного ефекту в „конвеєрній юстиції“. Політика „підхльостування“ керівництва НКВС процесу підготовки, реалізації та завершення масових операцій лише множила приклади правової вакханалії на місцях. Атмосферу, в якій працювали слідчі в добу „великого терору“, начальник міжрайонної оперативної слідчої групи Соломон Борисов характеризував наступним чином:

„З області дуже тиснули з приводу закінчення справ – в середньому за добу треба було оформити і направити в Київ 75 – 100 і більше справ – бували такі дні, що конвеєром направлялися справи в Київ машиною і потягом.

Телеграми, дзвінки з Києва не давали можливості нормально працювати. Погрози були тією рушійною силою, яка приводила до того, що механічно реалізовували матеріали, щоб швидше закінчити справи. “

Моральний та психічний стан своїх підлеглих під час масових політичних репресій досить яскраво описав й начальник оперативно-слідчої групи Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи Олександр Томін:

„Працівники доходили до стану напівсонних автоматів, не здатних підчас навіть мислити. Характерним в цьому відношенні є відомий епізод, коли працівник при зустрічі з товаришем, замість звичайного привітання „добрий день“, механічно задавав питання „хто вербував“? Цим вигуком „хто вербував“ були насичені всі обставини роботи наших органів і цей вигук як реальна загроза в перспективі самому почути його, відносився до кожного, як сигнал до того, щоб сприймати і виконувати, але не подумати критикувати“.

Низька динаміка проведення репресивних акцій в „уманському куці“ викликала занепокоєння обласного керівництва. Через два місяці роботи міжрайонної оперативно-слідчої групи (середина чи кінець липня 1937 року) до Умані прибула оперативна бригада співробітників Київського управління НКВС на чолі з капітаном держбезпеки Львом Йосиповичем Рейхманом (заступник начальника УНКВС по Київській області, який відповідав за оперативну роботу). Під час наради Л.Й. Рейхман звинуватив уманську групу у „ліберальних вороже-ягодівських методах слідства“. Після погроз арешту всього складу міжрайонної оперативно-слідчої групи Л. Рейхман попередив, що прибула з ним бригада „продемонструє як потрібно працювати по-новому“ та в залежності від вміння слідчих „перебудуватися“ будуть зроблені відповідні висновки. Після від'їзду бригади Л. Рейхмана начальник оперативно-слідчої групи Уманського оперсектора Олександр Томін доклав чимало зусиль для інтенсифікації досудового розслідування „антирадянських злочинів“. Враховуючи правову безграмотність значної кількості слідчих та жорсткі вимоги керівництва щодо розгляду та оформлення кримінальних справ О. Томін розділив досудове розслідування на окремі етапи з вивільнення кваліфікованих слідчих від виконання окремих специфічних видів робіт (катування в'язнів, підшивка та нумерація справи, підготовка обвинувального висновку тощо). З ініціативи О. Томіна та С. Борисова-Лейдермана у кімнаті № 21, яка розташовувалася в нижній частині приміщення Уманського райвідділу НКВС стали застосовувати масові допити арештованих. На завідувача „лабораторією“ (так чекісти

між собою називали кімнату №21) О. Томін висунув начальника Маньківського райвідділу міліції Григорія Петрова.

Таке „призначення“ було продиктоване тим, що молодший лейтенант міліції був малоосвіченою людиною і більше користі мав би принести не в сфері діловодства, а в процесі «підготовки» підозрюваних осіб до написання „щиросердних зізнань“ (тобто застосування психічного та фізичного методів впливу: погрози, образи, побиття, безперервне стояння допитуваного на ногах до 10-15 діб, влаштування так званих «концертів» коли заарештованих примушували співати, танцювати, один одного бити). Практику ведення слідства, яка існувала в уманській оперслідгрупі в 1937-1938 роках, відтворив слідчий УНКВС по Київській області Борис Наумович Нейман:

„Коли я вперше приїхав в жовтні 1937 року в уманську опер групу, мені було відомо, що внизу приміщення, тобто на нижньому поверсі є 21 кімната, так звана лабораторія, якою керував начальник Маньківської міліції Петров. Ця 21 лабораторія являє кімнату невеликого розміру, куди поміщались заарештовані по 30-40 душ одночасно, це навіть практикувалось по селах того чи іншого району, що входив в склад опергрупи і начальник Петров починав розмовляти з заарештованими, щоб вони дали показання про свою контрреволюційну діяльність і участі в антирадянських організаціях, причому установка Петрова була така, хто хоче дати показання, піднімає руку, хто не хоче – відійти в сторону. Таким чином заарештованим, що підняли руки, одразу давались олівець і папір, вони сідали навкруг столів і писали показання. Хто показань не давав, ті простоювали в цій лабораторії по кілька днів і крім цього з боку Петрова піддавались побиттю. Після отримання власноручних показань заарештованих, Петров, зібравши всі аркуші, відносив Томіну, а той підписував кому з слідчих кого допитувати. Ця практика ведення слідства була санкціонована Томіним і Борисовим і була головним стержнем отримання показань від заарештованих“.

Не приховував власної жорстокої поведінки щодо в'язнів і сам „господар кімнати №21“ Григорій Петров:

„Приблизно в листопаді 1937 року мене визвали до себе Борисов і Томін, які мені запропонували в кімнаті № 21 організувати масовий допит заарештованих, для чого сказали, щоб в цю кімнату заводив по 30 душ заарештованих і там їх допитував. Я, виконуючи наказ Борисова і Томіна, в цій кімнаті влаштував різного роду „конференції“. В кімнаті № 21 працювали ще такі особи: Кривленко – начальник Буцького РО НКВС, Чумак – начальник Маньківського РО НКВС, Король – начальник Тегіївського РО НКВС, крім цього до цієї кімнати була прикріплена група курсантів школи УДБ, а після їхнього від'їзду прикріпили групу міліціонерів з Києва. Вся робота велась позмінно, всі ці особи, так як і я, методом „конференцій“ допитували заарештованих. Ця система полягала в наступному: стрілялась група заарештованих 20-30 душ і від них вимагали показання, тут же в присутності всіх заарештованих застосовувались фізичні міри впливу, першим дав повід до застосування фізичного впливу Томін, який прямо заявив, що всіх треба бити, оскільки без цього жоден заарештований показань не дасть. В наслідок такої установки і вимог Борисова і Томіна, я – Петров, і інші вищевказані особи масово застосовували до заарештованих фізичні міри впливу. Крім цього з санкції Борисова і Томіна, з метою швидкого зізнання заарештованих, застосовувався явно провокаційний метод допиту, а саме: перед початком масового групового допиту, Томін як мені, так і іншим вручав список заарештованих, що підлягали допиту, в якому вказувалось, що повинен показати заарештований, крім цього вказувалося ким завербований заарештований, в яку саме контрреволюційну організацію, кого він завербував. Маючи такий конспект при допиті заарештованого, йому прямо об'являлось, ким він завербований і в яку контрреволюційну організацію. Заарештовані, щоб уникнути фізичного насилля і знущань, давали потрібні показання, називали осіб, які їм підказувалися. Таким чином в результаті таких слідчих заходів, заарештовані з допомогою слідчих, що працювали в кімнаті № 21 створювали різні контрреволюційні організації і об'єднання. Протоколів допитів я ніколи не писав, в мої обов'язки входило „розколоти“ заарештованих, що мною і робилось, протоколи писались слідчими. Заарештовані, що знаходились в кімнаті № 21, як правило, всі зізнавались в своїй контрреволюційній діяльності, за винятком окремих

осіб 1-2 особи. В Уманській оперслідгрупі існували витончені міри знущань над заарештованими. Ці міри називалися „термометр“, закладалися палиці під руку, мірялась „температура“, після чого заарештований піддавався побиттю“.

Із спогадів Зайчука Петра Григоровича, записано в серпні 2001 року: „ В 1956 році приїжджав з заслання Прокіп Васильович Макаренко і розказував. В Умань звезли всіх – і голів колгоспів, і вчителів, і агрономів, і простих колгоспників, і прокурорів, і учасників війни, і заслужених. Ставили 20-25 чоловік і мордобой. Визивали начальників міліції, щоб вони участвовали в цьому. То я їм кажу, як до мене черга підійшла, все підпишу тільки не бийте. І не били.“

Однак жодного звинувачення на свою адресу Прокіп Васильович не визнав і це відзначено в слідчій справі.

Після відкомандирування С.Борисова (березень 1938 р.) та О. Томіна (квітень 1938 р.) та призначення новим керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи Василя Корнійовича Козаченка (кінець травня 1938 р.) масові не обґрунтовані арешти в „уманському куці“ не припинялися.

Начальником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи В. Козаченко пробув до кінця жовтня 1938 р. Його змінив Іван Гнатович Бабич, який керував „уманським куцем“ лише до грудня 1938 р. Наступником І. Бабича став молодший лейтенант держбезпеки Рябічев, який пропрацював до остаточного розформування групи в березні 1939 р.

Взагалі Козаченко перебуваючи в Уманській оперативній слідчій групі проявив себе як п'яниця, як людина, що втратила мораль. Систематично, на кожній нараді залякував оперативний склад Наркомом і північними таборами, заявляючи, що „роботу кожного окремо буду розглядати по кількості „розколів“, а в кого їх буде мало, то буду інформувати Долгушева* або Успенського** а там на кожного є особова справа і будете отримувати по заслугах.“

* Олексій Романович Долгушев – начальник УНКВС Київської області.

** Олександр Іванович Успенський – нарком внутрішніх справ УРСР.

Крім грубих викривлень у слідчій роботі, в Уманській міжрайонній оперативно-слідчій групі мали місце численні факти мародерства серед членів бригади по виконанню вироків над засудженими. Згідно з наказом наркома внутрішніх справ УСРР Всеволода Балицького від 9 липня 1935 року смертні вирoki виконувалися виключно в обласних управліннях НКВС співробітниками комендатури. У добу „великого терору“ через масштабну соціальну чистку радянського суспільства у силових структур Української РСР вже не було можливості страчувати „неблагонадійний елемент“ в обласних центрах, тому периферійним керівникам радянських спецслужб доводилося запускати в дію місцевий конвеєр смерті. У другій половині 1937 року начальнику Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи С.І. Борисову-Лейдерману надійшло розпорядження керівництва обласного управління НКВС про проведення смертних вироків у місті Умань. Для цих цілей був пристосований підвал на території господарського дворища Уманського райвідділу НКВС, який налічував 3 приміщення, а також окреме приміщення колишньої взуттєвої майстерні, яке знаходилося неподалік від підвалу. Початок процедури умиротворення „ворогів народу“ на території Уманського райвідділу НКВС припадає на жовтень 1937 року. Розстріли восени 1937 року на переконання начальника слідчої групи Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи Олександра Томіна проводилися „нечасто один раз в 3 дні“. Персональну відповідальність за виконання смертних вироків покладалася на С. Борисова-Лендермана. Усі підготовчі роботи розстрільних акцій лягали на плечі начальника Уманської тюрми Самуїла Мойсейовича Абрамовича. В його обов'язки входило фотографування осіб, які підлягали розстрілу та транспортування їх на територію райвідділу НКВС, до приміщення колишньої взуттєвої майстерні (з метою конспірації особам, яких направляли до місця страти, повідомляли, що вони відбувають на етап та видавали приблизно 10 крб.).

Перед виконанням вироку С. Борисов сам особисто перевіряв осіб, засуджених до вищої міри покарання по анкетним даним та фотокарточкам. Після перевірки начальником

Уманського райвідділу НКВС С. Борисовим, засуджених по одному водили в підвал і там виконували вирок.

Про порядок виконання смертних вироків в Уманському райвідділі НКВС дізнаємося зі свідчень учасника розстрільної команди Бориса Неймана:

„Начальник Уманського РВ, він же начальник міжрайслідгрупи Борисов, отримавши списки заарештованих із КОУ НКВС (Київського обласного управління), засуджених до розстрілу, інколи кожного вечора, інколи через кілька вечорів давав від себе списки начальнику тюрми м. Умані Абрамовичу, приблизно на 40-50 душ засуджених до розстрілу, для доставки їх в РВ, зазвичай до 10 годин вечора. Засуджені до розстрілу привозилися в одну з кімнат двору РВ. Борисов приблизно до 11-12 годин ночі особисто зв'язав по списку, надісланому з КОУ НКВС, зв'язуючи ретельно їхні прізвища, ім'я і по батькові та інші відомості. Після закінчення перевірки засуджених до розстрілу, їм повідомляли, що вони ідуть на етап, а зараз пройдуть пропускник і баню. Таким чином оперативні співробітники кожного разу водили по одному в підвальне приміщення, де виконувалися смертні вирокі. Засуджений до розстрілу, якого приводили в підвальне приміщення ніяким репресіям не піддавався, а начальник тюрми Абрамович пропонував кожному здавати гроші, які при них були, і клав собі в кишеню плаща, потім засудженому пропонували роздягнутися до білизни, а потім він виводився в іншу кімнату підвального приміщення де виконувався смертний вирок“.

Під час виконання смертних вироків траплялися й неочікувані ситуації. Начальник Уманської тюрми Самуїл Мойсейович Абрамович пригадував, що в учасника розстрільної команди Б. Неймана „при стрільбі траплялися рикошети і задля уникнення нещасних випадків я його один раз вигнав“. Восени 1937 року мав місце випадок, коли один із засуджених під час виконання смертної кари накинувся на Самуїла Абрамовича та завдав йому серйозні травми лівої руки. У розпал масових репресій 1937-1938 років до процедури виконання смертних вироків окрім штатних катів (комендантів та співробітників внутрішніх тюрем ОДПУ-НКВС) стали долучати рядових оперативників НКВС і навіть фельд'єгерів. (Фельд'єгер - кур'єр для доставляння важливих, таємних паперів). Так до складу розстрільної команди при Уманському райвідділі НКВС у другій половині 1937 р. – початку 1938 р. входили: начальник місцевої тюрми Самуїл Абрамович (особисто керував виконанням вироків над засудженими по 1 категорії), комендант райвідділу НКВС Карпов, оперуповноважений секретно-політичного відділу УНКВС Київської області Данилов, шофер Уманського райвідділу НКВС Микола Зудін, вахтер райвідділу НКВС Омелян Кравченко, фельд'єгер Уманського райвідділу НКВС Петро Верещук та ін. У розстрілах „ворогів народу“ в Умані у жовтні-грудні 1937 року періодично залучалися: прикомандирований Київським управлінням НКВС Борис Нейман, в обов'язки якого у складі Уманської оперслідчої групи входило оформлення кримінальних справ на завершальній стадії слідства; начальник Маньківського райвідділу міліції Григорій Петров; співробітники особливого відділення військової частини №4685, розквартированої у місті Умань – молодший лейтенант держбезпеки Леонід Щербина та сержант держбезпеки Піванов. Після страти (мали випадки наружи над тілами загиблих жінок) та прибирання трупів (тіла розстріляних вивозилися на 3 автомашинах до місцевого цвинтаря) в уманському райвідділі для учасників розстрільної бригади влаштовувалися сніданки зі спиртними напоями. У застіллі брали участь керівники Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи Соломон Борисов-Лендерман та Олександр Томін. Запущений маховик репресій мав не тільки сприяти санації радянського суспільства, а й примножувати матеріальне становище працівників органів держбезпеки. На основі архівних документів можна стверджувати, що деякі співробітники Уманського відділу НКВС власну участь у страті „ворогів народу“ розглядали як додатковий заробіток. Незаконне присвоєння грошей, годинників, одяжі засуджених оперуповноважений особливого відділення військової частини №4685 молодший лейтенант держбезпеки Леонід Щербина пояснював власною неадекватною поведінкою, зумовленою тим, що „кожна операція по виконанню вироків над засудженими ворогами народу супроводжувалася попередньо організованими вечоринками з випивкою“. За свідченням

учасника розстрільної команди фельд'єгера 2-го розряду при Уманському райвідділі НКВС Петра Верещука:

„Абрамович кожного разу, коли були розстріли брав собі на машину по 2-4 мішки різної одежі і завозив додому“.

Шляхом вибіркової перевірки проведеної у 1939 році було встановлено, що керівник розстрільної бригади привласнив гроші репресованих громадян у сумі 42495 крб.

Встановлено, що Абрамович в процесі виконання вироків, вибивав у розстріляних дулом „нагана“ золоті зуби, які присвоював.

Допущене беззаконня керівним ядром Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи стосовно значного числа громадян в 1937-1938 роках зацікавить відповідні правоохоронні органи лише в розпал так званої „берієвської відлиги“, коли з ініціативи Сталіна в 1939 році розпочалася масова зачистка органів НКВС від тих співробітників, які порушували соціалістичну законність. Надто м'який вирок військового трибуналу військ НКВС Київського округу у м. Умані 10 травня 1940 року стосовно С. Борисова-Лендермана (3 роки умовно), Григорія Петрова (2 роки умовно) О. Томіна (3 роки таборів загального режиму), С. Абрамовича (3 роки таборів загального режиму) мали продемонструвати як правлячий режим „викорінює зло“ в радянському суспільстві.

Дзензеліани розстріляні в Києві (дані не повні):

- 3 вересня 1937 р. ЛИСИЙ Олексій Дмитрович, 1890 р.н.
- 14 квітня 1937 р. БЕРЕЗОВИЧЕНКО Степан Юркович, 1882 р.н.
- 14 серпня 1937 р. ЛИСИЙ Антон Дмитрович, 1876 р.н.
- 14 серпня 1937 р. ЛИСИЙ Володимир Дмитрович, 1878 р.н.
- 14 серпня 1937 р. ЛУК'ЯНЧУК Іларіон Ількович, 1890 р.н.
- 26 серпня 1937 р. МАКАРЕНКО Олексій Тимофійович, 1890 р.н.
- 3 вересня 1937 р. ДИШЛЮК Іван Давидович, 1894 р.н.

Дзензеліани розстріляні в Умані (дані не повні):

- 17 листопада 1937 р. ЗВІЗДОВСЬКИЙ Станіслав Францевич, 1888 р. н.
- 20 листопада 1937 р. БАБКА Феодосій Данилович, 1887 р.н.
- 3 травня 1938 р. БЕЗУГЛИЙ Денис Арсентійович, 1894 р.н.
- 3 травня 1938 р. ХОВАН Михайло Іларіонович, 1879 р.н.
- 3 травня 1938 р. ЦИБУЛЬСЬКИЙ Йосип Захарович, 1894 р.н.
- 30 серпня 1938 р. МАКАРЕНКО Федір Григорович, 1898 р.н.
- 21 вересня 1938 р. ГАНГАЛО Іван Францевич, 1902 р.н.
- 25 вересня 1938 р. СКЛЯНЧУК Мирон Леонтійович, 1895 р.н.
- 29 вересня 1938 р. ЗАНЬКО Данило Омелянович, 1900 р.н.

Слідство.

Почалось слідство, яке полягало в допиті чотирьох дзензеліан, це:

Семченко Євсей Іванович – 1901 року народження.

Переполка Марія Софронівна – (1906 – 1942) – доводилась троюрідною сестрою Прокопу Васильовичу.

Тарган Олександр Іванович – 1901 року народження.

Бас Трохим Панасович (Афанасійович) – 1890 року народження.

Семченко Є.І. – був головою колгоспу після Нишпори, безпартійний.

Переполка М.С. була звичайна колгоспниця, стахановка по вирощуванні буряків, комуністка (в протоколі допиту не написано що вона комуністка, можливо вступила в партію пізніше але до початку другої світової війни), член сільради.

Тарган О.І. – очевидно був член правління колгоспу, бо був головою ревізійної комісії колгоспу. В 1935 році він згадується як секретар Дзензелівської сільськогосподарської артілі ім. Сталіна.

Бас Т.А. – ким працював не відомо.

Про партійність Таргана і Баса в протоколі допиту нічого не написано.

Всі допити свідків проводив уповноважений кримінального розшуку РК Міліції Маньківського РВ НКВС Шоломіцький.

Всі свідки розписувались, що попереджені про відповідальність у відповідності до статті 89 КК УРСР.

Статтею 89 КК УСРР 1922 року визначалася відповідальність за недонесення про достовірно відомі підготовлювані та вчинені злочини, передбачені ст.ст. 58–66 КК УСРР 1922 року. Статті 58 – 66 КК УРСР 1922 року – це статті з розділу Державні злочини, а саме – контрреволюційна діяльність, організація повстань, зв'язки з закордонними державами, участь в злочинних організаціях, участь в виконанні терористичних актів, шпіонаж та інше.

29 жовтня 1937 року був допитаний Семченко.

30 жовтня 1937 року були допитані Переполка, Бас і Тарган.

В протоколах допитів свідки звинувачують Макаренка П.В. :

В належності до класу куркулів – всі четверо.

Що був власником парового млина – Семченко, Бас і Тарган.

В шкідництві – Семченко, Бас і Тарган.

В причетності до УКП – Семченко і Бас.

В ідеї самостійної України – Семченко і Бас.

В виступах проти радянської влади – Семченко і Бас.

В націоналізмі – Семченко.

В нелюбові до жидів і росіян – Семченко.

В прихильності до Польщі – Переполка.

В прихильності до Німеччини – Бас.

В походженні з сім'ї релігійних активістів – Тарган.

В звинуваченні радянської влади за голодомор – Бас.

В виступах проти червоної армії – Бас.

Абсолютно очевидно, що ці показання були підготовлені Шоломіцьким, а свідки були вибрані такі, які готові були підписати все що завгодно. Не могли свідки видумати те, що написано в протоколах допитів.

Ось деякі „шедеври“ з протоколів допитів.

Семченко: „В 1934 році Макаренко П., працюючи садоводом займався шкідництвом, вивозив гній не на поле, а в яму з метою зменшити урожайність“. „Макаренко П. без відома на це правління колгоспу, переробив всі фрукти на вино, з метою не здати державі.“ „Також цього року під час жнив, коли треба було возити снопи, він переключив коней на вивіз перегною. Також закопали в землю помідори.“

Бас: „Працюючи в колгоспі зав. виноробкою, Макаренко спеціально робив вино не якісне, роздавав колгоспникам на трудодні з метою натравити колгоспників проти правління колгоспу – це було в 1933 році“. „В 1937 році Макаренко П. підбирав у садово-городню бригаду куркулів, спеціально під час жнив, коли треба було перекинути робочу силу, то Макаренко дав завдання своїй бригаді не йти на збирання хліба, а йти збирати кислиці.“ „Весь час Макаренко був вороже налаштований до радянської влади і ніколи не погоджувався з політикою партії і уряду з національного питання.“

30 жовтня 1937 року на Макаренка П.В. були написані характеристики з сільради і колгоспу. Ось повний їх текст.

Зліва вгорі печатка

У.С.Р.Р

Дзенгелівська сільрада

Маньківського р-ну, Київ обл.

30/Х 1937 р.

ХАРАКТЕРИСТИКА

Видана ця на гр-на с. Дзенгелівки Маньківського р-на

Макаренка Прокопа Василевого в тім що він народився

в семі селянина по соцстану кулака, в якого було майно

до революції: польової землі 8,00 га, садибної 1,50 га

дві парі коней, дві корови, в час революції тоже саме майно, перед колективізацію батько утік із села який до цього часу не повертався в село, сам Макаренко Прокіп вийшов з двору батька в 1922 році який мав майно: польової землі 2,50 га., садибної 0,50 га., хата, сарай,

клуня, одна корова, в колгосп вступив в 1930 році. Крім зазначеного майна Макаренко П.В. орендував нафтового млина, працююче в колгоспі провадив серед колгоспників розкладницьку роботу, до міроприємств Райвледи ставився вороже, в 1920 році перебував в партії „укапістів“ який в той час в будинку колективиста виступав проти більшовиків, закликаючи селян до визволення Самостійної України, що стверджується.

Голова с/р (підпис не розшифрований, можливо Скутніцький)
Секретар (підпис не розшифрований, можливо Дудник)
(на підписах кругла печать сільської ради)

Зліва вгорі печатка
ДЗЕНГЕЛІВСЬКА
Сільсько-господарська артіль
ім. Сталіна
30 жовтня 1937 р.
№ ____ (№ немає)

Довідка характеристика

Видана сучасна про те що гром. села Дзенгелівки Маньківського району Макаренко Прокіп Васильович лічиться членом колгоспу ім. Сталіна с. Дзенгелівки Маньківського р-ну на Уманщині працював в колгоспі виноробом з одностороннім відношенням до роботи ставлячись до виконання інших господарських робіт колгоспу погано. За (слово не зрозуміле можливо проведені) ним роботи в колгоспі він завжди вимагав плати грішми щомісячною ставкою яку в 1936 році йому й виплачувалась, нараховуванням трудоднів він нехтував як невідповідні (слово не зрозуміле). Завжди намагався проводити роботи в (слово не зрозуміле) час аби зривати виконання першорядних робіт і господарсько політичних компаній як уборка, молотба і інше надаючи в роботу другорядні завдання як ремонт інвентаря переробочного пункту, заготовка навозу в час скиртування і молотби, ставлячи інтереси одної галузі вище за всю колгоспну роботу, вороже ставився до виконання держзавдань, переробивши садовину на вино запевнивши що для здачі вистачить доводячи цим свої дії завжди наперекір роботі правління.

Голова колгоспу (підпис не розшифрований, але це підпис Євсея Семченка)
(підпис скріплений круглою печаткою артілі).

Протоколи допитів свідків

Протокол допиту Семченка Є.І.

1937 року жовтня 29 дня. Я уповноважений кримінального РОЗ РК Міліції Маньківського Р/О НКВС Шоломіцький, на підставі ст. 160,162 КПК допитав як свідка.

Семченко Євсей Іванович.
Фото другої половини 1930-х років.

Семченко Євсей Іванович 1901 року народження, грамотний, одружений, за соціальним станом бідняк, член колгоспу, безпартійний, під судом і слідством не був, паспорта не маю. Уродженець і проживаю в с. Дзенгелівка Маньківського району.

По суті справи показав.

Питання: Скажіть свідок Семченко Євсей, чи знаєте Ви громадянина Макаренка Прокопа Васильовича?

Відповідь: Я громадянина Макаренка Прокопа Васильовича знаю як односельчанина села Дзенгелівки.

Питання: Скажіть свідок Семченко Єв. соціальний стан Макаренка Прокопа В.

Відповідь: Макаренко Прокіп Васильович по соціальному стану куркуль, батько його мав міцне куркульське господарство, в 1930 році доводилось тверде завдання його

батькові, але Макаренко Прокіп в той час проліз в актив , повідомив своєму батькові, що його намітили розкуркулити і батько втік з села не відомо куди.

В 1924 році Макаренко Прокіп мав частину нафтового млина, цього млина держали 6 чоловік, куркулів. Макаренко Прокіп в той час працював рахівником. В 1918 році Макаренко Прокіп був членом контрреволюційної організації УКП. До 1921 року активно виступав в той час проти Радянської влади за самостійну Україну, разом із своїм братом двоюрідним Макаренко Федором. Я пам'ятаю добре такий випадок коли ця контрреволюційна антирадянська організація, що очолювали Макаренко Федір і Макаренко Прикіп проводили збори в будинку – читальні при закритих дверях. Я хотів з громадянином Тарганом Олександром пройти і послухати, але Макаренко П. стояв на дверях, штовхав нас в груди і казав що шарлоті більшовицькій тут не місце. Через деякий час були проведені загальні збори, то Макаренко Федір і Макаренко П. одягнули українські шаровари, шапки гайдамацькі, виступили на зборах проти більшовиків і радянської влади. Коли їх хотіли червоноармійці затримати, то вони втекли.

Питання: Скажіть свідок Семченко що Вам відомо про антирадянську діяльність з боку Макаренка Прокопа в теперішній час?

Відповідь: Мені відомо, що Макаренко Прокіп великий націоналіст, не любить дуже росіян і євреїв. Я пам'ятаю випадок що в серпні місяці цього року Макаренко Прокіп переді мною висловився, що якби не росія і євреї, то українці могли б прожити, але ці росіяни і євреї грабують Україну для своєї наживи. В 1934 році Макаренко П., працюючи садоводом займався шкідництвом, вивозив гній не на поле, а в яму з метою зменшити урожайність.

Крім цього в 1937 році Макаренко П. явно займався шкідництвом замість того щоб відповідно до плану здати державі треба було фрукти, Макаренко П. без відома на це правління колгоспу, переробив всі фрукти на вино, з метою не здати державі.

Також цього року під час жнив, коли треба було возити снопи, він переключив коней на вивіз перегною. Також закопали в землю помідори.

Можу сказати, що Макаренко Прокіп вороже ставився до заходів партії і радянської влади, мрія його за самостійну Україну.

Питання: скажіть свідок Семченко що Ви ще можете доповнити до своїх свідчень.

Відповідь: більше доповнити нічого не маю в чому і розписуюсь.

Є.Семченко *(підпис)*

Допитав Шоломіцький *(підпис)*

Протокол допиту Переполки М.С.

1937 року жовтня 30 дня. Я уповноважений кримінального РОЗ РК Міліції Маньківського Р/О НКВС Шоломіцький, на підставі ст. 160,162 КПК цього числа допитав як свідка. Переполка Марія Софронівна 1906 року народження, грамотна, заміжня, за соціальним станом біднячка, член колгоспу. Проживаю в с. Дзенгелівка, під судом і слідством не була. Паспорта не маю.

Питання: Скажіть свідок Переполка Марія що Вам відомо про антирадянську контрреволюційну діяльність з боку Макаренка Прокопа Васильовича в минулому і теперішньому часі?

Відповідь: Я за минуле не можу стверджувати, оскільки була не повнолітня, але по соціальному стану знаю, що Макаренко Прокіп Васильович по соціальному стану – кулак. Наступний , останній лист допиту не перефотографований.

1934 рік. Переполка Марія Софронівна. Фото з книги "Останній індивідуал".

Протокол допиту Таргана О.І.

1937 року жовтня 30 дня. Я уповноважений кримінального РОЗ РК Міліції Маньківського Р/О НКВС Шоломіцький, на підставі ст. 160,162 КПК цього числа допитав як свідка.

Тарган Олександр Іванович.
Фото 1940-1950-х років.

Тарган Олександр Іванович 1901 року народження за соціальним станом середняк, член колгоспу. Грамотний проживаю в с. Дзенгелівка, під судом і слідством не був.

По суті справи показав.

Питання: Скажіть свідок Тарган О. соціальний стан Макаренка Прокопа Васильовича?

Відповідь: Мені відомо, що Макаренко П. по соціальному стану – кулак, мав до революції 10 десятин землі, 2 коней, корову. Користувався найманою робочою силою. Дід Макаренка П. служив довгий час церковним старостою, батько також був активним організатором релігійної общини. Макаренко П. проживав біля свого батька до 1922 року. В 1924 році Макаренко П. мав частину парового млина із своїм тестем Станковським, який був господарем млина. Восени 1936 року, коли треба було всі сили робочих перекинути на вивіз цукрових буряків, тому, що гниють цукрові буряки, Макаренко П. з метою шкідництва забрав робочу силу на копання саду, погрожуючи правлінням, що я Мічурінець, я маю справу з наркомземом, а не з вами дураками, спробуйте мені помішати в

роботі.

Причому, протягом двох років їздив в місто Київ в своїх особистих справах до якогось Скропчинського*, а відрядження відмічав за рахунок колгоспу.

Питання: скажіть свідок Тарган що Ви ще можете доповнити до своїх свідчень.

Відповідь: більше доповнити нічого немає в чому і розписуюсь.

(підпис Тарган)

Допитав *(підпис Шоломіцький)*

*хто такий Скропчинський не з'ясовано.

Протокол допиту Баса Т.П.

1937 року жовтня 30 дня. Я уповноважений кримінального РОЗ РК Міліції Маньківського Р/О НКВС Шоломіцький, на підставі ст. 160,162 КПК цього числа допитав як свідка.

3 січня 1914 року. Бас Трохим Афанасійович.

Бас Трофим Панасович 1890 року народження, грамотний, одружений, за соціальним станом середняк, член колгоспу. Проживаю в с. Дзенгелівка, під судом і слідством не був.

По суті справи показав.

Питання: Скажіть свідок Бас Т.П. соціальний стан Макаренка Прокопа Васильовича.

Відповідь: Мені відомо, що Макаренко П.В. по соціальному стану куркуль. Батько його мав велике куркульське господарство, але від розкуркулення сховався. Макаренко Прокіп мав частину парового млина, а його тесть був власником млина, який зараз перейшов в колгосп ім. Сталіна.

Питання: Скажіть свідок Бас що Вам відомо про антирадянську контрреволюційну діяльність з боку Макаренка П. в минулому і теперішньому часі.

Відповідь: Мені відомо, що Макаренко Прокіп в 1918 – 19, 20 роках був членом контрреволюційної організації укапістів.

В 1917 – 18 році Макаренко Прокіп, його двоюрідний брат Макаренко Федір організатори політпросвіту, вербували молодь і захищали петлюрівську владу, розповсюджували петлюрівську літературу. Крім того в 1919 році Макаренко П. і його брат Макаренко Федір відкрито виступали проти Червоної армії, захищали петлюрівську владу. В 1919 році Макаренко Прокіп зі своїм двоюрідним братом Макаренком Федором агітували серед населення, щоб виступали проти більшовиків і партизанів, коли зайняли станцію Поташ. В 1933 році, коли партизан Безпалько Гарійон від недоїдання помер, то Макаренко Прокіп настроював масу проти такого випадку, що Радянська Влада довела, що партизани помирають, підбурював масу до повстання бідняків, а перед куркулями казав, що так і собакам треба.

Працюючи в колгоспі зав. виноробкою, Макаренко спеціально робив вино не якісне, роздавав колгоспникам на трудодні з метою натравити колгоспників проти правління колгоспу, і щоб колгоспники вороже ставились до колгоспу. Це було в 1933 році.

В 1937 році Макаренко П. підбирав у садово-городню бригаду куркулів, спеціально під час жнив, коли треба було перекинути робочу силу, то Макаренко дав завдання своїй бригаді не йти на збирання хліба, а йти збирати кислиці. Весь час він старався компрометувати правління колгоспу, підірвати авторитет і цим шкодити колгоспу, сам виключно займався шкурництвом.

Крім цього Макаренко П. часто вихваляв Німеччину, що там люди живуть добре і уміють хазяйнувати, а радянська шарлота помирає з голоду тому що дурні. Я пам'ятаю, коли Макаренко П. в серпні місяці висловився, що в цьому році повинна бути господарем Німеччина в Україні, тоді можливо ми заживемо. Весь час Макаренко був вороже налаштований до радянської влади і ніколи не погоджувався з політикою партії і уряду з національного питання.

Питання: скажіть свідок Бас що Ви ще можете доповнити до своїх свідчень.

Відповідь: більше доповнити нічого не маю в чому і розписуюсь.

(підпис Бас)

Допитав *(підпис Шоломіцький)*

За даними протоколу, 12 листопада 1937 року співробітником Уманського РВ НКВС Писанецьким було здійснено допит Макаренка П.В. В протоколі є такі відомості.

Паспорт виданий в 1937 році Маньківською райміліцією.

Батько Прокопа – середняк, мав землі 7 га, 2 коней, корову, дрібний сільськогосподарський інвентар.

Дружина має 31 рік.

Перебуває на обліку рядового складу запасу РСЧА в Маньківському (не розбірливо).

Служив в РСЧА з 1920 по 1921 рік рядовим.

В протоколі допиту записано таке:

„Показання звинуваченого Макаренка Прокопа Васильовича від 12 листопада 1937 року.

Питання: Хто Ви по соціальному походженню і стану?

Відповідь: По соціальному походженню я з селян, батько вважався заможним середняком, в своєму господарстві мав землі 7 га, 2 коней, корову і дрібний сільськогосподарський інвентар. В 1929 році батькові доводилось тверде завдання по хлібу, яке він виконував. Розкуркулений не був, також не позбавлявся виборчих прав. Я від батька відійшов в 1922 році і вважався середняком, мав 2, 25 га землі, садибу – 0, 55 га, більше нічого не було. Я також не розкуркулювався.

Приблизно в 1927 – 28 р. я був членом кустарно кооперативної артілі, яка в основному складалася з куркулів. Ця артіль мала в оренді, а вірніше у власності парового млина. В цій артілі я працював рахівником. Сам особисто я ніякої оренди не мав.

Питання: Коли і в яких антирадянських партіях Ви приймали участь?

Відповідь: В антирадянських партіях я ніколи не був і не приймав участь. Приблизно в 1920 році мій двоюрідний брат Макаренко Федір був членом УКП, а через це односельчани помилково вважають і кажуть, що я також був членом УКП. В період 1919 – 1920 років я був

членом просвітнянського гуртка, організованого в той час учителями с. Дзенгелівки. В цьому гуртку я приймав активну участь, був членом правління цього гуртка а також деякий час завідував бібліотекою.

Питання: Ви обвинувачуєтесь в тому, що проводили антирадянську діяльність і шкідництво, чи визнаєте Ви себе винним в цьому?

Відповідь: В висунутому мені звинуваченні винним себе не визнаю, антирадянської діяльності, а також шкідництва я не проводив.

Питання: Ви кажете не правду. Вам зачитуються показання Переполки Марії, Таргана Олександра, Семченка Євсея і Баса Трохима, які звинувачують Вас в контрреволюційній діяльності, вимагаю правдивих показань.

Відповідь: Показання свідків Переполки, Таргана, Семченка і Баса відкидаю, оскільки їхні показання не відповідають дійсності. Укапістом я ніколи не був, кулаком також не був. Млина я не орендував, антирадянських розмов, про які вони кажуть в своїх показаннях я ніколи і ніде не проводив і винним себе не визнаю.

Питання: У Вас про обшуку вилучені патрони від револьвера „Браунінг“. З якою метою Ви їх тримали і де револьвер?

Відповідь: Револьвер системи „Браунінг“ був як майно в садово-городньому товаристві в 1930 чи 1929 році. Ним користувались члени правління. Я також був членом правління і також ним користувався. Потім цей револьвер був переданий голову сільради Скутницькому. Вилучені в мене патрони я дістав точно не пам'ятаю коли і в кого, для того, щоб бувший начальник РВ НКВС Горбонос обіцяв мені дати револьвер для самооборони.“

Однак Макаренко вказує, що допитів було два, а не один, і були вони 26 жовтня 1937 року і 24 листопада 1937 року, а не 12 листопада 1937 року.

В листах до Сталіна від 10 березня 1939 року, Президії Верховної ради СРСР від 20 жовтня 1939 року, Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області від 8 лютого 1940 року, Прокіп Васильович так описує допити в Уманській тюрмі.

„26 жовтня 1937 року слідчий Уманського НКВС Данілов викликав мене на допит і на протязі 2-х діб, проводячи катування і погрози, питав про належність мене до контрреволюційної організації, організації повстання проти німців, чи був членом УКП? Хто тебе вербував в контрреволюційну організацію?

Я відповів: в контрреволюційній організації я не перебував і не перебуваю.

Членом УКП не був, а мені відомо з газети, в якій відмовлявся від членів УКП мій двоюрідний брат Федір Григорович Макаренко, з яким я ніколи нічого спільного не мав і не маю, а на цьому наклепники спекулюють.

Ніхто мене в контрреволюційну організацію не вербував, я не є контрреволюціонер. Ні в чому своєї вини я не визнав, оскільки не відчував себе винним.

В кінці другого дня він запитав: „Чи агітував ти проти Радянської влади?“ Я відповів: - агітував не проти, а за Радянську владу і словом і ділом, за що був неодноразово премійований і вказав на досягнення.

Слідчий розсердився, облаяв і вигнав з кабінету давши вказівку відправити в тюрму.

24 листопада 1937 року визвав повторно і заявив, що вже достатньо матеріалів, щоб мене розстріляти. швидко заповнивши протокол показань, я сказав, що всі звинувачувальні матеріали, які Ви маєте на мене вигадані і наклепницькі, їх можуть дати ті, хто має зі мною особисті рахунки на громадському ґрунті і вказав, що можуть показати не правдиво Тарган, Бас, Семченко та інші. При допиті виявилось, що вказані мною прізвиська дійсно давали не правдиві свідчення на мене. Ці люди за весь час перебування в колгоспі нічого хорошого окрім розкольніцької роботи в колгоспі не проводили.

Слідчий не зачитав жодного з матеріалів окрім витягу з протоколу показань Переполки наступного змісту: „Макаренка до революції не знаю, а знаю тільки, що коли Макаренко приїхав з Києва, то казав мені – не будь стахановкою бо буде війна, прийдуть поляки і буде тобі погано“. Я жажнувся від такої нахабної брехні і заявив, що цього не було і не могло бути. Слідчий зачитав характеристику голови сільради, яка суперечить характеристикам виданим тим же головою сільради до мого арешту.

Вже одне те, що будучи орендатором млина, як сказано в характеристиці, я не міг бути обраним в члени сільради. Цей явний факт показує, що все це наклеп. І тоді я зрозумів, що це все вигадана брехня наклеп юридично і вправно оформлена інспектором Маньківського НКВС Шоломіцьким і нагадав, що до мого арешту Шоломіцький і мене викликав і примушував давати не правдиві показання на інших арештованих. Від не правдивих показань я відмовився.

Слідчий не пред'явив мені жодного звинувачення. Підписуючи протокол показів, не знав і до цього часу не знаю в чому моя вина і в чому мене звинувачують? На цьому все слідство й закінчилось.“

На титульному листі слідчої справи простим олівцем написано: Куркуль. Член УКП. Керівник „Просвіти“. Пораженство. Співчуття ворогам. Шкідництво.

Вирок.

13 листопада 1937 року було укладено обвинувальний вирок, 14 листопада 1937 року його узгодив помічник прокурора. Ось його повний текст.

„Обвинувальний вирок

По обвинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича по статті 54-10 КК УРСР.

Уманському РВ НКВС стало відомо, що Макаренко Прокіп Васильович проводить антирадянську націоналістичну агітацію. На підставі цих даних Макаренко заарештований і притягнутий до слідства в якості звинуваченого.

Проведеним слідством встановлено, що Макаренко П.В. в минулому по соціальному стану куркуль, в роки громадянської війни був членом контрреволюційної партії УКП, був активним учасником – членом правління і бібліотекаром контрреволюційної організації „Просвіта“, активно боровся проти комплектування Червоної Армії і призивав населення за „Самостійну Україну“.

В 1924 по 1927 роки був учасником колективної власності парового млина, якого тримали куркулі.

Макаренко П.В. проводив активну антирадянську націоналістичну агітацію і проводив шкідництво.

Свідок Переполка М.С. показала: Макаренко П.В. казав: „Хоч ти і тисячниця по цукровому буряку, я тобі рекомендую, покинь це, тому що Правобережна Україна повинна відійти до Польщі, колгоспів цих не буде, краще переходь до мене в городню бригаду.“

Свідок Тарган О.І. показав: Макаренко П.В. заявив по питанні розстрілу Тухачевського, Якіра та інших: „Ці люди хотіли нам українцям добро зробити – відділити нас від Москви, щоб не грабувала“, а далі зітхнув і продовжив: „Нехай спочивають, вони залишили за себе зміну“.

Макаренко П.В. шкодив: як відповідальний за сад колгоспу, навмисно переробляв всі фрукти на вино, чим зірвав план заготовки свіжих фруктів заявив: „Нехай Москва постачає робочих, а не Україна“.

Свідок Семченко показав: Макаренко П.В. шкодив, вивозив гній в яму. Під час скиртування переключив коней возити гній, закопав в землю помідори. Завжди був проти заходів партії і Радянської влади і мріяв за „Самостійну Україну“. В серпні 1937 року заявив: „Якби не Росія і євреї, то українці могли б прожити, але ці росіяни і євреї грабують Україну для своєї наживи“.

Свідок Бас Т.П. показав: Макаренко П.В. в садово-городню бригаду підбирав куркулів. Систематично, з метою шкідництва компрометував керівництво колгоспу, часто вихваляв Німеччину, заявляючи: „В Німеччині люди живуть добре і уміють господарювати, а Радянська шарлота (слово „шарлота“ в словниках відсутнє, очевидно це від слова „шарлатан“) помирає з голоду тому, що дурні.“

В серпні 1937 року він казав: „В цьому році господарем в Україні повинна бути Німеччина і тоді ми заживемо.“

Макаренко П.В. винним себе не визнав.

На підставі викладеного по цій справі обвинувачується:

Макаренко Прокіп Васильович, 1899 року народження, уродженець і житель села Дзенгелівки, Маньківського району, із куркулів, українець, громадянин СРСР, безпартійний, бувший член УКП, активний учасник контрреволюційної організації „Просвіта“, зі слів не судимий, працював в колгоспі ім. тов. Сталіна садоводом – виноробом, в тому, що:

1/ Проводив антирадянську націоналістичну агітацію.

2/ Будучи садоводом колгоспу, проводив шкідництво, тобто , в злочинах передбачених статтею 54-10 Кримінального Кодексу УРСР.

На підставі викладеного цю справу направити на розгляд Трійки КОУ НКВС (КОУ – Київське Обласне Управління).

Обвинувальний висновок укладено 13 листопада 1937 року.

Довідка:

1/ обвинувачений Макаренко утримується в тюрмі міста Умані.

2/ Речові докази: 2 патрона до револьвера „браунінг“ № 1.

Обвинувальний висновок підписав:

Співробітник Уманського Районного відділення НКВС Мишко

Узгодив: Начальник Особливого відділу Уманського Районного відділення НКВС капітан держбезпеки (слова „капітан держбезпеки“ закреслені) Борисов.

Узгоджено помічником прокурора 14 листопада 1937 року – підпис не розшифрований.

Після затвердження висновку прокурором справа передавалась до судового органу (суд, військовий трибунал), або на розгляд позасудового органу.

В кримінальному кодексі УРСР, затвердженому ЦВК УРСР 8 червня 1927 року, те, що називалось „контрреволюційними злочинами“ підпадало під дію статті 54, пунктів від 1 до 14. Кодекс був прийнятий напередодні 10 річниці жовтневого перевороту.

Всі пункти статті 54 (окрім 54-12) передбачали покарання аж до розстрілу.

Ось текст статті 54-10 Кримінального кодексу УРСР.

Стаття 54-10.

Ст. 54-10: „За пропаганду або агітацію, яка полягає в заклику до повалення, підриву або послаблення радянської влади чи до вчинення окремих контрреволюційних злочинів (ст.ст. 54-2 – 54-9 цього Кодексу), а також за розповсюдження чи виготовлення або зберігання літератури того самого змісту застосовується – позбавлення волі на строк не менш, як шість місяців.

За ті самі дії під час масових заворушень, або з використанням релігійних або національних забобонів мас, або у воєнній обстановці, або в місцевостях, оголошених на воєнному стані, застосовуються – заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-2 цього Кодексу“, **тобто до страти.**

ст. 54-2 – За збройне повстання або вторгнення з контрреволюційною метою на радянську територію озброєних банд, захоплення влади в центрі або на місцях з тією самою метою і, зокрема, щоб силоміць відірвати від Союзу РСР і окремої союзної республіки будь-яку частину її території або розірвати укладені Союзом РСР з іноземними державами договори, застосовується — вищий захід соціального захисту — розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР та вигнання за межі Союзу РСР назавжди з допущенням при пом'якшуючих обставинах зниження до позбавлення волі на строк не менш як три роки, з конфіскацією всього або частини майна;

ст. 54-3 – За зносини з контрреволюційною метою з іноземною державою або з окремими її представниками, а також за сприяння будь-яким способом іноземній державі, що воює з Союзом РСР або бореться з ним шляхом інтервенції чи блокади, застосовуються — заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-2;

ст. 54-4 – За допомогу будь-яким способом тій частині міжнародної буржуазії, яка, не визнаючи рівноправності, комуністичної системи, що приходить на зміну капіталістичній системі, прагне її повалити, а також тим суспільним групам і організаціям, що є під впливом цієї буржуазії або безпосередньо організовані нею, здійснити ворожу проти Союзу РСР

діяльність, застосовується — позбавлення волі на строк не менше як три роки, з конфіскацією всього або частини майна, з підвищенням при особливо обтяжуючих обставинах аж до вищого заходу соціального захисту — розстрілу або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства союзної республіки в тим самим громадянства Союзу РСР і вигнанням за межі Союзу РСР назавжди;

ст. 54-5 — схилення іноземної держави або будь-яких у ній суспільних груп через зносини з їхніми представниками, використання фальшивих документів або іншими способами до оголошення війни, до збройного втручання в справи СРСР або до інших ворожих дій, зокрема: до блокади, захоплення державного майна СРСР або союзних республік, розриву дипломатичних відносин, розриву укладених з СРСР договорів тощо, застосовуються —

вищий захід соціального захисту — розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства СРСР та вигнання за межі СРСР назавжди з допущенням при пом'якшуючих обставинах, зниження до позбавлення волі на строк не менш, як три роки, з конфіскацією всього або частини майна;

ст. 54-6 — За шпигунство, тобто за передачу, викрадення або збирання для передачі відомостей, що за змістом своїм є спеціально охоронюваною державною таємницею, іноземним державам, контрреволюційним організаціям або приватним особам, застосовується — позбавлення волі на строк не менш як три роки, з конфіскацією всього або частини майна, а в тих випадках, коли шпигунство спричинило або могло спричинити особливо тяжкі наслідки для інтересів Союзу РСР, — вищий захід соціального захисту — розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна, з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР та з вигнанням за межі Союзу РСР назавжди.

За передачу, викрадення або збирання для передачі економічних відомостей, які за своїм змістом не є спеціально охоронюваною державною таємницею, але які не підлягають оголошенню через безпосередню заборону закону або з наказу керівників відомств, установ і підприємств, за винагороду або безоплатно організаціям і особам, зазначеним вище, застосовується — позбавлення волі на строк до трьох років;

ст. 54-6 “а” — За розголошення відомостей, які становлять державну таємницю, вчинене особами, яким були довірені ці відомості або які могли одержати ці відомості в зв'язку з своїм службовим становищем, оскільки ці дії не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, — ув'язнення до виправно-трудових таборів строком від восьми до дванадцяти років.

За розголошення приватними особами відомостей, які становлять державну таємницю, оскільки ці дії не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, — ув'язнення до виправно-трудових таборів строком від п'яти до десяти років.

За заяву або передачу за кордон винаходів, відкриттів і технічних удосконалень, які становлять державну таємницю, зроблених в межах СРСР, а також зроблених за кордоном громадянами СРСР, відкомандированими державою, якщо ці злочини не можуть бути кваліфіковані як зрада батьківщини або шпигунство, — ув'язнення до виправно-трудових таборів строком від десяти до п'ятнадцяти років;

ст. 54-6 “б” — За втрату службовими особами матеріалів, документів і видань, які містять відомості, що становлять державну таємницю, якщо ці дії своїм характером не тягнуть за собою за законом більш тяжкої кари — ув'язнення до виправно-трудових таборів строком від чотирьох до шести років. За той же злочин, якщо він викликав собою тяжкі наслідки, — ув'язнення до виправно-трудових таборів строком від шести до десяти років;

ст. 54-7 — За підрив державної промисловості, транспорту, торгівлі, грошового обігу або кредитної системи, а також кооперації, вчинений з контрреволюційною метою через відповідне використання державних установ і підприємств або через протидіяння їх нормальній діяльності, а також за використання державних установ і підприємств або протидіяння їх діяльності, вчинене в інтересах колишніх власників або заінтересованих

капіталістичних організацій, застосовуються — заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-2;

ст. 54-8 – За вчинення терористичних актів, спрямованих проти представників радянської влади або діячів революційних робітничих і селянських організацій, і за участь у виконанні цих актів хоч би і особами, які не належать до контрреволюційної організації, застосовуються — заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-2;

ст. 54-9 – За зруйнування або пошкодження з контрреволюційною метою через вибух, підпал або іншими способами залізничних та інших шляхів і засобів сполучення, засобів народного зв'язку, водопроводу, громадських складів та інших споруд або державного чи громадського майна застосовуються — заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-2;

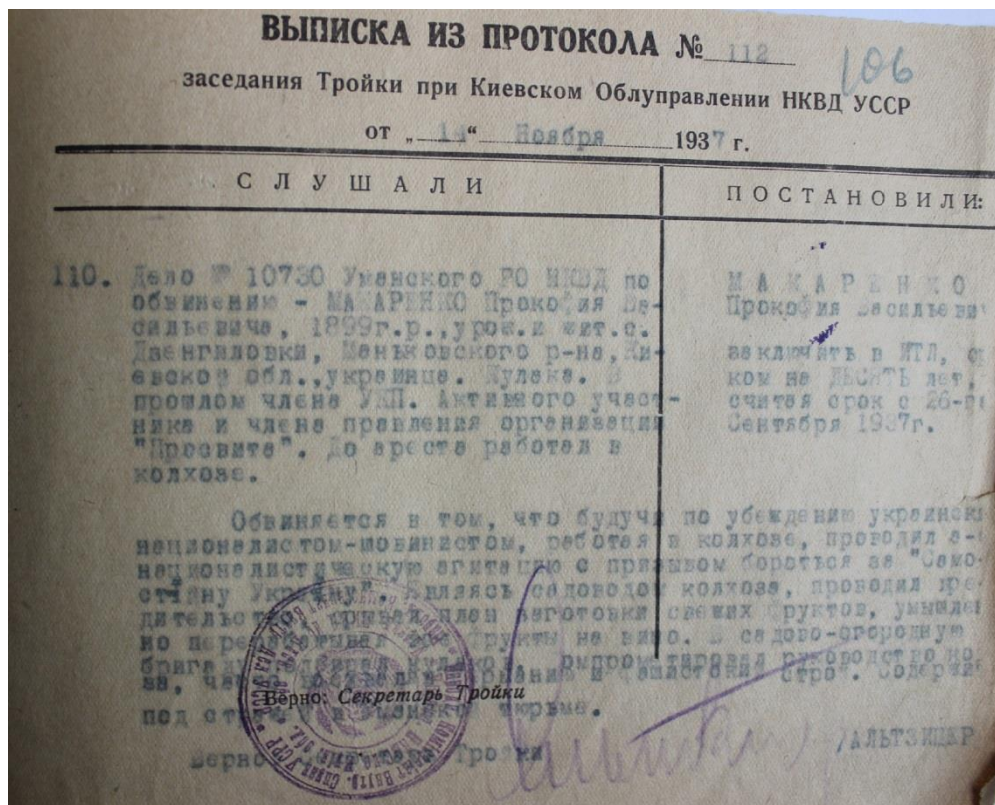
Вирок Трійки. Подається повністю.

Виписка з протоколу № 112

Засідання Трійки при Київському Облуправлінні НКВС УРСР

Від 14 листопада 1937 року.

СЛУХАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
110. справу № 10730 Уманського РВ НКВС по звинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича, 1899 року народження, уродженця і жителя с. Дзенгелівки, Маньківського району, Київської області, українця. Куркуля. В минулому члена УКП. Активного учасника і члена правління організації „Просвіта“. До арешту працював в колгоспі.	МАКАРЕНКА Прокопа Васильовича ув'язнити в ВТТ терміном на ДЕСЯТЬ років, рахуючи термін з 26 вересня 1937 року.

Протокол рішення Трійки про засудження Прокопа Васильовича.

Обвинувачується в тому, що будучи по переконанням українським націоналістом-шовіністом, працюючи в колгоспі, проводив націоналістичну агітацію з закликом боротися за „Самостійну Україну“. Будучи садівником колгоспу, проводив шкідництво, зриваючи план заготівлі свіжих фруктів, навмисно переробляючи ці фрукти на вино. В садово-городню бригаду підібрав куркулів. Компрометував керівництво колгоспу, часто вихваляв Німеччину і фашистський устрій. Утримується під вартою в Уманській тюрмі.

Вірно: секретар Трійки Альтзіцер.

Скріплено круглою гербовою печаттю: Народний комісаріат внутрішніх справ. Управління НКВС по Київській області.

Лист Сталіну від 10 березня 1939 року.

„Мене 7 грудня 1937 року відправлено на етап і через 2 місяці привезено в ДВК (мабуть Далеко Східний Край) БАМЛАГ НКВС, 21 відділення, 44 колона“. Лист написаний з міста Ворошилов.

Коротка хронологія подій, що передувала арешту, під час арешту, слідства і засудження.

Травень 1937 року – створення в Умані міжрайонної оперативно-слідчої групам НКВС (МРОСГ НКВС УРСР). Очолив Уманську МРОСГ НКВС УРСР колишній начальник IV-го відділу УДБ Управління НКВС по Київській області капітан держбезпеки Ісай Якович Бабич. До Умані І.Я. Бабич прибув у середині травня 1937 р. разом з оперативною групою у складі 5 осіб, до якої входили молодший лейтенант держбезпеки Олександр Сократович Томін та ін.

15 травня 1937 року – начальник УНКВС по Київській області Микола Давидович Шаров призначив керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи, начальника Уманського райвідділу НКВС, капітана держбезпеки Соломона Ісайовича Борисова-Лендермана, який замінив Бабича. Його правою рукою став Олександр Сократович Томін, який безпосередньо відповідав за слідство.

2 липня 1937 року політбюро ЦК ВКП(б) схвалило рішення „Про антирадянські елементи“, негайно надіслане до секретарів обкомів, крайкомів, ЦК республіканських компартій.

До ЦК ВКП(б) у п'ятиденний термін мали бути надіслані відомості щодо персонального складу „трійок“, а також кількість осіб, які мали бути розстріляними або засланими.

7 серпня 1937 року - вказівка Вишинського прокурорам республік, країв, областей, що в ході реалізації наказу № 00447 попередньої санкції прокурора на арешт не вимагається.

10 липня 1937 року - облуправліннями та центральним апаратом НКВС УРСР були складені попередні списки репресованих по першій категорії.

В липні 1937 року надходить вказівка Політбюро, що дозволяє застосовувати фізичні методи дії при допитах в ході слідства по контрреволюційних злочинах.

30 липня 1937 року - цілком таємний оперативний наказ № 00447 НКВС СРСР.

4 вересня 1937 року - в Україні почалася друга стадія „куркульської операції“ – арешти за 2-ою категорією (які підлягають ув'язненню в табори).

На 10 (перша декада) вересня 1937 року уманською оперативно-слідчою групою на виконання наказу №00447 було репресовано 983 особи, в тому числі по 1-й категорії – 651 особу, по 2-й категорії 332 особи.

26 вересня 1937 року – обшук і арешт Макаренка П.В. (Баган, свідки Скотніцький і Бондар)

27 вересня 1937 року – постанова про початок попереднього слідства (підписана Борисовим і узгоджена Чумаком).

27 вересня 1937 року – санкція на арешт прокурора Маньківського району (Дудник)

27 вересня 1937 року – складається анкета арештованого (начальник Маньківського РВ НКВС Чумак)

До початку жовтня 1937 року в УРСР ліміти, передбачені наказом № 00447, були перевиконані з 1-ї категорії та майже виконані з 2-ї.

2 жовтня 1937 року – Макаренко П.В. переведений в Уманську тюрму.

26 жовтня 1937 року – (зі слів Макаренка) перший допит (проводив слідчий Уманського НКВС Данілов).

29 жовтня 1937 року був допитаний Семченко.

30 жовтня 1937 року були допитані Переполка, Бас і Тарган.

30 жовтня 1937 року на Макаренка П.В. були написані характеристики з сільради і колгоспу.

Жовтень 1937 року - Початок розстрілів на території Уманського райвідділу НКВС

12 листопада 1937 року - допит Макаренка П.В. з укладенням протоколу (співробітник Уманського РВ НКВС Писанецький).

13 листопада 1937 року було укладено обвинувальний вирок.

Обвинувальний висновок підписав:

Співробітник Уманського Районного відділення НКВС Мишко

Узгодив: Начальник Особливого відділу Уманського Районного відділення НКВС капітан держбезпеки (слова „капітан держбезпеки“ закреслені) Борисов.

Узгоджено помічником прокурора 14 листопада 1937 року – підпис не розшифрований.

14 листопада 1937 року – вирок трійки (персональний склад позасудової "трійки": Шаров (Шавер) Микола Давидович - голова „трійки“, Євтушенко Дмитро Матвійович, Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович).

24 листопада 1937 року – зі слів Макаренка, повторний допит (слідчий Уманського НКВС Данілов)

Листопад (приблизно) 1937 року - на завідувача „лабораторією“ (так чекісти між собою називали кімнату №21) О. Томін висунув начальника Маньківського райвідділу міліції Григорія Петрова. В кімнаті № 21 працював ще й Чумак – начальник Маньківського РО НКВС, тут застосовувалися фізичні міри впливу і провокативні методи.

До листопада 1937 року ліміти репресованих в УРСР, що містилися у наказі № 00447, були перевищені у 2,5-3 рази.

7 грудня 1937 року Прокопа Васильовича - відправлено на етап.

Проаналізувавши ці події можна зробити певні висновки.

Не дивлячись на численні звинувачення наклепників, - Макаренко П.В. не був включений в списки № 1 – тобто в списки на розстріл, адже попередні списки репресованих по першій категорії були складені 10 липня 1937 року. Це залежало виключно від працівників НКВС, зокрема Маньківського відділу НКВС. Очевидно, його авторитет і в більшій мірі добрі стосунки з Зав'яловим, Горбоносим, а може ще з кимось з НКВС врятували його від розстрілу.

1934 рік. Зав"ялов Павло.
Начальник політвідділу Потаської
МТС, пізніше голова
Маньківського райвиконкому.

1934 рік. Горбоносів. Помічник
начальника політвідділу Потаської
МТС. Пізніше начальник
Маньківського РВ НКВС.

Тільки 4 вересня 1937 року в Україні почалася друга стадія „куркульської операції“ – арешти за 2-ю категорією (які підлягають ув'язненню в табори). Раніше арешти по 2-ій категорії не могли початись, оскільки це робилося по вказівці Єжова. Прокіп Васильович був заарештований 26 вересня, що дає підстави стверджувати про внесення його в списки 2-ї категорії.

26 вересня 1937 року було проведено обшук і арешт, а санкцію на арешт прокурор Маньківського району підписав 27 вересня 1937 року, але це було „законно“ в часи „великого терору“. Також 27 вересня 1937 року виходить постанова про початок попереднього слідства підписана керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи, начальником Уманського райвідділу НКВС, капітаном держбезпеки Соломоном Ісайовичем Борисовим-Лендерманом і узгоджена з начальником Маньківського РВ НКВС Чумаком. Постанова про початок слідства укладена в Маньківці – чи її возили на затвердження в Умань, чи Борисов приїжджав в Маньківку – не з'ясовано.

Також 27 вересня 1937 року в Маньківці укладається Чумаком анкета арештованого, цікаво, що в анкеті дата арешту написана 27 вересня, а не 26 вересня, як то було насправді. В анкеті написано, що утримується в камері попереднього ув'язнення Маньківського районного відділу міліції.

Нагромадження документів в один день і плутанина з датами говорить про те, що все робилося спішно.

Ще цікавіше з допитами.

В слідчій справі є лиш один протокол допиту від 12 листопада 1937 року. В протоколі написано, що допит проводив співробітник Уманського РВ НКВС Писанецький. Однак зі слів Макаренка П.В. перший допит був проведений 26 жовтня 1937 року і не Писанецьким, а слідчим Уманського РВ НКВС Даніловим. Зі слів Макаренка П.В. він був переведений в Уманську тюрму 2 жовтня 1937 року. Чому так довго не проводився допит не зрозуміло.

Коли ж був допит, 26 жовтня чи 12 листопада? Тут треба звернути увагу на те, що допити свідків і характеристики з сільради і колгоспу надані 29 і 30 жовтня 1937 року. Причому перший допит був 29 жовтня тільки одного – Семченка, голови колгоспу, головного обвинувачувача серед свідків. Всі інші допити і характеристики були надані 30 жовтня.

Перший допит, про який говорить Макаренко П.В., який відбувся 26 жовтня, скоріше всього був. Тому що при допиті слідчий не посилався на звинувачення свідків і інформацію з характеристик. Прокіп Васильович не каже і про те, що він підписував протокол цього допиту. Отже можна припустити, що це був „розвідувальний“ допит, щоб виявити слабкі місця обвинуваченого. Протокол при цьому не укладався.

„Слідчий Уманського РВ НКВС Данілов викликав мене на допит і на протязі 2-х діб, проводячи катування і погрози, питав про належність мене до контрреволюційної організації, організації повстання проти німців, чи був членом УКП? Хто тебе вербував в контрреволюційну організацію?“

Після цього надійшли вказівки Маньківському РВ НКВС – про що мають свідчити свідки. Далі вже проявив свої здібності уповноважений кримінального розшуку районного комітету міліції Маньківського РВ НКВС Шоломіцький, який проводив допити свідків. Спочатку він допитав Семченка. І в розмові з ним визначили кого ще можна допитати як свідка і яку інформацію від них отримати, а також зміст характеристик. До речі, характеристику колгоспу підписав саме Семченко.

В інформації про другий допит (зі слів Макаренка відбувся 24 листопада 1937 року) Макаренко вказує на те, що слідчий Данілов посилався на показання свідків, і що був укладений протокол, якого підписав Макаренко. Слідчий також вказував на те, що „у нас достатньо підстав, щоб тебе розстріляти“. Цей допит був дуже короткий і завершився укладенням протоколу. А як же з допитом 12 листопада 1937 року? Адже в слідчій справі є підписаний Макаренком протокол саме з цією датою. Подальші події говорять про те, що очевидно Макаренко помилився з датою другого допиту. Тому що 13 листопада було укладено обвинувальний висновок, а 14 листопада було винесено вирок. Слідчі спішили підготувати необхідні документи на 14 листопада на день засідання „трійки“. Цим пояснюється те, що допит був короткий і очевидно відбувся таки 12 листопада. І тут є питання. А саме, обвинувальний висновок узгодив прокурор теж 14 листопада. Виходить, що одного й того ж дня обвинувальний висновок підписує прокурор в Умані і цього ж дня документи передаються в Київ на засідання „трійки“. Ну і нарешті, після винесення вироку не було ніякого сенсу допитувати засудженого, та й слідчі були надзвичайно завантажені іншими справами.

Те, що протокол допиту підписав не Данілов, а Писанецький можна пояснити тим, що була організована конвеєрна система: - один вибивав зізнання, другий проводив слідство, третій писав протоколи і т.д.

7 грудня 1937 року Макаренка (з його слів) відправили на етап.

В слідчій справі по звинуваченню Макаренка, яка направлялась до Києва на розгляд „трійки“ були такі документи: постанова про початок попереднього слідства; ордер на обшук; ордер на арешт; протокол обшуку; Форма № 6 (документ) про вилучення у

арештованого цінностей; анкета арештованого; протокол допиту від 12 листопада; протоколи допиту свідків – Семченка Є.І., Таргана О.І., Переполки М.С., Баса Т.П.; характеристики сільради і колгоспу; обвинувальний висновок. Із слідчих справ звинувачених, які подавалися на розгляд „трійки“, склалися повістки (що це за документ не встановлено). В повістці стисло викладалася суть звинувачення. Справи на „трійках“ як правило не розглядалися. Винятком могло бути те, що звинуваченим була відома особа, або в членів „трійки“ були якісь питання до інформації, яка містилася в повістках. Отже рішення трійки – це була чиста формальність, та й фізично „трійка“ не могла розглянути таку велику кількість справ. Фактично вирок був уже передбачений в повістці, а повістки готували районні начальники НКВС (в Маньківському районі це Чумак – начальник Маньківського РО НКВС), узгоджував всі повістки керівник Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи, начальника Уманського райвідділу НКВС, капітана держбезпеки Соломон Ісайович Борисов-Лендерман. Саме Борисов-Лендерман відповідав за виконання „плану“ репресованих в Уманському регіоні. В вирокі немає підписів членів „трійки“. Підписаний вирок тільки незмінним секретарем „трійок“ всіх складів і часів „великого терору“ Соломоном Абрамовичем Альтзіцером.

Звинувачень на Макаренка було стільки, що його могли розстріляти, не дивлячись на те, що він був у 2-му списку, - про це відверто говорив слідчий Данілов.

Одним із аргументів, чому Прокопа Васильовича не розстріляли, могло бути те, що 18 жовтня 1937 року І. Леплевський інформував начальника Київського обласного управління НКВС про додатковий ліміт по першій категорії — 300 осіб, 2-й — 400 осіб, причому зауважував: „Форсуйте роботу „трійки“. Врахуйте, що цей ліміт є попереднім, як по першій, так і по другій категоріям. Через декілька днів повідомлю про збільшення ліміту. Звертаю Вашу увагу, що до цих пір Ви по „трійці“ засуджували в табори стариків непридатних для роботи. У подальшій роботі „трійки“ це необхідно усунути“.

Місцеві виконавці.

Чумак (і'я і по батькові не відомі) - виконуючий обов'язки начальника Маньківського районного відділу НКВС, уповноважений Маньківського РВ НКВС УРСР, сержант держбезпеки - видав ордер на обшук. Видав постанову про початок попереднього слідства. Складена ним анкета арештованого. Залучався до роботи в кімнаті № 21, де катували ув'язнених вибиваючи необхідні зізнання.

Баган Іван Прокопович - співробітник Маньківського РВ НКВС - проводив обшук і арешт Макаренка. При проведенні обшуку були присутні: голова сільської ради Скотніцький І.А. (в протоколі Скотніцький) і Бондар П.С. (очевидно Петро Стратійович).

Дудник (ім'я і по батькові не відомі) - прокурор Маньківського району. Дав санкцію на арешт Макаренка.

Шоломіцький - уповноважений кримінального розшуку РК Міліції Маньківського РВ НКВС (зі слів Макаренка - інспектор Маньківського НКВС – „це все вигадана брехня наклеп юридично і вправно оформлена“) – проводив всі допити свідків в 1937.

Петров Григорій Миколайович – головна дуболомна сила серед малограмотних слідчих, - молодший лейтенант міліції, начальник Маньківського райвідділу міліції, завідувач „лабораторії“ (так чекісти між собою називали кімнату №21), „був малоосвіченою людиною“. Вибивав в прямому розумінні необхідні показання, застосовуючи побиття і катування ув'язнених. Залучався до розстрілів „ворогів народу“.

Він народився в 1896 році недалеко від міста Куп'янська Харківської області в робочій українській сім'ї. Спочатку служив солдатом в царській армії, а тоді воював в червоній армії. Вступив в компартію в 1928 році – коли почав працювати в міліції. В 1935 році дослужився

до начальника міліції Маньківського району, звідки в серпні 1937 року був мобілізований на проведення масових операцій в Умані.

Кривленко (ім'я і по батькові не відомі) – начальник Буцького РВ НКВС. Працював в кімнаті № 21 як і Петров, застосовуючи побиття і катування ув'язнених.

Маландій (ім'я і по батькові не відомі) - начальник Маньківського РВ НКВС, мол. лейтенант держбезпеки. Підготував і підписав ВИСНОВОК по слідчій справі Макаренка П.В. після проведення додаткових допитів. Допитував чотирьох свідків при досліджуванні в 1939 році. Підписав лист про відмову в перегляді справи Макаренка „оскільки допитом кількох свідків Макаренко викривається як антирадянська особистість“.

Паламарчук (ім'я і по батькові не відомі) - оперуповноважений Маньківського РВ НКВС. Проводив допити п'ятьох свідків при досліджуванні в 1939 році. Підписав лист про відмову в перегляді справи Макаренка „оскільки допитом кількох свідків Макаренко викривається як антирадянська особистість“.

Рейхман Лев Йосипович (1901 – 1940 – „вискочив з межі осілості з наганом“, заступник начальника УНКВС по Київській області. Саме він наказав посилювати тиск і, якщо необхідно, вибивати зізнання ув'язнених всіма можливими способами. Перебуваючи в Умані скликав нараду співробітників місцевого НКВС, де погрожував їм арештом, якщо не будуть застосовувати методи тиску на ув'язнених.

Рейхман Лев Йосипович

групи НКВС УРСР, колишній начальник IV-го відділу УДБ Управління НКВС по Київській області, капітан держбезпеки. Організатор великого терору на Уманщині в травні-червні 1937 року.

Борисов-Лендерман Соломон Ісайович керівник Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР з червня 1937 року по березень 1938 року, начальник особливого відділу Уманського райвідділу НКВС, капітан держбезпеки. Керівник великого терору з червня 1937 року. Узгодив обвинувальний вирок. Підписав постанову про початок попереднього слідства. Персонально відповідав за виконання смертних вироків. Щодооби концентрував у себе відомості про кількість завершених справ та передавав цю інформацію по телефону в Київ.

Народився в 1899 році в Києві. В органах ВЧК-ОГПУ-НКВС з 1921 року. Член ВКБ(б) з 1928 року. Заарештований 4.10.1939 року. Засуджений трійкою НКВС Київського округу. 21.1.1943 направлений на фронт. Помер в 1955 році. Дружина – Борисова-Лендерман Розалія Борисівна (1904 - ?), на 1939 рік – секретар відділу Управління Ново-Тамбовського виправно-трудового табору НКВС.

Бабич Ісай Якович -керівник Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР.

Томін Олександр Сократович - молодший лейтенант держбезпеки. Колишній начальник відділу 4-го відділу УДБ УНКВС по Київській області. Член Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР, організатор великого терору на Уманщині з травня 1937 року по квітень 1938 року. Відповідальний за слідство. Права рука Борисова-Лендермана. Керував здійсненням „польської операції“ в Умані. Творець „лабораторії“ – кімнати № 21, очолював роботу по вибиванню показань.

Писанецький (ім'я і по батькові не відомі) - співробітник Уманського РВ НКВС - 12 листопада 1937 року допитував Макаренка П.В.

Данілов Антон Андронович - слідчий Уманського НКВС – зі слів Макаренка 26 жовтня 1937 року викликав його на допит. Парторг Уманського райвідділу НКВС.

Мишко І.А. - співробітник Уманського Районного відділення НКВС - підписав обвинувальний висновок. Слідчий Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР.

Козаченко Василь Корнійович - керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР (з кінця травня 1938 року до кінця жовтня 1938 року).

Бабич Іван Гнатович - керівником Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР (з кінця жовтня 1938 року до грудня 1938 року).

Рябічев (ім'я і по батькові не відомі) - керівник Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС УРСР, молодший лейтенант держбезпеки, який пропрацював з грудня 1938 року до остаточного розформування групи в березні 1939 р.

Абрамович Самуїл Мойсеевич – син жида шевця, - начальник Уманської тюрми. Виконував усі підготовчі роботи розстрільних акцій. В його обов'язки входило фотографування осіб, які підлягали розстрілу та транспортування їх на територію райвідділу НКВС. Особисто керував розстрілами і поділом майна розстріляних. Вибивав золоті зуби у розстріляних.

Народився в 1903 році в Харкові, служив в червоній армії з 1923 року до призначення в ГПУ УРСР в 1926 році. Членом компартії став в 1930 році. Він був одружений, мав двох дітей. Відомо, що дуже любив автомобілі. Вивозив трупи до місця поховання.

Абрамович Самуїл Мойсейович - начальник Уманської тюрми, керував розстрілами.

Нейман Борис Наумович - слідчий УНКВС по Київській області, член розстрільної команди.

Карпов (ім'я і по батькові не відомі) - комендант райвідділу НКВС, член розстрільної команди.

Данилов (ім'я і по батькові не відомі) - оперуповноважений секретно-політичного відділу УНКВС Київської області, член розстрільної команди.

Зудін Микола Павлович - шофер Уманського райвідділу НКВС, член розстрільної команди, забирав майно розстріляних. Вивозив трупи до місця поховання.

Кравченко Омелян Федорович - вахтер райвідділу НКВС, член розстрільної команди.

Верещук Петро - фельд'єгер Уманського райвідділу НКВС, член розстрільної команди.

Щербина Леонід Семенович - молодший лейтенант держбезпеки, співробітник особливого відділення військової частини №4685, 99 стрілецької дивізії, розквартированої у місті Умані – залучався до розстрілів.

Піванов (ім'я і по батькові не відомі) - сержант держбезпеки, співробітник особливого відділення військової частини №4685, розквартированої у місті Умані – залучався до розстрілів.

Трійки.

В народній пам'яті міцно закарбувався термін „трійка“. Під „трійками“ узагальнено розуміють сукупність позасудових органів у СРСР (колегії ОДПУ (об'єднане державне політичне управління), особливі наради, особливі комісії, „двійки“ тощо).

Першу власне „трійку“ організовано у складі керівників ВНК під головуванням Ф. Дзержинського та його заступників для позасудового розгляду справ про бандитизм. Незабаром вони з'явилися і в інших радянських республіках.

В УСРР до складу „трійок“ входили представники місцевого осередку КП(б)У, місцевого органу ВУНК (всеукраїнська надзвичайна комісія) і командири частин Червоної армії. Діяльність „трійок“ регламентувалася інструкцією, затвердженою у квітні 1921 р.

З упровадженням НЕПу та зменшенням збройного опору радянській владі згідно з рішенням РНК УСРР від 3 квітня 1923 р. діяльність „трійок“ припинилася.

Однак за умов посилення репресивної діяльності каральних органів, відповідно до циркулярів ОДПУ від 29 жовтня 1929 р. і 8 квітня 1931 р., для попереднього розгляду закінчених слідчих справ, що надходили до Судової колегії ОДПУ або Особливої наради при ОДПУ, були утворені „трійки“ у центральному апараті ОДПУ. Протягом 1930–1934 рр. діяла судова „трійка“ при колегії ДПУ УСРР. Вона мала право застосовувати адміністративну висилку та ув'язнення у виправно-трудових таборах.

Характерно, що розширення компетенції „трійок“ припало на роки колективізації та опору селянства насильницькому зламу його традиційного способу життя. Відповідно до постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р., Політбюро ЦК ВКП(б) від 11 серпня 1933 р. та директиви ДПУ УСРР від 22 травня 1933 р. ці органи отримували право виносити вироки про вищу міру покарання у справах про розкрадання державної та суспільної власності, про повстанство та контрреволюцію, збройний бандитизм, про канібалізм (тобто явища – прямі наслідки примусової колективізації та голодомору).

З початком суцільної колективізації для ліквідації „куркульства“ як класу і розгляду справ т.зв. контрреволюційного куркульського активу відповідно до постанови Президії ЦВК СРСР від 3 лютого 1930 р. і наказу ОДПУ від 2 лютого 1930 р., у повноважних представництвах ОДПУ утворено „трійку“ з працівників ОДПУ, місцевих партійних і прокурорських органів. Для безпосереднього проведення розкуркулення та масової депортації селянства було організовано також оперативні „трійки“. В УСРР їх діяльність регламентував наказ ДПУ УСРР від 7 лютого 1930 р.

Після ліквідації ОДПУ і ДПУ УСРР згідно з наказом НКВС СРСР від 27 травня 1935 р. „трійки“ з правами Особливої наради при НКВС СРСР організували при Управліннях НКВС суб'єктів федерації та областей. До їх складу входили начальник Управління НКВС або його заступник, начальник управління міліції та начальник відділу УНКВС, який порушив справу. В засіданнях брав участь представник прокурорського нагляду.

Згідно з наказом НКВС СРСР від 30 липня 1937 р. склад „трійок“ змінився. Вони утворювалися під головуванням наркомів внутрішніх справ республік, начальників крайових та обласних УНКВС за участю відповідно перших секретарів ЦК компартій союзних республік, крайових і обласних комітетів ВКП(б) та прокурорів відповідних рівнів. До обласних трійок входили начальник УНКВС, секретар обласного комітету КП(б)У та

обласний прокурор, що автоматично втягнуло у вир беззаконня правлячу партію та органи нагляду за дотриманням законності.

Права цих позасудових органів щодо розгляду справ і застосування позасудових репресій були значно розширені. Вони могли виносити вироки про застосування вищої міри покарання або ув'язнення до виправно-трудова таборів на строк від 8 до 10 років.

На все слідство по кожній людині трійка мала 10 діб. Участь адвоката, оскарження вироку та клопотання про помилування не передбачалися. Вирок у багатьох випадках виконувався негайно після його винесення.

Головою засідань трійок був представник НКВС, матеріали для ухвалення рішень трійкою готували співробітники НКВС: „доповідач“ та „секретар“ трійки. Це вказує на більший вплив НКВС у порівнянні з представниками прокуратури та партії.

Керівництво НКВС у Москві й партія мали всі важелі впливу на роботу трійок (наприклад, затвердження збільшення лімітів, затвердження членів трійок), які дозволяли радикалізувати або посилювати інтенсивність їхньої роботи, так і пригальмовувати.

Існування та функціонування трійок НКВС суперечило тогочасному основному закону — Конституції СРСР 1936 р., кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству, згідно з якими судочинство в СРСР та винесення вироків у кримінальних справах мали здійснюватися лише судом.

В деяких місцевостях трійки прирікали на смерть в першу чергу тих, хто вже був тривалий час у в'язниці. Таким чином, звільнялось місце для наступних жертв. Також окремими пунктами наказу трійкам дозволялось виносити смертні вироки тим, хто тривалий час перебував під слідством.

Судочинство було поставлено в трійках на конвеєр.

З мотивів усунення порушень процесуального законодавства та належної організації слідчої роботи органів НКВС відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) „Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства” від 17 листопада 1938 р. та наказу НКВС СРСР від 26 листопада 1938 р. „трійки” ліквідовано.

Остаточо позасудові органи у вигляді Особливої наради при МВС СРСР ліквідовано Указом Президії ВР СРСР від 1 вересня 1953 р. „з метою зміцнення соціалістичної законності та підвищення ролі радянського правосуддя”.

Як працювали трійки.

Незмінним секретарем всіх трійок Київської області 1937-1938 років був Соломон Абрамович Альтзіцер.

Коли Альтзіцера звинуватили в фальсифікації протоколів, він писав в липні 1939 року до начальника УНКВС по Київській області М. Романчука:

„Коли мені про це було заявлено, я скам'янів. Як можна фіксувати те, чого не було і не могло бути. Категорично заперечуючи це звинувачення я вважаю, що Вас, товариш капітан, неправдиво і не чесно інформували. Як я міг фальсифікувати повістки, якщо я їх не писав. Більш того – протоколу з повістки я не писав. Повістки писались працівниками, які вели ці справи або доповідачами, які доповідали справи на засіданнях Трійки. Ці повістки затверджувались відповідними начальниками відділів. Крім того, справи на співробітників доповідались виключно Наркоматом і повістки писались в Наркоматі. Всі справи Наркомату без винятку подавались на Трійку при списку, затверженому Наркомом. Моя робота полягала в тому, що я скликав на вказаний мені час засідання, після засідання давав повістки і справи дикторам (спеціально виділеним працівникам Облуправління, які диктували машиністам протокол, на основі матеріалів повістки і справи). Після печатання протоколу я перевіряв міру покарання і виписував документи на реалізацію рішень Трійки. Ніяких виправлень я особисто не робив ні в протоколі, ні в повістках. Крім того, ніхто ніколи не говорив зі мною з цього питання, адже повістки з цих справ є і можна переконатися хто їх писав. Я завіряю Вас словом комуніста, що я не заслужив такого рішення по відношенні до себе, що стверджується моєю багаторічною працею чесного і відданого працівника.“

Порядок розгляду справ на „трійці“ за твердженнями О. Долгушева (Долгушев Олексій Романович - з 28 травня 1938 по 13 січня 1939 року — начальник Управління НКВС УРСР по Київській області; діяльність „трійки“ в Київській області під головуванням О. Долгушева припала на період з 29 серпня 1938 р. до 5 листопада 1938 року.) виглядав наступним чином: „Для голови і членів Трійки складалися повістки, які... були офіційним документом зі стислим викладом суті звинувачення. Доповідач озвучував матеріали по справі, йому ж задавалися питанням по незрозумілим пунктам звинувачення і він зачитував витримки з показів звинуваченого чи свідка... Слідчі справи на засіданні „трійки“, як правило всі не розглядалися і проглядалися лише в тих випадках, коли в процесі доповіді виявлялися які-небудь неточності чи неясності. Зміст самої справи, головним чином покладалися на групи, створені для підготовки справ та начальників відділів і мого заступника, які підписували та затверджували обвинувальний висновок... Технічно проглянути кожну справу повністю на засіданні Трійки було неможливо, так як за короткий час було заслухано до 2 тисяч справ, та і порядок існуючий в роботі трійок не був таким, щоб справи повністю проглядалися на засіданні трійки“

Засідання „трійки“ головним чином відбувалися вночі. На її засіданнях слухалися справи, підготовлені наркоматом НКВС УРСР, обласним управлінням.

Склад трійок.

Відповідно до наказу НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 року особливі трійки складалися з начальника управління НКВС, секретаря обкому, обласного прокурора.

Персональний склад трійок формувався наркомом внутрішніх справ УРСР і затверджувався наркомом НКВС СРСР.

Перший склад „трійки“ Київської області був поданий Леплевським і затверджений Єжовим в такому складі:

Шаров (Шавер) Микола Давидович, голова трійки. Старший майор ДБ, Начальник УНКВС по Київській області з 31 березня 1935 року по 29 грудня 1937 року. Жид. Розстріляний 22 лютого 1939 року. З його іменем пов'язані початок та кульмінація „великого терору“ на Київщині.

Кудрявцев Сергій Олександрович. Перший секретар Київського обласного комітету КП(б)У з 16 січня 1937 року по вересень 1937 року. Москаль. Розстріляний 25 квітня 1938.

Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович. Обласний прокурор Київської області з 17 липня 1936 року до січня 1938 року. Жид. Репресований 1938 року. Подальша доля не відома.

Ця трійка діяла з початку „великого терору“, тобто з 5 серпня 1937 року і до вересня 1937 року – до арешту Кудрявцева С.О.

В вересні 1937 року Кудрявцева на посаді першого секретаря Київського обласного комітету КП(б)У замінив— Євтушенко Дмитро Матвійович (перебував на посаді з вересня 1937 року по 17 квітня 1938 року). Москаль. Розстріляний 29 липня 1938 року. Активний учасник репресій 1937-1938 років.

Другий склад „трійки“ очевидно був такий:

Шаров (Шавер) Микола Давидович, голова „трійки“.

Євтушенко Дмитро Матвійович.

Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович.

Однак офіційної інформації про такий склад немає. Цей склад проіснував з вересня 1937 року до 29 грудня 1937 року, тобто до арешту Шарова (Шавера) М.Д.

З 29 грудня 1937 року Шарова М.Д. на посаді начальника УНКВС Київської області замінив Бабич Ісай Якович. Майор ДБ. Виконуючий обов'язки начальника УНКВС по Київській області з 29.12.1937 року по 26.02.1938 року. Жид. Помер своєю смертю 9 грудня 1948 року.

Третій склад трійки очевидно був такий:

Бабич Ісай Якович – голова „трійки“.

Євтушенко Дмитро Матвійович.

Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович.

Однак офіційної інформації про такий склад немає. Цей склад проіснував з 29 грудня 1937 року по лютий 1938 року.

25 січня 1938 року наркомом внутрішніх справ УРСР замість Леплевського Ізраїля Мойсейовича стає Успенський Олександр Іванович.

Змінюється і склад „трійки“:

Бабич Ісай Якович – голова „трійки“.

Євтушенко Дмитро Матвійович.

Горляров, прокурор. Ніяких більше відомостей про нього немає.

Ця „трійка“ згадується в офіційних документах. Проіснувала вона менше місяця – з початку лютого до 26 лютого 1938 року.

26 лютого начальником УНКВС Київської області було призначено Федорова Миколу Миколайовича. Комбриг. Перебував на посаді з 26 лютого по 28 березня 1938 року. Москаль. Розстріляний 4 лютого 1940 року.

Склад трійки стає таким:

Федоров Микола Миколайович – голова.

Костенко Михайло Васильович. Другий секретар Київського обкому КП(б)У. Українець. . Розстріляний 23 вересня 1938 року в Києві.

Горляров, прокурор.

Ця „трійка“ згадується в офіційних документах. Проіснувала вона з 26 лютого 1938 року по 28 березня 1938 року.

28 березня 1938 року Федорова М.М. на посаді начальника УНКВС по Київській області змінив Шапіро Ісак Ананійович. Старший лейтенант держбезпеки, за іншими даними - капітан ДБ. Перебував на посаді з квітня 1938 року по 20 травня 1938 року - тимчасово виконуючим обов'язки начальника Управління НКВС Київської області. Жид. Помер своєю смертю після 1959 року.

Склад наступної трійки був таким:

Шапіро Ісак Ананійович – голова.

Костенко Михайло Васильович.

Гомеров Микола. Військовий прокурор прикордонних і внутрішніх військ НКВС УРСР.

Ця „трійка“ згадується в офіційних документах. Проіснувала вона з 2 квітня по 10 травня 1938 року. „Діяльність цієї „трійки“ не викликала нарікань у керівництва УРСР“.

17 квітня 1938 року замість Євтушенка Д.М. посаду першого секретаря Київського обласного комітету КП(б)У займає Хрущов Микита Сергійович (перебував на посаді з 17 квітня 1938 року по вересень 1941 року). Очевидно, він суміщав цю посаду з посадою першого секретаря ЦК КП(б)У.

За його керівництва було припинено „українізацію“ вузів, установ, преси. Діловодство перетворилося на двомовне, але „перемогла“ російська мова.

Як засвідчують документи НКВС, з приїздом М. Хрущова в Україні стався „докорінний перелом“ у вишукуванні „ворогів народу“. Змінилася каральна практика, і майже всі засуджені тепер отримували смертні вироки. І сталося це, як мовиться в одному з документів, „на підставі безпосередніх вказівок наркома внутрішніх справ СРСР Єжова щодо усунення антирадянського підпілля, даних ним під час приїзду на Україну, під керівництвом секретаря ЦК КП(б)У М.С. Хрущова“.

Однак, не відомо документів про участь Хрущова в „трійках“. Можливо через те, що перебуваючи на посаді першого секретаря ЦК КПРС, розпорядився знищити документи про свою причетність до репресій в Україні. Але збереглося достатньо свідчень про його

особисту участь в посиленні каральних акцій – зокрема прохання до Сталіна збільшити для України ліміти на розстріли.

Є відомості, що з 29 серпня 1938 року „трійку“ очолював Долгушев. Однак склад її не відомо.

Долгушев Олексій Романович. Начальник УМВС по Київській області з 28 травня 1938 року по 15 січня 1939 року. Капітан ДБ. Москаль. 21 травня 1942 року Військовим трибуналом військ НКВС Уральського округу засуджений до вищої міри покарання — розстрілу. Військова колегія Верховного Суду СРСР замінила вищу міру покарання 10 роками позбавлення волі. Помер 1976 року.

17 вересня 1938 року НКВС СРСР видав черговий наказ №00606 „Про створення Особливих трійок для розгляду справ на арештованих у порядку наказів СРСР № 00485 та ін.“

Нарком внутрішніх справ УРСР О.І.Успенський дає розпорядження начальнику УМВС по Київській області Долгушеву сформувати чергову „трійку“, узгодивши з Хрущовим.

Чергова трійка мала такий вигляд:

Долгушев Олексій Романович – голова.

Черепін Тихон Корнійович . Другий секретар Київського обкому КПУ з червня 1938 по лютий 1939 року. Українець. Загинув 8 жовтня 1941,

Чебан - тимчасово виконуючий обов'язки обласного прокурора. Інші відомості про нього відсутні.

Ця трійка пропрацювала з 17 до 19 вересня 1938 року.

Наступна мала такий вигляд:

Долгушев Олексій Романович – голова.

Черепін Тихон Корнійович.

Колесников, обласний прокурор. Інших відомостей про нього немає.

Однак і ця трійка пропрацювала не довго.

Згодом Тихона Корнійовича Черепіна замінив секретар міськкому Сердюк Зиновій Тимофійович - 2-й секретар Київського міського комітету КП(б)У з 27 травня 1938 року по лютий 1939 року. Українець. Помер 18 серпня 1982 року.

„Трійка“ стала в такому складі:

Долгушев Олексій Романович – голова.

Сердюк Зиновій Тимофійович.

Колесников.

Ця трійка працювала з вересня 1938 по 5 листопада 1938 року.

Діяльність органу позасудового винесення вироків в Київській області під головуванням О. Долгушева припала на період з 29 серпня 1938 року до 5 листопада 1938 року.

За роки „великого терору“ (1937-1938 роки) склади трійок змінювалися, але незмінним секретарем всіх трійок у ці роки був Соломон Абрамович Альтзіцер.

Ім'я Соломона Альтзіцера стало уособленням „великого терору“ на Київщині та нерозривно пов'язане з найбільшим в Україні місцем поховання жертв сталінських репресій у Биківнянському лісі. Його персона неодноразово згадується на сторінках видань, присвячених масовим політичним репресіям в 1937-1938 роках в Києві і області. Проте у таємному „Списку осіб, які входили до складу позасудових органів ДПУ-НКВС УРСР“ (налічує 196 осіб), підготовленому у червні 1989 році КДБ УРСР, його прізвище відсутнє . Ким же насправді був цей сумнозвісний київський чекіст, і який його „особистий внесок“ у винищення українського народу.

1 червня 1936 року він був призначений на посаду тимчасово виконуючого обов'язки начальника ОСВ (обліково-статистичний відділ) УДБ УНКВС Київської області, на якій він і пропрацював майже 3 роки, проте приставки „т.в.о.“ так і не позбувся.

Наказом НКВС СРСР № 00383 від 28 листопада 1936 року була проведена суттєва реорганізація ГУДБ, зокрема обліково-статистичний відділ став називатися обліково-реєстраційним. 25 грудня 1936 року наказом НКВС СРСР № 00411 відділам ГУДБ НКВС з метою конспірації були надані номери, зокрема обліково-реєстраційний відділ отримав восьмий номер. У наркоматі внутрішніх справ УРСР відповідна нумерація була введена наказом НКВС УРСР № 001 від 2 січня 1937 року.

Саме співробітники 8-х відділів УДБ УНКВС і стали під час „великого терору“ своєрідними „обліковцями“ масових вбивств так званих ворогів народу, а їхні начальники були секретарями сумнозвісних особливих трійок НКВС. Незмінним секретарем судової трійки УНКВС по Київській області у 1937 – 1938 рр. і був С.А.Альтзіцер.

Саме його підпис стоїть під вироками всіх дзензелян засуджених як до розстрілу, так і до років ув'язнення, в тому числі і під вироком Макаренка П.В.

Соломон Абрамович Альтзіцер народився 26 грудня 1898 року - 18 липня 1950 року – звільнений з органів. Жид. Подальша доля невідома.

Альтзіцер Соломон
Абрамович.

„Трійкою“ в складі:

Шаров (Шавер) Микола Давидович, голова трійки.

Кудрявцев Сергій Олександрович.

Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович.

Були засуджені до розстрілу дзензеляни:

14 квітня 1937 р. БЕРЕЗОВИЧЕНКО Степан Юркович, 1882 р.н .

14 серпня 1937 р. ЛИСИЙ Антон Дмитрович, 1876 р.н.

14 серпня 1937 р. ЛИСИЙ Володимир Дмитрович, 1878 р.н.

14 серпня 1937 р. ЛУК'ЯНЧУК Іларіон Ількович, 1890 р.н .

26 серпня 1937 р. МАКАРЕНКО Олексій Тимофійович, 1890 р.н.

Були засуджені до 10 років ВТТ дзензеляни:

26 серпня 1937 р. САМІЙЛЕНКО Василь Микитович, 1906 р.н., до 10 р. ВТТ.

26 серпня 1937 р. ЛИСИЙ Яків Ісаакович, 1900 р.н., до 10 р. ВТТ.

„Трійкою“ в складі:

Шаров (Шавер) Микола Давидович, голова „трійки“.

Євтушенко Дмитро Матвійович.

Гінзбург Макс (Марк?) Абрамович.

Були засуджені до розстрілу дзензеляни:

3 вересня 1937 р. ДИШЛЮК Іван Давидович, 1894 р.н.

3 вересня 1937 р. ЛИСИЙ Олексій Дмитрович, 1890 р.н.

17 листопада 1937 р. ЗВІЗДОВСЬКИЙ Станіслав Францевич, 1888 р. н.

20 листопада 1937 р. БАБКА Феодосій Данилович, 1887 р.н.

Були засуджені до 10 років ВТТ дзензеляни:

6 жовтня 1937 р. СКЛЯНЧУК Марія Миколаївна, 1892 р.н.

5 листопада 1937 р. ЗАБЕЙДА Степан Григорович, 1898 р.н.

14 листопада 1937 р. МАКАРЕНКО Прокіп Васильович, 1899 р.н.

„Трійкою“ в складі:

Шапіро Ісак Ананійович – голова.

Костенко Михайло Васильович.

Гомеров Микола.

Були засуджені до розстрілу дзензеляни:

3 травня 1938 р. БЕЗУГЛИЙ Денис Арсентійович, 1894 р.н., до розстрілу.

3 травня 1938 р. ХОВАН Михайло Іларіонович, 1879 р.н., до розстрілу.

3 травня 1938 р. ЦИБУЛЬСЬКИЙ Йосип Захарович, 1894 р.н., до розстрілу.

„Трійкою“ в складі:

Долгушев Олексій Романович – голова.

Інші члени не відомі.

Був засуджений до розстрілу найактивніший борець за незалежність України тих часів.

30 серпня 1938 р. МАКАРЕНКО Федір Григорович, 1898 р.н.

„Трійкою“ в складі:

Долгушев Олексій Романович – голова.

Сердюк Зиновій Тимофійович.

Колесников.

Були засуджені до розстрілу:

21 вересня 1938 р. ГАНГАЛО Іван Францевич, 1902 р.н.

25 вересня 1938 р. СКЛЯНЧУК Мирон Леонтійович, 1895 р.н.

29 вересня 1938 р. ЗАНЬКО Данило Омелянович, 1900 р.н.

Був засуджений до 8 років ВТТ:

5 жовтня 1938 р. МАЄВСЬКИЙ Гива Денисович, 1909 р.н.

Це офіційні дані, однак дані ці не повні.

Ставлення до радянської влади.

Як ставився Прокіп Васильович до радянської влади.

Із листів Прокопа Васильовича до Сталіна, до Президії Верховної ради СРСР, до Особливо Уповноваженого НКВС по Київській області маємо таку інформацію.

Макаренко вважав себе „чесним стахановцем“, „безпартійним більшовиком“, „трудівником великої Радянської батьківщини“, він „дав собі слово стати активним учасником побудови соціалістичного суспільства“.

Він каже, що після армії „отримав революційну зарядку в більшовицькому дусі“.

„Я працював натхненно і віддано справі партії і Радянської влади“

Навіть в засланні, після безпідставного засудження, він все одно вірив в справедливість радянської влади. „Вірячи в радянську справедливість, я тримаюсь з усіх сил і переносю труднощі, в сподіванні на те, що моя справа буде розслідувана і я повернусь до своєї улюбленої справи і буду ще з більшим натхненням працювати на користь соціалістичної Батьківщини, і буду мати можливість показати свої досягнення на союзній сільськогосподарській виставці“.

На запитання слідчого, чи агітував Макаренко проти радянської влади, він відповів: „агітував за Радянську владу і словом і ділом, в наслідок чого був премійований“ і вказав на досягнення. Про його політичну активність може свідчити той факт, що він неодноразово обирався делегатом районного з'їзду Рад, починаючи з першого з'їзду і по 10-й включно. 25 вересня 1937 року Народний Комісаріат Фінансів Української Радянської Соціалістичної Республіки та Українське Управління Державних Трудових Ощадкас і Державного Кредиту за ударну відмінну роботу по розміщенню позики „Зміцнення Оборони СРСР“ преміювало Макаренка грошовою сумою в розмірі 100 крб.

13 квітня 1938 року, секретар Мічуріна Андрій Миколайович Бахарєв писав про Макаренка таке: „Макаренко належить, на моє глибоке переконання, до найпередовіших людей і борців колгоспного устрою“.

Листувався Макаренко П.В. і з головою Київського облвиконкому Василенком М.С.

З одного боку він не міг писати щось негативне проти радянської влади, з іншого боку він, очевидно, сприйняв радянську владу після цілковитої поразки Української революції. І повірив, що ця влада приведе до заможного життя українського суспільства. Тим більше, що з організацією колгоспу з'явилися реальні можливості здійснення його грандіозних планів. Ці плани вимагали великих людських, матеріальних, фінансових ресурсів. А швидка реалізація в колгоспі його планів ще більше надавала йому натхнення працювати в соціалістичній колгоспній системі на користь радянської влади. А як же голодомор? Не відомо як Макаренко П.В. оцінював трагічні події 1932-1933 років. Ця тема була заборонена. І так дивно, що слідчі в слідчій справі допустили таку інформацію: (з протоколу допиту Баса Т.П. від 30 жовтня 1937 року – „грамотний, одружений, по соціальному стану середняк, член колгоспу“)

„В 1933 році, коли партизан Безпалько Гарійон від недоїдання помер, то Макаренко Прокіп настроював масу проти такого випадку, що Радянська Влада довела, що партизани помирають, підбурював масу до повстання бідняків, а перед куркулями казав, що так і собакам треба.“

Працюючи в колгоспі зав. виноробкою, Макаренко спеціально робив вино не якісне, роздавав колгоспникам на трудодні з метою натравити колгоспників проти правління колгоспу, і щоб колгоспники вороже ставились до колгоспу. Це було в 1933 році.“

Не тільки Макаренка П.В., але й багатьох, багатьох інших спіткала трагічна доля саме через те, що вони повірили в радянську владу.

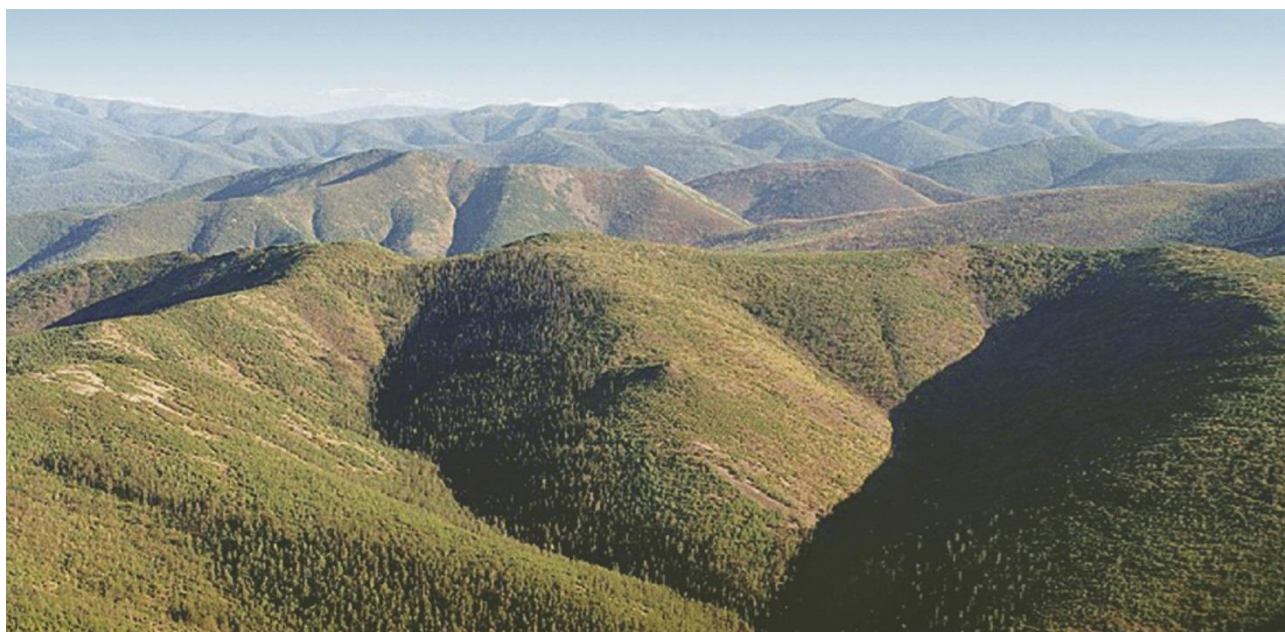
Однак, ні членом комсомолу, ні членом компартії він не був.

Розділ 4.

Боротьба за звільнення. Лист Бахарєва до Хрущова. Довідка про ув'язненого Макаренка. Лист Прокопа до Сталіна. Лист дружини Прокопа до Генерального Прокурора СРСР. Додаткове слідство – протоколи допитів свідків. Лист Прокопа до Президії Верховної Ради СРСР. Заява Прокопа Особливо Уповноваженому НКВС.

Боротьба за звільнення.

7 грудня 1937 року Прокопа Васильовича відправили з Умані на етап і 31 січня 1938 року (відповідно довідки виданої атестаційно-правовим відділенням обліково-розподільчого відділу Управління БАМЛАГу НКВС) він прибув на Далекий Схід (Хабаровський край) в БАМЛАГ НКВС, 21 відділення, 44 колона.

Єврейська автономна область. Буреїнський хребет. В такій місцевості відбував покарання Макаренко П.В.

Почалася довга і виснажлива боротьба за його звільнення. Одразу після засудження почала цю боротьбу дружина Прокопа – Марія Михайлівна (Станковська). І треба віддати їй належне, вона зробила все, що могла, ризикуючи сама бути репресованою, адже в спогадах є відомості, що вона була польського походження.

Перше, що вона зробила – це написала листа Бахарєву, людині впливовій і знаній в СРСР. Очевидно між ними була переписка і він попросив надіслати йому всі відомості про Прокопа – характеристики, довідки, посвідчення, листи, тощо. Перебуваючи членом ВКП(б), в часи тотальних репресій Бахарєв не побоявся одразу вступитися за Прокопа Васильовича. Проаналізувавши всі документи надіслані дружиною Прокопа, Бахарєв 13 квітня 1938 року пише листа Хрущову – секретарю ЦК КП(б)У.

Лист Бахарєва Хрущову (подається повністю).

„Секретарю ЦК КП(б)У, тов. М.С. Хрущову.

Дорогий Микита Сергійович.

В колгоспі ім. тов. Сталіна при селі Дзєнгелівка, Маньківського району, Київської області працював з 1929 року, з моменту організації цього потужного колгоспу, один з його

активних організаторів дослідник-Мічурінець Прокіп Васильович Макаренко. Макаренко належить, на моє глибоке переконання, до найпередовіших людей і борців колгоспного устрою.

Протягом всього часу існування Радянської влади, Макаренко незмінно вів широку громадську роботу: він був протягом багатьох років кооперативним працівником, приймав участь в колективізації, хлібозаготівлях, перебував сількором, провів роботу по радіофікації всього колгоспного села, створив парк культури і відпочинку.

Але ще більш активна його роль в питаннях організаційно-господарського зміцнення колгоспу і створення заможного культурного життя. За його ініціативи і завдяки його натхненній праці посаджений 162 га плодовий колгоспний сад із кращого Мічурінського і Українського асортименту, організований плодовий розплідник на площі 50 га.; він особисто організував городнє насінництво на площі 450 га, пасіку з 300 вуликів, виноробство і вогневу сушку плодів і ягід, оранжерейне і ґрунтове колгоспне квітникарство, приймав активну участь в організації дослідного рибництва.

Словом нема жодної галузі в якій би не працював з величезним виробничим ефектом дослідник Макаренко.

Чесний, мужній, прямолінійний і відданий колгоспній справі, Макаренко непримиримо боровся з ворогами, дармоїдами і розкрадачами колгоспного багатства.

Останні роки Макаренко віддавався навчанню, вивченню методів І.В.Мічуріна і реалізації їх в колгоспах.

Про його видатну діяльність є багато документів, відгуків, почесних грамот і т.д.

Але через велику кількість ворогів і негідників його обмовили і 26 вересня 1937 року він був заарештований і висланий в ДБК (*мабуть помилка, - треба ДВК, - українською мовою Далеко Східний Край*).

Перебуваючи в 1936 році в науковому відрядженні, я спеціально зробив коло в 300 кілометрів для того, щоб на ділі переконатися в дослідній і практичній роботі цього чудового дослідника-Мічурінця.

Його діяльність я описав в своєму нарисі „Діла і мрії Мічурінця – Макаренка“ в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року.

Все це примусило мене звернутися до Вас, дорогий Микита Сергійович, з палким проханням дати вказівку про розслідування цього волаючого факту і про звільнення Макаренка.

Приймаючи безпосередню участь в розвитку дослідної Мічурінської справи в країні, і будучи членом ВКП(б), я не можу бути байдужим до таких явищ.

Я думаю, що Макаренко є жертвою з боку дійсних ворогів народу.

Завідуючий Архівом І.В. Мічуріна.

М. Мічурінськ, головний розплідник імені І.В. Мічуріна.

Бахарев

13 квітня 1938 року.“

22 квітня 1938 року лист надійшов до Києва. На вхідному штемпелі можна розібрати тільки дату. Ніяких резолюцій на листі немає. Однак він потрапив в слідчу справу, але без будь-яких наслідків.

Разом з листом до Хрущова в слідчій справі є копії документів, скопійовані Бахаревим і з його підписом відправлені разом з листом як додатки, хоча про це в листі не вказано. Це такі документи:

Лист до Макаренка від Українського комітету по підготовці до Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1938 року. Дати немає – кінець 1937, або початок 1938 року.

Постанова Президії Київського Обласного Виконавчого Комітету від 13 квітня 1937 року „Про умови роботи садового-мічурінця гр. Макаренка П.В. в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки, Маньківського району.“

Лист від Народного Комісаріату Фінансів Управління Держтрудошадкас та Держкредиту УРСР від 25 вересня 1937 року.

Нарис Бахарева „Діла і мрії мічурінця Макаренка“ який був надрукований в газеті „Соціалістичне землеробство“ від 18 листопада 1936 року.

Довідка про ув'язненого.

В липні 1938 року була видана довідка атестаційно-правовим відділенням обліково-розподільчого відділу Управління БАМЛАГу НКВС долучена до слідчої справи. Хто і для чого її замовляв – в слідчій справі про це відомостей немає. Очевидно це пов'язано з листом до Сталіна.

Довідка

Про ув'язненого БАМЛАГу НКВС Макаренка Прокопа Васильовича

1. прізвище, ім'я, по батькові, рік народження	Макаренко Прокіп Васильович 1899 р.
2 Ким, коли, по якій ст. КК, на який термін засуджений	Трійкою НКВС по Київській обл. 14-ХІ/37 КР(контрреволюція) 10 р.
3. Початок терміну	28 – ІХ. 37 р.
4. Кінець терміну з врахуванням заліку робочих днів станом на „_“ _____ 193_ р.	28 – ІХ. 47 р.
5. Скільки часу утримується ув'язнений в БАМЛАГу НКВС	31 – І . 38 р.
6. Спеціальність	-
7. На якій роботі використовується в таборі	На загальних роботах
8. Відгук про якість роботи	В таборах залізничного будівництва з 31 – І 38 р. Працює на загальних роботах не задовільно. Норму виконує на 72 % (далі не розбірливо)
9. Чи дисциплінований, як дотримується правил внутрішнього розпорядку	Так
10. Чи малися покарання і за які проступки	Ні
11. Які пільги отримував під час перебування в таборі	Немає
12. Скільки зараховано робочих днів	Немає
13. Характеристика за матеріалами ІІІ відділу та інші моменти, що характеризують ув'язненого	-

(число не поставлене) Липень 1938 р.

М. Свободний, ДВК (*Далеко Східний Край*)

(Зам Нач. Управління БАМЛАГу НКВС – закреслено)

За пом. Нач. залізничного будівництва. Управління гулага НКВС на ДВ (*Далекий Схід*)
(підпис) Барабанов (*закреслено прізвище Кузнецов*)

Секретар ГАК (мабуть державна атестаційна комісія) (підпис) Мель...? (прізвище не розбірливе, закреслено прізвище Вокш?).“

З початком і кінцем терміну ув'язнення в Довідці помилка – правильно буде не 28 вересня, а 26 вересня.

В довідці про ув'язненого Макаренка П.В. виданій атестаційно-правовим відділенням обліково-розподільчого відділу Управління БАМЛАГу НКВС в графах 4 і 12 є поняття „залік робочих днів“.

Що це таке?

У січні 1931 р Ягодою було затверджено Тимчасове положення про залік робочих днів ув'язненим, що містяться в ВТТ. Робилося це для підвищення продуктивності праці – для заохочення ув'язнених до виконання планів. Правила нарахування робочих днів були різні як в різних таборах, так і для різних категорій (груп) ув'язнених. Тобто, якщо ув'язненому при виконанні певних умов (перевиконання плану, дотримання дисципліни) зараховувалися „робочі дні“, то робився перерахунок і на відповідну кількість днів скорочувався термін ув'язнення.

Зокрема, засудженим за контрреволюційну діяльність нарахування заліків допускалося в окремих випадках, за спеціальною нормою, не раніше як через рік після винесення вироку і тільки з дозволу ГУЛАГу. Саме за контрреволюційну діяльність і був засуджений Прокіп Васильович.

З другої половини 1938 року ще більш жорсткими стають умови утримання ув'язнених у таборах.

Вносяться суттєві зміни в умови нарахування заліків робочих днів які зменшували строк відбутого покарання. Був скасований випробувальний термін, і заліки стали нараховуватися з моменту прибуття в табір. Замість поділу на групи за соціальним станом для нарахування заліків вводився поділ за характером вчиненого злочину. Ув'язненим, віднесеним до першої групи, тобто засудженим за зраду Батьківщини, тероризм, членам контрреволюційних організацій і троцькістів, заліки перестали нараховуватися, а нараховані заліки анулювалися. До другої групи по заліках були віднесені засуджені за бандитизм, розбій, а також за контрреволюційну діяльність, якщо за характером вчиненого злочину вони не підпадали під перелік, який є підставою для віднесення до першої групи. При виконанні норми виробітку за квартал їм нараховувалося 23 дні, а при ударній роботі - 30 днів заліків. До третьої групи належали ті, хто не належав до перших двох. Їм заліки за квартал нараховувалися за підвищеною нормою: при виконанні норми - 30 днів, при ударній роботі - 45 і стахановцям - 72 дні.

З середини 1939 р. керівництво ГУЛАГу прийняло рішення про скасування заліку робочих днів і умовно-дострокового звільнення*. Безпосереднім приводом для цього послужила доповідь начальника таборів залізничного будівництва Н. А. Френкеля Л.П.Берії про неподобства з заліком робочих днів, в результаті яких терміни ув'язненим скорочувалися в півтора-два рази.

*Умовно-дострокове звільнення від покарання, УДЗ — припинення виконання [кримінального покарання](#), пов'язане з досягненням його [мети](#), до відбуття призначеного засудженому строку покарання, з встановленням для особи, що звільнюється, випробувального терміну, протягом якого вона має довести факт свого виправлення. Порухення умов випробувального терміну веде до відновлення виконання призначеного покарання

Однак це рішення призвело до погіршення ситуації в ВТТ з виконанням планів.

Питання було винесене на розгляд Бюро Ради Міністрів і вирішено не на користь господарських інтересів МВС. 20 березня 1948 Сталін підписав постанову Ради Міністрів СРСР "Про припинення застосування пільгового порядку заліків ув'язненим термінів відбуття покарання". Всі колишні постанови, що дозволяли застосовувати практику заліків ув'язненим одного робочого дня за 2 - 3 дні терміну відбуття покарання, вважалися такими, що втратили силу.

На підставі цієї постанови МВС і Генеральний прокурор СРСР видали спільний наказ, де було сказано: „Припинити з 1 квітня 1948 практику застосування заліків робочих днів ув'язненим, що містяться в ВТТ і НТК МВС. Кожен робочий день вважати за один день відбуття терміну покарання, незалежно від розмірів виробітку виробничих норм.“

Необхідність виконання за будь-яку ціну державного плану, який дамокловим мечем висів над головою кожного керівника, змушувала МВС шукати обхідні шляхи вирішення проблеми. 21 червня 1948 „з метою підвищення продуктивності праці ув'язнених та забезпечення виконання виробничих планів Дальбуду МВС“ вводилася в дію інструкція про залік робочих днів ув'язненим, що перебували в північно-східних таборих, в тому числі і в Особлагу № 5 (Береговому). Інструкція, що з'явилася в результаті спільного наказу МВС та Генерального прокурора на підставі постанови Ради Міністрів СРСР від 22 травня, давала право на заліки всім працюючим ув'язненим, в тому числі і засудженим на каторжні роботи. При цьому в розрахунок не приймалися ні термін покарання, ні стаття засудження, ні час перебування в таборі. Заліки застосовувалися за умови досягнення відповідних виробничих показників і дотримання табірної режиму.

Заліки (Дальбуд МВС) встановлювалися в таких пропорціях: при виконанні місячної норми виробітку на 100-110% день роботи зараховувався за 1,5 дня строку; від 111 до 120% - за 1,75 дня; від 121 до 135% - за 2 дні; від 136 до 150% - за 2,5 дня; від 151% і вище - за 3 дні.

17 листопада 1938 року виходить постанова РНК СРСР та ЦК ВКП(б) „Про арешти, прокурорський нагляд та ведення слідства“ підписана Молотовим і Сталіним.

В постанові вказується на помилки в роботі НКВС і Прокуратури під час репресій 1937-1938 років. В ній зокрема сказано:

„З метою рішучого усунення викладених недоліків і належної організації слідчої справи органів НКВС і Прокуратури – РНК СРСР і ЦК ВКП(б) постановляють:

1. Заборонити органам НКВС і Прокуратури виконання будь-яких масових операцій з арештів і виселенню.

2. Ліквідувати судові трійки.

3. Арешти проводити відповідно до законодавства. Встановити, що за кожний неправильний арешт поряд з працівниками НКВС відповідає і прокурор, який дав санкцію на арешт.

4. Зобов'язати органи НКВС про проведенні слідства в повній мірі дотримуватися всіх вимог кримінально-процесуальних кодексів.

5. Зобов'язати органи Прокуратури в повній мірі дотримуватися вимог кримінально-процесуальних кодексів із здійснення прокурорського нагляду за слідством, яке проводить органи НКВС.“

25 листопада 1938 року наркомом внутрішніх справ призначено Л. Берію, який змінив Єжова. Берія майже наполовину оновив апарат НКВС, змінивши соратників Єжова особисто собі зобов'язаними людьми. Почалася так звана „берієвська відлига“. Берія провів звільнення з таборів частини „необґрунтовано засуджених“. У 1939 р. з таборів звільнено 223,6 тисяч осіб, з колоній — 103,8 тисяч осіб. Одночасно було арештовано до 200 тисяч осіб, не враховуючи депортованих із західних областей Білорусі і України.

26 листопада 1938 року виходить наказ наркома НКВС СРСР Л. Берії № 00762 „Про порядок здійснення постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 року“, який продублював постанову. Ці два документи відіграли вирішальну роль у припиненні масових репресивних операцій у країні.

28 грудня 1938 року виходить Директива № 2709 НКВС і Прокуратури СРСР „Про перегляд рішення трійок відповідно до заяв і скарг потерпілих.“ В ній сказано:

„Всім наркомам внутрішніх справ союзних і автономних республік, начальникам УНКВС (областей) і начальникам відповідних областей РК міліції.

Прокурорам союзних і автономних республік, країв (областей), таборів, залізниць і водного транспорту, військових округів.

1. У всіх випадках надходження заяв і скарг на рішення трійок, які діяли при союзних, автономних НКВС і обласних (крайових) управліннях НКВС і управліннях робітничо-селянської міліції, начальники відповідних управлінь НКВС чи робітничо-селянської міліції зобов'язані розглянути ці скарги і заяви і вирішити, чи підлягає перегляду рішення відповідно цим заявам і скаргам.

2. В випадку визнання неправильності винесеного рішення і необхідності його відміни начальники відповідних союзних, автономних НКВС і обласних (крайових) УНКВС чи управлінь робітничо-селянської міліції приймають рішення про відміну рішення і про припинення справи.

3. Постанова про відміну прийнятого раніше рішення повідомляється в 1 спецвідділ НКВС СРСР і заявнику.

Народний комісар внутрішніх справ Союзу РСР Л.Берія.

Прокурор СРСР А.Вишинський.“

4 лютого 1939 року було видано Наказ НКВС СРСР № 00116 „Про порядок розгляду скарг засуджених бувшими трійками НКВС (УНКВС)“, в розвиток директиви № 2709 від 29 лютого 1938 року. Наказ встановлював порядок розгляду скарг засуджених бувшими трійками НКВС, УНКВС і УРСМ (управління робітничо-селянської міліції), повідомлення заявникам про рішення на їхні скарги і звільнення засуджених з таборів і заслання згідно відміненим рішенням. Скарги і заяви повинні були бути розглянуті не пізніше ніж в двохдекадний термін з дня їх отримання. Розгляд заяви обов'язково повинен був супроводжуватися детальним ознайомленням з архівною справою засудженого і проведенням при необхідності додаткових слідчих дій. Після отримання відповідним чином оформлених і затверджених постанов про відміну рішень бувших трійок НКВС і УНКВС, Перший спецвідділ НКВС повинен був дати завдання відповідним таборам про звільнення засуджених, а також проконтролювати своєчасне їх виконання.

В випадку звернення звільнених в органи НКВС з проханням про розшук членів їхніх сімей, зокрема дітей, повинні були видаватись відповідні довідки про їхнє місце знаходження. Наказ також встановлював порядок оформлення відмови в проханні про перегляд рішення і повідомлення про це заявникам, а також визначав підстави для розгляду повторних заяв засуджених.

Лист Прокопа до Сталіна.

Дізнавшись про видання Директиви № 2709 НКВС і Прокуратури СРСР „Про перегляд рішення трійок відповідно до заяв і скарг потерпілих“ від 28 грудня 1938 року, а також Наказу НКВС СРСР № 00116 „Про порядок розгляду скарг засуджених бувшими трійками НКВС (УНКВС)“ від 4 лютого 1939 року, Прокіп Васильович 10 березня 1939 року пише листа Сталіну. Ось його текст:

„Йосипу Віссаріоновичу Сталіну.

Віл колгоспника Макаренка Прокопа Васильовича

С. Дзенгелівка, колгосп ім. Сталіна, Маньківського р-ну, Київської області.

Великий і мудрий вождь і учитель Йосип Віссаріонович. Хочу, щоб Ви почули мій голос, маленької людини і дали вказівку, як бути і що робити. Коли вороги народу і наклепники перестраховщики знущуються над чесними стахановцями, безпартійними більшовиками, ентузіастами трудівниками великої Радянської батьківщини і кидають їх в табір ворогів народу, поставивши на них тавро ганьби рівне смерті, тавро контрреволюціонера.

Револуція 1917 року захопила мене в моєму рідному селі. В той час я працював рахівником-практикантом в ощадно-позичковому товаристві. Я, як малограмотний в той час селянин мало розумівся в революційному русі, але з загальним підйомом всього революційного руху я також радів поваленню самодержавства. Молодий, енергійний селянський хлопець, я став приймати участь в драматичному гуртку, який організований учительськими силами в нашому селі і малу-помалу став розбиратися в чому суть революції і що вона дає.

В 1920 році мене призвали до Червоної Армії, де я пробув 2 роки. В 1922 році після демобілізації звільнений. В Червоній армії я політично підкувався і отримав революційну зарядку в більшовицькому дусі.

Повернувшись з лав Червоної армії дав собі слово стати активним учасником побудови соціалістичного суспільства. Робота моя полягала в активній участі в різних кооперативних

організаціях, які були в нашому селі. З 1922 року я працював на виборних роботах різних організаціях, а також рахівником. Я, як любитель садівництва організував при сільськогосподарському кредитному товаристві плодородсадник плодкових дерев.

В 1927 році мене вибрали в члени сільради, де я став ще активніше працювати і працював весь час головою різних секцій. Під час мого перебування в сільраді з 1927 по 1935 рік приходилось переживати дуже багато труднощів. Мені, як члену сільради, приходилося проводити всі заходи Радянської влади, а саме: розкуркулення, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неграмотності та інші заходи Радянської влади. Я працював натхненно і віддано справі партії і Радянської влади. Як голова секції по благоустрою, я проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парка культури і відпочинку, радіофікації села і організації духового оркестру. Все це виконано. Організований парк площею 5 га, організований духовий оркестр з 15 душ і радіофіковане село – 300 радіоточок.

Вступивши до колгоспу в 1929 році я поставив собі задачу принести користь колгоспу. Колгосп отримавши маленький плодородсадник від садового товариства, який був мною організований ще в сільськогосподарському кредитному товаристві, і я як садовод-практик поставив собі задачу зробити колгосп першим не тільки в районі, але й в області. Взавши на себе це зобов'язання, я у новоствореному колгоспі став організатором садівництва, технічної переробки і бджільництва.

Мені малограмотному і до того не маючи спеціальної освіти прийшлося на повну силу працювати, вчитися і навчати колгоспників з тим, щоб справитись з поставленою мною самим не легкою задачею. Весь час приходилось терпіти багато труднощів, образ, неприємностей і глузувань з боку ворожих елементів, які всіма способами старались зірвати заходи влади. Все це мене не зупинило.

Я, як організатор і керівник садів і технічної переробки з 1929 по 1937 роки добився наступних показників:

В колгоспі організовано і посаджено 160 га молодих чудових садів, 50 га розсадника, 300 шт. рамочних вуликів, технічна переробка садів і городництва – доведено до 60 000 літрів високосортних плодкових вин і до 10 тон сухофруктів з продукції молодих садів колгоспу. Садівництво і технічна переробка в своєму молодому стані дає колгоспу 300 000 карбованців, що складає основні кошти для оплати трудодня колгоспникам. В майбутньому колгосп дасть робітничому класу сотні тон високоякісної садової продукції, а колгосп стане мільйонером.

Я був організатором ще й дослідного квітникарства при колгоспі. Завів до 30 Мічурінських сортів різних дерев, персики, виноградники, які дають колгоспу по 60 центнерів з гектара.

Методом Мічуріна стали працювати гуртки над виведенням нових сортів плодкових дерев і виноградників. Організував 150 парникових рам, теплицю. Піднято на належну висоту городництво. Не легка робота випала на мою долю. Зі всім я справився і одночасно готував кадри, як в колгоспі, так і в районі читав лекції по садівництву. З поставленою задачею я справився повністю і на... *(на жаль далі ціла сторінка пропущена – не сфотографована)*.

.... керівництвом ЦК КПБ(у) в травні місяці остаточно вирішено це питання. При читанні газети бувший голова колгоспу Нишпора і член колгоспу Сидорчук заявили, що це ще не вирішено, ми тобі ЦК і вирішимо питання по своєму. Нишпору я і на президії Облвиконкому сильно критикував за погану роботу в колгоспі, він ще більше озлобився, повів травлю серед колгоспників. Озлоблені займались наклепницькими доносами ще за часів існування політвідділів при МТС. матеріали доповнили вороги і прихильники Нишпори, які й домоглися того, що мене 26 вересня районний відділ НКВС Маньківського району заарештував, а 2 жовтня направив в Уманську тюрму. 26 жовтня слідчий Уманського НКВС Данілов визвав мене і на протязі двох діб допитував про контрреволюційну роботу, про причетність мене до УКП, організації повстання проти німців... Ні в чому своєї вини я не визнав, оскільки не відчував себе винним. Тоді він запитав, чи агітував я проти Радянської

влади. Я вказав на досягнення в своїй роботі, як активіста ... робітника, слідчий озлобившись вигнав мене з кабінету і відправив в тюрму.

24 листопада 1937 року визвав повторно і заявив, що у нас вже достатньо матеріалів, щоб розстріляти тебе. Я пояснив слідчому про наклепників, навіть вказав прізвища Бас Т., Тарган, Семченко та інших, група яких весь час поза очі агітували проти колгоспу і на цьому ґрунті мали зі мною особисті рахунки за викриття і переслідування їх. При допиті виявилось, що вказані мною прізвища дійсно давали не правдиві свідчення на мене. Ці люди за весь час перебування в колгоспі нічого хорошого окрім розкольніцької роботи в колгоспі не проводили.

Треба думати, що ці особи знайшли пособників і в сільраді, яка з підписом голови сільради Скотніцького видала характеристику органам НКВС, яка зовсім суперечить раніше виданим ним же характеристикам про мого батька, а також про мене і мою роботу (документи про це зберігаються при справі Маньківського районного виконавчого комітету за 1935 рік при моїй заяві). Чим завели в оману слідчі органи.

На цьому все закінчилось. Мене 7 грудня 1937 року відправлено на етап і через 2 місяці привезено в ДВК (*Далеко Східний Край*) БАМЛАГ НКВС, 21 відділення, 44 колона. І тільки 3 березня 1938 року мені стало відомо, що я ув'язнений на 10 років. Втративши здоров'я на громадських роботах і після цього отримати 10 років ув'язнення – це дорівнює смерті. Вірячи в радянську справедливість, я тримаюсь з усіх сил і переносю труднощі, в сподіванні на те, що моя справа буде розслідувана і я повернусь до своєї улюбленої справи і буду ще з більшим натхненням працювати на користь соціалістичної Батьківщини, і буду мати можливість показати свої досягнення на союзній сільськогосподарській виставці.

При цьому додаю, що мій батько середняк розкуркуленню не підлягав і не розкуркулювався, виборчих прав не позбавлявся.

Я народився 1899 року, закінчив 2-х класне училище в 1915 році, під судом і слідством не перебував, в білих арміях і бандах не був. Ні в яких партіях не перебував.

Покірно прошу Вас відповісти мені по суті моєї заяви.

10 березня 1937 року. (*помилка Прокопа – не 1937, а 1939 року*) П.Макаренко.
ДВК м. Ворошиловськ, 21 відділення БАМЛАГу НКВС, колона № 44 .

На окремому аркуші рукою Макаренка написано:

Москва

Кремль

Йосипу Віссаріоновичу

Сталіну

Від Макаренка Прокопа Васильовича.

На цьому ж аркуші прямокутна печатка: Взятий на Облік по
Директиві (*не розбірливо*)

Зліва вгорі на цьому аркуші номер (*мабуть вхідний*) 2254 і дата - 20 квітня 1939 року.

Очевидно мова йде про Директиву № 2709 НКВС і Прокуратури СРСР „Про перегляд рішень трійок відповідно до заяв і скарг потерпілих“ від 28 грудня 1938 року.

На першій сторінці листа до Сталіна, зліва вгорі в прямокутному штемпелі така інформація:

Вхідний № 26/20 8-е відділення 1 Спецвідділу НКВС СРСР від ? червня 1939 року.

Далі відбулися такі події.

8 червня 1939 року Перший Спеціальний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ СРСР направив листа Наркомуну внутрішніх справ УРСР. Лист надійшов в Україну 16 червня 1939 року. Зміст його такий: „ Направляємо при цьому заяву ув'язненого Макаренка Прокопа Васильовича, 1 Спецвідділ НКВС СРСР пропонує в двохдекадний термін розглянути вказану заяву у відповідності з директивою НКВС і Прокуратури СРСР від 26 грудня 1938 року за № 2709.

Рішення по справі Макаренка перешліть нам для виконання.

У випадку залишення скарги без наслідків, повідомте про це заявнику по місцю його знаходження.

Додаток: по тексту на 6 листах. (додаток – це лист Сталіну)

Начальник 8 відділення 1 Спецвідділу НКВС СРСР лейтенант держбезпеки Тараканов.

Оперуповноважений Зубашков.

Отже 16 червня 1939 року лист Прокопа Васильовича до Сталіна був долучений до слідчої справи.

9 липня 1939 року 1 Спецвідділ Народного Комісаріату внутрішніх справ УРСР направив листа начальнику УНКВС по Київській області такого змісту: „Направляємо при цьому заяву ув'язненого Макаренка Прокопа Васильовича і архівну справу № 238472 для розгляду в порядку директиви НКВС СРСР № 2709 від 27.12.1938 року, наказу НКВС СРСР № 00116. У випадку відміни рішення Трійки, результати розгляду разом із справою надішліть в 1 Спецвідділ НКВС СРСР, пославшись на їхній № 26/20/17347 і копію нам.

У випадку залишення скарги без наслідків, повідомте про це заявнику по місцю його знаходження, а копію нам.

Додаток: по тексту.

Підписи під цим документом не розшифровані.

19 липня 1939 року Управління НКВС по Київській області направило листа начальнику Маньківського райвідділу НКВС. 21 липня 1939 року лист був отриманий.

Зміст цього листа такий: „При цьому надсилаємо Вам архівно – слідчу справу по звинуваченні Макаренка Прокопа Васильовича, який зараз знаходиться в ув'язненні в ВТТ (Виправно Трудовий Табір).

При справі надсилається також заява на ім'я т. Сталіна, з проханням про перегляд слідчої справи і звільнення з ВТТ.

В поданій заяві вказується, що він засуджений не правильно, обмовлений свідками по його справі.

З цього питання необхідно зробити наступне:

1. Передопитати всіх свідків по справі, конкретизувати їхні показання про антирадянську діяльність Макаренка Прокопа Васильовича.

2. Допитати інших осіб і через них встановити в яких взаємовідносинах був Макаренко з свідками, допитаними раніше по справі.

3. При допиті свідків Бас, Семченко і Тарган необхідно з'ясувати звідки їм відомо, що Макаренко був членом УКП, а також в присутності кого, де і коли Макаренко висловлювався про поразку СРСР і відновлення Української самостійної держави.

4. Необхідно отримати довідку в колгоспі з якого часу Макаренко є членом колгоспу, як він відносився до своїх обов'язків, скільки мав до арешту трудовнів і чи приймав він участь в суспільному житті.

Справа після проведення цього додаткового слідства і виконання повністю наших вказівок з Вашим висновком надайте в Слідчу частину КОУ НКВС не пізніше 22 липня 1939 року. (це є не реально, бо лист надійшов в Маньківку 21 липня 1939 року)

Начальник УНКВС по Київській області капітан держбезпеки Романчук.

Начальник слідчої частини КОУ НКВС старший лейтенант держбезпеки Ламекін.

Лист Станковської до Генерального Прокурора СРСР.

Паралельно з діями, які проводилися як реакція на лист Макаренка до Сталіна, Марія Михайлівна (Станковська) 31 липня 1939 року пише листа до Прокурора СРСР Панкратьєва. Звичайно вона не знала про реакцію на лист до Сталіна. Боротьба за звільнення Макаренка велась всіма можливими шляхами.

Лист написаний в Києві, в 24 Юридичній консультації.

11 серпня 1939 року лист зареєстрований в прокуратурі СРСР.

Зміст цього листа такий:

„Прокурору Союзу Радянських Соціалістичних республік тов. Панкратьєву.

Від дружини засудженого Макаренка

Прокопа Васильовича –

Макаренко Марії Михайлівни

Проживає в селі Дзенгелівка ,

Маньківського району, Київської

області.

Скарга в порядку нагляду.

Мій чоловік Макаренко Прокіп Васильович, колгоспник колгоспу ім. Сталіна с. Дзенгелівки, який мав по 600 трудоднів з 1929 року, в 1937 році 26 вересня був заарештований Маньківським райвідділом НКВС, відправлений в Уманську тюрму і засуджений Київською Трійкою по ст. 54-10 КК на 10 років без суворої ізоляції.

В даний час знаходиться в місті Ворошиловську – Усурійському, 21 відділення АМУРЛАГу НКВС, колона № 44.

Мій чоловік по соціальному стану селянин-середняк (батько його мав 5 десятин землі на 6 душ сім'ї), сім'я весь час користувалась правом голосу, ніколи ніхто з них не піддавався будь яким стягненням чи репресіям.

Мій чоловік закінчив в 1915 році 2-х класну Земську школу і по закінченні весь час працював на суспільно-корисних роботах. З 1915 по 1920 рік служив рахівником в ощадно-позичковому товаристві. З 1920 по 1922 роки включно служив в рядах Червоної армії. З 1922 року, після закінчення служби, працював збирачем страхових внесків в сільраді до 1924 року.

З 1924 року по 1926 рік був рахівником в сільськогосподарській артїлі. З 1926 року по 1929 рік працював в Кредитно-кооперативному товаристві садівником. З моменту організації колгоспу ім. Сталіна, тобто з 1929 року працював в ньому до дня його арешту і засудження.

Батько чоловіка після розділу двору пішов на виробництво, працює в Воронежі майстром-турбіністом. Один з братів – інженер військового заводу, другий – хімік також на військовому заводі.

Мій чоловік залишився працювати в колгоспі садівником-городником, зав. бджільництвом і технологом по переробці садової і городньої продукції, поставивши перед собою завдання вивести в передовий свій колгосп.

Будучи малограмотним, без спеціальної освіти, зустрічався з труднощами, приходилось терпіти багато неприємностей і глузувань з боку ворожих елементів, які всілякими способами старались зірвати заходи держави. Все це його не зупиняло. Для того, щоб добитися свого, вчити колгоспників і готувати кадри, треба було вчитися самому. І ось молодий і енергійний Мічурінець Макаренко закінчивши десятирічку, вчить колгоспників.

З 1927 року по 1937 рік добився таких показників:

В колгоспі посаджено 160 га молодих садів, 50 га плодородсадника, 300 штук рамочних вуликів. Техпереробка садів і городів доведена до 60 000 літрів високосортних плодкових вин, і до 10 тон сухофруктів. Садівництво і техпереробка в молодому ще стані давала колгоспу 300 000 карбованців доходів, що складало головні кошти для оплати трудоднів. В майбутньому колгосп повинен дати сотні тон високоякісної садової продукції і стати мільонером.

Також чоловік був організатором квітникарства і дослідної справи, при колгоспі завів до 30 мічурінських сортів дерев, персики, виноградники, які вже дають колгоспу до 60

центнерів з гектара. Методом Мічуріна стали працювати гуртки над виведенням нових сортів плодкових і виноградних дерев.

Організовано 150 парникових рам, піднято на належний рівень городництво. Із всіма задачами він справлявся і одночасно готував кадри як в колгоспі, так і в районі, читав лекції з садівництва. На Мінеральній ?? (міжрайонній) (мова про сільськогосподарську виставку, яка проходила в 1936 році.) виставці в місті Умані колгосп посів перше місце в цих галузях, за що висунутий кандидатом на сільськогосподарську виставку. За весь час роботи мій чоловік був премійований 15 разів, не тільки по колгоспу, а і по області, як за свою роботу, так і за ударну роботу по розміщенні позики та інших кампаніях.

Він був не тільки спеціаліст своєї справи, але й громадський діяч, брав участь в організації колгоспу, розкуркуленні, розповсюдженні позики та інших політичних кампаніях. Завжди обирався делегатом районного з'їзду Рад, починаючи з першого з'їзду і по 10-й включно. Був обраний членом сільської ради, працював не покладаючи рук мічурінськими методами і прививав їх колгоспникам, брав активну участь в громадському житті колгоспу, про що свідчать документи і характеристики, що до даються.

Очевидно, ворожі елементи села, не навидячи його за активність, за те, що він своїм прикладом захоплював і інших колгоспників, працюючи на благо нашої батьківщини, від глузування і знущання перейшли до активної діяльності і досягли своєї мети, обмовивши його.

Про його роботу свідчить стаття, розміщена в газеті „Соцземлеробство“ від 18 листопада 1936 року, написана Андрієм Бахаревим, членом партії, секретарем Мічуріна, який був в нашому колгоспі і бачив особисто роботу Макаренка, і його лист секретарю ЦК КП(б)У тов. Хрущову, характеризуючи його як людину, приналежну до передових людей, борців колгоспного устрою, який веде широку громадську роботу (додаю копію його листа), як вірного сина своєї батьківщини.

По суті не Макаренко повинен бути арештований, а наклепники, які його обмовили.

Додаю при цьому копію заяви, поданої Макаренко на ім'я тов. Сталіна.

Прошу про перегляд його справи в порядку нагляду, оскільки вважаю його засудження не справедливим. Прошу звільнити його з під варті і повернути його в колгоспну сім'ю для подальшої плідної роботи.

Про результати моєї жалоби прошу повідомити моєму захиснику на адресу:

М. Київ, Хрещатик № 47, 24 Юридична Консультація, захиснику Рибальченко.

За дорученням дружини засудженого

Член Колегії Захисників Рибальченко.

31 липня 1939 року.

М. Київ“.

Ніяких резолюцій на листі немає, але він долучений до слідчої справи. Разом з листом до Прокурора були направлені Марією Михайлівною копії таких документів:

Лист Бахарєва до Хрущова від 13 квітня 1938 року. Раніше до справи вже долучено було оригінал цього листа.

В листі Марії Михайлівни до Прокурора вказано що додається копія заяви Макаренка до Сталіна. Однак цієї копії в справі немає. А є оригінал листа Макаренка до Сталіна від 10 березня 1939 року.

Довідка-характеристика Дзенгелівської Сільсько-Господарської Артїлі ім. „Сталіна“ Маньківського району на Уманщині від 20 червня 1935 року.

Витяг з протоколу № 189 Засідання Президії Маньківського Райвиконкому від 27 березня 1937 року „Про преміювання експонатів на міжрайонні виставці.“

Лист до Макаренка від Українського комітету по підготовці до Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1938 року. Дати немає – кінець 1937, або початок 1938 року. Копію цього ж листа надіслав і Бахарєв.

Посвідчення Дзенгелівської Продукт. Коопер. Артїлі „Зірка“ від 4 вересня 1937 року.

Довідка Уманської Насінневої бази Держсортфонду від 26 червня 1935 року. „Видана ця Макаренку Прокопу Васильєвичу в тім, що він дійсно приймав активну участь в справі насінньовиробництва Держсортфонда в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки.“

Довідка Дзенгелівської сільської ради Маньківського району Уманської округи на Київщині від 23 червня 1930 року.

Довідка Дзенгелівської сільської ради від 21 червня 1935 р.

Лист від Народного Комісаріату Фінансів Управління Держтрудошадкас та Держкредиту УРСР від 25 вересня 1937 року. Копію цього листа також надіслав Бахарєв.

Довідка-характеристика Дзенгелівської Сільсько-Господарської Артїлі ім. „Сталїна“ Маньківського району на Уманщині від 20 червня 1935 року.

Довідка Дзенгелівської сільської ради Маньківського району Уманської округи на Київщині від 23 червня.1930 року.

Додаткове слідство – протоколи допитів свідків.

Почалося додаткове слідство.

Було допитано 9 свідків.

21 серпня 1939 року був допитаний

Тарган Олександр Іванович – 1901 року народження.

Допит проводив : нач. Маньківського РВ НКВС мл. лейтенант держбезпеки Маландій.

22 серпня 1939 року були допитані:

Семченко Євсей Іванович - 1901 року народження.

Допит проводив : нач. Маньківського РВ НКВС мл. лейтенант держбезпеки Маландій.

Дудник Лаврентій Афанасійович – 1891 року народження.

Допит проводив: Оперуповноважений (*не зрозумілі літери можливо УГБ*) Маньківського РВ НКВС Паламарчук.

Бас Порфирій Єлисейович - 1898 року народження.

Допит проводив: Оперуповноважений Маньківського РВ НКВС Паламарчук.

Бас Трохим Афанасійович - 1890 року народження.

Допит проводив: Оперуповноважений Маньківського РВ НКВС Паламарчук.

23 серпня 1939 року був допитаний:

Сидорчук Лаврентій Андрійович - 1901 року народження.

Допит проводив : нач. Маньківського РВ НКВС мл. лейтенант держбезпеки Маландій.

25 серпня 1939 року були допитані:

Переполка Марія Софронівна – 1906 року народження.

Допит проводив : нач. Маньківського РВ НКВС мл. лейтенант держбезпеки Маландій.

Бас Олександра Іванівна – 1902 року народження.

Допит проводив: Оперуповноважений Маньківського РВ НКВС Паламарчук.

Гончарук Анна Тимофіївна 1898 року народження.

Допит проводив: Оперуповноважений Маньківського РВ НКВС Паламарчук.

З них:

Тарган Олександр Іванович – 1901 року народження,

Семченко Євсей Іванович – 1901 року народження,

Бас Трохим Панасович (Афанасійович) – 1890 року народження,

Переполка Марія Софронівна – 1906 року народження

були допитані як свідки в 1937 році.

Всі розписувались, що попереджені за відповідальність відповідно статті 89 КК УРСР.

З протоколу допиту Таргана О.І. - 1901 року народження. Допитаний 21 серпня 1939 року.

„Питання: Скажіть свідок чи знаєте Ви Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви були з ним взаємовідносинах?

Відповідь: Макаренка Прокопа Васильовича я знаю добре бо він є односельчанином і ми разом росли і вчилися разом в школі. Взаємовідносини в нас були не погані до 1937 року, тобто до моменту зняття Нишпори з голови колгоспу, в цей час у нас були серйозні розмови з питань не правильних дій Нишпори, оскільки в цей час я був головою Ревізійної комісії і Макаренко за це на мене казав, що я не вірно діяв як голова Ревізійної комісії.

Питання: Скажіть свідок Тарган, що Вам відомо про Макаренка П.В. як про антирадянську людину в минулому і до його арешту?

Відповідь: Мені відомо, що Макаренко П.В. в 1919 – 20 роках був активним учасником „Просвіти“ і керував, вірніше був головою просвітянського клубу і виступав разом з заможною верхівкою села за самостійну Україну. Ці виступи були на зборах публічно. Після 1922 року і до 1926 року його діяльність мені була не відома тому що я був в рядах Червоної армії - працював на цукровому заводі в Верхнячці. З 1926 року і по 1930 рік я був в Дзенгелівці і займався сільським господарством.

Макаренко теж займався сільським господарством і був учасником орендованого млина, працював там рахівником і був пайщиком, тобто господарем в числі десяти чи дванадцяти компаньйонів. Всі вони зараз в селі не живуть, часину їх розкуркулили, а частина самостійно виїхала з села.

Питання: Скажіть, в якому році Макаренко вступив в колгосп і як він відносився до колгоспного господарства?

Відповідь: В колгосп Макаренко вступив в період масової колективізації в 1930 році. З моменту вступу в колгосп Макаренко керував садівництвом і городництвом, в його підпорядкуванні було 10 садівників, а він був старшим садівником. Роботу поставив добре і розвинув садівництво, вірніше згуртував його в одну потужну одиницю. Цією роботою він керував до арешту.

Питання: На допиті від 30 жовтня 1937 року Ви показали, що Макаренко був членом УКП. Звідки Вам про це відомо?

Відповідь: Про це я дізнався від члена УКП Макаренка Карпа Вікторовича, який помер в 1938 році весною, а сам особисто я не знав.

Питання: Від 30 жовтня 1937 року в своїх показаннях викриваєте Макаренка в проведенні антирадянських дій і висловлювань стосовно розстрілу ворогів народу Якіра, Тухачевського та інших, який заявив, що „ці люди хотіли нам українцям добро зробити, відділити нас від Москви і т.д.“. Чи підтверджуєте свої показання?

Відповідь: Ні, я цих показань в такій редакції, яка записана 30 жовтня 1937 року не підтверджую бо я і тоді не підписав, бо розмова була з Макаренком не така.

Це було в 1937 році в кінці червня зустрівся я з Макаренком біля колгоспного ставка, де я проводив роботу по влаштуванні греблі. Підійшовши до мене Макаренко заявив, що чув по радію повідомлення про розстріл Якіра, Тухачевського та інших. Я йому відповів, що завтра прочитаю в газеті. Він відповів „такі люди і з ними не пощитались“. Я відповів, що Радянська влада знає що з ними робить. А Макаренко відповів :- „хлопці знають за що помирають“. Більше ми ні про що не говорили, він пішов на свою роботу.“

З протоколу допиту Семченка Є.І. - 1901 року народження. Допитаний 22 серпня 1939 року.

„Питання: Скажіть свідок Ви знаєте Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви були з ним взаємовідносинах?

Відповідь: Макаренка П.В. я добре знаю як односельчанина, особистих рахунків з ним не мав і в суперечці не був.

Питання: На допиті від 29 жовтня 1937 року Ви показали, що Макаренко П.В. є членом УКП і активно виступав проти Радянської влади і Червоної армії в період з 1918 по 1921 роки. Скажіть звідки Вам про це відомо і хто це може підтвердити?

Відповідь: Про те, що він є членом УКП в 1918 – 1921 роках особисто мені не відомо бо я не є укапістом. Однак я особисто знаю про його тісний зв'язок і спільну роботу Макаренка П.В. з його двоюрідним братом Макаренком Федором Григоровичем, який в період 1918 – 20 років очолював організацію укапістів в с. Дзенгелівці. Разом ці Макаренки були організатори „Просвіти“ в с. Дзенгелівці і ходили в синіх жупанах і сірих шапках в період петлюрівщини.

Про те, що вони Макаренки Федір і Прокіп є укапістами мені стало відомо після арешту Макаренка Федора, бо про це писали в газеті за Макаренка Федора – як укапіста.

По майновому стану вони обидва сини куркулів. В період НЕПу Макаренко П.В. був господарем великого млина разом з іншими куркулями. Це можуть підтвердити крім Таргана О.І. і Баса Т.П. – Сидорчук Лаврентій Андрійович і Дудник Лаврентій Панасович.

Питання: Вкажіть точно, коли Макаренко Прокіп Васильович в присутності кого висловлювався про відділення України від Росії і про те, що Росія грабує Україну, так як про це Ви говорили в своїх показаннях від 29 жовтня 1937 року?

Відповідь: Це було в 1937 році приблизно в липні місяці, в цей час я був головою колгоспу ім. Сталіна с. Дзенгелівка. Макаренко П.В. зайшов до мене в кабінет і почав розмову про нехватку цукру для виноробки, діжок, халатів. Я йому відповів, що якщо нема, то де ж я тобі візьму. Він каже, якби Україна була самостійною, то тоді б все було і всього вистачало. Ця розмова була один-на-один, але я про це тоді ж заявив уповноваженому розшуку т. Шоломіцькому.

Макаренко П.В. людина дуже хитра і своєю роботою, як старшого садівника приховував свої справжні націоналістичні переконання. Він ні з чим в колгоспі не рахувався і тільки вимагав все і використовував в садовій бригаді, цим він показував себе не поганим господарем в колгоспній системі.“

З протоколу допиту Дудника Лаврентія Афанасійовича - 1891 року народження. Допитаний 22 серпня 1939 року.

Уродженець і житель села Дзенгелівки, громадянин СРСР, походить з селян бідняків, колгоспник з 1924 року, працює на різних роботах, малограмотний, безпартійний, не судимий. Жонатий, служив в царській армії з 1915 по 1918 роки. В бандах не був.

„Питання: Чи знаєте Ви свідок громадянина Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви з ним були взаємовідносинах?

Відповідь: Громадянина Макаренка Прокопа Васильовича я знаю як односельчанина, взаємовідносини у мене з ним були нормальні.

Питання: Скажіть сідок, в яких взаємовідносинах був Макаренко Прокіп Васильович з громадянином Басом Трохимом Афанасійовичем?

Відповідь: Макаренко П.В. з громадянином Басом Т.А. живучи був в хороших взаємовідносинах, суперечок в них не було.

Питання: В яких взаємовідносинах був Макаренко П.В. з громадянкою Переполкою Марією Софронівною?

Відповідь: Про взаємовідносини Макаренка П.В. з громадянкою Переполкою М.С. мені нічого не відомо.

Питання: Чи Вам відомо свідок соціальне походження і соціальний стан Макаренка Прокопа Васильовича?

Відповідь: Макаренко Прокіп Васильович виходець з селян куркулів, сам також селянин куркуль. До організації колгоспів Макаренко був учасником-власником парового млина в с. Дзенгелівці. Розкуркуленню не підлягав. Макаренко дуже хитрий, він зумів від розкуркулення викрутитись і при організації колгоспів пішов працювати в колгосп. В колгоспі він працював садівником, до колгоспників ставився грубо.

Питання: Розкажіть свідок, що Вам відомо про службу Макаренка в бандах?

Відповідь: Чи був Макаренко в бандах, я точно сказати не можу, я лише знаю, що Макаренко в 1919 – 20 роках був учасником „Просвіти“ в с. Дзенгелівці.

Питання: Розкажіть свідок, що Вам відомо про антирадянські виступи Макаренка Прокопа Васильовича і в чому вони полягали?

Відповідь: Про антирадянські виступи Макаренка мені нічого не відомо, можливо були, але я з Макаренком особисто зустрічався і сказати з цього приводу нічого не можу.“

З протоколу допиту Баса Порфирія Єлисейовича - 1898 року народження. Допитаний 22 серпня 1939 року.

Уродженець і житель села Дзенгелівки, громадянин СРСР, виходець з селян середняків, колгоспник з 1928 року, працює в колгоспі їздовим, не судимий, військовозобов'язаний, жонатий, грамотний, безпартійний. Служив в царській армії в 1916 році, в бандах не був, в повстаннях участі не брав.

„Питання: Чи знаєте Ви громадянина Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви х ним були взаємовідносинах?

Відповідь: Громадянина Макаренка П.В. я знаю добре як односельчанина, він працював в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки садівником, суперечок з ним ніколи не було, особистих рахунків не мав.

Питання: Скажіть свідок, в яких взаємостосунках до арешту був Макаренко Прокіп Васильович з Тарганом Олександром Івановичем?

Відповідь: Сказати про постійні взаємовідносини Макаренка П.В. з Тарганом О.І я ствердити не можу були добрі чи погані. Я знаю, що в 1934 році я ремонтував греблю в с. Дзенгелівці на Ба... ставку, то Макаренко П.В. з Тарганом Олександром Івановичем сперечалися, за що вони сперечалися я

Питання: В яких взаємовідносинах був Макаренко П.В. з Басом Трохимом Афанасійовичем?

Відповідь: Живучи в селі Дзенгелівці, я рази два-три помічав, що Макаренко П.В. сперечався з Басом Т.А. Це було в 1936 – 37 роках. За що вони сперечалися я не знаю. Макаренко вважав себе культурною людиною, Бас, сам матрос, завжди був не згоден з думкою Макаренка, через це у них були суперечки.

Питання: А як жили між собою Макаренко П.В. з громадянином Семченком Євсеем Івановичем?

Відповідь: Про взаємовідносини Макаренка П.В. з Семченком Є.І. мені зовсім нічого не відомо.

Питання: Скажіть, в яких взаємовідносинах Макаренко П.В. був з громадянкою Переполкою Марією Сафронівною?

Відповідь: Про взаємовідносини Макаренка з Переполкою М.С. мені також нічого не відомо.

Питання: Скажіть свідок чи відомо Вам соціальне походження Макаренка Прокопа Васильовича?

Відповідь: Макаренко П.В. виходець з селян середняків, живучи в селі Дзенгелівці, він також був селянином середняком.

Питання: Що Вам свідок відомо про виступи Макаренка П.В. проти Радянської влади?

Відповідь: Про антирадянські виступи Макаренка П.В. мені нічого не відомо.“

З протоколу допиту Баса Трохима Афанасійовича – 1890 року народження. Допитаний 22 серпня 1939 року.

„Питання: Чи знаєте Ви, свідок, громадянина Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви були з ним взаємовідносинах до арешту?

Відповідь: Макаренка Прокопа Васильовича я знаю добре як односельчанина, в спорі з ним ніколи не був, особистих рахунків не мав.

Питання: Чи підтверджуєте Ви дані Вами показання на слідстві від 30 жовтня 1937 року по справі Макаренка П.В.?

Відповідь: дані мною показання на слідстві від 30 жовтня 1937 року по справі Макаренка П.В. я підтверджую цілком і повністю.

Питання: На слідстві при допиті від 30 жовтня 1937 року Ви показали, що Макаренко П.В. був членом УКП і активно виступав проти Радянської влади і Червоної армії. Звідки Вам про це відомо?

Відповідь: Про те, що Макаренко П.В. був членом УКП мені відомо з особистої розмови з ним. В цій розмові в 1921 році Макаренко мені розповів, що він є членом УКП, а також назвав учасників цієї організації – Солоху Афанасія Денисовича і Макаренка Федора Григоровича. Ця розмова була на полі, я був біля свого баштана, а Макаренко їхав велосипедом з міста Умані в село Дзенгелівку додому.

Крім цього, я знаю Макаренка як організатора „Просвіти“ в 1918 -1920 роках. Макаренко П.В. разом зі своїм братом Макаренком Федором Григоровичем в селі Дзенгелівці організували петлюрівців, куркульську частину населення і виступали проти радянської влади, проводячи агітацію антирадянського змісту. В 1920 році, коли Червоноармійці стояли в селі в сільбуді були збори. На цих зборах двоюрідний брат Макаренка П.В., - Макаренко Федір виступив проти Радянської влади, призиваючи населення до захисту петлюрівської влади і називав червоноармійців опричниками. Червоноармійці кинулись щоб його заарештувати, але останньому Макаренко Прокіп відчинив ...“

Кінець протоколу допиту Баса Трохима Афанасійовича сфотографовано не якісно, розібрати не можна.

З протоколу допиту Сидорчука Лаврентія Андрійовича – 1901 року народження. Допитаний 23 серпня 1939 року.

Уродженець і житель с. Дзенгелівки, із селян бідняків, працює рядовим колгоспником. В 1921 році судимий по 80 статті КК УРСР за самовільне відлучення із збірного пункту засуджений на 6 місяців.

„Питання: Скажіть свідок Сидорчук, чи знаєте Ви Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви з ним були взаємовідносинах?

Відповідь: Я громадянина Макаренка П.В. знаю як односельчанина, в сварці з ним ніколи не був. Знаю його ще з 1917 року, коли вже в цей період Макаренко П.В. був на чолі куркульської молоді і в 1918-1919 роках був активним учасником „Просвіти“, вірніше завідував їхнім клубом і бібліотекою.

Питання: Скажіть, Вам відомо про належність Макаренка П.В. до Української контрреволюційної організації „УКП“ і про проведення ворожої роботи по відношенні до Радянської влади?

Відповідь: Мені відомо наступне: в 1918-1919 роках в період петлюрівщини він Макаренко П.В. стояв на чолі „Просвіти“, був тісно зв'язаний зі своїм двоюрідним братом Макаренком Федором Григоровичем, який дійсно був укапістом і писав в пресі про вихід від укапістів. Це було приблизно в 1923 – 1924 роках.

Я пам'ятаю такий момент в 1920 році в с. Дзенгелівці стояв 400 полк Червоної армії. Комісаром полку був Коломонець (ім'я і по батькові не пам'ятаю). Приблизно в травні місяці 1920 року комісар Коломонець скликав збори молоді в клубі села і поставив питання про організацію комсомолу. Клубом тоді завідував Макаренко П.В. На цих зборах був присутній і я. Проти комісара і з своєю пропозицією виступив Макаренко Федір Григорович, який запропонував організувати націоналістичну українську організацію молоді. Комісар зразу ж хотів заарештувати Макаренка Федора, але Макаренко Прокіп Васильович, як це потім з'ясувалось, його випустив через вікно. Сам Макаренко Прокіп Васильович не виступав на цих зборах, але й в комсомол не вступив, так як на цих зборах було організовано організацію комсомолу і обрано 3 члени в місто Умань на з'їзд. В це число трьох був вибраний і я – Сидорчук. На з'їзд я не поїхав тому що заслаб, а інші два – Фурта Сава Фотієвич і Бас Федір Єлисейович були на з'їзді. Обох їх зараз в селі нема. Фурта працює інженером в Донбасі, а Бас в Грузії в Наркомфіні. З моменту організації комсомолу Макаренко Прокіп Васильович перестав завідувати клубом.

Стверджувати точно, що він був членом УКП я не можу, але так в селі ходили чутки, що і Макаренко П.В. є укапістом.

Щодо прямих антирадянських дій мені нічого не відомо, але Макаренко П.В. весь час був тісно пов'язаний з куркулями, він же був господарем великого вальцевого млина, який перейшов в користування колгоспу.

Питання: Скажіть, в яких взаємовідносинах був Макаренко П.В. з Басом Трохимом Афанасійовичем, Тарганом Олександром Івановичем, Семченком Євсеем Івановичем, Переполкою Марією Софронівною?

Відповідь: З цим людьми, як і з багатьма іншими бідняками він був в очі добрий, а поза очі готовий їх знищити. Особистих рахунків у них з ним не було, а з Переполкою Марією вони були в дуже добрих взаємовідносинах, тому що Переполка була Стахановка по обробці цукрових буряків і її правління чимось образило (не видало повністю премії), і він використав момент і разом з нею виступив проти правління колгоспу в своїх шкурних інтересах.“

З протоколу допиту Переполки Марії Софронівни – 1906 року народження. Допитана 25 серпня 1939 року.

„Питання: Скажіть свідок Переполка в яких Ви взаємовідносинах були з Макаренком Прокопом Васильовичем?

Відповідь: Я з Макаренком П.В. була в найкращих взаємовідносинах оскільки він доводиться мені родичем по матері (троюрідним братом), в спорі з ним ніколи не була.

Питання: Що Вам відомо про антирадянську діяльність Макаренка П.В.?

Відповідь: В 1937 році, приблизно в серпні, працювала я на цукрових буряках. Макаренко П.В. під'їхав до мене велосипедом і почав розмову про те, що він був в Києві і по секрету тобі скажу що діло погане, скоро буде війна і на Україну прийде Польща, колгоспів цих не буде, а ти тисячниця-Стахановка по обробці цукрових буряків, і в першу чергу попаде тобі, як Стахановці, краще ти покинь свою ланку і переходь в мою садово-городню бригаду і будемо разом працювати так, щоб нас було не помітно як передовиків.

Питання: Скажіть, хто може підтвердити цю розмову?

Відповідь: Це він говорив особисто зі мною і підтвердити саме цього ніхто не зможе. Однак, Макаренко після розмови зі мною пішов до інших колгоспниць Бас Олександри Іванівни і Гончарук Анни Тимофіївни і також говорив на цю тему.

Питання: На допиті від 30 жовтня 1937 року Ви дали показання аналогічно цим (зачитуються показання) підтверджуєте Ви ці показання?

Відповідь: Так, свої показання від 30 жовтня 1937 року я підтверджую оскільки їхня суть одна й та ж, тільки слідчим записана в іншій редакції.“

З протоколу допиту Бас Олександри Іванівни – 1902 року народження. Допитана 25 серпня 1939 року.

Уродженка і житель села Дзенгелівки, громадянка СРСР, паспорта нема, працює в колгоспі на різних роботах. Походить з селян бідняків, Колгоспниця з 1930 року, одружена, 6 душ сім'ї, малограмотна, безпартійна, репресіям не піддавалась.

„Питання: Чи знаєте Ви свідок громадянина Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви з ним були взаємовідносинах?

Відповідь: Так, я громадянина Макаренка Прокопа Васильовича знаю як односельчанина, він працював в нашому колгоспі садоводом, він мені є далеким родичем (мій дід по матері, а його дід по батькові були рідні брати). Взаємовідносини у нас з ним були нормальні.

Питання: Скажіть, чи був такий випадок, що Макаренко в 1937 році в серпні місяці виїжджав на поле велосипедом де Ви працювали на буряках вів з вами розмову, про що Вам Макаренко говорив?

Відповідь: Так Макаренко П.В. в 1937 році дійсно був на полі біля колгоспниць, які обробляли цукрові буряки. Він з нами вів бесіду. Казав: „всі мене лихим роблять, а я хочу щоб колгоспники мали вихідний день і щоб робота була зроблена“. Давав різні поради нам з

питань обробки цукрових буряків, коли була засуха рекомендував між рядами буряків класти триня. Це ми зробили але результат був поганий, завелись миші і чуть не з'їли всіх буряків.

Питання: Слідство має відомості про те, що Макаренко проводив серед вас на полі розкладницьку роботу, висловлюючись проти Радянської влади, казав, що скоро буде кінець радянській владі, що на Україну прийде Польща. Розкажіть, свідок детально про це.

Відповідь: Я працювала в ланці тисячниць, але ніколи не чула, щоб Макаренко вів серед тисячниць розкладальну роботу. Я також не чула, щоб він говорив, що скоро буде кінець Радянській владі і що на Україну прийде Польща.“

З протоколу допиту Гончарук Анни Тимофіївни 1898 року народження. Допитана 25 серпня 1939 року.

Громадянка СРСР, походить із селян середняків, колгоспниця з 1930 року, малограмотна, не судима, безпартійна, одружена – 3 душі сім'ї.

„Питання: Чи знаєте Ви, свідок, Макаренка Прокопа Васильовича і в яких Ви з ним були взаємовідносинах?

Відповідь: Громадянина Макаренка Прокопа Васильовича я знаю добре як односельчанина, в спорі з ним ніколи не була, особистих рахунків не мала.

Питання: Розкажіть, свідок, що вам відомо про антирадянські висловлювання Макаренка П.В.?

Відповідь: Я в колгоспі ім. Сталіна з 1937 року працюю (тут в протоколі мабуть помилка – треба з 1930 року) в ланці тисячниць цукрового буряка. Макаренко, перебуваючи на свободі, в 1937 році часто виїжджав до колгоспників і насміхався над тисячницями, казав: „що, ви хочете заробити ордена, поїхати до Москви, - робіть, робіть, - отримаєте“.

В цьому ж році Макаренко рекомендував нам на полі між рядами буряків всипати триня, щоб не висихала земля. Ми це зробили, але це нічого не допомогло бо завелись миші і мало не виїли всіх буряків.

Питання: Скажіть, свідок, чи розказував Вам Макаренко , що скоро буде війна і на Україну прийде Польща, толку з колгоспів не буде?

Відповідь: Можливо що це Макаренко і казав, але я не чула, я знаю тільки, що Макаренко ... людина, він завжди любив знущатися, а колгоспників вважав всіх дурнями.“

Крім показань свідків були затребувані характеристики з сільради і колгоспу. Ось їх тексти.

Зліва вгорі штамп

УСРР

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

СІЛЬРАДА

Маньківськ. р-ну, Київськ. обл.

29 серпня 1939 р.

Довідка

Видана на гром. Макаренко Прокопа Васильовича про те, що він є уродженець с. Дзенгелівки Маньківського р-ну Київської обл. Макаренко П.В. походить з сім'ї селянина по соцстану міцного середняка. Як міцному середняку батькові Макаренко П.В. доводилось тверде завдання по хлібопоставках державі, якого злосно не виконав втікши з села невідомо куди.

Сам Макаренко П.В. був власником-спільником нафтового млина в с. Дзенгелівці. Мав зв'язки з УКП через двоюрідного брата Макаренко Федора Григор, члена УКП. Був організатором і керівником „просвіти“. В 1934 році був обраний членом сільради, але в 1935 році виведений з членів постановою пленуму сільради як класово-чуждий елемент. В 1937 році репресірув. органами НКВД що й стверджується.

Голова с/ради (підпис не розшифрований)

Секретар (підпис не розшифрований)

Підписи скріплені круглою печаткою Дзенгелівської сільської ради.

В листі Управління НКВС по Київській області до начальника Маньківського райвідділу НКВС від 19 липня 1939 року характеристика сільської ради не вимагалась, однак вона була затребувана і долучена до справи. В цій характеристиці майже все не відповідає дійсності.

Зліва вгорі штамп

ДЗЕНГЕЛІВСЬКА

Сільсько-господарська артіль

ім. Сталіна

Маньківськ р-ну на Уманщині

13 вересня 1939 р.

№ 13 – 9

Справка

Характеристика.

Видана Макаренку Прокопу Васильовичу про те що він член нашого колгоспу з 1930 року. До ареста мав 540 трудоднів, одержував на місяць 52 трудодні як спеціаліст. З роботою яка була на нього покладяна як винороба справлявся, а як садовода не справлявся, ішов проти підняття врожайності ц. буряка та зернових культур. В обществені роботі участі не приймав, про що управа колгоспу стверджує.

Голова колгоспу (*підпис не розшифрований*)

Секретар (*підпис не розшифрований*)

Підписи завірені круглою печаткою колгоспу (*тобто сільськогосподарської артілі*).

Звертає увагу дата надання характеристики з колгоспу. Характеристика надана за день до укладення висновку. Очевидно видана раніше характеристика не влаштувала Маньківський РВ НКВС і її при складанні висновку терміново замінили. В цій характеристиці не просто брехня, а над нахабна брехня – „з роботою, як садовода не справлявся“ - це при тому, що садівництво протягом багатьох десятиліть було візитною карткою Дзензелівки. „В обществені роботі участі не приймав“ – а хто збудував парк, організував духовий оркестр, електрифікував і радіофікував село, з приміщення банку зробив театр – пізніше будинок культури?

14 вересня 1939 року Маньківський Районний відділ НКВС робить ВИСНОВОК по слідчій справі Макаренка П.В. після проведення додаткових допитів.

„Відповідно Ваших вказівок по слідчій справі № 10370 по звинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича передопитані свідки: Переполка М.С., Тарган О.І., Семченко Є.І., Бас Т.П., які попередні свої показання по справі Макаренка підтвердили повністю.

Разом з тим допитані громадяни с. Дзенгелівки: Дудник Л.А., Бас П.Є, які показали, що взаємовідносини між засудженим Макаренком П.В. і свідками були нормальні. Два свідки – Переполка Марія, Бас Олександра є родичами підсудного Макаренка.

Допитані додатково як свідки громадяни Сидорчук Л.А., Бас О.І., Гончарук А.Т., які також кажуть про Макаренка як антирадянську особистість.

До справи долучаю довідки сільської ради і колгоспу, які підтверджують, що Макаренко П.В. член колгоспу з 1930 року, до арешта мав 540 трудоднів, в місяць отримував 52 трудодні як спеціаліст. З роботою винороба Макаренко справлявся, а як садівник себе на роботі не виправдав.

Перебуваючи в колгоспі Макаренко виступав проти підняття урожайності цукрових буряків і зернових культур.

В громадському житті Макаренко участі не приймав.

Вважаю, що ставити питання про перегляд справи засудженого Макаренка Прокопа Васильовича не доцільно.

Начальник Маньківського РВ НКВС мол. лейтенант Маландій. “

15 вересня слідча справа разом з висновком повернута начальнику слідчої частини УДБ УНКВС по Київській області старшому лейтенанту держбезпеки в Київ з таким супроводжуваним листом:

„При цьому направляється слідча справа за № 10370 по звинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича, а також свій висновок по цій справі, одночасно повідомляю, що ставити на перегляд справу про Макаренка Прокопа Васильовича не доцільно, оскільки допитом кількох свідків Макаренко викривається як антирадянська особистість.

Начальник Маньківського РВ НКВС мол. лейтенант держбезпеки Маландій.

Оперуповноважений УДБ Паламарчук.“

Висновок мав бути поданий в КОУ НКВС не пізніше 22 липня 1939 року, однак це відбулось тільки 15 вересня 1939 року.

29 вересня 1939 року, розглянувши архівно-слідчу справу № 10370 по звинуваченню Макаренка Прокопа Васильовича по ст. КК УРСР і заяву засудженого Макаренка на ім'я Й.В. Сталіна, а також на підставі висновку Маньківського РВ НКВС, робить висновок УНКВС по Київській області:

„Макаренко Прокоп Васильович, 1899 року народження, уродженець і житель села Дзенгелівки, українець, громадянин СРСР, із селян-середняків, колгоспник, в минулому активний учасник „Просвіти“. З 1924 по 1927 роки Макаренко з групою куркулів села був співвласником парового млина. За проведення серед односельчан антирадянської пропаганди Макаренко заарештований 26 вересня 1937 року і рішенням Особливої Трійки при КОУ НКВС від 14 листопада 1937 року засуджений до 10 років ув'язнення в ВТТ.

В своїй заяві на ім'я Й.В.Сталіна засуджений Макаренко, посилаючись на те, що його начебто обмовили, просить відмінити рішення по його справі.

Проведеним дослідженням по справі Макаренка, повторним допитом осіб, які раніше викривали Макаренка в проведенні антирадянської діяльності, зокрема Таргана О.І., Семченка Є.І., Баса М.Є. (помилка, повторно допитували Баса Т.А.) і Переполки М. встановлено наступне:

Макаренко П.В. в минулому активний учасник „Просвіти“, з 1924 по 1927 рік співвласник парового млина, як переконаний націоналіст при зустрічах з ними заявляв, що при існуванні самостійної України, наче б то все було б. В розмові із стахановкою бурякової плантації розповсюджував провокаційні вигадки, що найближчим часом, наче б то, неминуче захоплення Радянської України Польщею, що стахановцям перепаде в першу чергу... пропонував покинути роботу на плантації, іронічно відгукувався про працюючих по-стахановськи.

В період засудження учасників воєнно-фашистської змови – Тухачевського та інших, висловлював співчуття з цього приводу, заявляючи, що не зважили на те, які вони люди і що вони знали за що помирали.

Нові допитані Дудник, Сидорчук, Бас О. і Гончарук показали, що взаємовідносини Макаренка з вище вказаними свідками були нормальні і в свою чергу характеризують його як націоналіста.

З числа допитаних як свідків, які викривають Макаренка в проведенні антирадянської діяльності, Переполка М. є родичкою Макаренка і ніяких підстав не вірити показам свідків нема.

Враховуючи, що вину Макаренка в висунутому йому звинуваченні по ст. 54-10 КК УРСР доведено, а отже, керуючись директивою НКВС СРСР і Прокуратури СРСР від 26.12. 1938 року № 2709 і наказу НКВС СРСР від 4.2.1939 року № 00116 –

Постановив:

Рішення Особливої Трійки КОУ НКВС від 14.11.1937 року про засудження Макаренка Прокопа Васильовича в ВТТ терміном на 10 років вважати правильним, у звільненні Макаренка П.В. з ВТТ відмовити.

Слідчий слідчої частини УНКВС мол. лейтенант держбезпеки Рабічев.

Погоджено: начальник слідчої частини старший лейтенант держбезпеки Ламекін.

Затверджую: начальник облуправління (ОУ) НКВС капітан держбезпеки Романчук.

3 жовтня 1939 року 1 Спецвідділ НКВС по Київській області направляє листа в 1 Спецвідділ НКВС УРСР в якому повідомляє про направлення справи, заяви і висновок про перегляд справи і залишення рішення Трійки в силі.

В листі вказано, що про відмову у звільненні ув'язненому повідомлено.

7 жовтня 1939 року лист було отримано Спецвідділом НКВС УРСР.

Лист Прокопа до Президії Верховної Ради СРСР.

Чи отримав Прокіп Васильович повідомлення про відмову у звільненні – не відомо, але очевидно отримав, тому що вже 20 жовтня 1939 року він пише листа до Президії Верховної Ради СРСР.

23 листопада 1939 року лист потрапив до Москви, а 16 грудня 1939 року до прокурора Київської області.

Ось його зміст:

„Президії Верховної Ради СРСР

Від ув'язненого Макаренка Прокопа Васильовича,
відповідно постанови Трійки Київського обл. НКВС

в 1937 році засуджений терміном на 10 років,

що зараз знаходиться в АМУРЛАГу НКВС, 21 відділення, колона № 44

м. Ворошилов.

Заява.

Революція 1917 року захопила мене в моєму рідному селі Дзенгелівці, Маньківського р-ну, Київської обл. В той час я працював рахівником в ощадно-позичковому товаристві. Як малограмотний в той час селянин мало розумівся в революційному русі, але з загальним підйомом всього революційного руху я також радів поваленню самодержавства. Працюючи рахівником до 1920 року.

В 1920 році я був призваний до лав Червоної армії, де за 2-х річне перебування отримав революційне загартування в більшовицькому дусі. В 1922 році по демобілізації звільнений з армії. Повернувшись додому, я взяв обов'язок стати активним учасником побудови соціалістичного суспільства. З 1922 по 1929 рік я працював на виборних посадах в кооперативних організаціях, одночасно організував плодовий розсадник при кредитному сільськогосподарському товаристві. В 1927 році мене вибрали членом сільської ради. За час мого перебування в сільській раді з 1927 по травень 1935 року мені прийшлося брати участь у всіх заходах Радянської влади в селі, як от: розкуркулення, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неграмотності та інші заходи Радянської влади. Працюючи на цьому фронті не можна було проводити всі заходи Радянської влади не знищуючи перешкоди з боку куркульських та інших антирадянських елементів, які озвірівши, загрожували мене в анонімках убити, і інші погрози.

Ні труднощі, ні погрози не могли зупинити мій ентузіазм. Я, як голова секції з благоустрою сільської ради, проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофікувати село, організувати духовий оркестр та інше. Взяті зобов'язання виконані.

Організовано парк культури і відпочинку на площі 5 га з гарними квітниками, алеями, павільйонами, спортивним майданчиком та інше.

Споруджено трансляційний радіовузол потужністю 1000 радіоточок, - встановлено 300 радіоточок в будинках колгоспників.

Організований духовий оркестр з 15 душ.

Обладнаний прекрасний театр на 400 місць.

В 1929 році, вступивши в колгосп, я взяв на себе зобов'язання стати активним і корисним членом колгоспу, як садівник-технолог практик добився першості в цій галузі колгоспу не тільки по району, але й по області і навіть у всеукраїнському масштабі. Взавши на себе це зобов'язання в новоорганізованому колгоспі, який складався з 600 дворів я став

організатором садівництва, городництва і технічної переробки плодів і овочів, а також і бджільництва. Мені, малограмотному, що закінчив 2-х класне земське училище в 1915 році, не маючи часу, спеціальної освіти, прийшлося надсилу працювати і вчитися без відриву від виробництва, і вчити колгоспників для того, щоб повністю справитись з поставленою задачею. Весь час приходилось переживати багато труднощів, образ, прикроців і глузування з боку ворожих колгоспному устрою елементів, які всякими способами старались ... ріст колективу. Все це не могло згасити енергії і ентузіазму, яким були проникнуті ентузіасти колгоспники. І я, як організатор і керівник садів, городництва, бджільництва, технічної переробки плодів і овочів ще з більшою силою і енергією старався довести і показати на ділі могутність колгоспного духу не на слові, а на ділі.

І в результаті з 1929 по 26.11.1937 року колгосп добився наступних показників:

1. Організовано і посаджено молодих культурних плодкових садів найкращих сортів з дотриманням всіх агротехнічних правил – 160 га.
2. Організований плодівий розсадник на площі 50 га.
3. Організована пасіка з 300 штук рамкових вуликів.
4. Організоване насіннєве господарство із 150 штук парникових рам.
5. Організована технічна переробка плодів і овочів продуктивністю 60 000 літрів плодоягідних вин, 50 000 літрів сульфатованих плодкових соків, до 10 тон сухих фруктів з продукції колгоспу.

Садівництво і технічна переробка в молодому стані дає колгоспу 300 000 карбованців в рік, що складає основні грошові засоби для виплати трудодня колгоспникам. В майбутньому колгосп дасть державі сотні тон високоякісної садової продукції і сам стане мільонером.

Разом з цим, я читав ... і практику з питань садівництва і технічної переробки плодів і овочів на різних курсах по підготовці кадрів райземвідділом. Організований Мічурінський гурток, який працював по методах Мічуріна. Результат роботи:

1. Колгосп має 30 мічурінських сортів плодів і ягідників.
2. Персики, виноград, яких не було і нема в районах що нас оточують, дають до 60 центнерів врожаю з гектара.
3. Квітникарство на площі 0,5 га.
4. Теплиця 28 квадратних метрів, де ростуть лимони, апельсини, пальми та інші рідкісні рослини.
5. Гурток став працювати над виведенням нових гібридних сортів плодів і ягід по методу І.В. Мічуріна.
6. Заведені дослідні ділянки по плодівництву під керівництвом Мліївської садстанції (Мліївська дослідна станція садівництва), Київського науково-дослідного інституту та інших науково-дослідних установ.

Мені, як організатору всіх цих заходів, вдалося довести і доказати досягнення колгоспу продемонструвавши все на сільськогосподарській виставці в м. Умані в 1936 році, де колгосп посів 1-е місце перевершивши навіть Уманський плодово-ягідний інститут (Уманський науково-дослідний інститут садівництва, зараз – Уманський національний університет садівництва). По Київській області і у Всеукраїнському масштабі колгосп посів одне з перших місць в цим же галузях і висунутий кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

За весь час роботи, я, як громадський працівник і як колгоспник, не мав жодного зауваження в роботі, а був премійований біля 15 разів, з яких Всеукраїнська премія за зразкову організацію садівництва і технічної переробки в колгоспі – 1500 карбованців і диплом Укрвиставкому, також обласна премія 500 карбованців і 100 карбованців за зразкове розповсюдження позики оборони країни. В 1937 році – 2 премії по 150 карбованців Уманської контори держсортфонду за виведення і поставку насіннєвих матеріалів. 4 премії 1 премія Київського наукового плодово-ягідного інституту (Всесоюзний дослідний інститут плодового і ягідного господарства) за зразкову організацію дослідної справи. Багато разів премійований як по лінії сільради, так і по лінії колгоспу.

Працюючи в колгоспі я писав статті в газети і журнали про досягнення в колгоспі, про організацію праці, про нові методи виведення дичок... Одночасно багато журналістів також

писали про ріст нашого колгоспі і його досягнення. Все це зводило з розуму залишки не знищених ворогів колгоспу, які всіма способами старались зірвати всі заходи колгоспного устрою. Вони, з початку моєї роботи в колгоспі і громаді, почали всіма способами підривати мій авторитет і займатися наклепницькими доносами органам НКВС. Своєї мети вони досягли, знайшовши собі спільників в районі, як бувший ... Солоненко (в подальшому виявився троцькістом), за ініціативою якого в 1935 році мене виключили з членів сільської ради під приводом того, що начебто я походжу з класово ворожої сім'ї. Справа про наклеп дійшла до ЦК КП(б)У і була доручена Наркомзему України розслідувати цю справу і матеріали направити в ЦК КП(б)У і Київський Облвиконком.

Президія Київського Облвиконкому на підставі поданих матеріалів запросила мене, голову колгоспу і голову Райвиконкому. 3 квітня 1937 року постановила: Реабілітувати мене, створити відповідні умови для плідної роботи. Крім того, в газеті „Комуніст“ від 31 травня 1937 року ... з'їзді партії України (XIII з'їзд КП(б)У відбувся в Києві 27 травня – 3 червня 1937 року) наводився приклад про неприпустимий перегляд заяв, де вказувалося і про мою справу про те, що НКЗС (Народний комісаріат земельних справ) і Облвиконком нічого не зробили стосовно моєї справи і тільки втручання ЦК КП(б)У остаточно вирішило цю справу. Читаючи газети і бачачи хід справи, наклепники ще більше озлобились і почали ще більше зводити наклеп. Ось одне з висловлювань Нишпори і Сидорчука: „ЦК – це ще не рішення, ми тобі ЦК і вирішимо питання по-своєму“. Це було в червні, а в вересні 26 числа мене заарештувало Маньківське рай НКВС.

2 жовтня 1937 року направило в Уманську тюрму не висунувши ніякого звинувачення.

26 жовтня 1937 року слідчий Уманського НКВС Данилов викликав мене на допит і на протязі 2-х діб, проводячи катування і погрози, питав про належність мене до контрреволюційної організації ... чи був членом УКП? Хто тебе вербував в контрреволюційну організацію?

Я відповів: в контрреволюційній організації я не перебував і не перебуваю. Членом УКП не був, ... мій двоюрідний брат Федір Макаренко... Ніхто мене в контрреволюційну організацію не вербував, я не є контрреволюціонер. В кінці другого дня він запитав: „Чи агітував ти проти Радянської влади?“ Я відповів, що агітував за Радянську владу в наслідок чого був премійований і вказав на досягнення. Слідчий розсердився, облаяв і вигнав з кабінету давши вказівку відправити в тюрму.

24 листопада визвав повторно і заявив, що вже достатньо матеріалів, щоб мене розстріляти. швидко заповнивши протокол показань, я сказав, що всі звинувачувальні матеріали, які Ви маєте на мене вигадані і наклепницькі, їх можуть дати ті, хто має зі мною особисті рахунки на громадському ґрунті і вказав, що можуть показати не правдиво Тарган, Бас, Семченко та інші. Слідчий не зачитав жодного з матеріалів окрім витягу з протоколу показань Переполки наступного змісту: „Макаренко до революції не знаю, а знаю тільки, що коли Макаренко приїхав з Києва, то казав мені – не будь стахановкою бо буде війна, прийдуть поляки і буде тобі погано“. Я жажнувся від такої нахабної брехні і заявив, що цього не було і не могло бути. Слідчий зачитав характеристику голови сільради, яка суперечить характеристикам виданим тим же головою сільради до мого арешту.

Вже одне те, що будучи орендатором млина, як сказано в характеристиці, я не міг бути обраним в члени сільради ... цей явний факт показує, що все це наклеп. І тоді я зрозумів, що це все вигадана брехня наклеп юридично і вправно оформлена інспектором Маньківського НКВС Шоломіцьким і нагадав, що до мого арешту Шоломіцький і мене викликав і примушував давати не правдиві показання на інших арештованих. Від не правдивих показань я відмовився.

Слідчий не пред'явив мені жодного ... звинувачення. Підписуючи протокол показів, не знав і до цього часу не знаю в чому моя вина і в чому мене звинувачують? На цьому все слідство й закінчилось.

7 грудня 1937 року мене відправляють на етап, через 2 місяці я потрапив в БАМЛАГ, 21 відділення, колона 44, а 3 березня 1938 року напівофіційно дізнався, що мене ув'язнили на 10 років, стаття Кримінального кодексу № 54-10. В чому моя вина? Де я здійснив злочин перед

державою? Такого покарання заслуговують важкі державні злочинці, покарання це рівнозначне смерті.

Але я кріплюсь і сподіваюсь, вірячи дуже у справжню радянську справедливість і впевнений дуже в те, що наклепники і справжні вороги отримають заслужене ними покарання, а я буду повернутий в сім'ю трудящих і ще з більшим ентузіастом візьмусь за свою улюблену справу і ще раз докажу, що я таки безпартійний більшовик на ділі.

Читаючи газети про досягнення, що демонструються на Всесоюзній сільськогосподарській виставці, я з боєм в душі шкодую, що вороги мене загнали на БАМ, бо якби я не був на БАМі, я б демонстрував досягнення колгоспу на виставці.

При цьому заявляю, що батько мій середняк, не розкуркулювався, виборчих прав не позбавлявся і весь час жив безвійзно в своєму селі (за винятком 20 і 21 року коли був в Червоній армії). В білих арміях, в бандах, а також ні в яких партіях участі не брав, народився в 1899 році.

Прошу розглянути мою заяву і повернути мене в сім'ю трудящих, знявши з мене цю ганебну пляму.

Прохач П.Макаренко.

20 жовтня 1939 року.“

16 грудня 1939 року ця заява потрапила до Прокурора Київської області, який трохи раніше, а саме 26 листопада 1939 року почав реагувати на скаргу в порядку нагляду дружини Прокопа Васильовича до Прокурора СРСР Панкратьєва, яка була написана 31 липня 1939 року і зареєстрована в прокуратурі СРСР 11 серпня 1939 року.

26 листопада 1939 року (це дата отримання) Прокуратура Київської області направляє листа Начальнику 1 Спецвідділу НКВС УРСР з проханням в порядку нагляду терміново надіслати справу Макаренка.

14 грудня 1939 року (це дата отримання) Прокурор Київської області направляє листа Начальнику 1 Спецвідділу НКВС УРСР такого змісту: „нами затребувана справа Макаренка, яка до цих пір нами не отримана. Повторно, прошу терміново направити цю справу в Облпрокуратуру.“

29 січня 1940 року 1 Спецвідділ Народного Комісаріату внутрішніх справ УРСР направляє листа Заст. Облпрокурора з Спецсправ Юрковецькому в якому повідомляє про направлення справи Макаренка.

Лист Прокопа Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області.

8 лютого 1940 року Макаренко пише листа Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області. 10 березня 1940 року лист потрапляє на розгляд в НКВС.

Ось зміст цього листа:

„Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області

Від ув'язненого Макаренка Прокопа Васильовича, засудженого постановою Трійки Київського обласного НКВС терміном на 10 років, що зараз знаходиться в АМЛАГу (правильно АМУРЛАГ, АМЛАГу – не існувало) НКВС, 21 відділення, колона 44, місто Ворошилов, Приморський край.

Заява .

26 вересня 1937 року я заарештований Маньківським рай НКВС. Не висунувши ніяких звинувачень 2 жовтня 1937 року мене відправили в Уманську тюрму.

26 жовтня 1937 року слідчий Уманського НКВС Данілов викликав мене на допит і протягом двох діб проводячи катування і погрози запитував про належність мене до контрреволюційної організації УКП, хто вербував в організацію. Я відповів, що ні в якій контрреволюційній організації я не перебував і не перебуваю. Членом УКП не був, а мені відомо з газети, в якій відмовлявся від членів УКП мій двоюрідний брат Федір Григорович Макаренко, з яким я ніколи нічого спільного не мав і не маю, а на цьому наклепники спекулюють. Ніхто мене в контрреволюційну організацію не вербував. Я не був і не перебуваю ні в якій контрреволюційній організації. В кінці другої доби слідчий спитав: „Чи агітував ти проти Радянської влади?“ Я відповів: - агітував не проти, а за Радянську владу і словом і ділом, за що був неодноразово премійований. Слідчий розсердився, облаяв мене , вигнав з кабінету, давши вказівку відправити мене в тюрму.

24 листопада 1937 року визвав повторно і заявив: „У нас уже достатньо матеріалів, щоб тебе розстріляти.“ Я заявив, що звинувачувальні матеріали на мене, які Ви маєте, вигадані і наклепницькі, які можуть дати люди, які мають зі мною особисті рахунки на громадському ґрунті такі як – Тарган Олександр Іванович, Бас Трохим, Семченко Євсей і компанія, яка займалась систематичним цькуванням мене. Нашвидку заповнюючи протокол показів, слідчий зачитав мені видержку з показання Марії С, Переполки наступного змісті: „Макаренка до революції я не знаю, я знаю тільки, що коли Макаренко приїхав з Києва то казав мені, - не будь стахановкою, а то буде війна, прийдуть поляки і буде тобі погано.“ Я жажнувся від такої нахабної брехні і заявив, що цього ніколи не було і бути не могло. Слідчий зачитав характеристику голови сільської ради Скотніцького (яка суперечить характеристикам даним тим же Скотніцьким до мого арешту) наступного змісту: „Макаренко син куркуля, орендар млина в 1927 році, перебував в членах УКП в 1918-19 роках. Працюючи на виборних посадах з 1922 року в різних кооперативних організаціях, а в 1927 році вибраний в члени сільради, - будучи сином куркуля і орендатором млина, чи міг я бути обраним на виборні посади? А членом УКП був не я, а Ф.Г.Макаренко - і це переплутали. Вже цей явний факт протиріч, що виходить від офіційної ... каже про те, що все це створено на наклеп. Якщо такі протиріччя ... і мають місце у офіційних представників інших особах, які займались і раніше цькуванням і (кінець сторінки зім'ято, порвано, не можна розібрати) все слідство і закінчилось.

Підписуючи протокол показів, я ... і до цього часу не знаю в чому моя вина? Які злочини я вчинив перед державою?

7 грудня 1937 року мене відправили на етап. Через 2 місяці прибув в БАМЛАГ НКВС, а 3 березня 1938 року, напівофіційно, я дізнався, що мене засудили на 10 років. Такого покарання заслуговують важкі державні злочинці. Покарання це рівнозначне смерті.

Я, син трудового народу живу в країні, якою керує великий і мудрий учитель тов. Сталін, дуже вірю в те, що не заслужене важке покарання з мене буде знято.

Революція 1917 року застала мене в моєму рідному селі Дзенгелівці, Маньківського району, Київської області. В той час я працював рахівником в ощадно-позичковому товаристві. Я, як малограмотний в той час селянин, мало розумівся в революційному рухові, але з загальним підйомом духу я теж радів поваленню самодержавства.

В 1920 році я був призваний до лав Червоної армії. За 2-х річне перебування отримав революційне загартування в більшовицькому дусі. В 1922 році по демобілізації звільнений з армії. Повертаючись додому, я взяв зобов'язання стати активним учасником побудови соціалістичного суспільства.

З 1922 по 1929 рік я працював на виборних посадах в різних кооперативних організаціях. Поряд з цим організував плодовий розсадник при сільськогосподарському ...

В 1927 році мене обрали членом сільської ради. За час мого перебування в сільській раді з 1927 року по травень 1935 року, мені доводилось брати участь у всіх ... компаніях, які проводили партія і уряд на селі: розкуркулювання, хлібозаготівля, колективізація, ліквідація неписьменності та інші заходи партії і уряду не усуваючи перешкоди з боку куркульських та інших антирадянських елементів, які озвірівши загрожували мене в анонімних листах вбити, та інші погрози. Ні ... пасті, ні погрози не могли зупинити мого ентузіазму.

Я, як голова секції по благоустрою сільської ради, проявив ініціативу і взяв на себе зобов'язання керувати організацією парку культури і відпочинку, радіофікувати село, організувати духовий оркестр та інше. Взяті зобов'язання виконав на ділі: організовано парк культури і відпочинку на площі 5 га з гарними квітниками, алеями, спортивними майданчиками та іншим. Змонтований трансляційний радіовузол потужністю на 1000 радіоточок, встановлено 300 точок в будинках колгоспників. Організований духовий оркестр з 15 чоловік. Обладнаний чудовий театр на 400 місць.

В 1929 році, вступивши в колгосп, я взяв на себе зобов'язання стати активним, корисним членом колгоспу. Як садівник-технолог практик добитися першості нашому колгоспові в цій галузі не тільки по району і області, а і Всеукраїнському масштабі. Взавши на себе це зобов'язання в новоорганізованому колгоспі, який мав 600 дворів, я став організатором і керівником садівництва, бджільництва, городництва і технічної переробки плодів і овочів.

Мені малограмотному, який закінчив 2-х класне училище в 1915 році освіти, прийшлося понад силу працювати (зім'ято, порвано, не можна розібрати) колгоспників для того, щоб повністю справитись з поставленим не легким завданням. Весь час мені приходилось переживати багато труднощів, ... неприємностей і насмішок з боку ворожих колгоспному устрою елементів, які всілякими способами зірвати ріст колгоспу. Все це було перешкодою для вирішення поставленого завдання.

І в результаті з 1929 по 26 вересня 1937 року колгосп досяг наступних показників:

1.Організовано і посаджено молодих культурних плодкових садів з найкращих промислових сортів з дотриманням всіх агротехнічних правил на площі 160 га.

2.Організовано плодовий розплідник на площі 50 га.

3.Організовано пасіки на 300 штук рамочних вуликів.

4.Організовано насінневе господарство із 150 штук парникових рам.

5.Організована технічна переробка плодів та овочів продуктивністю 60 000 літрів плодово-ягідних вин, 50 000 літрів сульфатованих плодово-ягідних соків і до 10 тон сухофруктів з продукції колгоспу.

Садівництво і технічна переробка в молодому стані дає колгоспу 300 000 карбованців прибутку за рік, що складає основні грошові засоби для оплати трудодня колгоспникам. В майбутньому колгосп дасть державі сотні тон високоякісної садової продукції, а сам стане мільонером.

Поряд з цим я читав лекції з садівництва і технічної переробки плодів і овочів , як серед колгоспників, а також на курсах підготовки кадрів організованих при Маньківському Райземвідділі.

Організований Мічурінський гурток, який працював по методах І.В.Мічуріна. В результаті ... має 30 мічурінських сортів плодів і ягід. Персики, виноградники, яких не було і нема в оточуючих колгосп районах, дають уже по 60 центнерів з гектара.

Квітникарство на площі 0,5 га.

Теплиця 28 квадратних метрів, де ростуть лимони, апельсини , пальми та інші рідкісні рослини.

Гурток став працювати над виведенням нових гібридних сортів плодів методом І.В.Мічуріна. Заведені дослідні ділянки з плодівництва під керівництвом Мліївської садстанції, Київського плодово-ягідного науково-дослідного інституту.

Мені, як організатору всіх цих заходів, не дивлячись на всі труднощі, вдалося довести, показати досягнення колгоспу, продемонструвавши всі досягнення колгоспу на сільськогосподарській міжрайонній виставці в місті Умані в 1936 році, де колгосп посів перше місце по цим галузям, перевершивши навіть Уманський плодово-ягідний інститут. В цих же галузях наш колгосп посів одне з перших місць у Всеукраїнському масштабі і висунутий кандидатом на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

За весь час роботи, я, як громадський працівник і як колгоспник не мав жодного зауваження по роботі, а був премійований біля 15 разів, з яких Всеукраїнська премія за зразкову постановку садівництва в колгоспі – 1500 карбованців і диплом Укрвиставкому, а також був премійований обласними, районними і сільськими організаціями.

Працюючи в колгоспі, я писав статті в газети і журнали. Одночасно багато журналістів також писали про досягнення, ріст нашого колгоспу. Все це зволило з розуму, приводило до сказу залишки не знищених ворогів колгоспного устрою, які всіма способами намагались зірвати ... заходи по колгоспу. Бачачи мою непохитність і відданість справі партії і уряду, вороги на початку моєї громадської і колгоспної роботи стали займатися нацькуванням чесних колгоспників, щоб підірвати мій авторитет і збити мене з вірного шляху. Стали писати наклепницькі доноси Політвідділу при МТС і органам НКВС, які на підставі матеріалів, що до них постунали, взяли мене на особливий одлік.

В 1935 році з'явився в село голова колгоспу Нишпора, який притискав здорову критику, присікав ...рів і раціоналізаторів колгоспного руху. З цього моменту і почалася ... розправа про яку давно мріяли вороги. Нишпора, використовуючи партій..., маючи велику підтримку в особі секретаря Маньківського районного партійного комітету (РПК) Солоненка (згодом виявився троцькістом), за ініціативою якого в травні 1935 року мене виключили з членів сільської ради під приводом того, що начебто я походжу з чужої сім'ї. Про травлю і важкі умови роботи справа дійшла до ЦК КПБ(у). В колгосп по цій справі на розслідування виїхав представник НКЗС (Народний Комісаріат земельних справ) України. Матеріали розслідування направлені в ЦК КПБ(у) і Київському облвиконкому. На підставі матеріалів президія Київського облвиконкому, визвавши на засідання Голову РПК, голову колгоспу і мене.

13 квітня 1937 року, розглянувши справу, знайшли: цькування були і постановили: „Реабілітувати Макаренка, створивши необхідні умови для роботи.“ Для чого виїхати представнику Облвиконкому. Крім того, в газеті „Комуніст“ від 31 травня 1937 року вміщений звіт ревізійної комісії З'їзду КПБ(у) де сказано, що в ЦК КПБ(у) в 1936 році надійшла заява про плодотворну працю Мічурінця Макаренка і його важких умовах праці. Далі вказувалось, що заява пролежала довгий час в НКЗС України, який ... цьому питанню не вирішив і тільки втручання ЦК КПБ(у) в ... остаточно вирішило це питання. Читаючи газети, бачачи справедливе вирішення цього питання, наклепники ще більше озлобились і ще більше стали зводити наклеп. Ось один із висловів Нишпори: „ЦК – це ще не вирішення, ми тобі ЦК і вирішимо питання по своєму.“ Це було в червні 1937 року, а в вересні мене арештували.

За все своє життя я під судом і слідством не був. Ні в яких контрреволюційних партіях не перебував. В білих арміях і бандах участі не приймав. Батько мій середняк розкуркуленню не підлягав, виборчих прав не позбавлявся. Народився я в 1899 році. Не відчуваючи за собою ніякого злочину, я глибоко впевнений, що справедливе вирішення питання буде вирішено. Цей глибоко замаскований наклеп буде викрито.

Прошу розслідувати мою справу і повернути мене в сім'ю трудящих, знявши з мене цю не заслужену ганебну пляму. Перебуваючи два роки в таборах, я також ні по роботі, ні в ... ніяких зауважень не мав, а був премійований за добрі показники в роботі на колоні 302.

Прохач Макаренко.

8 лютого 1940 року.“

Вгорі на тексті заяви ручкою і червоним олівцем написано 3753782. Також ручкою написано:

Т. Рабінович

Затребувати для перегляду.

10/III і підпис (це 1940 рік)

В слідчій справі є кілька документів, що стосуються апарату Особливо Уповноваженого НКВС, але вони датовані лютим і березнем 1941 року. Ось їх зміст.

21 лютого 1941 року Апарат Особливоуповноваженого Народного Комісаріату внутрішніх справ УРСР направляє листа Начальнику 1 Спецвідділу НКВС УРСР в якому повідомляється, що нами отриманий запит із ОУ НКВС СРСР по справі Макаренка Прокопа Васильовича і прохання повідомити хто вів слідство по цій справі.

25 лютого 1941 року Пом. Нач. 1 Спецвідділу НВС УРСР направляє листа Заст. Особливоуповноваженого НКВС УРСР в якому повідомляє про направлення справи Макаренка.

3 березня 1941 року Апарат Особливо уповноваженого Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР направляє листа Пом. Нач, 1 Спецвідділу НКВС УРСР в якому сказано, що повертають справу Макаренка і повідомляють, що вони справу не просили, а просили повідомити яка область вела слідство. Лист отриманий 4 березня 1941 року.

Особливоуповноважений відділ НКВС – це відділ, який вів слідство по справах співробітників НКВС. Як видно з цих документів цей відділ цікавила не справа Макаренка, а хто її вів.

Можна припустити, що паралельно Макаренко П.В. направив листа крім Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області ще й Особливоуповноваженому НКВС СРСР. Оскільки запит по справі Макаренка надійшов з Москви. Можливо Особливоуповноважений НКВС і використав справу Макаренка для звинувачення когось з своїх співробітників. Про це нічого не відомо – це має бути окреме дослідження.

27 березня 1940 року Прокуратура Київської області видає ПОСТАНОВУ. Ось її текст:

„Заст. Облпрокурора з спецсправ Юрковецький розглянувши в порядку нагляду справу Макаренка Прокопа Васильовича засудженого трійкою КОУ НКВС від 14 листопада 1937 року до 10 років ВТТ (виправно-трудових таборів).

Матеріалами справи і проведеною слідчою частиною КОУ НКВС перевіркою по справі встановлено:

1.Макаренко Прокіп Васильович 1899 року народження, уродженець і житель села Дзенгелівки, Маньківського району, Київської області, українець, безпартійний, до арешту бригадир-садівник колгоспу ім. Сталіна.

2.Передопитані свідки Тарган, Семченко, Бас і Переполка, які раніше викривали Макаренка в антирадянській діяльності, свої показання не змінили і характеризують Макаренка як учасника „Просвіти“ в минулому, співвласника парового млина в 1924 – 1927 роках і як переконаного націоналіста, який мріє про „Самостійну Україну“ у сьогоденні. В розмові з стахановкою Переполкою, що відбулася в 1937 році в серпні місяці, Макаренко повідомив останній, що скоро буде війна і Україну захопить Польща, і їй, Переполці, як стахановці, загрожує розправа.

3.Свідок Тарган при передопиті його в НКВС показав, що Макаренко співчував з приводу знищення ворогів народу Тухачевського та інших, висловлюючись про них, як про заслужених людей з якими потрібно було рахуватися. Допитані нові свідки Дудник, Сидорчук, Бас Н. (помилка, додатково були допитані Бас Олександра Іванівна і Бас Порфир Єлисейович) і Гончарук стверджують факти участі Макаренка в „Просвіті“ і характеризують його як націоналіста.

В жалобі засудженого обставини, що спростовують винуватість не наводяться.

Не вбачаючи підстав для винесення протесту

ПОСТАНОВИВ:

1/ Скаргу засудженого Макаренка Прокопа Васильовича про опротестування рішення по його справі залишити без задоволення, про що йому повідомити.

2/ Виконання нагляду припинити.

3/ Справу повернути в 1 спецвідділ НКВС УРСР.

Заст. Облпрокурора з спецсправ Юрковецький.“

Чи було повідомлено Прокопу Васильовичу про відмову, чи ні і коли це було – не відомо.

Треба відзначити, що реакція прокуратури була не тільки на звернення Марії Михайлівни до Прокурора СРСР Панкратьєва, а й на заяву Макаренка П.В. до Президії Верховної Ради СРСР, яка надійшла до Прокуратури Київської області 16 грудня 1939 року.

Так завершилася боротьба за звільнення Прокопа Васильовича, яка тривала з 26 вересня 1937 року до 27 березня 1940 року – тобто 2 роки і 5 місяців. Здавалося було зроблено все можливе і не можливе. Але рішення про перегляд справи і його звільнення приймали не Сталін, не Президія Верховної Ради СРСР, не Прокурор СРСР, не Хрущов, не особливоуповноважений НКВС, а Начальник Маньківського РВ НКВС мол. лейтенант держбезпеки Маландій (ім'я і по батькові не відомі) і, можливо в якійсь мірі, Оперуповноважений УДБ Маньківського району Паламарчук (ім'я і по батькові не відомі). Та ні в Маландія, ні в Паламарчука не виявилось ні краплі честі...

Коротка хронологія подій.

13 квітня 1938 року – лист Бахарєва Хрущову.

В липні 1938 року - видана довідка атестаційно-правовим відділенням обліково-розподільчого відділу Управління БАМЛАГу НКВС про ув'язненого БАМЛАГу НКВС Макаренка Прокопа Васильовича.

25 листопада 1938 року Берія змінив Єжова на посту наркома внутрішніх справ,

28 грудня 1938 року виходить Директива № 2709 НКВС і Прокуратури СРСР „Про перегляд рішення трійок відповідно до заяв і скарг потерпілих.“

4 лютого 1939 року видано Наказ НКВС СРСР № 00116 „Про порядок розгляду скарг засуджених бувшими трійками НКВС (УНКВС)“, в розвиток директиви № 2709 від 29 лютого 1938 року

10 березня 1939 року – лист Прокопа Васильовича до Сталіна.

20 квітня 1939 року – лист до Сталіна взятий на облік.

1-7 червня 1939 року лист потрапив в 8-е відділення 1 Спецвідділу НКВС СРСР.

16 червня 1939 року лист потрапив до Наркомату внутрішніх справ УРСР з резолюцією – розглянути скаргу.

9 липня 1939 року лист і слідча справа були направлені до УНКВС Київської області.

21 липня 1939 року лист і слідча справа потрапляють до Маньківського райвідділу НКВС.

31 липня 1939 року – звернення Марії Михайлівни (Станковської) до Прокурора СРСР Панкратьєва

11 серпня 1939 року - звернення Станковської зареєстроване в прокуратурі СРСР.

21 – 25 серпня 1939 року - допити свідків (дзензелян).

29 серпня 1939 року – довідка сільської ради.

13 вересня 1939 року – характеристика з колгоспу.

14 вересня 1939 року Маньківський Районний відділ НКВС робить ВИСНОВОК по слідчій справі Макаренка П.В. після проведення дослідження.

29 вересня 1939 року - робить висновок УНКВС по Київській області.

3 жовтня 1939 року - 1 Спецвідділ НКВС по Київській області направляє листа в 1 Спецвідділ НКВС УРСР в якому повідомляє, що про відмову у звільненні ув'язненому повідомлено.

20 жовтня 1939 року – звернення Прокопа Васильовича до Президії Верховної Ради СРСР.

26 листопада 1939 року (це дата отримання) Прокуратура Київської області направляє листа Начальнику 1 Спецвідділу НКВС УРСР з проханням в порядку нагляду терміново надіслати справу Макаренка.

14 грудня 1939 року (це дата отримання) Прокурор Київської області направляє листа Начальнику 1 Спецвідділу НКВС УРСР такого змісту: „нами затребувана справа Макаренка, яка до цих пір нами не отримана. Повторно, прошу терміново направити цю справу в Облпрокуратуру.“

16 грудня 1939 року звернення Макаренка до Президії Верховної Ради СРСР потрапляє до прокурора Київської області.

29 січня 1940 року 1 Спецвідділ Народного Комісаріату внутрішніх справ УРСР направляє листа Заст. Облпрокурора з спецсправ Юрковецькому в якому повідомляє про направлення справи Макаренка.

8 лютого 1940 року – лист Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області.

27 березня 1940 року Прокуратура Київської області видає ПОСТАНОВУ про відмову в перегляді справи. В постанові вказано, що про це має бути повідомлено Макаренку.

Розділ 5.

В ГУЛАГу.

Етап. Коротка історія концтаборів в СРСР. Коротка історія ГУЛАГу. Перебування в таборах в 1938 – 1942 роках. Міста Свободний і Ворошилов. БАМЛАГ. Френкель. Табори АМУРЛАГ, БУРЛАГ, НИЖАМУРЛАГ. Петренко. Станковська. Хата Прокопа.

Етап.

7 грудня 1937 року Прокопа Васильовича відправили з Умані на етап.

Етап - багатозначне українське слово іншомовного походження

Слово „*etap*“ походить від [французького](#) *étape* (перегін, перехід) і може в українській мові використовуватися як:

- частина, відрізок шляху (дороги), дистанція, смуга;
- пункт на шляху пересування;
- пункт [на шляху пересування військ](#), [де військовим службовцям надається нічліг](#), [продукти](#), [медична допомога](#) і т. ін.;
- [пункт для ночівлі](#) в [дорозі груп арештантів](#);
- [група арештантів](#), [яких відправляють куди-небудь під конвоєм](#);
- по етапу - у супроводі озброєного загону; під конвоєм.

Ув'язненим не повідомлялось куди їх відправляють. Більше того, Прокіп Васильович дізнався на скільки його засуджено аж 3 березня 1938 року.

Як відбувалося етапування Прокопа Васильовича з Умані На Далекий Схід ніяких відомостей немає.

Як везли ув'язнених до місця відбування покарання описує російський поет Микола Заболоцький. Різниця лише в тому, що його везли з Ленінграда і не в грудні 1937 року – січні 1938 року, а в грудні 1938 – січні 1939 року. Але маршрут був однаковий, оскільки туди була тільки одна залізнична колія. „Везли нас в теплушках під сильною охороною. Наче ми були не звичайні люди, забиті, закатовані і нещасні, а якісь надприродні злочинці, здатні в кожную хвилину зірвати всевіт, дай тільки нам крок ступити вільно. На кривлі вагонів були встановлені прожектори, які освітлювали околиці. Тут і там на кривлі і на майданчиках стирчали кулемети, було дуже багато охорони, на зупинках випускались собаки вівчарки, готові розірвати втікача. В ті рідкісні дні, коли нас виводили в баню чи вели в якусь пересилку, нас вистроювали рядами, ставили на коліна в сніг, завертали руки за спину. В такому положенні ми стояли і чекали, поки не закінчиться процедура перевірки, а навкруг дивилися на нас десятки рушничних дул, і позаду, насідаючи на наші п'яти, несамовито вили вівчарки, вириваючись з рук провідників. Йшли один за другим. Сторонніх людей до нас не підпускали і на версту. Шістдесят з лишнім днів ми їхали по Сибірській магістралі. В теплушці було, пам'ятаю, чоловік сорок народу. Була люта зима, морози з кожним днем ставали все міцнішими. Посеред вагону топилась маленька чавунна пічка, біля якої сидів днювальний і дивився за нею. Спочатку ми жили в два поверхи – одна половина людей розміщувалась знизу, а друга – вгорі, на високих нарах, об лаштованих по обидва боки вагона, на рівні трохи нижче росту людини. Але скоро нестерпний мороз загнав всіх нижніх жителів на нари, але й тут, збившись до кучі і зігріваючи один одного власними тілами, ми неймовірно страждали від холоду. Поступово життя перетворилось в чисто фізіологічне існування, позбавлене духовних інтересів, де всі турботи людини зводились лише до того щоб не померти від голоду і спраги, не замерзнути і не бути застреленим, як зачумлена собака. На день відводилось на людину 300 грамів хліба, двічі на день окріп і обід з рідкої баланди і черпачка каші. Голодним і змерзлим людям цих харчів, звичайно, не вистачало. Але й цей мізерний пайок видавався не регулярно. Одного разу ми біля трьох діб майже не отримували води і, зустрічаючи Новий 1939 рік десь біля Байкалу, мусіли лизати чорні, що закоптіли, бурульки, що наростили на стінках вагона від наших власних випаровувань. Цей новорічний пір мені не вдасться забути до кінця життя. В перших числах лютого прибули ми

в Хабаровськ. Довго тут стояли. Потім раптом потягнулись назад, доїхали до Волочаївки і повернули з магістралі на північ, по новій залізничній гілці. Обабіч дороги замелькали колони таборів з їх охоронними вишками і поселення з нових будиночків збудованих по єдиному зразку. Царство БАМа зустрічало нас, своїх нових поселенців.“

За іншими спогадами: „Найбільшим стражданням були не убиральні і не сором, а голод і особливо спрага. Інколи (це залежало від маршруту і типу потяга) ув'язнених кормили гарячою стравою, інколи ні. В сухий пайок на етапах входив хліб, який видавали або щоденними 300-грамовими порціями, або одразу багато (наприклад по 2 кг). Крім хліба ув'язнених кормили оселедцями, від цього дуже хотілося пити. Води, втім, рідко давали більше, ніж по кухлю в день, навіть влітку“.

Для відбування десятирічного ув'язнення Прокіп Васильович був відправлений в БАМЛАГ.

31 січня 1938 року (відповідно довідки виданої атестаційно-правовим відділенням обліково-розподільчого відділу Управління БАМЛАГу НКВС) він прибув на Далекий Схід в БАМЛАГ НКВС, 21 відділення, 44 колони.

В листі до Сталіна Макаренко пише, що його 7 грудня 1937 року відправлено на етап і через 2 місяці він прибув в БАМЛАГ, 21 відділення, 44 колони. Тобто він прибув 7 лютого 1938 року. Однак довідка про ув'язненого каже про те, що він в БАМЛАГу з 31 січня 1938 року. Очевидно відомості в довідці є точними.

Отже, перебування в таборах ГУЛАГу почалося з 31 січня 1938 року.

Коротка історія створення концентраційних таборів в СРСР.

Після повстання декабристів російський цар Микола I (на престолі з 14.12.1825 по 18.02.1855 року) організував управління таємної політичної поліції – „третій відділ“. Завданням було стежити за політичним настроєм суспільства та розслідувати політичні справи. „Третій відділ“ існував до 1917 року, а потім його функції виконували ЧК-ДПУ-НКВС-МВС.

Система арештів, заслань, примусової праці – система російських концтаборів – не є виноходом комуністичної влади СРСР. Коріння її тягнеться з дуже старих часів існування російської нації і перейшла як спадщина до червоної влади СРСР.

Найхарактернішою особливістю більшовицького режиму була рабовласницька система концтаборів, що були головним знаряддям більшовицького терору і геноциду. Перші радянські табори виникли ще під час Громадянської війни. Ініціатором їх створення був Троцький (Лейба Давидович Бронштейн). Троцького підтримав Ленін: „Сумнівних зачинити в концентраційний табір за містом“ (Ленін В.І. ПЗТ, том 50, стор. 143-144). В прийнятій 5 вересня 1918 року за пропозицією голови ВЦВК Свердлова (Янкеля Мовшевича Гаухмана) постанові про „червоний терор“ по відношенню до класових ворогів вже офіційно вказувалося ізолювати їх в концентраційні табори. Керував цими таборами бувший меншовик З.Г. Зангвіль-Шмерлінг. Спочатку вони розглядалися як тимчасові. Але вже на 8-му засідання ВЦВК в лютому 1919 року голова ВЧК Держинський вимогливо сказав: „Я пропоную залишити ці концентраційні табори для використання праці ув'язнених, для осіб, що не працюють, для тих, хто не може працювати без примусу, або якщо говорити про радянські заклади, то тут має бути застосована міра такого покарання за недобросовісне відношення до справи, за недбалість, за запізнення і т.д. Цією мірою ми зможемо підтягнути навіть наших власних працівників. Таким чином пропонується створити школу праці і пропонується наступне: „ВЧК надається право ув'язнення в концентраційний табір...“, що було санкціоновано постановою ВЦВК від 17 лютого 1919 року. Пізніше Держинський писав: „Необхідно надалі зайнятися організацією примусової праці – таборів з колонізацією незаселених місць і з залізною дисципліною. Місць і простору у нас достатньо“.

В 1920-х роках ніяким особливим виробництвом в таборах не займались. Однак, з початком першої п'ятирічки (1928 – 1932 роки) начальник Головного Управління Місцями Ув'язнення НКВС Євсей Густавович Ширвіндт писав: „Хід діалектичного розвитку привів до того, що

формулювання про табори як „школи праці“ правильні, але вони не мали матеріальної бази для їхнього здійснення, вони можуть стати реальними і практично сучасними в 1929-30 році“.

Консультант Ширвіндта Борис Самуїлович Утевський уточнював: „Найбільш доцільним є в цьому відношенні заповнення вузьких місць в постачанні робочою силою масових робіт державного характеру, які проводяться в віддалених місцях Радянського Союзу“. Діяльність концтаборів тісно пов'язувалася з п'ятирічним планом розвитку промисловості, усвідомлювалася як маленька, але необхідна ділянка грандіозної програми радянського будівництва.

27 липня 1929 року концентраційні табори були перейменовані на виправно-трудові табори (ВТТ).

Коротка історія ГУЛАГу.

Система Головного управління таборів і місць ув'язнення в складі Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, яка поглинула мільйони людських життів, була створена 25 квітня 1930 року як Управління виправно-трудових таборів ОГПУ (об'єднане державне політичне управління) у відповідності з постановою Ради народних комісарів СРСР від 11 липня 1929 року „Про використання праці кримінально-ув'язнених“ і положення про виправно-трудові табори від 7 квітня 1930 року. З 1 жовтня 1930 року - ГУЛАГ - Головне управління виправно-трудових таборів, трудових поселень і місць ув'язнення в складі НКВС СРСР. З 10 липня 1934 року – Головне управління виправно-трудових таборів і трудових поселень в складі НКВС СРСР.

В жовтні 1934 року перейменоване в Головне управління таборів, трудових поселень і місць ув'язнення. З лютого 1941 року – Головне управління виправно-трудових таборів і колоній НКВС СРСР.

27 жовтня 1934 року в ГУЛАГ були передані виправно-трудові заклади Наркомату юстиції. ГУЛАГ став великою господарською організацією. 4 січня 1936 року був створений Інженерно-будівельний відділ НКВС, 15 січня 1936 року Управління особливого будівництва, 3 березня 1936 року – Головне управління будівництва шосейних доріг. НКВС керував Головним управлінням по будівництву гірничо-металургійних підприємств, Головгідробудом, Головпромбудом, Головним управлінням будівництва Далекого Сходу (Дальбуд).

Керівники ГУЛАГу.

Першим керівником системи став латиш за національністю Федір Іванович Ейхманс - з 25 квітня по 16 червня 1930 року.

Потім управлінням керував жид Лазар Йосипович Коган з 16.06.1930 по 9.06.1932 року - безпосередній організатор ГУЛАГу. Під час Громадянської війни він звірствував в каральних органах на Кубані. Коган збагатив російську мову видуманим ним словом „зек“, що значить ув'язнений каналармієць (російською заключённый каналармеец). В березні 1932 року він вперше назвав так ув'язнених, які працювали на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу. З тих пір неологізм „зек“ став загально вживаним.

Після нього жид Матвій Давидович Берман - з 9.06.1932 по 16.08.1937 року. Берман так активно приймав участь в ліквідації кулаків як класу, що його здібності ката визвали захоплення самого Ягоди. В вересні 1936 року М.Берман пішов на підвищення – став заступником нового Наркома внутрішніх справ СРСР Миколи Івановича Єжова.

Далі жид Ізраїль Ізраїлевич Плінер - з 21.08.1937 по 14.11.1938 року. Його метою було виявлення контрреволюційного елемента в системі таборів. Всі четверо були розстріляні в 1938 – 1939 роках.

Далі керували росіяни:

Гліб Васильович Філаретов з 16 листопада 1938 року по 18 лютого 1939 року.

Василь Васильович Чернишов з 18 лютого 1939 по 25 лютого 1941 року.

Віктор Григорович Наседкін з 26 лютого 1941 року по 2 вересня 1947 року.

Георгій Прокопович Добринін з 2 вересня 1947 року по 31 січня 1951 року.

Іван Ілліч Долгіх з 31 січня 1951 року по 5 жовтня 1954 року.

Сергій Єгорович Єгоров з 5 жовтня 1954 року по 4 квітня 1956 року.

Павло Миколайович Бакін з 4 квітня 1956 року по 31 березня 1958 року.

Михайло Миколайович Холодков з 6 травня 1958 року по 31 березня 1960 року – останній керівник ГУЛАГу.

Серед творців цієї жахливої машини геноциду перш за все треба назвати першого наркома Внутрішніх справ СРСР Генріха Григоровича Ягоду (Генах Гіршевич Ягуда). На посаді наркома Внутрішніх справ перебував з 10 липня 1934 року по 26 вересня 1936 року. Ягоді належить провідна роль в розробці планів концентраційних таборів СРСР. Його підпис незмінно був присутній у всіх наказах про організацію концтаборів. Він офіційно мав титул „першого ініціатора, організатора і ідейного керівника соціалістичної індустрії тайги і Півночі“.

Пряме відношення до організації ГУЛАГу мав і Лазар Мойсейович Каганович – саме за його пропозицією почалося будівництво каналу Москва-Волга. Каганович не тільки „надихав“ будівництво, а й сам інспектував його. Результатами інспекції він був задоволений і казав: „Люди самі захопилися нашим будівництвом, їх захопив розмах роботи, перспективність нашого будівництва, захопило наша завзятість...“

Найзловіснішою фігурою в системі ГУЛАГу був Нафталій Аронович Френкель, але про нього буде сказано нижче.

В 1930 роках в СРСР ведеться будівництво широкої системи концентраційних таборів для розміщення сотен тисяч ув'язнених. Під час Великого терору і наступних репресій в ГУЛАГ було відправлено більше 3 мільйонів осіб. На початку 1936 року в ГУЛАГу утримувалось більше як 1,2 млн. ув'язнених, в 1938 році – більше ніж 1,8 млн., в 1941 році – 1,9 млн. ГУЛАГ включав більше ніж 30 000 місць ув'язнення, 53 табірних управління, 425 колоній, більш ніж 2000 спецкомендатур.

В березні 1953 року – січні 1954 року ГУЛАГ знаходився в віданні Міністерства юстиції СРСР, весь інший час – в складі НКВС і МВС СРСР.

Після смерті Сталіна внаслідок амністії 27 березня 1953 року ГУЛАГ був значно розвантажений. Було звільнено біля 1,2 млн. із 2,5 млн. осіб, термін ув'язнення яких був менше 5 років.

В 1954 – початку 1956 року кількість ув'язнених, засуджених за контрреволюційну діяльність, зменшилась з 467 000 до 114 000 осіб. До XX з'їзду КПРС (з'їзд відбувся 14—25 лютого 1956 року в Москві) число ув'язнених було зменшено до менше мільйона осіб. XX з'їзд дав початок масовій реабілітації жертв політичних репресій.

В жовтні 1956 року було створено Головне управління виправно-трудова колоній (з березня 1959 року – Головне управління місць ув'язнення) МВС СРСР. Ліквідація ГУЛАГу була завершена в 1960 році.

В'язнів ГУЛАГу, що призначені для Далекого Сходу, перевозили потягами через Новосибірськ, Томськ до Владивостоку або Комсомольська-на-Амурі. Звідти навантажували на морські кораблі і розвозили на Колиму, Магадан, Камчатку, Зяярськ, Сахалін, Чукотку, яку в'язні називали „білим пеклом“ і т. д. Існували також і інші шляхи – морськими кораблями через Льодовитий океан та навіть через Суецький канал на Сахалін, Камчатку, на Амур, Чукотку.

Більшість ув'язнених жили в бараках, отримували мінімальну пайку харчування і з ранку до вечора працювали на каторжних роботах. Використовувалися методи стимулювання праці – за ударну працю належала додаткова пайка. Її отримували також працівники управлінських структур із ув'язнених.

Багато таборів були розташовані в північних широтах. Ув'язнені добували золото і уран, займались заготовками лісу, будували різні господарчі об'єкти. Ув'язнені ГУЛАГу брали участь в будівництві Біломорсько-Балтійського каналу ім. Сталіна, каналу імені Москви, Волго-Донського каналу ім. Леніна, багато чисельних ГЕС, заводів, Байкало-Амурської магістралі та інших залізниць, міст Воркута, Дудинка, Інта, Комсомольськ-на-Амурі, Совгавань, Ухта та інших.

Продуктивність праці була значно нижчою ніж серед вільнонайманих працівників. Як економічний проект ГУЛАГ був збитковий.

В 1930 роки норма харчування ув'язнених складала 2000 калорій, що було явно недостатньо для працюючих людей, тим більше, що реальне постачання було ще менше. Після 1945 року харчування ув'язнених стало покращуватися – перш за все для підвищення працездатності. Зазвичай ув'язнені повинні були отримувати по 700-800 гр. хліба, 110 гр. крупи та інших продуктів.

В ГУЛАГу існувало три категорії режиму утримання ув'язнених: строгий, підсилений та загальний. При строгому режимі особливо небезпечні злочинці і політичні в'язні (засуджені за статтею 58 за контрреволюційні злочини) знаходились під підсиленою охороною і наглядом, не могли бути розконвойовані, використовувалися переважно на важких фізичних роботах, до них застосовувались найбільш жорсткі міри покарання за відмову від роботи і за порушення табірної дисципліни.

При підсиленому режимі утримувалися засуджені за грабунки та інші небезпечні злочини, злочинці-рецидивісти. Ці ув'язнені теж не могли бути розконвойовані і використовувалися в основному на загальних роботах.

Інші ув'язнені в випрано-трудова табори, а також ті, що були в виправно-трудовах колоніях утримувалися на загальному режимі. Дозволялося їх розконвойовувати, використання на низовій адміністративно-господарській роботі в апараті табірних підрозділів, а також залучення до поштової і конвойної служби по охороні ув'язнених.

Для ув'язнених були встановлені різні категорії працездатності: 1 – допускала використання на важких фізичних роботах; 2 – допускала використовувати на роботах середньої важкості; 3 – ув'язнених використовували на легких роботах через фізичні вади і хвороби; 4 – інваліди.

Норма на роботу складала в середньому на рік 270 – 300 трудових днів. Трудовий день тривав до 12 годин, але ця норма могла порушуватися, і ув'язнені трудилися значно довше.

Проти ув'язнених, які порушували розпорядок або конфліктували з керівництвом, застосовувалися різні покарання: позбавлення побачень, переписки, передач на термін до 6 місяців, обмеження в праві користування особистими грошима на термін до 3 – х місяців і відшкодування заподіяного збитку; перевід на загальні роботи; перевід в штрафний лагпункт на термін до 6 місяців; відправка в штрафний ізолятор на термін до 20 днів; перевід в гірші матеріально-побутові умови (штрафний пайок, менш облаштований барак і т.п.). Також провадили додаткове кримінальне переслідування з збільшенням терміну ув'язнення або розстрілом. Відбувалися і без судові розстріли.

Як заохочення використовувалися винесення подяки перед строем або в наказі з занесенням в особисту справу; видача премії (грошової або натуральної); надання позачергового побачення; надання права отримання посилок і передач без обмеження; надання права переводу грошей родичам в сумі не більше 100 рублів на місяць; переведення на більш кваліфіковану роботу.

Ув'язнені, які відзначилися хорошою працею, отримували статус „ударників“ і „стахановців“. Вони мали ряд пільг: проживання в більш облаштованих бараках, обладнаних тапчанами чи ліжками і забезпечених постільною білизною, культ куточком і радіо; спеціальний покращений пайок; окрема столова чи окремі столи в загальній столовій з першочерговим обслуговуванням; речове забезпечення в першу чергу; переважне право користування табірним ларьком; першочергове отримання книг, газет і журналів з бібліотеки табору; постійний клубний квиток на кращі місця для перегляду кіно, вистав, літературних вечорів; відраження на курси всередині табору для отримання чи підвищення кваліфікації (водія, тракториста, машиніста і т.д.).

В випадку перевиконання плану ув'язненим міг бути скорочений термін ув'язнення. З 1938 року – з переводом на вільне проживання поблизу табору.

В ГУЛАГу з висококваліфікованих ув'язнених створювалися так звані „шаражки“ (конструкторські бюро і т.п.) з полегшеним режимом утримання, де проводилась розробка передової техніки і наукові дослідження.

В 1948 році були створені табори з суворим режимом утримання для особливо небезпечних злочинців, шпигунів, антирадянських елементів (Степлаг, Мінлаг, Дубровлаг, Озерлаг, Берлаг).

Над більшістю ув'язнених панували кримінальники, але й між ними в таборах йшла жорстока боротьба, оскільки одна частина кримінальників погоджувалась співпрацювати з табірною адміністрацією („суки“) а інша ні. В ході „сучої війни“ кримінальники вбивали один одного, але це не заважало їм і табірній адміністрації знущатися над іншими зеками, перш за все політичними.

В ході Другої світової війни навіть голодні пайки були значно врізані і видавались не регулярно, що привело до масової загибелі ув'язнених. Частина ув'язнених була відправлена на фронт. В 1944 році населення ГУЛАГу зменшилось до 1,1 млн. В 1950 році кількість ув'язнених перебільшила 2,5 млн. осіб.

Зеки піднімали повстання, які жорстоко придушувалися. Більше ніж 1,6 млн. ув'язнених не вижили в умовах надважкої праці, хвороб, голоду і морозів.

Перебування в таборах в 1938 – 1942 роки.

Про перебування Прокопа Васильовича в таборах з 31 січня 1938 року по 1942 рік маємо таку інформацію.

Із спогадів Зайчука Петра Григоровича. При зустрічі в Дзензелівці в 1956 році Макаренко розповідав Зайчуку про арешт і заслання: „В Біробіджані на сортіровці залишили при управлінні КДБ“ – мабуть мова йде про початок перебування в таборах, тобто 1938 рік.

„Іскра Хінгана“, від 26 лютого 1959 року. Стаття Макаренка „Як ми заготовляємо і підпалюємо гній“ – в розділі поради колгоспним овочівникам: „За двадцять років роботи на Далекому Сході на посаді агронома-парникового мені прийшлося випробувати багато способів підпалювання гною“. З цієї статті виходить, що Прокіп Васильович з 1939, чи навіть 1938 року працював агрономом-парниководом.

Текст виступу Макаренка на якомусь серйозному зібранні – приблизно 10-15 квітня 1957 року. „На Далекому Сході я працюю на посаді агронома-овочівника з 1938 року. А в радгоспі „Ізвестковий“ працюю з 1942 року.“ Тут ще точніше вказано, що з 1938 року працював агрономом-овочівником.

З 31 січня 1938 року по липень 1938 року в БАМЛАГу, (в цій же довідці не в БАМЛАГу, а в таборах залізничного будівництва). „Працює на загальних роботах не задовільно. План виконує на 72 %“ – довідка про ув'язненого БАМЛАГу НКВС Макаренка Прокопа Васильовича видана атестаційно-правовим відділенням управління Баклагу НКВС в липні 1938 року (число не вказане). Бланк ще БАМЛАГу, хоча він уже був розформований. А підпис – за пом. Нач. залізничного будівництва Управління, далі слово не зовсім розбірливе – очевидно гулаг НКВС на ДВ. Можливо КДБісти самі путались в назвах таборів, які часто змінювались і тому написали загальне слово гулаг.

3 березня 1938 року – стало відомо, що ув'язнений на 10 років.

10 березня 1939 року перебуває в м. Ворошиловськ, 21 відділення (назву табору не можна прочитати – очевидно АМУРЛАГ) НКВС, колона № 44 – з листа до Сталіна.

31 липня 1939 року перебуває в місті Ворошиловську – Уссурійському, 21 відділення АМУРЛАГу НКВС, колона № 44 – з листа дружини Прокопа Васильовича Марії Михайлівни до Прокурора СРСР Панкратьєва.

20 жовтня 1939 року перебуває в АМУРЛАГу НКВС, 21 відділення, колона № 44 м. Ворошилов - з листа Макаренка до Президії Верховної ради СРСР.

8 лютого 1940 року перебуває в АМЛАГу (правильно АМУРЛАГ, АМЛАГу – не існувало) НКВС, 21 відділення, колона 44, місто Ворошилов, Приморський край – з листа Макаренка Особливо Уповноваженому НКВС по Київській області. В цьому листі вказано, що він перебував в колоні 302. „Перебуваючи 2 роки в таборах, я також ні по роботі, ні в поведінці

ніяких зауважень не мав, а був премійований за хороші показники в роботі на колоні 302“. Ніякої інформації про колону № 302 АМУРЛАГУ знайти не вдалося.

2 квітня 1942 року перебуває в БУРЛАГУ НКВС колона № 18 (чи 8 – в одному місці написано №18, в іншому № 8) - довідка санітарно-бактеріологічної лабораторії санітарного відділення БУРЛАГУ НКВС.

Із цієї інформації можна зробити деякі узагальнення.

Можливо спочатку він перебував „при управлінні КДБ“, тобто в місті Свободному, де було керівництво БАМЛАГУ. Тут був величезний пересильний і розподільчий табір. Очевидно тут він і відбув карантин. Він міг бути „при управлінні КДБ“ ще й тому, що був достатньо освічений і, що дуже важливо, мав гарний почерк. Що це була за робота при управлінні, інформації немає, можливо ведення якоїсь документації. Але окрім такої роботи, він залучався і на загальні роботи, де, відповідно довідці, працював не задовільно і норму виконував на 72 %.

Очевидно довідка потрапила в слідчу справу в зв'язку з листом Прокопа Васильовича до Сталіна – лист цей був написаний 10 березня 1939 року. Однак в цей час, на 10 березня 1939 року, Макаренко перебував в місті Ворошилові.

Звідси можна зробити припущення, що він міг перебувати в місті Свободному з 31 січня 1938 року по липень 1938 року. А з липня 1938 року по 1942 рік перебував в місті Ворошилові.

Ще одним аргументом на користь перебування в Свободному і роботі при управлінні табору є те, що він дізнався про термін ув'язнення 3 березня 1938 року, тобто мав якийсь доступ до своєї кримінальної справи.

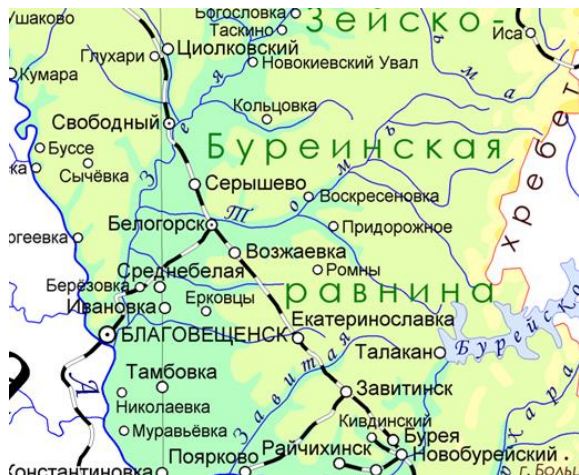
Якщо перебуваючи в місті Свободному він був задіяний на загальних роботах, то в місті Ворошилові, тобто з липня 1938 року по 1942 рік він був на сільськогосподарських роботах і, за його спогадами, працював в підсобному господарстві агрономом-парниководом (агрономом-овочівником). Про те, що були якісь табори в самому місті Ворошилові інформації немає. Очевидно вони були біля міста, а адреса була Ворошилов.

На 1939 рік в Приморському краї було 12 табірних відділень, 19 табірних пунктів, 7 риболовецьких промислів, 7 радгоспів, 3 судноверфі, 3 заводи та інші об'єкти ГУЛАГУ, в яких утримувалось більше ніж 90 000 ув'язнених.

Міста Свободний і Ворошилов.

Свободний (рос. *Свободный*, до 1917 — Алексеевськ) — місто (з 1912) в Амурській області, Російська Федерація. Адміністративний центр Свободненського району. Місто розташоване за 167 км на північ від Благовещенська, на правому березі річки Зея.

Належить до поселень Зеленого Клину.

Місто було засноване в 1912 році, у зв'язку з будівництвом Амурської залізниці (Транссибірська магістраль обхідний маршрут, який мав забезпечити залізничне сполучення Європейської частини Росії з Тихоокеанським узбережжям Росії, без перетину Північно-Східного Китаю). Місто спочатку називалося Алексеевськ на честь тодішнього принца Олексія.

У 1917-1922 — один з головних центрів українського національного руху на Амурщині. Після зречення царя Миколи II після Лютневої революції, місто було перейменовано у

Свободний. У місті діяли українські політичні організації. З квітня 1917 в місті існувала Свободненська Українська Громада, у 1918-1922 — Свободненська Українська Окружна Рада, товариство „Просвіта“, Спілка української молоді (1921), український споживчий кооператив „Хлібороб“.

В 1919—1921 у місті діяла українська школа.

Під час лівого антиколчаківського повстання на Далекому Сході взимку 1920 року місто зайняв український повстанський загін під жовто-блакитним прапором, проте нова більшовицька влада також скоро розпочала репресії проти українських організацій.

В період існування Далекосхідної Республіки в місті була створена українська учительська семінарія.

Згідно з переписом населення 1926 року, у Свободному мешкало 10 245 осіб, в тому числі українці — 16,6 %, росіяни — 74,8 %.

В 1939 році в місті проживало 44 000 мешканців.

В 1932 – 1938 роках Свободний був центром адміністрації БАМЛАГу, одного з найбільших підрозділів ГУЛАГу НКВС СРСР. В Свободному розташовувалася головна контора БАМЛАГу і був створений збірний табірний пункт і пересильна тюрма. Тут сортували етапні ешелони, які потім направляли по табірних підрозділах БАМЛАГу.

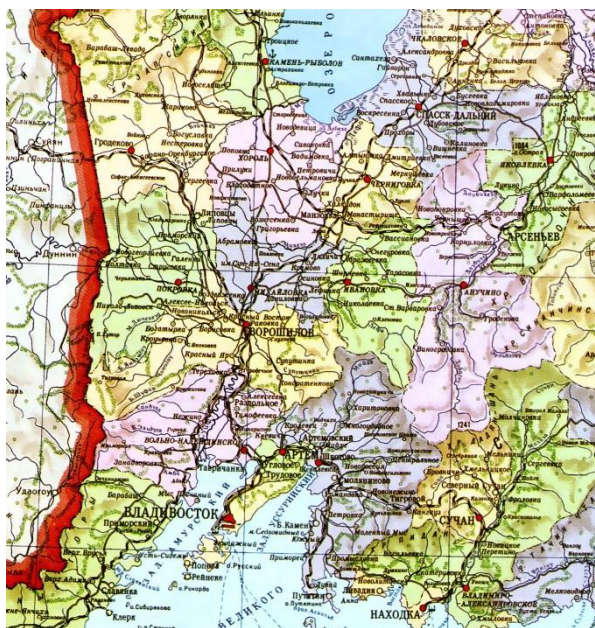
Після укрупнення в 1938 році БАМЛАГу місто стало центром адміністрації Амурлагу. В 1941 – 1946 роках в місті знаходилось управління Свободлагу.

На адресу БАМЛАГу на залізничні станції Свободний, Сквородіно, Тахтимигда (місто Сквородіно і село Тахтамігда розташовані в Сквородинському районі Амурської області) потяги йшли постійно, по кілька потягів в день. Середньостатистичний потяг з 30 вагонів доставляв на станцію від 900 до 1100 ув'язнених.

В Свободному встановлено малесенький пам'ятник біля бувшої контори БАМЛАГу, таке враження, що його поставили тим, хто керував цим страшним табором.

Ув'язненим не повідомлялось куди їх відправляють. Больше того, Прокіп Васильович дізнався на скільки його засуджено аж 3 березня 1938 року.

Ворошилов (зараз Усуурійськ) - місто на Далекому Сході Російської Федерації, адміністративний центр Усуурійського міського округу Приморського краю.

Уссурійськ виник на руїнах міста Золотої імперії чжурчженів і став другою столицею Приморського краю. Після 2 листопада 1860 року – дати підписання Пекінського договору між Російською і Китайською імперіями – остаточно визначилась їхня спільна границя і доля земель між Амуром і побережжям Японського моря. Тоді й почалося освоєння півдня східної країни Росії. Раніше тут жили лише аборигенні народи і нечисленні вихідці з Китаю. В 1866 році 14 сімей, в основному вихідці з Астраханської губернії, після двох років перебування в дорозі, прибули в Уссурійський край і заснували в місці впадіння ріки Супутинки (тепер Комаровка) в Суйфун (тепер Раздольна) поселення Нікольське, назване на честь святого Миколая.

Скоро село Нікольське стало найбільшим в краї. Оцінивши його зручне розташування на перехресті головних шляхів сполучення, жителі інших сіл вирішили переселятися сюди. З 1883 року Південно-Уссурійський край стає головним районом притоку переселенців. Люди прибували з західних частин Росії – в основному українці з Чернігівської і Полтавської губерній. Вони називали нові місця по-своєму – спочатку „Закитайщиною“, а пізніше – „Зеленим Клином“. Переселенці старались відтворити звичний на Україні вид жител. Дерев'яний зруб покривався дранкою і обмащувався глиною, тоді стіни білили, через що житла мали вигляд українських хат. На українську зовнішність села, яка кидалася в очі, вказували всі, хто бував в ті часи в Нікольському. Навіть в 1905 році, коли Нікольськ-Уссурійський вже 7 років був містом, про нього писали так: „Це велике українське село. Вздовж всієї вулиці, по обидва боки, витягнулися білі хати-мазанки, місцями і тепер вкриті ще соломою. В кінці міста, при злитті Раковки з Супутинкою, як і в Україні, побудований ставок. Серед населення, не рахуючи козаків, українці настільки переважають, що сільських жителів міські називають „хохлами“.

І дійсно, серед полтавців, чернігівців, київських, волинських та інших українців переселенці з великоруських губерній зовсім губляться, будучи як би вкрапленням в основний малоросійський елемент.

Базар в торговий день дуже нагадує якесь містечко в Україні: та ж маса круторогих волів біля возів, наповнених мішками борошна, крупи, сала, свинячих туш і т.д.; той же український одяг на людях. Всюди чути веселий, дзвінкий, жвавий український говір, і можна подувати, що знаходишся де-небудь в Миргороді, Решетилівці чи Сорочинцях часів Гоголя.

В 1891 році почалося будівництво Уссурійської ділянки майбутнього Транссибу від Владивостока до Хабаровська. 17 серпня 1893 року відкрився рух потягів між Нікольськом і Владивостоком. 3 квітня 1898 року Нікольськ був офіційно затверджений містом під назвою Нікольськ-Уссурійський. 5 жовтня 1916 року біля полудня жителі Нікольська-Уссурійського побачили, як над містом пролетів метеорит, який розірвався з сильним гуркотом. Після перевороту 1917 року влада в Приморському краї неодноразово змінювалася, і Громадянська війна тут затягнулась на цілих 5 років. Переходив від червоних до білих і навпаки і Нікольськ-Уссурійський. 16 жовтня 1922 року в місті було остаточно встановлено радянську владу. В 1934 році був створений Супутинський заповідник (зараз Уссурійський державний). Зараз заповідник, межі якого проходять не далеко від міста, охороняє амурських тигрів.

25 липня 1934 року створена Уссурійська область в складі Далекосхідного краю з центром в Нікольську-Уссурійському.

23 лютого 1935 року місто перейменоване в Ворошилов (в даних перепису населення 1937 року – Ворошиловськ).

20 жовтня 1938 року Далекосхідний край розділили на Приморський і Хабаровський, а Уссурійська область була ліквідована. Зовнішній вигляд в ці часи майже не відрізнявся від дореволюційного – місто залишалося в цілому одноповерхове.

Через пересильні пункти і концтабори системи ГУЛАГ на території Приморського краю пройшли мільйони людей. В Уссурійську були політичні тюрми, куди доставляли заарештованих з населених пунктів Приморського краю.

На станції Манзовка, що в 80 км. північніше Ворошилова був пересильний пункт і карантин для в'язнів, який тривав 21 день.

На 1939 рік в Приморському краї було 12 табірних відділень, 19 табірних пунктів, 7 риболовецьких промислів, 7 радгоспів, 3 судноверфі, 3 заводи та інші об'єкти ГУЛАГу, в яких утримувалось більше ніж 90 000 душ. Їх праця використовувалася на дев'яти „будівництвах“, шести „спецбудівництвах“, шістнадцяти „командировках“. По закінченні робіт на одних об'єктах, табори ліквідовувалися, одночасно створювалися нові табори. Незмінними залишалися нестерпні умови життя і праці.

Одне з відомих на сьогодні місць розстрілів і поховань жителів Уссурійська і ув'язнених, що проходили по етапу через пересильні пункти і концтабори ГУЛАГу - це територія Дубового Гаю, що раніше належала НКВС.

Інформації про існування в самому місті таборів ГУЛАГу не встановлено.

1957 року місто перейменували в Уссурійськ. На 2019 рік тут проживає 173 165 мешканців – це друге по величині місто Приморського краю.

В ці роки – з 31 січня 1938 року по 1942 рік Прокіп Васильович перебував в таборах:

З 31 січня 1938 року по 20 травня 1938 року – в таборі БАМЛАГ (управління в місті Свободному);

З 20 травня 1938 року по травень 1941 року – в таборі АМУРЛАГ (управління в місті Свободному);

З травня 1941 року по 8 вересня 1942 року – в таборі БУРЛАГ (управління в селищі Ізвесткове).

А з 8 вересня 1942 року по 10 вересня 1947 року в таборі НИЖАМУРЛАГ (управління містилося в Хабаровському краї: спочатку в місті Комсомольськ-на-Амурі, потім у селищі Хунгарі, і пізніше в селищі Мулі (нині селище Високогірний). Звільнений Прокіп Васильович був 26 вересня 1947 року. А НИЖАМУРЛАГ був ліквідований 10 вересня 1947 року. В якому таборі числився Макаренко з 10 по 26 вересня 1947 року не встановлено.

Система таборів дуже часто зазнавала структурних змін, змінювалися і назви.

Коротка інформація про табори, в яких перебував Прокіп Васильович.

БАМЛАГ

Наказом ОДПУ 1020/с, від 10.11.1932 року, був створений Байкало-Амурський виправно-трудоий табір (БАМЛАГ). В оперативному керуванні він підпорядковувався безпосередньо ГУЛАГ НКВС. Це знаменита, величезна організація закритого типу, яка функціонувала з 1932 по 1938 роки на території Забайкалля і Далекого Сходу. Це був один з найбільших таборів СРСР. Керування БАМЛАГом здійснювалося з м. Свободний (зараз місто Свободний, Амурської області).

БАМЛАГ створений з метою реалізації таємної постанови РНК СРСР № 1650/340с від 27.10.1932 року „Про будівництво Байкало-Амурської магістралі“. Відповідно цій постанові будівництво БАМу і реконструкція Транссибу було передано ОДПУ при РНК СРСР. БАМЛАГ організований в результаті реорганізації Управління будівництва Байкало-Амурської магістралі Народного Комісаріату Шляхів Сполучення і передачі його діяльності в розпорядження новоствореного Управління Будівництва Байкало-Амурської магістралі ОДПУ.

Перед БАМЛАГом було поставлено три головні задачі:

- будівництво Байкало-Амурської залізниці;

- прокладка другої колії на Транссибі;
- лісозаготівля, деревопереробка і добування золота.

В різні часи БАМЛАГом керували: Єрьомін Н.Ф. – з 10.11.1932 по 28.08.1933; Чунтонов М.М. – з 28.08.1933 по 19.02.1934; коли до БАМЛАГу прибув Прокіп Васильович, ним керував Френкель Н.А. – з 19.02.1934 по 22.05.1938.

Френкель.

Найзловіснішою фігурою в системі ГУЛАГу був жид Нафталій Аронович Френкель. Він народився в Стамбулі в 1883 році. За іншими даними в Одесі.

Нафталій Аронович
Френкель

З 1898 року став працювати в будівельних фірмах. З 1902 по 1904 роки навчався в будівельному технікумі в місті Кйотен в Німеччині. В 1918 році знайомиться з одеським бандитом Япончиком (Мойше-Яків Вольфович Вінницький) і стає членом його злочинного угруповання. 1919 року Френкель організує в Одесі банду, яка займалася шахрайством, здиством, крадіжками і шантажем. В подальшому він створює великий підпільний трест, який спеціалізується на контрабанді. В 1923 році заарештований ОДПУ і знаходився під слідством з 1923 по 1924 роки. 14 січня 1924 року колегією ОДПУ засуджений до страти, яку замінили 10 роками ув'язнення.

В 1926 році був відправлений на Соловки, де одразу знайшов спільну мову з начальником табору Федором Івановичем Ейхмансом. Френкель умудрився стати у Ейхманса завідуючим господарством і всіма підприємствами на островах.

Френкель швидко склав проект переведення табору на повний госпрозрахунок і подав цей проект по команді наверх. Незабаром він став начальником економічної частини Соловецьких таборів особливого призначення (СЛОН). Саме Френкель запропонував корінним чином змінити систему функціонування концтаборів з метою перетворення їх в бездонні резервуари дешевої і безправної робочої сили. „Від ув'язненого нам треба взяти все в перші три місяці – а потім він нам не потрібен!“ – говорив Френкель. В чекістських колах створену ним систему потовижимання і знущань прямо називали „френкелевізація“.

З 1929 року начальник представництва Соловецьких таборів особливого призначення в Москві. В 1930-31 роках начальник виробничого відділу ГУЛАГу.

З 1931 по 1933 роки Френкель був начальником робіт на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу.

З 28 серпня 1933 року по 2 вересня 1937 року – начальник будівництва Байкало-Амурської залізниці ОДПУ НКВС. Одночасно був начальником управління Байкало-Амурського виправно-трудоного табору (БАМЛАГу) ОДПУ НКВС – з 19 лютого 1934 року по 22 травня 1938 року.

Він створив імперію закритого типу на території Забайкалля і всього Далекого Сходу СРСР.

За вказівкою Френкеля були створені сільгосп колони. За звичай їх називали сільгоспи. Ці підприємства вирощували овочі і фрукти, займались заготовкою кормів, утримували великий рогатий скот (як для м'яса, так і молока), вирощували свиней та інших домашніх тварин, а також птицю. Френкель вирішив використати вчорашніх колгоспників по їх прямому призначенню.

Вся продукція сільгоспів БАМЛАГу лише в мізерній кількості потрапляла на стіл ув'язнених. Всі продукти були на суворому обліку. За самовільне використання продуктів жорстоко карали продовженням терміну ув'язнення і навіть розстрілами.

Френкель володів такими коштами, які поступали як від казни так і від табірної діяльності, які не могли підрахувати перевіряючі фінансові органи. Таким чином, він міг особисто, без відома ГУЛАГу використовувати ці гроші, в тому числі на підкуп співробітників НКВС.

В кінці 1939 року – початку 1940 року на базі АМУРЛАГу створюється Головне управління таборів залізничного будівництва НКВС СРСР, і частина персонажу на чолі з Френкелем, який став начальником управління, була переведена в Москву.

Воно відало будівництвом всіх залізничних магістралей, в тому числі і „мертвої дороги“ Ігарка – Салехард. Френкель став одночасно ще й заступником начальника ГУЛАГу. Він благополучно пережив численні чистки, заробивши на крові мільйонів ув'язнених звання генерал-лейтенанта інженерно-технічної служби і безліч нагород. Серед нагород три (за іншими даними – чотири) ордени Леніна, орден Трудового Червоного прапора (за іншими даними два), орден Червоної Зірки (за іншими даними Орден Вітчизняної війни 1 ступеня), орден „Знак Пошани“.

В 1947 році йому „шепнули“, що пора йти, і 26 квітня 1947 року він пішов на пенсію за липовими документами про тяжку хворобу.

В 1960 році, злодій, бандит, грабіжник, валютний аферист, контрабандист, зек, один з керівників Біломорканалу, начальник БАМЛАГу, засновник нелюдської табірної системи керування, генерал НКВС в 77 років помер в Москві своєю смертю.

Саме Френкелю приписують слова, що стали ідеологією ГУЛАГа: „Вам треба забрати в ув'язнених все в перші три місяці, а потім вони вже не потрібні“.

Спочатку структуру БАМЛАГу складала відділення і табірні пункти. Приблизно через рік, в наслідок перетворень, під головною виробничою одиницею стали вважати фалангу, яка нараховувала від 250 до 700 ув'язнених і знаходилась на одному місці, самостійно забезпечуючи себе всім необхідним, виконуючи певні задачі на конкретній ділянці. В одне відділення входило декілька фаланг, начальники яких підпорядковувалися начальнику відділення.

В БАМЛАГ на залізничні станції Свободний, Сковородіно, Тахтамигда та інші, доставляли ослаблених і хворих. Ув'язнені перебували в дорозі півтора, два місяці при поганому харчуванні і без фізичних навантажень. За цей період здорові арештанти перетворювались в хворих.

Система харчування в таборах БАМЛАГу була організована по Френкелю. Існували хлібні пайки і шкала приварок. Хто працював, той отримував в день від 500 грамів до кілограма хліба і суп з мороженої або засоленої риби, мороженої картоплі, а інколи і капусти. Хто не міг працювати, отримував 300 грамів хліба без супу. За перевиконання норми збільшували видачу продуктів, які дозволялось отримувати в табірній лавці. Стан ув'язнених погіршувався поганою одежею і взуттям: взували і одягали їх в бувші у вжитку валянки, кирзові чоботи і тілогрійки. Взуття ув'язнені виготовляли самі з старих автомобільних шин.

В 1935 – 1938 роках БАМЛАГ був одним з найбільших таборів СРСР. В його склад входило не менше 20 табірних відділень, окремих табірних пунктів. Чисельність ув'язнених за архівними даними складала:

- Грудень 1932 року – 3800;
- Червень 1933 року – 35397;
- Січень 1934 року – 62130;
- Січень 1935 року – 153547;
- Січень 1936 року – 180067;
- Січень 1937 року – 127483;
- Січень 1938 року – 200907.

Структура БАМЛАГу.

Описати структуру табору і схему управління БАМЛАГом дуже важка задача, оскільки структура постійно змінювалась. Змінювалися і підрозділи БАМЛАГу, вони або збільшувалися, або зменшувалися, або ліквідувалися і замість них створювалися нові. Змінювалось і місце розташування. Постійно змінювалося чисельність ув'язнених і вільно найманих. Зміни відбувалися відповідно до поставлених завдань. Всі, хто досліджує БАМЛАГ припускаються помилки, вважаючи, що на території БАМЛАГу було 20, 40 чи 60 таборів. Це не так, до лютого 1938 року табір був один – БАМЛАГ. Це була величезна організація закритого типу, але табір один. Головна контора БАМЛАГу розташовувалася в м. Свободному. Тут був створений збірний табірний пункт, пересильна тюрма. Тут сортували етапні потяги, направляли на інші табірні підрозділи БАМЛАГу. Місто Свободний само скоро стало містом-табором. Є в цьому історичному значенні (Свободний – БАМЛАГ) певна

безглуздість, поняття свобода і в той же час столиця найстрашнішого концентраційного табору системи ГУЛАГ СРСР.

Наступним підрозділом БАМЛАГу було відділення. Структура керівного апарату відділень мала щонайменше шість складових: табірну інспекцію, табірний сектор, комендантський сектор, сектор підсобних підприємств і т.д. Кожен з них ділився на декілька частин. БАМЛАГ мав 28 відділень, які розташовувалися по всій території Забайкалля і Далекого Сходу. Кожне відділення мало свій номер.

До складу кожного відділення входили багато чисельні табірні структури: окремі табірні пункти, командировки, роз'їзди, фаланги, бригади, колони, табірні дільниці та інші підрозділи. В залежності від обсягів робіт чисельність підрозділів нараховувала сотні ув'язнених, деякі мали самостійний баланс.

Бамлагівські будівельні колони були найпотужніші. Були в системі БАМЛАГу сільськогосподарські табірні пункти.

Відділення БАМЛАГу було складним господарством, оскільки воно виконувало різні роботи. Наприклад будівництво другої залізничної колії, будівництво паровозоремонтних депо, вокзалів і інших цивільних споруд. В підрозділах відділення БАМЛАГу були механічні майстерні, мостобудівні потяги і загони, пожежна команда, підсобні сільські господарства. Більш того в кожному відділенні була своя агітбригада, табірна друкарня, лікарня. Кожне відділення мало свої міні тюрми та ізолятори, а також розстрільні команди.

Наступною ланкою після відділення, був табірний пункт, або окремий табірний пункт. Окремі табірні пункти виконували різні завдання: концентрація неповноцінної робочої сили (ослаблені, інваліди, хронічні хворі), обслуговування дослідників, розвиток сільськогосподарських підприємств, переправа через ріки лісо заготовок, прийом і розподіл ув'язнених, що прибували.

Окремі табірні пункти, в свою чергу, ділились на фаланги, які мали постійне місце розташування. Фаланги в БАМЛАГу створив великий знавець табірної життя Френкель. Фалангою називався невеликий самостійний загін ув'язнених, зайнятих на певних роботах, чисельністю. 250-300 (бувало і 500) душ. В фаланзі всі ув'язнені були пов'язані круговою порукою і змаганням за найважливіше і найдорожче в табірному житті, за пайки. Продуктивність фаланг була дуже висока. Ув'язненим, які працювали в фаланзі погано не позаздриш. Покарання він отримає всередині фаланги, адже з його вини всі не отримають додатковий пайок. Вмішуватись в справи фаланги заборонялось самим Френкелем. Втручатися в справи фаланги керівництво або охорона могли тільки тоді, коли не виконувався план.

З розширенням масштабів будівництва БАМЛАГу і збільшенням кількості підрозділів стали використовувати загально табірну нумерацію, тобто присвоєння кожній фаланзі свого номера і буквеного індексу, що відповідав його спеціалізації. Фаланги, що виконували реконструкції залізничних ліній (балластіровочні роботи) отримали букву Б, земляні роботи – букву З, підрозділи що працювали на побудові неприродних споруд (іскусственні споруди) – букву И, кар'єрні – букву – К, лісові – Л, підсобні – П, будівельні – С, транспортні – Т, укладочні – У, сільськогосподарські – Х, штабні – Ш.

В 1938 році (до розформування БАМЛАГу) прокуратурою СРСР була проведена перевірка умов утримання ув'язнених. „Умови утримання ув'язнених в БАМЛАГу незадовільні, в окремих випадках зовсім нестерпні. Багато ув'язнених утримувались в холодних, брудних бараках, з брудними нарами. Ув'язнених утримували вперемішку, кримінальні були в кращих умовах, відбираючи харчі і одягу у працюючих ув'язнених. Більшість ув'язнених не виходять на роботу, оскільки зовсім роздягнені, серед них були так погано одягнені і вошиві, що були небезпечні в санітарному відношенні“.

Прокурор БАМЛАГу Дімаков повідомляв: „В лазаретах сплять голі на суцільних нарах, в баню не водять тижнями через відсутність білизни. В спільній палаті на нарах часто хворі бешихою (рожа) з хворими на шлунок, туберкульозники – з хірургічними хворими. З етапів знімають мертвих, замерзлих. Серед новоприбульців є випадки висипного тифу. Це було серйозною небезпекою для жителів СРСР, оскільки потяги йшли через всю країну. В

БАМЛАГУ немає в запасі ні білизни, ні чобіт, ні одежі. Мила немає. Багатьом нема в чому вийти у вбиральню. Ідуть на нову трасу роздягнені і роззуті етапи. Жител нема, будувати житло немає чим, нема інструментів, пилок, сокир. Стан з харчуванням катастрофічний. Часто в тайгу відправлялись великі групи ув'язнених з забезпеченням харчування лише на один місяць“.

19 грудня 1936 року фаланги були перейменовані в колони. В переписці заборонялось вживати слово фаланга. Заміна пов'язана з тим, що в 1930-і роки в Іспанії фалангами називались фашистські організації. З цього часу у всіх звітних документах і в переписці назва „фаланга“ не допускалось і замінювалось назвою „колони“ при збереженні нумерації і присвоєних їм виробничих і адміністративно-господарських функцій.

Відповідно архівним документам, БАМЛАГ практично завжди був на першому місці в ГУЛАГУ по кількості померлих ув'язнених за певний період часу.

БАМЛАГ був розформований в травні (за іншими даними в червні, за іншими даними 22 травня) 1938 року і на його базі створені:

- Амурський залізничний виправно-трудоий табір;
- Південний (рос Южний) залізничний виправно-трудоий табір;
- Західний залізничний виправно-трудоий табір;
- Східний залізничний виправно-трудоий табір;
- Південно-Східний залізничний виправно-трудоий табір;
- Буреїнський залізничний виправно-трудоий табір;

В 1938 році начальник БАМЛАГУ Френкель вийшов з клопотанням в ГУЛАГ НКВС СРСР з пропозицією про створення спеціалізованого залізничного будівельного управління. Цю пропозицію він обгрунтував складною організацією підрозділів БАМЛАГУ, розміщених на території в 2000 кілометрів в Амурській області, Хабаровському краї і Приморському краї (в жовтні 1938 року Далекосхідний край був розділений на Приморський і Хабаровський). В часи масових репресій 1937 – 1938 років відбувся вибуховий ріст кількості управлінь ВТТ (виправно-трудоий табір) ГУЛАГУ на місцях. На той час БАМЛАГ розрісся до неймовірних розмірів, ефективно керувати створеним монстром ставало проблематично.

Клопотання мало далеку перспективу. Френкель, як гарний шахіст прорахував ситуацію на кілька ходів вперед. Насправді він вирішив здійснити давню мрію – вийти з-під контролю ГУЛАГУ. І це питання він блискуче вирішив, не даром він протягом довгого часу підкормлював наркоматовських чиновників.

Розглянувши в НКВС СРСР пропозиції Френкеля, колегія НКВС СРСР погоджується з наданими доводами і наказом НКВС СРСР 043 (нуль попереду означає секретно) від 28.02.1939 року на базі БАМЛАГУ створюється Управління залізничного будівництва НКВС на Далекому Сході, яке розмістилося в м. Свободний (зараз місто Свободний, Амурської області). В створену структуру ввійшли вісім новостворених залізничних таборів: Західний, Південний, Амурський, Буреїнський, Східний, Південно-Східний, Приморський, Нижньо-Амурський.

АМУРЛАГ

Амурський залізничний виправно-трудоий табір (АМУРЛАГ) був створений 20 травня 1938 року при розформуванні БАМЛАГу. Крім АМУРЛАГу одночасно було створено ще 5 таборів. АМУРЛАГ був підпорядкований Управлінню залізничного будівництва на Далекому Сході головного управління виправно-трудоих таборів НКВС СРСР.

Управління АМУРЛАГу розташовувалося в місті Свободний (нині Амурська область).

Максимальна одноразова кількість ув'язнених могла досягати понад 125 000 осіб.

Табір виконував такі роботи: будівництво другої колії залізниці Каримська – Ворошилов, лінії № 2 Біробіджан – Ленінське, № 208 Завитая – Поярково, 206 Барановське – Посьет, другої колії залізниці Хабаровськ – Губероно і Губероно – Ворошилов, БАМ – Тинда, Тинда – Зея, обслуговування авторемонтного заводу в Свободному, механічного заводу в Тахтамігді, роботи на лісокомбінаті, обслуговування сільгоспів.

Чисельність:

на 1.10.1938 – 125 313 осіб;

на 1.01.1940 – 85 221;

на 1.05.1940 – 118 067

на 1.01. 1941 – 50.040.

Начальники:

Френкель Н.А. – з 20.05.1938 - ?;

Петренко І.Г. – з 4.01.1940 - ?;

Помічник начальника Філімонов М.В. – з ? по 11.10.1940.

4 січня 1940 року до АМУРЛАГу були приєднані підрозділи розформованого Приморського залізничного виправно-трудоого табору.

В січні 1941 року на об'єктах табору працювало 52 000 ув'язнених, розосереджених в 12 відділеннях: в Свободному, Тинді, Урульзі, Известковій, Тирмі, Біробіджані, Завітой, Хабаровську, Бікіні, Ружино, Манзовці і Ворошилові-Уссурійську.

30 січня 1941 року за наказом Берії роботи на північних ділянках БАМу були припинені. АМУРЛАГ був розформований і на базі ряду його підрозділів був створений Свободненський виправно-трудоий табір, який розташовувався в м. Свободному. Розформування табору затягнулось на півроку. Влітку 1941 року АМУРЛАГ був остаточно розформований. Його підрозділи були передані Буреїнському залізничному виправно-трудоому табору (БУРЛАГу). Управління табору розташовувалося в на станції Известкова. БУРЛАГу було передано, крім інших підрозділів, більшу частину сільгоспів

Буреїнський залізничний виправно-трудоий табір БУРЛАГ.

БУРЛАГ (БУРЕЙЛАГ) був створений як самостійний підрозділ у структурі НКВС 22.05.1938 року на базі розформованого БАМЛАГу.

Управління БУРЛАГу розташовувалося на станції Известкова Далекосхідної залізниці (нині Єврейська автономна область). В оперативному командуванні він підпорядковувався Управлінню залізничного будівництва Далекосхідного головного управління виправно-трудоих таборів НКВД СРСР УЖДС ДВ ГУЛАГ), а згодом безпосередньо Головному управлінню залізничного будівництва НКВС СРСР (ГУЖДС НКВД).

БУРЛАГ розформований 8.09.1942 року, його табори і виробничі потужності передані для зміцнення Нижньо-амурського виправно-трудоого табору.

Засуджені табору БУРЛАГ виконували такі роботи:

- будівництво залізниці Известкова — Усть-Німан;

- будівництво залізниці Известкова — Ургал-тунель;

- закінчення робіт по будівництву залізниці Бам — Тинда, Тинда — Зея, Хабаровськ — Ворошилов (нині Усурійськ);

- обслуговування авторемонтного заводу в м. Свободний і хутового заводу в Тахтамігді;

- будівництво автодороги від Усть-Умальти до Умальтинського рудника з 13.02.41, Дусе-Алінського тунелю, гілки від Ургалу до вугільного родовища, виготовлення боєприпасів (на 22.07.42);

- після ліквідації Бірлага — його план по лісозаготівлях (з 16.01.42).

- обслуговування сільгоспів (з 30.01.41 року).

Чисельність ув'язнених

1.10.1938 — 40 224,

1.1.1940 — 43 169,

1.1.1941 — 34 428,

1.1.1942 — 62 336,

1.7.1942 — 48 445.

Начальники:

начальник— комдив Давыдов А.Д., з 22.05.38 по 30.06.38;

тимчасово виконуючий обов'язки начальника — Борисов П.Т., ? — по 27.11.39;

начальник - Потьомкін Н.Ф., з 04.01.40 — ?

начальник - майор ДБ Петренко І.Г., з 30.01.41 по 08.09.42

Заступники начальника — Єфимов І.Л. и Данель С.М., з 30.01.41 — ?

Направлення в санітарно-бактеріологічну лабораторію видане 2 квітня 1942 року на бланку БУРЛАГу, колона № 18 (чи 8).

Отже, з 8.09.1942 року Прокіп Васильович перебував в складі Нижньо-Амурського ВТТ (випрано-трудоий табір).

Нижньо-Амурський виправно-трудоий табір (НИЖАМУРЛАГ) -

підрозділ, що діяв у системі виправно-трудоих установ СРСР.

НИЖАМУРЛАГ був створений у 1938 році. Управління містилося в Хабаровському краї: спочатку в місті Комсомольськ-на-Амурі, потім у селищі Хунгарі, і пізніше в селищі Мулі (нині селище Високогірний).

Оперативне командування здійснювало:

спочатку Управління залізничного будівництва на Далекому Сході (УЖДС на ДВ),

потім Головне управління таборів залізничного будівництва (ГУЛЖДС),

Управління будівництва 500,

Східне управління будівництва й таборів БАМ, пізніше знов увійшов у структуру ГУЛЖДС.

Після реформування системи правоохоронних органів НИЖАМУРЛАГ увійшов до складу Головного управління таборів (ГУЛАГ) Міністерства юстиції, потім до складу ГУЛАГ Міністерства внутрішніх справ і пізніше був перепідпорядкований Управлінню виправно-трудоих таборів і колоній Управління внутрішніх справ Хабаровського краю.

Максимальна одноразова кількість ув'язнених могла становити понад 64 000 осіб.

Основним видом виробничої діяльності ув'язнених було будівництво (промислове, залізничне та цивільне).

8 вересня 1942 року до НИЖАМУРЛАГу був приєднаний БУРЛАГ, в якому перебував Макаренко.

НИЖАМУРЛАГ був закритий 10 вересня 1947 року, знову створений 29.09.1948 року й остаточно припинив своє існування в 15.02.1955 року. Прокіп Васильович був звільнений 26 вересня 1947 року.

Чисельність:

1.01.1940 – 27 166;

1.01.1941 – 50 535;

1.01.1942 – 50 992;

1.01.1943 – 64 056;

1.01.1944 – 33 746;

1.01.1945 – 26 075;

1.01.1946 – 12 074;

1.01.1947 - 23 999.

Начальники (в період перебування в таборі Макаренка):

майор ДБ Петренко І.Г. – з 8.09.1942 – по не раніше 25.09.1945;

майор Кучин Н.С. – з 3.03.1946 по 3.10.1947;

Крім основної виробничої діяльності НИЖАМУРЛАГ виконував сільськогосподарські роботи в багатьох підсобних господарствах (Орловка, Усть-Ургальське, Аланан, Карадуб), в тому числі і в Известковому, куди був переведений Прокіп Васильович. Крім підсобних господарств працювали ув'язнені на сільськогосподарських роботах і в радгоспах „Кульдур“, „Ургал“, „Волочаївка“.

Петренко

Начальником таборів АМУРЛАГ, БУРЛАГ, НИЖАМУРЛАГ, де перебував Макаренко, в певні часи був Петренко І.Г. Хто такий Петренко.

Петренко Іван Григорович

Петренко Іван Григорович народився 29 січня 1904 року на станції Сновська (у 1944 – 2017 роках – Щорс, зараз Сновськ Чернігівської області) Чернігівської губернії в сім'ї залізничника. Українець. Закінчив чотирикласну залізничну школу, а потім залізничне училище. Трудову діяльність почав молотобійцем, був слюсарем, кочегаром, помічником машиніста, машиністом паровоза. Закінчив заочно технікум шляхів сполучення, працював начальником паровозного депо, відділення тяги.

З 1928 по 1932 роки навчався в Московському інституті інженерів шляхів сполучення, потім – з 1934 по 1937 роки – в Транспортній академії ім. Сталіна.

Керував залізничним будівництвом в Москві і Ленінграді.

В 1939 році був направлений заступником начальника управління залізничного будівництва Далекосхідного Головного управління виправно-трудова таборів НКВС.

З січня 1940 року – начальник АМУРЛАГу, потім БУРЛАГу, які займались спорудження транспортних об'єктів на чотирьох залізних дорогах – Забайкальської, Амурської, Далекосхідної, Приморської, а також будівництвом центральних ділянок БАМу. Крім того в'язні цих таборів будували і інші промислові об'єкти на Далекому Сході, що мали стратегічне значення.

В травні 1943 року призначений начальником Нижньо-Амурського будівельного управління і відповідного ВТТ.

На початку 1946 року одночасно очолив Будівництво № 500, на базі якого влітку 1946 року було створено Управління Нижньо-Амурського будівництва Східної ділянки БАМу.

В 1947 році призначений начальником Головного управління таборів залізничного будівництва МВС СРСР.

В 1948 році Петренко усунутий з посади начальника Головного управління таборів залізничного будівництва і направлений в Магадан заступником начальника Головного управління будівництва Далекого Сходу МВС СРСР.

З грудня 1948 року очолив Дальбуд – державний трест з дорожнього і промислового будівництва в районі Верхньої Колими.

Мав звання генерал-майор і нагороди:

- два ордени Леніна;
- орден Трудового Червоного Прапора;
- орден Вітчизняної війни 1-го ступеня;
- орден Червоної Зірки, а також медалі.

Цікавий є спогад про нього – як людину, хоча він може бути суб'єктивним, але інших спогадів не знайдено: „Світлою особистістю не в лапках, а в дійсності, був начальник НИЖНЬОАМУРСЬКОГО табору генерал-лейтенант (за іншими даними генерал-майор) Іван Григорович Петренко. Ті, хто з ним зустрічався, впевнений – зберегли про нього лише гарні

спогади, це була людина дійсно з великої букви. А заступник його - полковник Єфімов – це була така сволота, що рідко можна було такого знайти“.

Помер І.Г.Петренко 3 серпня 1950 року в Москві.

З 1942 і до кінця ув'язнення, тобто до 26 вересня 1947 року, Прокіп Васильович перебував в селищі Ізвестковому і працював овочівником в табірному підсобному господарстві (сільгоспі).

Станковська. Хата Прокопа.

Після того, як Прокуратура Київської області 27 березня 1940 року повідомила Прокопа Васильовича, що його скаргу про опротестування рішення по його справі залишити без задоволення, стало зрозуміло, що вже немає ніяких шансів на перегляд справи і звільнення.

Яка ж була подальша доля Марії Михайлівни Макаренко (Станковської) – дружини Прокопа. Вона розпродала все що можна з господарства, майно, хату (за іншими даними хату забрав колгосп) і виїхала в Москву до дзензелянина Михайленка Олексі, який ще до її одруження був суперником Прокопа і теж прагнув її руки. Із спогадів брата Прокопа – Григорія, - коли стало зрозуміло, що нічого вдіяти не можна, Прокіп написав їй листа, щоб вона його не ждала, бо значно молодша і влаштовувала своє життя не сподіваючись на його повернення. Серед багато чисельних родичів Прокопа і інших дзензелян немає спогадів, які б її засуджували.

До речі, 27 серпня 1938 року вийшов Циркуляр НКВС „Про порядок реєстрації односторонніх розлучень між подружжям, з якого одна сторона знаходиться в ув'язненні“ (дозволено одностороннє розірвання шлюбу за бажанням подружжя, хто залишився на волі).

Однак іншої думки був товариш Прокопа з дитинства і до кінця життя Фурта Сава Фотієвич (народився 24 січня 1900 року). Ось фрагмент його листа написаний 18 січня 1959 року: „Ти пишеш, що втіхою в найважчі дні твого життя в тюрмі і роботі в саду була твоя Маруся. З цим я ніяк не можу погодитись. Є прислів'я – друзі пізнаються в біді. Згадай декабристів і їх дружин. Вони були в мільйон разів багатші твоєї Марусі і коли нещастя трапилось з чоловіками, вони благородні жінки залишили світ розкоші, багатства і поїхали в Сибір для того щоб розділити долю своїх чоловіків. Одна їх присутність давала життя нещасним в'язням які боролися за благо батьківщини. А Маруся? „Тільки, тільки посумувала, як на лавку поклала“ . Хіба її утримували діти. Ні. Чому вона не поїхала до тебе і не влаштувалась на роботу біля тебе. Щоб хоча б поглядом розділити горе. Вона вийшла за Михайленка Олексу, який до неї мав 10 жінок, не менше. Я ж був в нього в Москві і все бачив“.

Ймовірно Марія Михайлівна виїхала з Дзензелівки не раніше квітня 1940 року і до початку війни – коли точно це відбулося ніяких даних немає. Більше ніколи вона не з'являлася в селі і ні з ким з села не листувалася, принаймні про це немає ніякої інформації. Через багато років у Прокопа Васильовича була нагода зустрітись з Марією Михайлівною, але він не відважився... Подальша доля Макаренко (Станковської) Марії Михайлівни не відома.

Прокопова хата і зараз стоїть. Із спогадів Марушевського Володимира Петровича (записано 7 квітня 2019 року), який зараз там живе: „ Хату мабуть забрав колгосп. Там був спочатку дитячий садок, тоді колгосп дав, чи купив бухгалтер Грушовецький (може не бухгалтер, а якийсь колгоспний керівник)“. У Грушовецького хату купив Бондаренко Олекс. Повернувшись з війни він пристав

Хата Прокопа Васильовича на Переводі. Фото 2019 року.

до матері Марушевського Володимира і вони поселилися на обійсті Прокопа. Коли перший раз приїжджав Прокіп після заслання (1956 рік), то приходив до своєї хати. А на городі він посадив „сільнейший“ садок – то приходив дивитися“.

За домовими книгами сільської ради в 1944 році в хаті Прокопа жили Грушовецький Прокіп Костянтинович – 1906 року народження, його дружина Клавдія Фролівна – 1910 року народження, їхні діти – Лариса Прокопівна – 1935 року народження і Борис Прокопович – 1940 року народження. Коли хату купив вітчим Володимира Марушевського – Бондаренко Олекса, не встановлено.

Із меблів Прокопа і Марії збереглося до цього дня дерев'яне ліжко. Його історія така. Ліжко купив у Марії Михайлівни Бас Іван Якович, який жив не далеко від Прокопа на Середньому Переводі. З часом ліжко викинули на гору хліва, де воно довгий час лежало. В 1995 році ліжко подарували мені Федорова (Бас) Зінаїда Іванівна і Федоров Станіслав Олексійович. Після тривалої реставрації ліжко і зараз знаходиться в експлуатації.

Збереглися і дві картини (репродукції) з зображенням морських пейзажів з горами. За переказами вони привезені Прокопом з Одеси (можливо з П'ятигорська). Картини подарувала Марія Михайлівна моїй бабусі Дудник (Макаренко) Тетяні Луківній – двоюрідній сестрі Прокопа. А коли забрали Прокопа, то спочатку Марія Михайлівна боялась ночувати сама і до неї ходила на ніч донька Тетяни Луківної - Надія Лук'янівна Дудник. Картини зараз знаходяться в Дзензелівському музеї. В музеї знаходиться й склоріз, якого подарувала мені племінниця Прокопа Васильовича Тамара Григорівна Макаренко. Склоріза Прокіп привіз з собою коли остаточно переїхав в Дзензелівку. Склоріз був обов'язковим інструментом при роботі на парниках і його Прокіп Васильович постійно носив при собі.

Розділ 6. В Ізвестковому.

Переведення з Ворошилова в Ізвесткове. Виникнення парникових господарств на Далекому Сході. Історія селища Ізвесткове. Звільнення після відбуття покарання. Робота в радгоспі Ізвестковий. Газети про Макаренка. Статті Макаренка в газетах. Виступ на радіо. Участь в конференціях, нарадах. Інші матеріали (довідка на право проводити апробацію, наказ про преміювання, стаття про новий сорт помідорів, перелік статей для газет, екзамен, попередження). Тексти промов. Виробничий звіт за 1955 рік. Заява змістити робочий день. Листи, телеграми. Виставка. Культур. Зустріч з Станковською. Буцька ГЕС.

Переведення з Ворошилова в Ізвесткове.

З 1942 року Прокіп Васильович перебуває в селищі Ізвестковому. Про це свідчать багато чисельні документи (статті з місцевих газет, виступи Макаренка на конференціях, заяви та інші). Ці документи він привіз з собою, коли повернувся в Дзензелівку і вони зараз знаходяться в Дзензелівському музеї. Однак більш точної дати його переведення з Ворошилова в Ізвесткове немає. В привезених Прокопом Васильовичем документах є й ще один документ, який може уточнити це питання. Це аналіз шлункового соку зроблений Макаренку 2 квітня 1942 року санітарно-бактеріологічною лабораторією санітарного відділення колони № 18 (чи № 8) БУРЛАГу НКВС. В листах Макаренка до Сталіна, Президії Верховної ради СРСР, Особливо Уповноваженому НКВС, а також в листі дружини Прокопа до Генерального прокурора СРСР – вказується місцем перебування місто Ворошилов, 21 відділення, колона 44. В листі Особливо Уповноваженому вказується також колона № 302 – де Макаренка було премійовано за хорошу роботу. Отже не пізніше 2 квітня 1942 року він був переведений в іншу колону. При цьому назви таборів не мали значення. При реорганізації вони змінювалися, але номери підрозділів залишалися сталими. Звідси можна припустити, що Прокопа Васильовича перевели з Ворошилова в Ізвесткове не пізніше 2 квітня 1942 року. Причиною переведення могло бути розширення підсобного господарства, або кадрове підсилення, адже на попередньому місці він показав себе як висококваліфікований спеціаліст (був премійований).

Є й ще одна цікава деталь. Коли Прокіп Васильович, завдяки своїй натхненній праці, досяг неабияких результатів і став авторитетною людиною у всьому Хабаровському краї, задрісники почали шукати будь що, щоб його принизити (так як і в Дзензелівці). Ось фрагмент заяви Прокопа Васильовича на ім'я директора радгоспу „Ізвестковий“ від 10 квітня 1958 року: „Працюю на парниках радгоспу Ізвестковий з 1942 року. З 1942 року пригородив частину землі від липи, яка стоїть за хлівом всього 0,15 га і якою я весь час користуюсь. Невже ці 15 соток землі вирішують долю радгоспу? Невже користуючись 16 років цією ділянкою землі заради капризів і задрості деяких осіб я повинен піти на таку ганьбу“. Мова йде про якийсь пустир, який знаходився мабуть біля садиби, де жив Прокіп. Цікаво не те, що він „пригородив“ 15 соток, а те, що з 1942 року він, очевидно, жив як вільний поселенець. Система в таборах була така, що з 1938 року в випадку перевиконання плану ув'язнений міг бути переведений на вільне проживання поблизу табору. Це могло бути не тільки через хорошу роботу в Ворошилові, а й уже в Ізвестковому. В статті газети „Іскра Хінгана“ від 31 серпня 1958 року Прокіп Васильович згадує, що 1942 рік був рекордним по урожаю овочів.

Отже з весни 1942 року і до весни 1975 Року Прокіп Васильович постійно жив і працював в селищі Ізвестковому. Працював до березня 1966 року. В березні 1966 року він звільнився і до повернення в Дзензелівку не працював, перебуваючи на пенсії. Весь час постійно працював на парниковому господарстві. Коли було організоване в Ізвестковому парникове господарство не з'ясовано. Можливо це сталося не пізніше 1938 року, коли в Ізвестковому розмістилося управління табору БУРЛАГ.

Виникнення парникових господарств на Далекому Сході.

Щодо парникового господарства на Далекому сході, то воно скоріше всього найперше було впроваджено в селищі Ельген в Ягодинському районі Магаданської області.

В 1934—1957 роках в Ельгені був розташований один із найбільших сільськогосподарських радгоспів Дальбуду, на базі якого діяв Ельгенський жіночий виправно-трудоий табір.

Радгосп на місці нинішнього селища Ельген був організований в кінці 1934 року. В квітні 1935 року були здані в експлуатацію 2 теплиці, в травні 1935 року – 160 парників. В червні 1935 року виконані дослідні посіви різних культур. Дослідні посіви продемонстрували можливість вирощування в Ельгені капусти, ріпий, редьки, салату, моркви, буряків, турнепсу, злаків (ячмінь, овес) і навіть соняшника.

Коротка історія селища Ізвесткове.

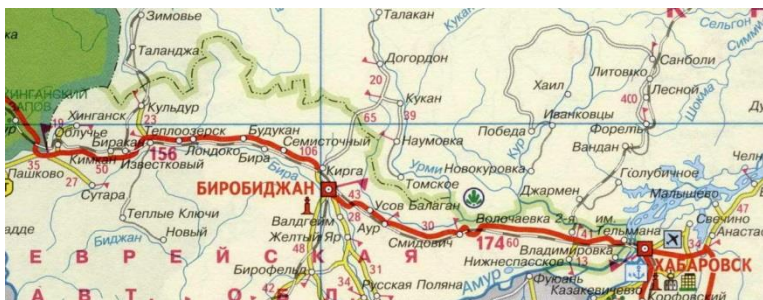
Селище Ізвесткове. Фото 1950-х років.

(в Інтернет джерелах може бути назва Вапняне або станція Ізвесткова). Зараз селище міського типу Ізвесткове, Облученського району, Єврейської автономної області, Хабаровського краю.

Селище розташоване на річці Кімкан (басейн Біри), в 104 км західніше Біробіджана і в 37 км східніше від Облуччя. Через Ізвесткове проходить автотраса Чіта – Хабаровськ. Селище розташоване на Транссибірській магістралі. Тут же і станція Ізвесткова, від якої йде відгалуження на БАМ через Кульдур на Чегдомин.

З 1948 року має статус селища міського типу.

Перші житла були будинки в районі Двохріччя, при злитті Кульдурки і Кімканки (р. Біра). В основному їх будували на сопках. Двоповерхові дерев'яні будинки в селищі Ізвестковому були збудовані в 1937 – 1938 роках, будували їх в'язні Бірлага. В ті ж роки був збудований і водопровід, який діє до цього часу.

Засипали шлаком паровозних топок болотисту ділянку і почали будувати двоповерхові будинки, з двома під'їздами, по чотири квартири на під'їзд, з балконами. Будинки будували з товстих колод хвойних порід, обшивали зсередини дранкою навхрест, замащували вапном і потім білили. Кожна квартира мала по три печі для опалювання кухні і кімнат. Двір був архітектурно-структурною одиницею селища і мав господарські будівлі для скота і птиці з сінником, хлів загального призначення, громадський туалет і помийну яму. Все це існувало до середини 60-х років, потім почався розвал.

В лютому 1913 року, на Східній ділянці Амурської залізниці, що будувалась, була закладена ще одна станція, яка отримала назву Ізвесткова.

Щоправда спочатку вона мала іншу назву – Торокілан. Слово це найімовніше і означає зображення казкового богатиря, покровителя вдалого полювання, рибальства, а також здоров'я. Однак незрозуміле і складне для російської мови слово невдовзі було замінено. Станцію назвали Ізвесткова, оскільки в цьому місці було кілька вапнякових сопок.

Після здачі в експлуатацію східної ділянки Амурської магістралі Ізвесткова, а також сусідні з нею станції Облущя, Біра, Лондоко, Будукан стали швидко розвиватися. Росли пристанційні поселення. В середині 1930-х років Ізвесткова увійшла в імперію ГУЛАГа. На початок масових політичних репресій в селищі Ізвестковому була створена виправно-трудова колонія, в якій утримувались здебільшого сотні ув'язнених, засуджених за політичними статтями. Вони були задіяні на заготовці деревини, добуванні вапняку, обслуговуванні великого підсобного господарства табору, де вироблялась сільськогосподарська продукція. Однак головним об'єктом робіт ув'язнених було будівництво залізничної гілки Ізвесткова – Чегдомин. Після здачі її в експлуатацію Ізвесткова отримала статус вузлової станції, якою є і в наш час.

Одразу після смерті Сталіна (помер 5 березня 1953 року) табір в Ізвестковому розформували, а на місці бувшого підсобного господарства ув'язнених був створений радгосп „Ізвестковий“, який проіснував до 1990-х років.

В 1960-х роках в Ізвестковому були такі виробництва: вугільна електростанція, хлібозавод, овочепереробний завод, лісопилорама, молокозавод, виправно-трудова колонія для неповнолітніх, підприємства залізничного транспорту (депо, сортувальна вагонів, переїзд, блокпост, вокзал, громадська лазня з буфетом, пожежна, водоканал. В селищі було дві школи: початкових класів і середня школа № 170 з

Селище Ізвесткове. Фото 2010-х років.

2011 рік. Селище Ізвесткове. Приміщення залізничної станції.

присадибною ділянкою, а також дитячі ясла і дитячий садок. В 1953 році в селищі було створено овоче-молочний радгосп „Ізвестковий“.

Чисельність населення в Ізвестковому.

1959 – 6753;

1979 – 3625;

2002 – 2229;

2010 – 1809;

2017 – 1636.

Така коротка хроніка історичних подій цього великого селища. За весь майже столітній період, головним виробництвом тут є залізничні служби, для забезпечення роботи залізничного вузла на Транссибірській магістралі. Вже багато років на станції дії вантажно-розвантажувальний майданчик Кульдурського бруситового рудника. На цьому гірничодобувному підприємстві, яке знаходиться в 20 км від селища, зайняті більше 100 працівників. Частина працездатного населення селища забезпечена роботою на Кімкано-Сутаському гірничо-збагачувальному комбінаті, який знаходиться недалеко від селища.

На місці старого дерев'яного залізничного вокзалу зараз будується новий.

З весни 1942 року по 26 вересня 1947 року Прокіп Васильович працював агрономом-парниководом в табірному підсобному господарстві перебуваючи в ув'язненні, але, ймовірно, на вільному проживанні.

Звільнення після відбуття покарання.

26 вересня 1947 року він був звільнений. Ось копія довідки написана від руки Макаренком Прокопом Васильовичем.

СРСР

Міністерство

Внутрішніх справ

Управління ВТТ

„АОР“

? вересня 1947 р.

Копія

2-БЕ

Довідка № 14465

Видана громадянину Макаренку Прокопу Васильовичу 1899 року, уродженець с. Дзенгелівки, Маньківського р-ну, Київської обл.

Громадянство – СРСР.

Національність – українець.

Засудженого по справі № 10730 Уманським РВ НКВС Київської області 14 листопада 1937 року по ст. КК до позбавлення волі на десять років.

З поразкою в правах на - (прочерк) років.

Чи була в минулому судимість - (прочерк).

Що він відбув покарання в місцях ув'язнення НКВС по 26 вересня 1947 року. Після відбуття міри покарання з застосуванням статті 39 положення про паспорти звільнений 26 вересня 1947 року і слідує до вибраного місця проживання с. Дзенгелівка, Маньківського р-ну, Київської області до ст. Поташ Одеської залізниці.

Начальник ВТТ (Лоцис)

Нач. СУЄЗ (Стовбун)

Місце відтиску

місце відтиску

Вказівного пальця

печаті

З оригіналом вірно

П.Макаренко.

В документі дата 14 листопада 1937 року – це дата рішення трійки про засудження

Як бачимо, з 26 вересня 1947 року Прокіп Васильович мав право відправитись додому.

Мав право, але не міг. Політичних просто не відпускали. А якби він наполягав, то його б

знову безпідставно засудили б або там на місці, або по прибутті додому. Очевидно він про це знав. Принаймні до смерті Сталіна (до 1953 року) він повернутися не міг. А потім були не аби які успіхи в праці, авторитет, слава, як він писав своїм друзям – „не тягне“

Після відбуття терміну покарання, - з 26 вересня 1947 року по весну 1953 року (точна дата не відома), – працював в табірному підсобному господарстві агрономом-парниководом як вільно найманий.

Робота в радгоспі „Ізвестковий“.

Весною 1953 року на базі табірної підсобної господарства був організований овоче-молочний радгосп „Ізвестковий“ і Макаренко працював агрономом-парниководом вже в радгоспі.

Роботу в радгоспі висвітлюють чисельні документи – статті в місцевих газетах, виступи на радіо, участь у конференціях, промови на зібраннях, листи і телеграми, заяви та інші документи. Оригінали цих документів зберігаються в Дзензелівському музеї.

Газети про Макаренка.

Газета не відома. Стаття „300 тисяч рублів прибутку від парників“. (це за 1957 рік). Автор М.Марков. (подається скорочено). Рукою Прокопа Васильовича на цій статті написано: „Прибуток від правильного використання парникових рам“.

Парниководи першого відділення радгоспу „Ізвестковий“ добились нині хороших результатів по вирощуванні розсади, вирощуванню овочів в закритому ґрунті і зниженні їх собівартості.

Вони повністю задовольнили потреби овочівників в розсаді, втричі перевиконали завдання по вирощуванні в ранні строки редьки, цибулі, шпинату, салату і кропу. При плані 26 тонн огірків отримано 42 тонни. Причому, порівняно з 1956 роком собівартість знижена майже вдвічі.

Успіхи стали можливими завдяки впровадженню передових методів агротехніки. На пропозицію агронома-парниковода П.В.Макаренка дві тисячі рам з чотирьох тисяч використовувалися як холодні парники з сонячним обігрівом.

За рахунок вирощування розсади і овочів в холодних парниках тільки по зарплаті зекономлено 21 тисяча рублів, а всього від парникового господарства отримано більше 300 тисяч рублів прибутку.

Лист від редакції газети „Тихоокеанська зірка“ від 3 березня 1958 року. Відділ листів трудящих.

Шановний тов. Макаренко!

Ваша стаття підготовлена до друку і буде розміщена в газеті. Чекаємо від Вас нових листів. Читачів нашої газети цікавить, зокрема, досвід зниження трудових і матеріальних витрат на вирощування ранньої картоплі і ранньої капусти в відкритому ґрунті. Просимо Вас надіслати нам статтю на цю тему.

З привітом

Зав. відділом сільського господарства (підпис) Л.Хатковий

Газета „Іскра Хінгана“ від 14 березня 1958 року. Стаття „Нове в роботі парниководів“. Автор Ф.Павлов. Подається скорочено.

1950-і роки. Ізвесткове. 1.Семіген Юлія Іванівна – робила в парниковому господарстві під керівництвом Прокопа Васильовича, а також допомагала Прокопу і Поліні в домашньому господарстві, 2. Макаренко Прокіп Васильович, 3. Макаренко Поліна – дружина Прокопа.

Парниководи першого і другого відділень радгоспу „Ізвестковий“ не перший рік змагаються між собою. Доки головним мірилом була кількість вирощеної продукції, змагання йшло з перемінним успіхом. А починаючи з минулого року, як тільки стали приймати до уваги всі економічні показники, і, зокрема, зниження собівартості продукції, то зразу визначився переможець – парниководи першого відділення, якими керує агроном, учасник ВСГВ П.В.Макаренко.

Пояснюється це одним – творчим відношенням колективу парниководів першого відділення до справи.

1956 рік. Известкове. Макаренко Прокіп Васильович і Поліна - дружина Прокопа.

Починаючи з минулого року, за пропозицією Макаренка стали застосовувати для вирощування розсади пізньої капусти сонячні парники. Причому, одразу в великому обсязі – на половині парникової площі.

Агроном-парниковод третього відділення радгоспу Ф.О.Зацепін (Федір Олексійович) багато років займався вирощуванням ранніх овочів на Північному Сахаліні. Природа там, як відомо, сувора, літо коротше нашого. Тому треба було максимально скоротити час на вирощування розсади. Це

досягалось за рахунок прискореного розпалювання гною. По методу Зацепіна зараз розпалюють гній у всіх відділеннях радгоспу. Однак Макаренко дещо змінив і спростив цю роботу.

Заслуговує на увагу ще одна новинка парниководів першого відділення. Відомо, що при розігріві буртів гною земля під ними прогрівається на декілька десятків сантиметрів. „А чому б це не використати для прискорення закладки парників?“ – задумався Макаренко. Спробували – вийшло добре.

Досвід известковських парниководів представляє великий інтерес для наших колгоспів. Було б досить корисно вивчити його колгоспним агрономам на місці, хоча б на першому відділенні радгоспу „Ізвестковий“. Багато що з практики роботи известковських парниководів можна впровадити вже цього року.

Газета „Іскра Хінгана“ від 11.липня 1958 року. Стаття „Овочівники обмінюються досвідом“. Розповідь секретаря партійного бюро радгоспу І.У.Чепрасова кореспонденту газети. Подається скорочено.

В редакцію газети „Іскра Хінгана“ надійшло повідомлення про те, що партійне бюро радгоспу „Ізвестковий“ разом з дирекцією організувало обмін досвідом роботи овочівників. Наш кореспондент зв'язався з секретарем партійного бюро радгоспу І.У.Чепрасовим. І ось що він йому розповів:

Першу нараду овочівників вирішили провести після того, як намітилась різниця в видах на врожай в різних відділеннях радгоспу. Капуста, помідори, морква, буряки і картопля краще розвиваються на першому відділенні. Тут ми і зібрали ланкових з усіх відділень радгоспу.

Потім овочівники послушали досвідченого агронома-парниковода П.В.Макаренка, ланкових комсомолку Євдокію Лісіну і депутата районної Ради Галину Король. А їм було про що розповісти. Багато корисного, повчального дізналися тоді овочівники один від одного. На днях овочівники першого відділення на чолі з П.В.Макаренком здійснили візит у

відповідь до овочівників другого відділення. Огляд почався з парників. Тут милує око акуратність, зразковий порядок. Ще б пак! Господар парників учасник ВСГВ Микола Якович Коновалюк працює агрономом вже понад 40 років, з них без малого половину цього часу в радгоспі „Ізвестковий“.

Минулого разу на центральну садибу радгоспу приїжджали ланкові. А тепер на тій же автомашині, що приїжджали овочівники першого відділення, до них поїхали парниководи другого відділення радгоспу. Головну увагу вини вирішили приділити огляду парників. Загальний вигляд парників тут залишає бажати кращого. До сих пір не прибрані рами, не складені на місце солом'яні мати, доріжки між деякими котлованами заросли травою. Правда, П.В.Макаренко пояснив це тим, що, мовляв, навіщо робити зайву роботу, треба економити на всьому. Але це прозвучало не переконливо. Парниководи першого відділення не встигли своєчасно посіяти ранні огірки. Парниководи другого відділення вже передали в торгіву мережу півтони огірків, парниководи третього відділення і того більше. А парниководи першого відділення самі їх ще не пробували, хоча в минулі роки вирощували парникові огірки одні з перших не тільки в районі, але й в області.

Газета „Іскра Хінгана“ від 31 серпня 1958 року. Очерк „Випробування“. Автор М.Меньніков. Подається повністю.

Ночами на землю спадав іній. Часто дули колючі вітри, і тоді за стіною посвистувало так тужливо, наче це була пізня осінь з сухими стеблами бур'янів, з низьким сколоченим небом.

Агроном Макаренко прокидався в такі ночі. Він довго лежав в ліжку, прислухався, зітхав, тихенько одягався і виходив на ганок. Селище спало. Миготіли зеленуваті зірки. Зі сходу, де зливаються Кульдур і Сутара, з-за темних сопок напливала рідка синява.

Прокіп Васильович оглядав землю, калюжки, скуті льодом, і незадоволено хитав головою: „Ну так воно й є, знов немає тепла!“.

Похрустуючи льодом Макаренко йшов на парники. Все йшло не так, як йому хотілось. Такої зтяжної весни Прокіп Васильович не пам'ятав за всі шістнадцять років життя в радгоспі. І зараз він неспішно обходив парники, хвилювався, перевіряв, чи тепло прикриті рами. Тільки після цього йшов в приміщення і сідав за стіл.

Почало світати. Поступово все ясніше виднілись предмети в кімнаті: лави, ящики, стіл. На столі папки з підсумками багаторічної роботи Макаренка. В них і дипломи, і почесні грамоти, і відгук кандидата сільськогосподарських наук А.Бахарєва, який високо оцінював Прокопа Васильовича як фахівця і людину, лист від Бахарєва, щоденники.

Але не це хвилювало Макаренка. До цього року він, дійсно, нікому в краї, окрім краснореченських овочівників, не поступався першістю, а зараз ще не відомо, як все складеться. Чи вистоять його сонячні парники?

Минулої весни Прокіп Васильович з великим ризиком перевів парники на сонячний обігрів. З особистого досвіду він зробив висновок, що глибокі теплі парники можна замінити мілкими, сонячними, скасувавши при цьому закладку біопалива.

Так і зробили. Восени теплі парники почистили і підготували до закладки торфоперегнійних горщиків. Горщички закладали взимку великими щитами. Це теж новинка. До 1957 року на закладці їх були задіяні не один десяток працівників, а щити дозволяли одній працівниці закладати за два місяці до 3 мільйонів горщичків. Присипку їх м'якою землею Прокіп Васильович також відмінив, натомість впровадив після поливу посівів. Це, на його думку, повинно було унеможливити випаровування вологи.

Сонячні парники відмінно виправдали себе. Прокіп Васильович виступав по радіо, взимку читав лекції на курсах агрономів-парниководів в Хабаровську. Він став відомою людиною в краї.

„Але в 1957 була погожа, тепла весна, - з хвилюванням думав Макаренко. – А зараз і не пахне весною. Холод, мла. За вікном знову затягує“.

Дійсно, на ніч сильно посвіжіло. Над тайгою попливли низькі хмари. Від холоду зводило губи, червоніли руки. Ніч насувалась темна, глуха. Під кінець цього дня з відривних календарів зникали листки за 25 квітня 1958 року.

На ранок пішов сніг. Мокрий лапятий сніг обліплював стіни будинків, стовпи, дерева і паркани. Потім пішов дрібний колючий сніг. Земля побіліла. Запахло новою зимою.

„Оце так сонячний обігрів! - мимоволі прищурюючись, подумав Прокіп Васильович і поспішив на парники – очищати, очищати їх треба терміново...“ Сніг ішов довго - густий, сухий. Видаляти його з парників хватило на весь наступний день. Макаренко хвилювався. Хвилювання охопило весь колектив: а як пропадуть огірки? Що тоді? І люди працювали не розгинаючись. Видалили сніг. Але хвилювання не покидало людей. Від цьогорічної весни всього можна очікувати.

Коли, нарешті, встановилось тепло, Прокіп Васильович з сумом зрозумів, що ранні овочі все ж дозріють з запізненням. Він ходив по парниках, як досвідчений лікар, метою якого було виходити навіть найтяжчих пацієнтів. Середнього зросту, кремезний і дуже рухливий для своїх п'ятидесяти дев'яти років, він схилявся над рамами, давав необхідні поради працівникам, поспівав всюди.

„Зараз треба повітря в рами, - командував він. – Більше повітря!“

Рослини повільно входили в силу, і обличчя агронома світлішало. Не складно влаштовані сонячні парники вимагали великої уваги, точності в розподілі сонячного тепла і повітря. І Макаренко вкладав в цю справу весь свій багаторічний досвід овочівника, всю свою любов до рослин, яка виникла ще в юності, коли він жив в рідній Дзенгелівці і мріяв про садівництво. Очі агронома світилися теплом.

Але благополуччя тривало не довго. На дільниці Ольги Кончик захворіли ранні огірки. Зів'яли і похилилися. Прокіп Васильович подивися на них і глухо вимовив: „Спалила. Від холодів врятували, а ти спалила. Ех, Ольга! Ну як же це? Адже казав – більше повітря!“

Агроном знову втратив спокій. І так не легко: дощі, згубні тумани, а тут ще ця напасть. Макаренко давав робітницям вказівки, сам же клопотався над хворими огірками. Перепробував багато що, а користі мало. Рослини залишалися чахлими, відходили повільно і якось неохоче. Було ясно, що їм вже нічим не можна допомогти.

„Ось як сонце з тими, хто не рахується з ним – зітхав Прокіп Васильович. – Урок...“

31 травня почався вибірковий збір огірків. Перший огірок. Звичайний. Зелений. З жовтизною. А Прокіп Васильович відчував при виді його якесь радісне хвилювання. Він довго не міг згадати, коли ще він відчував так сильно це відчуття. Згадав, і весело засміявся. Було це в Україні, в рідній Дзенгелівці, де він виростив прекрасний колгоспний сад. Хіба міг

1958 рік. Біробіджан. Обласна сільськогосподарська виставка. 1- Биковський Валентин Якович - заступник директора по науковій частині Далекосхідної селекційної станції, 2- відвідувачка виставки, 3- Макаренко Прокіп Васильович - агроном-овочівник першого відділення радгоспу "Ізвестковий".

він забути запах яблуневого цвіту і перших плодів, що схиляли до землі пружне гілля.

Пожевк на полях овес. Легка позолота торкнулася нижніх листків молодих берізок. Зараз Макаренко не поспішав на парники в темноті. Він виходив з свого будиночка, огороженого штахетним парканом, схожого на дачний флігель, зупинявся на ганку і, задоволений дивився на квіти під вікнами, на овочеві поля радгоспу, на селище.

На парниках продовжувався збір овочів. Хиляться до землі куці, обвішані червоними помідорами. З землі визирають головки цибулі – кожна

величиною з кулак. Пахне зів'ялим бадиллям і гноєм. Біля дороги розрослися квіти.

„Цього літа збирали за день до п'яти з половиною тонн огірків, - згадує агроном. – Показники набагато кращі рекордного 1942 року. Марія Мазова збирала за день більше

кілограма з рами. Сонячні парники пройшли випробування. На сьогодні збір огірків перевищив минулорічний на 8 тонн“.

Агроном відкладає щоденник. Дивлячись в вікно, думає про те, що економія від сонячних парників складає по радгоспу біля 180 тисяч рублів, що розсаду огірків треба давати тільки в горщичках. І багато, багато всього приходить в голову агроному.

За вікном шелестить травами вітер. Скоро осінь. Скоро обсіплеться на землю пожовкле листя. І тоді почнеться клопітна підготовка до нової весни.

Газета „Іскра Хінгана“ від 30 грудня 1958 року. Стаття „Організувати навчання працівників сільського господарства“. Автора нема – мабуть передова стаття. Подається скорочено.

За останні десять років не було випадку, щоб парниководи радгоспу „Ізвестковий“ не справились з поставленими задачами. Вони щорічно забезпечують потреби овочівників свого господарства, а також індивідуальних городників в якісній розсаді; і крім цього успішно вирощують редьку, зелену цибулю, огірки та інші овочі. Цей успіх став можливим перш за все завдяки добре організованому навчанню людей не тільки по книгах, а головне безпосередньо на робочому місці, в процесі роботи. Особливо добре організовано навчання людей на першому відділенні радгоспу, де агроном-парниковод П.В.Макаренко. Завдяки творчому відношенню до справи парниководів, цього року собівартість кожного живильного горщичка, кожної тисячі коренів розсади знижена тут вдвічі. Значно перекрыта планова врожайність. Все це дозволило отримати від реалізації овочів з парників 364 тисячі рублів.

Перевиконали показники парниководи другого і третього відділень радгоспу, якими керують агрономи Н.Я.Коновалюк і Ф.А.Зацепін. Характерно, що парниководи намагаються перейняти один в одного все нове, передове.

Такий творчий підхід до навчання людей дає хороші результати. Цього року радгосп зібрав 1890 тон овочів. Це в два рази більше, ніж в 1957 році. Натхненні величною програмою семирічки колектив радгоспу вирішив в 1959 році на три тисячі рам розширити парникове господарство, подвоїти виробництво овочів і картоплі.

Приклад радгоспу „Ізвестковий“ переконливо показує, що так можна і потрібно організувати навчання всіх працівників сільського господарства.

Розроблені спеціальні програми по кожній професії сільськогосподарського виробництва. Від керівників радгоспів і колгоспів вимагається організувати навчання працівників полів і ферм так, щоб за 140 – 150 годин, передбаченою програмою слухачі досконало оволоділи як теоретичними знаннями, так і практичними навиками роботи по своїй професії, ознайомилися з досягненнями науки і передового досвіду.

Плакат (подається скорочено) „Товариші овочівники! Застосовуйте холодні парники для вирощування розсади і ранніх овочів!“. Надрукований в Обласній типографії газети „Біробіджанська іскра“ в 1959 році.

Обласне управління сільського господарства і правління обласного відділення товариства по розповсюдженню політичних і наукових знань Єврейської автономної області.

1959 рік. Ізвесткове. Фото Прокопа Васильовича на плакаті „Товариші овочівники! Застосовуйте холодні парники для вирощування розсади і ранніх овочів!“.

Досвід передовиків сільського господарства – в колгоспне і радгоспне виробництво. Розсаду – в холодних парниках.

З досвіду роботи овочівників 1-го відділення Известкового радгоспу.

На першому відділенні Известкового радгоспу, де агрономом-парниководом працює Прокіп Васильович Макаренко, накопичений позитивний досвід по вирощуванні розсади і вирощуванні ранніх овочів.

В 1958 році овочівники відділення застосували ущільнений спосіб використання парників. Для вирощування розсади 500 рам були використані по 2 – 3 рази.

З 1958 року 2000 парникових рам використовуються овочівниками як холодні парники, обігрів яких відбувається сонячною енергією.

Досвід застосування холодних парників повністю виправдовує себе. Підраховано, що на 1-му відділенні економія тільки по заробітній платні склала майже 21 тисячу рублів, а вартість однієї тисячі коренів розсади знизилась з 62 рублів 73 копійок до 31 рубля 85 копійок.

Газета „Іскра Хінгана“ від 1.січня 1959 року. Стаття „Плани, що кличуть вперед“. Автор – керуючий першим відділенням радгоспу „Ізвестковий“ С.Кашуба. Подається скорочено.

Настав Новий рік – перший рік великої семирічки. Рік, що минув був роком великих і славних справ і для працівників нашого радгоспу, в тому числі і для колективу першого відділення. 1958 рік був роком наполегливої боротьби за вирощування високих врожаїв овочів, картоплі, кормових культур.

Ланки високого врожаю Галини Король, Євдокії Лісіної, бригада під керівництвом агронома-парниковода тов. Макаренка дали трудящим краю понад план 3624 центнера овочів. Застосовуючи комплексну механізацію вирощування овочів вони заощадили 216 тисяч рублів.

Газета „Іскра Хінгана“ від 23 лютого 1959 року. Стаття „На парники прийшла весна“. Автор не відомий. Подається скорочено.

На парники радгоспу „Ізвестковий“ прийшла весна. Причому, не дивлячись на дуже низькі температури, які тримаються вночі, прийшла приблизно на півмісяця раніше звичайного. Прискорили її наближення самі парниководи. Вони взяли відповідальні зобов'язання на перший рік семирічки і зараз борються за їх виконання. Парниководи першого відділення, крім висадки розсади, вирішили отримати з кожної з п'яти тисяч рам по десять кілограмів огірків, при плані шість кілограмів, а також вдвічі перевиконати завдання по вирощуванні редьки і цибулі. Перші овочі вони намітили передати в торгову мережу вже на початку квітня.

Виконуючи взяті зобов'язання, парниководи почали розпалювання гною на 20 днів раніше звичайного. На пропозицію агронома-парниковода П.В.Макаренка застосований новий спосіб розпалювання гною.

Було б дуже корисно організувати екскурсію колгоспних овочівників в радгосп „Ізвестковий“. Тут є чому повчитись, є що перейняти.

Газета „Іскра Хінгана“ від 28 липня 1959 року. Стаття „Вшанування найстарішого агронома“. Автор Ф.Павлов. Подається повністю.

Більше тридцяти років трудиться на посту агронома Прокіп Васильович Макаренко. Спочатку він був агрономом в колгоспі ім. Сталіна Маньківського району, Київської області. Тут він заклав громадський сад, під яким зараз зайнято 160 гектарів колгоспної землі. Прокіп Васильович вивчив на курсах понад сто садівників, організував підсобні підприємства по переробці фруктів і ягід. Разом з тим т. Макаренко проводив плідотворну роботу по акліматизації і виведенню нових сортів плодоягідних культур.

Останні сімнадцять років т. Макаренко працює агрономом-парниководом першого відділення в радгоспі „Ізвестковий“. За цей час парникове господарство розширилось до чотирьох тисяч рам. Не було випадку, щоб парниководи спізналися з вирощуванням

хорошої розсади або не виконали плану отримання овочів в закритому ґрунті. І тут агроном вніс немало цінного в виробництво. За його прикладом і ініціативою на всіх парникових господарствах радгоспу третина всіх рам переведена на сонячний обігрів, впроваджено новий порядок укладки живильних горщиків в котловани, обминаючи бурти, і новий спосіб розпалювання гною. Все це дозволило в 2,5 рази знизити собівартість продукції і в 4 рази підняти продуктивність праці. Парникове господарство щорічно дає радгоспу сотні тисяч рублів понадпланового прибутку. За високі виробничі показники Прокіп Васильович не раз був удостоєний високої честі бути учасником ВДНГ і нагороджений двома малими срібними медалями.

На днях колектив радгоспу урочисто відзначив 60-річчя одного із найстаріших агрономів. Присутні на зборах робітники і гості побажали ювіляру доброго здоров'я і довгих років життя, були озвучені привітальні телеграми на його адресу. Дирекція радгоспу, обком КПРС і виконком нагородили т. Макаренка почесними грамотами. На відзнаку великої дружби піонери пов'язали йому червоний галстук.

Ювіляр сердечно подякував присутнім за теплі слова і завірив, що і надалі буде трудитися на шкодуючи сил.

Газета „Біробіджанська зірка“ від 10.02.1960 року. Подається скорочено.

Бюро обкому КПРС і виконком обласної Ради депутатів трудящих постановив:

За досягнуті успіхи в виконанні соціалістичних зобов'язань по виробництву і продажу державі сільськогосподарських продуктів в 1959 році нагородити Почесними грамотами і занести на обласну Дошку пошани:

Макаренка Прокопа Васильовича – агронома-парниковода Известкового радгоспу.

Газета „Біробіджанська правда“ від 21.07.1964 року. Стаття „У Известкових парниководів“. Автор Ю.Косвінцев чи Косвінцева. Подається скорочено.

Коли під'їжджаєш до станції Известкова, ще здалеку видніються багато чисельні темно-зелені квадрати овочевих полів одного з найбільших овочевих господарств області – Известкового радгоспу. Овочі одна з найдохідніших статей цього радгоспу. Навіть в найнесприятливіші за кліматичними умовами роки, известкові майстри-овочівники навчилися вирощувати хороші врожаї.

Кам'яниста широка дорога біжить по схилу сопки, минає з кожним роком зростаюче житлове селище, механічні майстерні, тваринницькі ферми і нарешті приводить до парникового двору.

Ранніми овочами радгосп постачає буквально весь Облученський район: шахтарів Хінганська, залізничників Облуччя і Біри, відпочиваючих курорту „Кульдур“, магазини робітничих селищ.

Найстарший агроном-овочівник області Прокіп Васильович Макаренко, не дивлячись на свої 65 років, який продовжує займатися улюбленою справою, так відгукується про овочівників відділення: „З нашими людьми можна вирощувати навіть дуже трудомісткі культури. А якщо розширити парникове господарство, то ми зможемо забезпечити овочами буквально всю область“.

Газета „Тихоокеанська зірка“ від 4.03.1965 року. Стаття „Учень Мічуріна“ в рубриці „люди нашого села“. Автор Л.Шегільдєєв. Подається повністю.

З сопок, що за Сутарою, видніються володіння радгоспу Известкового. Коробочки-будиночки, ниточки-вулиці. На схилах і по горбках - клаптики полів. Найбільші розміром - з долоню. А навкруги безмежне море тайги, нескінченні марева і горби сопок. Поля, як і все навкруг, сплять, покриті заметами. Але люди вже думають про весну, про майбутній урожай.

Першими починають весняні роботи парниководи. Бригадир Ольга Степанова, молода білява жінка, підганяє подруг: „Пора запалювати і цей штабель. Не вистачить розігрітого гною на півтори тисячі рам.“

1960-і роки. Известкове. Макаренко Прокіп Васильович в своїй хаті.

Душею парниководів є Прокіп Васильович Макаренко. „Чаклуном“ прозвали його в Известковому. Другий десяток років очолює він парникове господарство, кожного року добивається високих врожаїв ранніх овочів.

В минулому році Прокіп Васильович вже в червні збирав по 15 кг. помідорів з рами. Тільки з першого відділення відправили трудящим більше 250 центнерів ранніх овочів.

Прокопу Васильовичу скоро сімдесят. Але це на диво енергійна людина. В незмінному козушку і валянках, він днями мотається з

відділення в відділення. Господарство в нього зараз величезне. Одних парників 13500 рам. Треба встигнути скрізь, допомогти молодим бригадирам. Правда, за друге відділення він не боїться. Там працює Марія Іллівна Скворчило. Не багато на всьому Далекому Сході таких ланкових. Самого Миколи Яковича Коновалюка учениця. А Коновалюк був великим майстром закритого ґрунту. Прокіп Васильович може порівняти з ним тільки Г.Д. Ремпеля з Красной Речкі. Сам вважає себе їхнім учнем.

Прокіп Васильович часто каже, що бути хліборобом – це талант. Треба дуже любити землю, знати її. Сам він все життя біля землі. Піввіку назад селянський хлопчина вперше посадив яблуньку в рідній Дзенгелівці, що в Черкаській області. Дав собі клятву, що прикрасить землю садами. В тридцять років Прокопа Васильовича вважали одним з кращих садівників України. Зацікавився ним сам Мічурін. Допомагав допитливому селянину доброю порадою, прислав саджанці своїх сортів. Приїжджали з міста Козлова помічники Мічуріна, щоб подивитися на творіння рук Прокопа Васильовича.

Ріс колгоспний сад, росла майстерність і любов до рідної землі. І прикрасив би він мабуть її садами, якби не наклеп недругів. Темної ночі, в 1937 – му, заарештували хлібороба, звинувативши в бог знає яких гріхах, яких і в думках ніколи не було. Так і опинився Прокіп Макаренко на Далекому Сході. Не добровольцем-переселенцем, що приїхав освоювати казкові багатства, а арештантом. Не любить розповідати про це старий хлібороб. Ну, помилились, такий час був. Розібрались, виправили помилку. Не таїть зла-образи Прокіп Васильович. Він знає, що і тут, на Далекому Сході, зробив багато корисного,

„Землю скрізь любити треба. У справжніх людей правду і любов до землі відібрати чи вбити не можна“.

Так два десятиліття назад став Прокіп Васильович майстром-парниководом, чарівником закритого ґрунту. Про його майстерність кажуть багато чисельні нагороди і подяки. Велика срібна, бронзова медалі, дипломи Виставки досягнень народного господарства СРСР, вітальні телеграми від міністра сільського господарства, всесоюзна премія, цілі гори газетних вирізок. Деякі статті написав сам. В них досвід – набутий роками. Його, як крупинки дорогоцінного металу, збирав Прокіп Васильович і щедро ділився з товаришами по праці, щоб багатшою ставала наша Батьківщина, щоб прикрашала стіл трудящих свіжа зелень навіть взимку.

Невеликий акуратний будинок в самому центрі села. Навкруг нього город в кілька соток. І не просто город, а дослідне поле. Тут і нові сорти випробуються і насіння розмножується. І обов'язково фруктові дерева. Не затихла в ньому пристрасть садівника. Рівні ряди слив, груш, вишень. Біля паркану притулилися кущі смородини.

Про город Макаренка по селу легенди ходять. Майже кожен клапчик землі тут відведений дослідам, кожна рослина має своє значення. Більше всього тут огірків, помідорів і капусти. Шукає Прокіп Васильович нові сорти, які б можна було в парниках вирощувати. Скільки десятків сортів томатів перепробував, поки не наштовхнувся на „алпатьєва крупноплідний“. Взяв у Ремпеля кілька зернонок. Посіяв вдома в баночки. Ростив під електричними лампочками. Весною в парники пересадив. Вже в кінці червня дозріли перші плоди. „Оце те, що треба“ – сказав овочівник, - їх і розводити будемо.

За вікном біснується зима, а в Прокопа Васильовича весна. Тіснота – двох кроків ступити нема де. Кругом ящики, банки, баночки. І скрізь – розсада помідорів. Над нею постійно горять лампи, щоб не тягнулись стебла, щоб раніше плоди давали. „Ось тут“ – Прокіп Васильович показує баночку з-під сайри, - триста коренів. Їм по три тижні. Скоро висаджувати буду. Помітьте, низькі, товсті. Це від того, що світла і тепла достатньо.

Після обіду Прокіп Васильович поспішає на парники в бригаду Степанової. Знає, що там все, як треба, а забігти хоч на хвилинку треба.

Сьогодні тут останні горщички встановлюють в парники. Майже три з половиною мільйони наштампували. Всю розсаду в живильних горщичках вирощуємо.

І, прикриваючись рукою від морозного вітру, розповідає як придумували пристрій для розстановки горщичків. Раніше дві жінки за день насилу встигали десять тисяч встановити. А зараз 50 – 60 тисяч встановлюють. Їх одразу блоками по 250 штук роблять, та так і заморожують. Зараз одразу зі щитів в парники ставлять.

На парниках розговорились з жінками. Вони наперобій розповідають про свої справи, про плани на цьогорічне літо. Тут же на листку паперу підраховуємо: 300 рам цибулі на зелень, по 5 кг з рами – 15 центнерів. В квітні почнуть збирати і редьку. Її 1000 рам. По 3 кг з кожної рами – 30 центнерів. 100 рам салату, шпинату, бурякового листя – ще 3 центнери ранньої зелені. В першому рамо обороті 2000 рам помідорів і огірків. Урожай збирати почнуть вже в червні. По 8 кг з кожної рами – 16- центнерів продукції.

Влітку на парниках не пустує жоден сантиметр землі. Навіть а проходах ростуть кабаки, буряки, цибуля. В минулому році вдалося зібрати два урожаї. Отримали 50 центнерів зеленої цибулі, а потім зібрали 5 тонн кабаків, 100 кг столових буряків і 50 кг перцю.

„Нині розумніші будемо“ – каже Прокіп Васильович – всю землю примусимо родити. 1250 центнерів ранніх овочів обов'язково зберемо“.

Але це не головна задача парниководів. Головне виростити розсаду на 170 гектарах ріллі, відведеної під овочі. На таку площу треба не менше п'яти мільйонів коренів капусти, помідорів та інших культур. Адже колектив овочівників дав слово продати державі і в останньому році семирічки 15 800 центнерів продукції.

...Коли людині скоро сімдесят, вона все частіше оглядається назад, щоб прикинути, чи не даремно прожите життя, підбити підсумок пройденого шляху.

„Недаром порох палимо“ – каже в такі хвилини Прокіп Васильович Макаренко. І в шістдесят шість він не думає про відпочинок. Коли йому запропонували піти на пенсію, він сильно образився: „Нікуди від землі не піду – відрізав він директору - тут моє місце, моє покликання“.

Газета „Тихоокеанська зірка“ від 18 березня 1965 року. Замітка „Сіють редьку, цибулю“. Автор не відомий. Подається повністю.

Виростити і продати державі 200 центнерів ранніх овочів – таку задачу поставили перед собою парниководи радгоспу „Ізвестковий“ Облуженського району. Закладені перші сотні парникових рам. В теплу і пухку землю посіяно насіння цибулі і редьки. Всього під ранні овочі тут виділили 1400 рам. „3 них думаємо зібрати вже в квітні – початку травня перші 50 центнерів ранньої зелені“, - каже агроном-парниковод П.В.Макаренко.

Газета „Іскра Хінгана“ від 17 лютого 1972 року. Стаття „А якщо без посилянь на умови...“ Автор І.Тищенко – державний інспектор з закупок і якості сільгосппродуктів. Подається скорочено.

Перший рік дев'ятої п'ятирічки для трудівників сільського господарства району пройшов в напруженій боротьбі за подальше збільшення виробництва і продажу державі сільськогосподарських продуктів. Однак він не дав очікуваних результатів. Особливо низькі врожаї отримані в радгоспі „Ізвестковий“.

І, нарешті, ще один приклад безгосподарності в радгоспі „Ізвестковий“. На третьому відділенні з кожного гектара отримано капусти по 113,5 центнера, а на другому відділенні по 31,2 центнера. На третьому відділенні розсада була висаджена в ґрунт в живильних горщичках. Овочівники другого відділення полінувалися заготувати горщички.

Статті Макаренка в газетах.

Газета „Біробіджанська іскра“ від 21 вересня 1958 року. Стаття Прокопа Васильовича „В холодних парниках“.

Овочівники першого відділення Ізвесткового радгоспу досягли цього року хороших показників і по вирощуванні розсади, і по виробництву ранніх овочів. В першому рамо обороті отримано біля двох мільйонів коренів розсади капусти, помідорів, огірків, багато цибулі і брукви. Вирощеною розсадою були не тільки повністю забезпечені потреби радгоспу, а й велику кількість її реалізували мешканцям селища Ізвесткове.

В цьому році застосовувалися методи ущільненого використання парників. На вирощуванні розсади ми використовували 500 рам два – три рази. Як ми цього досягли? Ранньою весною в парники сіяли помідори і ранню капусту. Після пікіровки розсади, яка виросла, на її місце сіяли капусту пізніх сортів, а після неї в ці ж рами пікірували помідори. Це створює як би додатковий рамо оборот і з тієї ж площі парників отримуємо в 1,5 – 2 рази більше розсади.

Хороша розсада – запорука високого урожаю. Тому нині успішно попрацювали і овочівники відкритого ґрунту. Ланка Євдокії Лісіної, наприклад, отримало з кожного гектара по 290 центнерів капусти сорту „Білоруська“, ланка Галини Король – по 130 центнерів огірків „Далекосхідний, третій лист“. Така врожайність значно перевищує планову.

Крім вирощування розсади в нашу задачу входить вирощування ранніх овочів. І тут в нас є що показати. В цьому році по бригаді закритого ґрунту отримано багато редьки, цибулі, салату, шпинату і кропу. Завдання по вирощуванні ранніх овочів в першому рамо обороті перевиконано в три рази.

В другому рамо обороті ми вирощували огірки. При плані в 26 отримали 42 тонни. З кожної з 1500 рам теплих парників зібрали по 18 кг огірків, а з кожної з 2500 рам холодних парників – по 6 кг. Якщо перевести це на гектари, то вийде, що середня урожайність з гектара склала до 700 центнерів. Загальний прибуток від реалізації продукції, отриманий за обидва рамо обороти, склав по відділенні більше ніж 300 тисяч рублів.

Своїми успіхами ми зобов'язані впровадженню передових прийомів агротехніки, а також старанній праці трудівниць Юлії Семіген, Устини і Анни Друк, Надії Кудрякової, Тетяни Іванової та багатьох інших. Всі вони, не покладаючи рук, цілий рік самовіддано працюють на парниках, дбайливо доглядають за розсадою і овочами.

Значних успіхів досягли ми і в зниженні собівартості вирощуваної продукції. Якщо в 1956 році кожен центнер овочів обходився нам в 110 рублів, то зараз – лише в 59, тобто майже вдвічі дешевше. Про те, яким чином досягнуто таке зниження, я хочу розповісти.

З 1957 року половину парників (2000 рам) ми використовуємо як холодні парники, з сонячним обігрівом. З осені в приміщення, де виготовляються живильні горщички, в розталому вигляді завчасно завозиться перегній. Горщички штампуємо на станку ПГ-9, який обслуговує 6 працівників. На кубометр перегною додаємо 2 кг азотних, 1,6 кг фосфорних, 0,6-0,8 кг калійних добрив, 0,5 кг золи і 1-1,5 кг вапна. Така суміш, як показав досвід, дає найкращі результати.

В той же час при виготовленні горщичків із завчасно заготовленого перегною досягається велика економія коштів. Відпадають такі трудомісткі і витратні процеси, як відбиття і розтанення розмороження перегною, підвищується продуктивність праці людей і станка ПГ –

9. Якщо раніше кожен горщик обходився нам в 1,4 копійки, то зараз вартість його вдвічі менше.

Виготовлені горщики виставляються на спеціальні щити розміром 1,4 – 0,5 метра. Щоб горщики не прилипали до щитів, їх заздалегідь посипаємо тирсою. Горщики вкладаються на щити щільно, як стільники в вуликах, і виносяться на мороз. На другий день вранці горщики на щитах перевозяться до парників і тут вкладаються в котловани, в яких завчасно, ще з осені, видалені залишки рослин і проведено вирівнювання верхнього шару землі. Очистивши від снігу один котлован, двоє робітників укладають плити примерзлих горщиків щільно один до одного, а в невеликий простір, що залишився ставляться одиночні горщики. При такому способі під кожен раму замість 350-400 штук заморожених звичайним способом горщиків – плитами поміщається на 100 штук більше. Таким чином, із 2000 парникових рам 400 звільняється для вирощування розсади.

1950-і роки. Известкове. Робота на парниках.

Впровадження холодних парників зробило непотрібним і інші клопіткі роботи – заготовку гною, його вивіз, подрібнення і розпал, а також набивку гноем парників і засипку їх землею. Як вже було сказано вище, вся підготовка холодних парників з осені полягає в тому, що ми очищаємо їх від рослинних залишок і розрівнюємо землю, після чого туди виставляються горщики, а частина котловану залишається для вирощування розсади.

В квітні котловани накриваємо рамами. Під дією сонячного тепла горщики і дернова земля швидко розтають. На ніч рами накриваємо матами. В кінці квітня і перших числах травня вже починаємо пікіровку в парники капусти сорту „Слава“. Підраховано, що тільки економія по заробітній платні в результаті вирощування розсади і овочів в холодних парниках склала цього року майже 21 тисячу рублів, а вартість 1000 коренів розсади з 63 рублів 73 копійок знизилась до 31 рубля 85 копійок.

Після отримання розсади в холодних парниках, ми висаджуємо туди огірки в горщиках 30-40 денного віку. В цьому році ми вперше застосували одне новаторство – горщики ставляться під рами в два ряди, з відступом від країв на 20 сантиметрів, що з одного боку дозволяє замість шести рослин під кожною рамою отримати дванадцять, а з іншого боку – полегшує їхній полив. Справа в тому, що між рядами рослин залишається канавка. Самі щити встановлені з невеликим нахилом, так що вода самопливом тече до рослин. Раніше для поливу ми застосовували шланги з розбризкувачем. Недоліком цього було те, що вода потрапляла і на листки огірків. А це, особливо в жаркі дні, небажано. Зараз від труб, що є на парниках, відведені шланги. Працівниця кладе шланг прямо в канавку між рядами огірків, і вода сама потрапляє до рослин. Причому, що особливо важливо, вода поступає безпосередньо до кореневої системи.

Досвід застосування холодних парників, як видно з наведених прикладів, цілком виправдовує себе. Можу ще послатися на те, що не дивлячись на холодну весну цього року і снігові замети в квітні, результати по вирощуванні розсади в цих парниках отримані чудові. Тому я настійно рекомендую такий метод всім бригадам закритого ґрунту.

Однак, отримати хорошу розсаду у овочі можна лише тоді, якщо дотримуватися всього комплексу агротехніки. Необхідно, зокрема, гарно удобрювати землю, підживлювати рослини в період вегетації. Ми за літо робимо не менше 4 – 5 підкормок, використовуючи коров'як в суміші з азотними, фосфорними і калійними добривами. Під кожен раму вносимо

за один раз не менше відра розчину. Добриво вносимо звичайною лійкою без сітки, так щоб рідина потрапляла безпосередньо до коренів рослин.

Декілька слів треба сказати і про методи боротьби, які ми застосовуємо проти шкідників. Для охорони рослин від шкідників і хвороб ми тричі обпилюємо їх і всю територію парників дустом ДДТ і гексахлораном. Для боротьби з грибковими хворобами на помідорах нині широко застосовували препарат „АБ“. Раніше для цього ми користувалися однопроцентним розчином бордоської рідини, але в умовах цього року, коли пошкодження помідорів фітофторою було дуже велике, цей препарат не дав очікуваного ефекту. Цього року ми перейшли на опилання помідорів препаратом „АБ“ по росі і майже повністю зберегли їх від фітофтори. Врожайність помідорів сорту „Мікадо“, на яких випробувався препарат, склала до 400 центнерів в перерахунку на гектар.

Практика цього року переконує нас в тому, що в нашому господарстві є ще багато не використаних резервів по збільшенню врожайності овочів і зниження їх собівартості. Наша задача – в наступному році якомога повніше використати ці резерви. В цьому відношенні особливо великий інтерес представляє вирощування розсади і овочів в холодних парниках.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення радгоспу Известковий.

Газета „Іскра Хіхгана“ від 9 грудня 1958 року. Стаття „Наш досвід вирощування розсади і ранніх овочів в парниках“.

Передмова.

Овочівники радгоспу „Известковий“ набули багатого досвіду по вирощуванні розсади і ранніх овочів в парниках. Вони щороку отримують від парникових господарств великі прибутки.

Редакція звернулася до агронома-парниковода першого відділення радгоспу „Известковий“ П.В.Макаренка з проханням поділитися досвідом роботи. Він з задоволенням відгукнувся.

Публікуючи цю статтю, редакція сподівається, що вона підкаже колгоспним овочівникам шляхи раціонального використання парників.

Просимо керівників бригад, ланок, овочівників написати нам, які вживаються заходи для завоювання високих врожаїв овочів в наступному році, зокрема, як будуть використані парники.

Стаття Макаренка.

За 16 років роботи в радгоспі „Известковий“ я не пам'ятаю випадку, щоб парниководи першого відділення не справились з поставленими перед ними задачами. Розсаду вирощуємо в строк, а в другому рамо обороті вирощуємо ранні овочі, щорічно отримуємо прибуток. За урожай 1955 року я був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки.

Дається це не легко. Весна в наших місцях порівняно з іншими районами області настає на два тижні пізніше, а осінь і перші приморозки – на дві – три тижні раніше. А обсяг роботи великий – парникове господарство розраховане на 4000 рам. Парниководи цього року постачали в необмеженій кількості розсадою капусти, помідорів, цибулі, огірків бригади і ланки і забезпечували робітників і службовців радгоспу, а також населення селища Известкове. Крім цього ми в 500 рамах вирощували ранні овочі.

Почали здавати редьку, зелену цибулю, салат десятого квітня. План виробництва цих культур перевиконали в три рази. В другому рамо обороті вирощували огірки. При плані 26 тонн ми отримали 32 тонни огірків. З кожної з 1500 рам отримали в теплих парниках по 18 кг огірків, а з 500 рам напівтеплих і 2000 рам холодних парників по шість кг огірків. В перерахунку на гектар виходить середній урожай 700 центнерів з гектара. Загальний прибуток від продажу овочів, вирощених за два рамообороті, склав по нашому відділенні більше 300 тисяч рублів.

Застосовуючи передові методи агротехніки та деякі покращення в роботі, ми добились деяких успіхів в боротьбі за зниження собівартості продукції. Велику роль в цьому відіграло застосування холодних парників на сонячному обігріві. В 1957 році ми вперше з великим ризиком ще взимку заклали живильні горщики в парники. Результати виявились хороші. В

1958 році на основі нашого досвіду сміливо впровадили цей метод на всіх трьох відділеннях радгоспу.

Цієї осені ми почистили від рослинних залишок холодні парники, вирівняли граблями поверхню. Ще за тепла заготовили і завезли в хлів більше 200 тон перегною для виготовлення живильних горщиків. Якщо раніше кожен горщик обходився нам по 14 копійок, то тепер він коштує в двічі менше.

Горщики штампуємо на станку „ІГ – 9“, який обслуговує шість працівників. Суміш готуємо з такого розрахунку: на один кубометр перегною додаємо 2 кг азотистих, 1,6 кг фосфорних, 0,6 – 0,8 кг калійних мінеральних добрив, 0,5 кг золи, 1 – 1,5 кг вапна. Така суміш, як переконалися ми на власному досвіді, дає найкращі результати.

Штаповані горщики укладаємо на спеціальні щити розміром 1,4 – 0,5 м і виносимо на мороз. Щоб горщики не прилипли до щитів, перед укладкою посипаємо їх тирсою. Горщики укладаємо на щити щільно як стільники в вуликах. Це позбавляє нас від засипки пустот землею.

Після того як горщики замерзнуть, двоє робітників перевозять щити до парників і укладають по обидві сторони парників з розрахунку три щита на одну раму.

Для більш щільної установки плит при укладці горщиків з протилежної сторони на робочому столі прибивається дошка, до якої і прикладається щит. А з боку робочого горщики підрівнюються самим робочим. Такими плитами і заповнюємо парники. Сніг з наступного парника очищаємо прямо на укладені горщики. Це полегшує працю робочих і охороняє горщики від вимерзання. Такий метод укладки дозволяє помістити під кожен раму приблизно на 100 горщиків більше звичайного. В результаті вивільняється 400 рам, що дає можливість збільшити вихід продукції з парникової ділянки.

Застосування холодних парників позбавило нас і від інших клопітких робіт, як заготівля, вивіз, подрібнення, розпалювання гною, набивка парників і очистка їх від землі і перегною. Підраховано, що уникнення цих робіт тільки по першому відділенні дає економію по заробітній платі в сумі 21 тисяча рублів, а вартість 1000 коренів розсади зменшилась з 63 рублів 73 копійок до 31 рубля 85 копійок.

Живильні горщики ми використовуємо для вирощування середньої і пізньої капусти, а також для вирощування розсади огірків. Розсаду капусти сорту „Слава“ ми сіємо в напівтеплі парники з 20 по 25 квітня, а в холодні парники – з перших чисел травня. За 10 -15 днів до пікіровки накриваємо горщики рамами з склом, що сприяю їх швидшому розтаванню. Як тільки парник розтанув, одразу приступаємо до пікіровки розсади. Перед пікірковкою щедро поливаємо горщики теплою водою. В кожному горщик садимо по одній рослині. Після пікіровки ще раз поливаємо. В 1958 році ми полили розсаду капусти тільки після пікіровки і перед відправкою в поле.

Садимо розсаду в поле в кінці травня і до 10 – 15 червня. Від часу коли рослини зійшли і до видачі розсади в поле два рази опилуємо її дустом ДДТ. Розсаду ранньої капусти вирощуємо в теплих парниках. Для цього потрібну кількість горщиків зберігаємо в буртах, накритих матами. Сіємо розсаду для пікіровки 20 - 25 березня, а пікіровку проводимо з 1 по 15 квітня. Висаджуємо розсаду в ґрунт 10 – 20 червня.

Пікіровку і полив проводимо так, як і пізньої капусти, але перед висадкою в поле розсаду загартовуємо. Для цього знімаємо рами на день, а пізніше і на ніч. Загартовуємо розсаду за п'ять – шість днів до висадки в поле. Пікірування розсади в жаркі сонячні дні не рекомендується. Для цього треба затінити парники матами на два-три дня поки розсада приживеться.

Розсаду огірків для висадки в поле вирощуємо в холодних парниках. Огірки висіваємо з 10 по 25 квітня пророщеним насінням по дві-три насінини в горщик. До пророщування насіння протравляємо гранозаном. Перед посівом горщики щедро поливаємо водою, після чого сіємо насіння. Кращі результати отримуємо про посадці розсади огірків коли з'являється перший справжній листок. Розсаду огірків для висадки в ранні парники ми вирощуємо в теплих парниках з 15 березня по 25 квітня.

Вирощування розсади помідорів.

Перед посівом насіння обов'язково протравлюємо гранозаном, після чого загартовуємо їх способом агронома Воронової. Загартоване проросле насіння сіємо в парники, які звільнилися від розсади ранньої капусти, яку розпikірували в горщики. Посів насіння проводимо з 10 по 20 квітня. Перед посівом щедро поливаємо парники. Коли вода вбереться, присипаємо насіння землею від 0,5 до одного сантиметра. Через 10 – 15 днів після посіву пікіруємо розсаду в горщики. Розсаду, що переросла погано пікірувати і процент приживаності її в горщиках нижче. Пікіровку виконуємо парну – по дві штуки в лунку. Під одну парникову раму розміщуємо біля 200 лунок, що складає до 400 рослин під рамою. Після пікіровки проводимо щедрій полив через мілке сито. В жаркі, сонячні дні, коли розсада сильно в'яне, на декілька годин притіняємо її матами. На ніч і під час заморозків також накриваємо матами.

Пікіровку помідорів робимо в напівтеплі парники, які гарно провітрюємо. В цих парниках тримаємо невисоку температуру, щоб розсада не ніжилась і не переростала. Підкормку розсади помідорів проводимо тільки фосфорними і калійними добривами, які вносимо в сухому вигляді перед пікірковою в розрахунку 100 грамів суперфосфату і 50 грамів калійної солі під одну раму. Розсаду помідорів поливаємо рідко. Основний полив робимо під час пікіровки. Коли розсада прижилась і пішла в ріст, полив припиняємо. Перед висадкою в поле поливаємо розсаду до повного зволоження ґрунту. Підкопуємо розсаду вилами, в наслідок чого вся коренева система разом з грудкою землі добре виймається з парника. Викопану розсаду вкладаємо в ящики, в яких корені трохи ущільнюються. Перед відправкою в поле розсада також рясно поливається. Такий спосіб викопування розсади сприяє швидкому і безболісному приживанню рослин в полі.

Вирощування розсади цибулі.

Розсаду цибулі ми вирощуємо в теплих парниках. Сіємо в перших числах березня пророщеним насінням. Сіємо складним загущеним способом з таким розрахунком, щоб під кожною рамою отримати по 2 – 3 тисячі штук розсади. При посіві добре зволожуємо ґрунт, а після цього присипаємо насіння рихлою парниковою землею товщиною до одного сантиметра. Попередній полив створює достатній запас вологи. А оскільки на рихлому, свіжому шарі землі корка не утворюється, то волога випаровується повільно. Весь час слідкуємо за вологістю ґрунту в парниках, не допускаючи його пересихання. Проводимо дві підкормки мінеральними добривами з розрахунку 20 – 30 грамів азотних, 20 грамів фосфорних і 10 – 15 грамів калійних добрив на одно відро води. Таким розчином ми поливаємо одну лійку під раму. Весь час робимо прополку від бур'янів і утримуємо в чистому стані.

Коли розсада цибулі досягне 12 – 18 сантиметрів, зрізуємо цибулиння. До висадки в поле приходиться ще раз підрізати розсаду. Цей прийом сприяє зміцненню розсади, запобігає поляганню бадилля. Перед висадкою розсаду цибулі вириваємо невеликими пучками і обрізаємо корінчики, залишаючи їх довжиною 4 – 5 сантиметрів. Після цього змочуємо їх в розчині глини і коров'яка взятих в рівних частинах і укладаємо в ящики для відправки в поле.

Вирощування ранніх овочів в парниках.

Ранні овочі – цибуля на перо і редька – мають великий попит у населення. Цибулю на перо ми вирощуємо з багаторічної цибулі-батунна. В жовтні викопуємо цибулю-батун посіву минулого року, трохи провітрюємо і складаємо в ящики пошарово: шар цибулі, шар землі – так заповнюємо весь ящик.

Ящики з цибулею заморожуємо, складаємо в штабеля і залишаємо в такому вигляді на всю зиму. За 10 – 15 днів перед посадкою вносимо ящики в тепле приміщення. Після переборки висаджуємо здорову цибулю а парники рядами. Догляд за цибулею полягає в своєчасному поливі і підтриманні відповідної температури. Цибуля витримує і низькі температури і високі – до 20 – 30 градусів тепла. Кращою вважається температура 15 – 20 градусів. При такій температурі цибуля виходить хорошої якості. Висаджена в середині березня цибуля вже буде готова до реалізації в другій половині квітня. Вихід з одної рами складає 10 – 12 кілограмів.

Редька.

Редьку сіємо в теплі парники в перших числах березня гніздовим посівом з розрахунку під одну раму приблизно 400 – 450 гнізд. Насіння для посіву відбираємо самі найбільші і трохи їх пророщуємо. В кожную лунку сіємо по одній насінині і в частину лунок по дві. До сходів в парнику тримаємо температуру до 20 градусів тепла, а як насіння зійшло, температуру знижуємо до 5 – 10 градусів тепла і добре провітрюємо парники, не допускаючи спертого повітря. Редьку краще не догріти, ніж перегріти. При підвищених температурах і без притоку свіжого повітря редька росте в бадилля і не створює коренеплодів. До створення зав'язі редьку поливаємо рідко, але з утворенням зав'язі полив проводимо систематично, не допускаючи пересихання ґрунту. Не рівномірний полив викликає розтріскування плодів. Перед посівом в парники вносимо добрива в розрахунку 200 – 300 грамів мінеральних добрив на одну раму. Азотних добрив не вносимо, оскільки редька від цього росте в бадилля. Сорт редьки ми сіємо „Сакса“ і „Московський“. Урожай отримали від 4 до 6 кілограмів з кожної рами.

В березні в теплі парники ми висіваємо кріп, шпинат, салат.

Вирощування ранніх огірків в парниках.

Частину парників, приблизно 200 – 300 рам, ми займаємо в першому рамо обороті під огірки. Огірки – теплолюбна культура, і різка зміна температури в парнику, сильний приток холодного повітря можуть знищити молоді сходи. Для цього треба ретельно слідкувати за рослинами, не допускаючи зниження температури повітря нижче 10 градусів тепла. Шкідливо діє також висока температура, від якої розсада може згоріти.

Вночі температура для огірків повинна бути від 10 до 20 градусів, в сонячні дні від 18 до 25 градусів, в похмурі дні – від 15 до 20 градусів тепла. Не можна також допускати пересихання горщиків і сухості повітря в парниках.

Розсаду висаджуємо в теплі парники в квітні. Зверху біопалива насипаємо шар землі в 10 – 15 сантиметрів. Посередині парника робимо канавку, в яку і висаджуємо розсаду огірків по 6 – 8 рослин під одну раму. Подальший догляд полягає в підтриманні температурного режиму.

Перед посадкою вносимо в парники мінеральні добрива з розрахунку дві частини суперфосфату, одна частина калійних і стільки ж азотних добрив під одну раму. Крім цього робимо не менше чотирьох рідких підкормок мінеральними добривами і коров'яком з розрахунку: одно відро на одну раму. Суміш добрив виготовляємо таким чином: беремо коров'яка 3 – 4 відра на 10 відер води і добавляємо в цей розчин на одне відро 20 грамів суперфосфату, 10 грамів калійної солі, 10 - 20 грамів аміачної селітри.

В другому рамо обороті по мірі вивільнення парників, починаючи з 15 травня і закінчуючи 20 червня, ми в основному висаджуємо огірки розсадою з таким розрахунком, щоб вона не переростала і мала вік від трьох до чотирьох днів. Догляд за розсадою огірків в парниках полягає в підтриманні необхідного температурного режиму.

В холодних парниках в цьому році ми вперше почали висаджувати по 12 рослин під одною рамою. Посадку виконували в два ряди, відступаючи від країв по два сантиметри з кожного боку з нахилом всередину парника. Посередині залишали невеликого рівчачка, в який з одного краю по водопроводу через шланг пускали воду самопливом. Парники мають незначний нахил на схід. Цей полив можна застосовувати в холодних мілких парниках. В теплих же парниках від недогляду можна залити парник водою, через що горіння гною зовсім припиняється.

Такий полив має ту перевагу, що полегшує працю. Вода надходить безпосередньо до коренів, не обливаючи ні листки, ні бадилля, а це особливо важливо в сонячні жаркі дні. Цей спосіб посадки і поливу сприяв значному збільшенню урожаю порівняно з минулими роками. Підкормки в холодних парниках ми проводимо так як і в теплих парниках. Необхідно відзначити, що для швидшого плодоношення ми проводимо прищипку верхівок розсади огірків над третім листком. Цей прийом призводить до розвитку другого і третього вуса і до швидшого плодоношення. Культивуємо ми огірки сорту „Третій лист“.

Великою проблемою є шкідники і хвороби сільськогосподарських рослин. В 1958 році ми три рази обпилювали всю територію і парники дустом ДДТ. В парниках розклали приманку для щурів і мишей, виготовлену з присіду, від якого вони гинули повністю. Нині ми провели дослід по боротьбі з фітофторою на помідорах сорту „Мікадо“. Замість обприскування все літо обпилювали рослини по росі препаратом „АБ“. При цьому слідкували, щоб всі частини рослини, як зверху так і знизу, були вкриті пилом. В результаті ми отримали 99 процентів здорових помідорів, причому 60 процентів дозріли на кореню. В наших умовах це велике досягнення. В наступному році будемо захищати таким чином від сільськогосподарських шкідників всі рослини.

В 1958 році ми вперше застосували для боротьби з личинкою цибулевої мухи хімічний препарат „Ніуіф - 100“. Брали сім грамів препарату на одне відро води і цим розчином поливали коріння рослин при появі личинок. Цю роботу ми провели лише один раз і результати були дуже хороші. Цибуля виросла велика. Для прикладу можна привести, що окремі контрольні ділянки давали 4,5 кілограмів цибулі з одного квадратного метра. Восени, правда, в деяких цибулинах спостерігалось враження личинками. Якщо провести два ретельних поливи, то можна добитися стопроцентного знищення личинки цибулевої мухи. Практика переконує в тому, що в нашому господарстві є ще багато невикористаних резервів по підвищенні урожайності овочів і зниження їх собівартості.

Наша задача в наступному році якомога повніше використати ці резерви і добитися ще кращих показників в роботі. Парниководи Ольга Семіген, Устина Друг, Надія Кудрякова, Анна Мурзіна та інші добре це розуміють і роблять все можливе щоб добре підготувати парникове господарство до весни і виростити в першому році семирічки хорошу розсаду і перші в області ранні овочі.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення радгоспу „Ізвестковий“.

Газета „Іскра Хінгана“ від 26 лютого 1959 року. Рубрика „Поради колгоспним овочівникам“. Стаття „Як ми заготовляємо і розпалюємо гній“.

В минулому році парниководи першого відділення радгоспу „Ізвестковий“ поряд з вирощуванням розсади, редьки, цибулі, кропу, салату та інших культур отримали з захищеного ґрунту 42 тонни огірків при плані 25 тонн. Валовий прибуток перевищив 300 тисяч рублів. Це з 4 тисяч парникових рам.

Першу весну семирічки працівники парникової дільниці зустрічають організовано. З осені були підготовлені котловани, заготовлений перегній для виготовлення живильних горщиків. За зиму виготовлено і вкладено в холодні парники мільйон дерено-перегнійних горщиків, підготовлена потрібна кількість мат, зараз ремонтуються рами. На парники доставлено біля тисячі тон гною. З першого лютого приступили до його розпалювання.

Натхненні рішеннями ХХІ з'їзду КПРС, робочі прагнуть як можна краще виконати поставлені перед ними задачі. Парникове господарство ми розширюємо нині на тисячу рам. 12 лютого як дослід ми заклали перші 40 рам, а 20 лютого посіяли редьку і посадили цибулю у всіх відділеннях радгоспу. В той же день розпочалась масштабна закладка парників під ранні овочі.

Ми зобов'язалися отримати з кожної рами не по три, а по шість кілограмів редьки і цибулі і передати їх в торгову мережу вже в першій декаді квітня, а огірки – в третій декаді травня. Намітили виростити всю розсаду огірків і капусти для поля тільки високої якості. В другому рамо обороті ми вирішили отримати з теплих парників по 10 кілограмів, а з холодних – по 6 кілограмів огірків з одної рами. Робочі зобов'язалися виростити власне насіння капусти, буряка, моркви і редьки в потрібній для господарства кількості, не допустити загибелі ні одного кілограма врожаю від шкідників і хвороб. Бригада парниководів вирішила виконувати норми не нижче 110 процентів. Ми домовились без затримки проваджувати в виробництво всі новаторства, використовувати всі резерви для підвищення урожайності овочевих культур в захищеному ґрунті. З усіх цих пунктів викликаємо на змагання робітників парникового господарства другого відділення радгоспу.

За останні роки ми накопичили чималий досвід по раціональному використанні парників. Як обмін досвідом мені хочеться для початку розповісти, як ми заготовляємо і розпалюємо гній.

За двадцять років роботи на Далекому Сході на посаді агронома-парниковода мені прийшлося випробувати дуже багато способів розпалювання гною. Найкращим виявився так званий пічний. Про нього я і хочу розповісти.

Чотири роки тому назад ми звальювали свіжий гній прямо в бурти, інколи навіть заїжджали на них кіньми. Бурти укладали шестиметрової ширини, один – два метри висоти і довільної довжини. Це вимагало величезних зусиль і засобів для їхнього подрібнення. Від такої заготовки гною ми давно відмовились.

Вже чотири зими перш ніж укласти гній в бурти ми попередньо заморожуємо його тонким шаром. Це в декілька раз полегшує подрібнення гною. До минулого року ми робили в буртах траншеї шириною 2,5 – 3 метри, після чого розпалювали гній.

В цю зиму ми стали возити гній одразу в два бурти розташовані паралельно один до одного на відстані 2,5 – 3 метри. Таким чином відпала потреба робити траншею. Обсяг роботи скоротився вдвічі.

Перед закладкою багать траншею підчищаємо, а стінки бургів підрівнюємо, щоб вони були прямовисними. Багаття кладемо в два ряди довжиною шість – вісім метрів, відступивши від стінок на 20 – 30 сантиметрів. Під низ багать обов'язково кладемо трохи сухого сіна, соломи чи стружок. Дрова мають бути сухі. Бажано полити їх відпрацьованим мастилом або іншими відходами горючих речовин.

По довжині багать з обох боків на відстані 1 – 1,5 метра один від другого з грудок мороженого гною робимо стовпчики. На них кладемо жердини і накриваємо тонкими палицями, на які накладаємо грудки гною.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення радгоспу „Ізвестковий“ (Закінчення в наступному номері).

Газета „Іскра Хінгана“ від 28 лютого (це приблизна дата, оскільки дати газети, де надрукована друга частина статті немає, за 1958 рік вийшло 154 номери, то газета виходила очевидно три рази на тиждень) 1959 року. Рубрика „Поради колгоспним овочівникам“. Стаття „Як ми заготовляємо і розпалюємо гній“.

Підготувавши таким чином два багаття, приступаємо до закидання їх гноєм. Простір, що утворився між багаттями, бажано також закидати не великою кількістю гною. Це дасть можливість теплу від горіння багать проникати по ширині всього бурта. Багаття закидаємо гноєм висотою до півтора метри. Так проводимо роботу по всій довжині бурта. При цьому вся енергія від багать поглинається гноєм. Хочу попередити овочівників: сильно солومистий гній треба добре зволожити, перемішуючи його з снігом або поливаючи на ніч водою. Крім того для уникнення пожеги при розпалюванні солومистого гною треба встановити чергування біля бурта.

На другий день прогрітий гній дасть велику усадку. Треба слідкувати, що біля стінок не утворилась пустота, засипати і ущільнювати пустоти. Розігрітий гній поступово закидаємо великими грудками, беручи їх з боків бурта. Цю роботу проводимо щоденно. В непрогрітих місцях робимо ломом отвори на відстані 50 – 60 сантиметрів один від одного. Це сприяє швидшому і рівномірному розігріву гною. Через 10 – 12 днів весь бурт вже буде готовий.

Так робили ми раніше. А тепер багаття для розпалювання будемо робити раніше, ніж буде закінчений весь бурт. Візники будуть розкидати свіжий гній тонким шаром прямо на бурт. Це ще більше здешевить розпалювання гною.

Зараз ми економимо на кожній тоні розпаленого гною по 9 рублів 9 копійок і по 0,4 людино-дня. За потребою нам треба буде розпалити 1200 тонн гною. Значить, економія тільки від впровадження пічного способу складе біля 11 тисяч рублів. А скільки можна зекономити коштів, якщо по нашому способу будуть розпалювати гній всі господарства! тільки в краї сотні тисяч рублів.

Мені здається, що керівникам господарств, в яких є парники, було б дуже корисно послати до нас своїх парниководів для навчання хоча б на декілька днів. Зараз для цього

найзручніший момент. Крім розпалювання гною ми б могли практично показати, як проводимо закладку парників. Справа ця не хитра, але має також свої особливості.

Закладка парників починається з очистки їх від снігу. Потім робимо в котловані ізоляційний прошарок шаром до 10 сантиметрів з сухих відходів соломи, сіна чи тирси. Ретельно вистеляємо дно і стінки. Після цього ланка приступає до набивки котловану. Кожен зайнятий своєю справою. Одні носять, другі укладають гній, особливу увагу звертаючи на набивку пустих місць. Щоб біопаливо не охолело, робота ця проводиться швидко. Після набивки котловану зверху рами кладемо мати в три шари, а потім зверху і по краях засипаємо тирсою.

Через три – чотири дні, коли гній дасть усадку і добре розігріється, розрівнюємо його, причому пустоту знову підтрамбуємо гноем. З південної сторони кладемо біопаливо під саму раму, а з північної – залишаємо простір сантиметрів десять. Після вирівнювання обов'язково посипаємо біопаливо дрібним вапном з розрахунку 300 – 500 грамів під кожен раму. І тільки після цього засипаємо парник землею. Товщина шару землі залежить від культури, яка буде посіяна. Треба тільки враховувати, що морожена земля дасть усадку майже в два рази. Коли земля розтане проводимо посів чи посадку. Про те, як це робимо, розповім в наступному листі.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення радгоспу „Ізвестковий“.

Газета „Іскра Хінгана“ від 2 квітня 1959 року. Стаття „Наш досвід вирощування розсади“. Рубрика „На допомогу овочівникам“.

Для колгоспних і радгоспних овочівників прийшла гаряча пора закладки парників і вирощування розсади. В успішному проведенні цих робіт – запорука високого урожаю.

Овочівники першого відділення нашого радгоспу „Ізвестковий“ накопили деякий досвід вирощування розсади. Ми впровадили ряд нововведень, які дозволили підвищити продуктивність праці, висаджувати розсаду в кращі агротехнічні строки.

Ось і зараз, використовуючи досвід минулого року, ми запровадили механізоване виготовлення горщиків і розстановку їх щитами в парниках. Вісім працівників виготовили на станку „П-9“ мільйон горщиків, які були розставлені в парники одним працівником за 24 робочих дні.

Другим важливим новаторством в нас є вирощування розсади в сонячних парниках. Цей метод дає велику економію праці і засобів і значно знижує собівартість розсади. Раніше собівартість ста коренів обходилась 6 рублів 37 копійок. При вирощуванні розсади в сонячних парниках собівартість ста коренів капусти обходиться 3 рублі 18 копійок. В цьому році ми також застосовували новий метод розігріву гною, завдяки чому заощадили на кожній тоні 9 рублів 9 копійок.

Ще до початку підготовки до весни у нас був складений детальний план агротехнічних заходів по вирощуванні розсади кожної культури, де вказано потрібну кількість коренів, строки посіву в парниках, догляду за розсадою, підкормки і виїмки для висадки в ґрунт.

Кращим строком посіву ранньої капусти є в наших умовах 20 – 25 березня. Тоді розсада буде готова для висадки її в поле не пізніше 10 травня. Пізню капусту сіємо 15 квітня, а висаджуємо її в ґрунт 20 - 25 травня. Помідори краще всього сіяти, починаючи з 15 квітня, а огірки - з 7 по 20 травня. Всі ці строки перевірені на основі багаторічної практики нашого радгоспу.

Способів посіву насіння в парниках багато: розкиданням, рядами, гніздовий. Раніше ми сіяли розкидним способом по підготовленому ґрунту. Після посіву закривали насіння тонким шаром землі. При рядовому посіві робочі укладали насіння рівномірно в кожен борозенку, після чого також закривали борозенки землею. Цей спосіб вимагає великих витрат праці.

Ми відмовились від перекислених способів посіву і застосовуємо свій, більш вигідний спосіб – врозкид з утворенням рядків. Він прискорює висів в 15 – 20 разів. Робиться це так: земля в парниках добре розробляється, розпушується граблями, а потім ретельно вирівнюється спеціальними дошками. Після вирівнювання поверхні спеціальним маркером, нарізаємо гребні. Маркер зроблений з п'яти трикутних планок довжиною 1,3 – 1,4 метри;

ширина верхньої частини планки і бокових сторін дорівнює п'яти сантиметрам. Верхньою частиною ці планки кріпляться до двох брусків. Маркер має ручку довжиною півтора метри, яка служить для переміщення його по поверхні ґрунту. При рухові маркера по парнику на його поверхні утворюються гребені, на яких ми і висіваємо насіння врозкид. Насіння скочується з гребенів в борозенки, в наслідок чого утворюються рівні рядочки.

Для рівномірного розподілу насіння в кожній рамі початківцям овочівникам треба спочатку відміряти необхідну кількість насіння тої чи іншої культури для одної рами. Коли буде набутий деякий досвід посіву врозкид, можна відмірювати чи відважувати насіння на п'ять рам, а потім і на десять.

Після посіву насіння капусти ми висіпаємо в рядочки по 200 – 300 грамів вапна на кожен раму. Услід за цим один – два рази поливаємо парники. Слідкуємо за тим, щоб вода входила в ґрунт і не текла по рядках, оскільки вона може змістити насіння. Полив виконуємо рясно, залежно від стану ґрунту.

Через годину – дві, коли верхівки гребенів підсохнуть, приступаємо до вирівнювання гребенів, засипаючи насіння тонким шаром землі. Робити це можна тильною стороною грабель.

У овочівників відділення є досвід вирощування розсади пізньої капусти і брукви в відкритих грядках. Така розсада не боїться заморозків і витримує температуру до 5 градусів нижче нуля. Вона краще пристосована до зовнішніх умов середовища. Розсаду капусти на грядках вирощуємо наступним чином. Виорюємо ділянку, ретельно боронуємо його і прикочуємо. Потім за допомогою кінного маркера і підгортальника робимо гряди шириною в 1 метр 40 сантиметрів. Гряди ретельно розробляємо граблями і проводимо посів таким же способом, як і в парниках. Після засипки насіння розкидаємо по грчдах перегній і розрівнюємо його звичайними граблями.

Перед розробкою гряд корисно внести в ґрунт фосфорні, азотні і калійні добрива в розрахунку 100 – 150 грамів на кожен квадратний метр. Необхідно також вносити вапно по 100 – 200 грамів на квадратний метр.

Насіння капусти на грядках висіваємо з 5 по 15 травня. Після посіву поливаємо гряди до повного зволоження ґрунту. Після дощів чи поливу треба гряди злегка спушити, щоб зруйнувати верхню корку. Це робиться спеціальним гачком з долотоподібним кінцем.

Підкормку розсади на грядках проводимо два рази. Першу через 10 – 15 днів після появи сходів, а другу за п'ять днів до пересадки її в ґрунт. Підкормку проводимо азотними добривами з розрахунку 20 – 30 грамів на відро води. На 1 – 1,5 квадратних метри площі парника треба відро розчину.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення радгоспу „Ізвестковий“.

Газета „Іскра Хінгана“ від 30 липня 1959 року. Стаття „Підвищуються урожаї овочів“.

В підпорядкуванні нашої бригади знаходиться парникове господарство. В цьому році воно збільшилось до 4000 рам. Велику площу займає парниковий двір. Не двір, а ціле поле.

Зимом робочі виготовили 1200 тисяч живильних горщиків. Щоб скоротити витрати на їх виробництво, вирішили не буртувати, а одразу ж, як кажуть, тепленькими розставляти в котловани. Таким чином було скорочено одразу кілька операцій.

Розсаду сіяли в твердо встановлені і перевірені багаторічним досвідом строки, при цьому дотримувалися всіх необхідних правил агротехніки. Крім капусти, помідорів вирощували розсаду огірків і навіть кукурудзи, яка пішла на підсадку.

В деяких господарствах після висадки розсади в ґрунт парники не використовують до наступної весни. В котлованах і коробах, звідки вийняли горщики з зеленою розсадою, ростуть бур'яни. Чи це розумно? Мені здається, що ні. В нашому господарстві інша практика. Після виїмки розсади, приготовленої для полів, звільнені парники знову йдуть в діло. В них вирощуються огірки, помідори, цибуля, редька, перець і багато інших культур, при чому дозрівають вони на багато швидше, та й врожаї виявляються вище, ніж на полі.

Нині, наприклад, ранні овочі ми почали здавати мало не в середині березня. На полях ще лежав сніг, а люди, що відпочивають на курорті „Кульдур“, робочі ряду підприємств району

вже їли молоду редьку, зелену цибулю, салат, кріп, вирощені парниководами, а 20 травня із відділення були відправлені на заготівельний пункт перші огірки. Зараз відвантаження овочів з парникового двору відбувається майже щодня.

Якщо говорити про огірки, то в нас їх є кілька сортів. В трьох котлованах вперше посадили „сибірські скоростиглі“. Цей сорт, дійсно, досить скоростиглий, однак врожайність його не висока. Ми зібрали всього по шість кілограмів з кожної рами. І наскільки швидко від досягає, настільки швидко відходить. Може ми не до кінця вивчили цей сорт.

„Третій лист“ також культивується в наших умовах відносно недавно, але з першого разу показав себе дуже вигідним сортом. В чому його головні переваги? А ось в чому. Він скоростиглий не менш сибірського, а крім того, врожайний і менше піддається грибковим хворобам. Зараз ми вже зібрали по 18 кілограмів огірків цього сорту з кожної парникової рами, при шести кілограмах по нормі.

Вдалою є й цибуля. Вирощуємо два сорти: „Каба“ і „Бессонівський“. „Кабу“ спочатку висіваємо в котловани насінням, а потім рослини розсаджуємо. Робота хоча і клопітка, але вкладена праця окупає себе з лишком. „Бессонівську“ цибулю садимо сівком.

Посадку як сівка так і розсади цибулі, проводимо ущільненим способом. Якщо по правилах рослина від рослини повинна знаходитися в рядку 8 – 10 сантиметрів, то ми садимо через 4 - 5 сантиметрів. Тоді, коли цибуля підросте, прориваємо її. Виходить подвійний урожай. З одної і тієї ж площі ми збираємо і зелену цибулю і ріпку. А яка вигода при цьому, скільки засобів, праці, скільки землі економиться. Причому, урожайність не тільки не знижується, а помітно збільшується. Подивіться зараз на плантації. Цибуля, як ліс, стоїть.

Спосіб ущільненого посіву у нас застосовується не тільки на ділянках, відведених під цибулю, але й на насінниках. До речі, насіння капусти ми вирощуємо вже протягом кількох років. Нині ці насінники виявляються найбільш вдалимими, хоча надмірні опади заважають їхньому розвитку.

На ранніх овочах відділення отримало не малий прибуток, не сумніваємося, дохідними будуть і пізні. А впевненість цю надає старання людей. Робочих в бригаді не багато, але трудяться вони злагоджено, вміло. Візьміть, наприклад, парниководів Марію Кисельову, Устину Друк, Раїсу Гізатуліну, Юлію Селіген. Вони трудяться, не рахуючись ні з часом, ні з витратою сил. І досвіду їм не позичати. Устина, наприклад, вже який рік овочівництвом займається, дівчинкою-підлітком сюди прийшла. А хіба вона одна отака.

Досвід, старання благотворно позначається у всьому. До кінця сезону дамо не менше 320 центнерів овочів. Планове завдання буде перевиконане.

П.Макаренко, агроном-парниковод 1-го відділення радгоспу „Ізвестковий“.

Газета „Тихоокеанська зірка“ від 9 лютого 1960 року. Стаття „З малими витратами праці“. Рубрика „Лекторій передового досвіду“.

В парниковому господарстві першого відділення нашого Ізвесткового радгоспу застосовується ряд нових методів організації виробництва. Про них піде мова в цій статті. Впровадження їх, як переконалися ми на власному досвіді, допоможе колгоспам і радгоспам краю значно підняти урожай овочів, продуктивність праці робочих і рентабельність закритого ґрунту.

Горщики під розсаду виготовляємо на станку „П-9“ із суміші парникового перегною з добривами: коров'яком, золою і різними мінеральними солями. На кожний кубічний метр маси вносимо два кілограми азотних, 1,6 – фосфорних, 0,6-0,8 калійних добрив і 1 – 1,5 кілограми вапна.

Станок обслуговує ланка з восьми працівників. Двоє готують суміш, один накладає її в станок, один подає листи і четверо встановлюють готові горщики щільно (до 250 штук) на дерев'яні щити. Їх потім виставляємо на мороз.

За вісім годин ланка виготовляє біля 50 тисяч горщиків. Наступного дня двоє робочих відвозять їх, легким ударом відділяють від щита і укладають в парник.

Вони вправляються протягом 24 – 28 днів вивезти і встановити в парники мільйон горщиків. Продуктивність праці при такому методі підвищується в 7 – 10 раз. Спосіб

вигідний ще й тим, що під одну раму вміщається на 100 горщиків більше, ніж при роздільній їх укладці. Нам вдалося таким чином „заощадити“ витрати на 400 рам, що складає біля 20 тисяч рублів. Підраховано, що на очистці парників від перегною і землі, вивезенні і розпалюванні гною, а також набивці парників собівартість 1000 коренів розсади знизилась у нас з 66 рублів до 31 рубля, а одного горщика – до 0,79 копійок.

Як ми очищаємо парники від землі і перегною? З половини площі двох суміжних парників викидаємо землю на одну стежку, а на другу – знову таки з двох парників – гній. Щоб відрізнити зимою гній від землі купу з землею відзначаємо віхами. Такий спосіб очистки парників полегшує працю овочівників і підвищує його продуктивність майже на 50 процентів.

Свій спосіб ми застосовуємо при заготівлі і розпалюванні гною. Чотири роки тому звальювали його прямо в бурти. Вони були і широкі і високі, треба було багато праці для їх подрібнення. Від такої заготівлі гною прийшлося відмовитися. В 1959 році возили його одразу в два бурти, розташували їх паралельно один до одного на відстані 2,5 – 3 метри. Свіжий гній розкидаємо тонким шаром. Потім після заморожування покриваємо його другим шаром, і так продовжуємо до повного закінчення бурта. Це позбавило нас від виготовлення траншей і подрібнення гною, а також скоротило вдвічі роботу, пов'язану з його розпалюванням.

Як ми це робимо? Перед закладки багаття підрівнюємо стінки буртів, щоб вони не були прямовисними. Укладаємо два суцільних багаття по довжині бурта – 6 – 8 метрів, висотою 0,5 метра і шириною 0,6 метра, відступивши від стінок бурта на 20 – 30 сантиметрів. Під багаття обов'язково кладемо трохи сухого сіна, соломи чи стружок, беремо сухі дрова. Нижній шар багаття поливаємо відходами горючих речовин. По довжині бурта на відстані 1 – 1,5 метра з грудок замерзлого гною закладаємо стовпчики. На них кладемо жердини, які накриваємо тонкими палицями.

Приготувавши два паралельних багаття, закидаємо їх гноєм до півтора метра. Простір, що утворився між ними, закидаємо грудками мороженого гною, трохи вище рівня багать. Це дає можливість теплу пройти по ширині всього бурта.

На другий день прогрітий гній дасть велику осадку. Треба слідкувати, щоб біля стінок не утворилась пустота. Розігрітий гній поступово закидаємо невеликими грудками гною, підбираючи їх з боків бурта. Цю роботу проводимо щоденно. В непрогрітих місцях робимо невеликі отвори ломачами на відстані 50 – 60 сантиметрів один від одного. Це сприяє швидшому і рівномірному розігріву маси. Через 10 – 12 днів розпалена частина бурта готова до закладки в парники.

Хочу попередити овочівників: сильно солонистий гній треба добре зволожити, перемішуючи його з снігом або поливаючи водою. Крім того, щоб не трапилась пожежа, треба обов'язково біля бурта налагодити чергування. На кожній тоні розпаленого гною ми економимо зараз по дев'ять рублів.

Протягом кількох років, щоб робочі могли швидше провести пікіровку розсади, засипку горщиків в парниках ми не робимо. Але перед пікіркою горщики щедро поливаємо. Після пікіровки вдруге проводимо щедрій полив і накриваємо рамами. В квітні на ніч утеплюємо їх матами, а в травні цього робити не треба. Не засипані землею горщики добре обігріваються на сонці.

Третій щедрій полив розсади – до повного зволоження горщиків – ось уже два роки ми робимо перед висадкою розсади в поле. Такий спосіб вирощування розсади капусти, наприклад, не дає можливості розвиватися чорній ніжці і добре „загартовує“ розсаду.

Так трудяться наші овочівники. Хотілося б знати, як ідуть справи в інших господарствах. Широке обговорення практичних питань парниководства дуже корисно. Це дозволить нам швидше і успішніше вирішити таку важливу задачу, як безперербійне постачання мешканців міст і робітничих поселень свіжими овочами.

П.Макаренко, агроном першого відділення радгоспу Известковий.

Газета „Біробіджанська зірка“ від 7 вересня 1960 року. Стаття „Кожному господарству своє насіння“.

Бригада закритого ґрунту Известкового радгоспу широко представлена на обласній виставці досягнень народного господарства. Цієї честі наші овочівники удостоїлися завдяки натхненній праці, наполегливій і успішній боротьбі за підвищення урожайності овочевих культур.

В цьому році, не дивлячись на складні погодні умови, парниководи почали збір ранніх овочів ще в квітні і виконали завдання по здачі цих культур державі майже на 300 процентів. Справився колектив і з вирощуванням розсади для відкритого ґрунту. В цілому ми виростили біля трьох мільйонів коренів, в тому числі 1200 тисяч в горщиках. Була повністю задоволена потреба в розсаді не тільки свого господарства, а і всього населення селища і, крім того, відправили для інших господарств 250 тисяч коренів.

Наші парниководи не раз ділилися своїм досвідом боротьби за врожай. В березні цього року в нашому відділенні проходив обласний семінар агрономів, на якому ми також детально розповіли про передові прийоми вирощування овочевих культур, показали ці прийоми на практиці. Тоді ми разом з учасниками семінару підрахували, що якщо б всі овочеві господарства області застосовували наш досвід широкого використання сонячних парників, укладки заморожених горщиків в котловани великими плитами, використання парників для другого і третього рамо оборотів, - то це дало б, щонайменше 1200 тисяч рублів річної економії.

Сьогодні я хотів би поділитися нашим досвідом вирощування власного насіння капусти, огірків, редьки та інших овочевих культур.

Найскладніше вирощувати насіння капусти. У нас це робиться таким чином: заготовку капусти для закладки під насіння робимо перед самим заморозками. Можна навіть вести заготовку і тоді, коли заморозки досягли 5 – 6 градусів. Заготовлені головки капусти разом з верхніми листками складаємо в бурти коренями всередину. Бурт повинен бути 70 – 80 сантиметрів шириною, до одного метра висотою, а довжина – довільна.

Зимом, коли листя почне псуватися, головки очищаються від зіпсованого листя і перекладаються в інші бурти. За зиму ми зазвичай робимо одну таку переборку. Деякі товариші стверджують, що вони не займаються насінництвом капусти тільки тому, що для зберігання насінників нема належних приміщень. На мій погляд, це безпідставне твердження. Зберігати насінники можна в будь-якому приміщенні, де підтримується температура від нуля до 2 – 3 градусів тепла. Таке приміщення можна, звичайно, найти в будь-якому господарстві.

Весною, в квітні, насінники капусти очищаємо від зіпсованих і гнилих листків і для яровизації тут же, на місці штабелювання, змочуємо корені капусти в розчині, виготовленому з рівних частин глини і коров'яка. Після цього укладаємо капусту в такі ж бурти, як і при зимовому зберіганні, але з тієї різницею, що кожен шар пересипається перегноєм чи рихлою землею. Бурти на 3 – 4 дні накриваємо матами, після чого протягом 5 – 6 днів залишаємо мати тільки вночі, а потім знімаємо їх зовсім.

Яровизацію проводимо за 10 – 12 днів до висадки насінників в ґрунт, а висаджуємо їх одразу, як тільки є можливість підготувати для цього ґрунт. Посадку проводимо прямо з головками, які обов'язково треба хрестоподібно надрізати зверху. Це необхідно для того, щоб дати вільний вихід верхній бруньці. Відстань між окремими рослинами 30 – 40 сантиметрів в рядах і 70 сантиметрів між рядами. При посадці всю головку засипаємо землею і добре ущільнюємо. Під кожну рослину вносимо не менше 500 грамів органомінеральної суміші. Якщо земля суха, то поливаємо з розрахунку літр води на кожну рослину. Якщо земля під час посадки волога, полив не робимо.

Подальший догляд за насінниками складається з триразового розпушування ґрунту між рядками, підв'язування рослин до кілків і обов'язкового обпилення препаратом АБ, особливо після появи стручків. До цвітіння, для боротьби з шкідниками обпилюємо насінники дустом ДДТ. Під час цвітіння дуст застосовувати не можна, оскільки це може привести до отруєння бджіл, яку проводять запилення.

Урожай насіння складає, як правило, 5 – 6 центнерів в перерахунку на гектар. Це повністю забезпечує потреби нашого господарства в насінні капусти, дозволяє щорічно економити десятки тисяч рублів, які інші господарства витрачають на закупівлю насіння.

Будь-яке господарство області може вирощувати в себе насіння капусти, огірків, помідорів, редьки та інших овочевих культур.

П.Макаренко, агроном-парниковод першого відділення Ізвесткового радгоспу.

Текст виступу на радіо.

Текст не повний, всього 5 сторінок, перші дві відсутні.

Дати немає, очевидно це січень 1959 року.

...проводилися випробування кращих сортів картоплі. Виявилось, що в наших умовах кращим сортом картоплі є прискульський ранній. Протягом трьох років він по урожайності і зберіганні краще нашого головного до цього часу культивованого сорту берліхенгена. Під урожай наступного року ми заготовили його біля 30 тон. Найближчою перспективою господарства є підсилене розмноження цього сорту з тим, щоб ним можна було зайняти хоча б 50 процентів всіх посівних площ картоплі. Це дозволить влітку постачати робочих ранньою картоплею і збір його провести в серпні.

В семирічці, що настала в радгоспі буде проводитись робота по виявленні таких сортів сільськогосподарських культур, які б не піддавались захворюванням.

В нашому господарстві широко застосовується посадка картоплі, капусти і помідорів на гребнях. Впровадження гребеневої посадки сприяє підвищенні урожайності.

В нашому районі випадає багато опадів влітку, в наслідок цього відбувається заливання ґрунту, на поверхні утворюється корка, а це перешкоджає доступу повітря до коренів рослин. Посадка на гребнях охороняє посіви від цих шкідливих впливів.

Коли у нас будуть машини для механізації і обробки посівів на грядках, ми, безумовно, всі овочі будемо садити на грядках.

Щоб підвищити урожаї огірків, будемо практикувати кулісні посіви. Як куліси застосуємо високорослі сорти кукурудзи.

До цього часу в нашому господарстві не достатньо уваги було приділено боротьбі з хворобами і шкідниками сільськогосподарських культур. Через це були величезні втрати урожаю, а такі культури, як помідори в деякі роки повністю гинули від захворювання фітофторою. Картопля від цієї хвороби знижувала врожай більш як на 50 процентів. Шкідники і хвороби сільськогосподарських культур завдають нам величезних збитків. Але ж цих збитків ми можемо і не допускати. Наша наука винайшла багато хімічних речовин для боротьби з шкідниками і хворобами, а також з бур'янами. Звичайно, в цій семирічці ми будемо їх застосовувати своєчасно. Це поряд з усім комплексом агротехнічних заходів що проводяться буде сприяти створенню достатку продуктів в нашій країні.

Зараз колектив радгоспу бореться за високий урожай в першому році семирічки.

Парниководи всіх трьох відділень з осені підготували свої парникові ділянки. Очистили теплі парники від землі і перегною, підготували холодні парники для зимової укладки горщиків. Занесли в приміщення 600 тонн перегною для приготування живильних горщиків.

Змагаючись на честь майбутнього з'їзду партії, овочівники взяли зобов'язання до 27 січня виготовити не менше півтора мільйона горщиків, знизити собівартість їх. Ці зобов'язання з честю виконуються.

Завдяки впровадженню нововведень в укладку і виготовлення горщиків, вартість сотні штук знижена з одного рубля сорока копійок до сімдесяти п'яти копійок.

Добре трудяться в ці дні парниководи другого відділення, яке очолює Микола Якович Коновалюк; третього відділення на чолі з Федором Олексійовичем Зацепіним.

У всіх трьох відділеннях організовані ланки високих врожаїв. Їх очолюють Василь Мельник, Ольга Суровцева, Костянтин Щербінін, Катерина Суркова і Дмитро Федоров.

До весни ланкові і робочі пройдуть курс теоретичної підготовки по вивченню передових методів і агротехніки вирощування високих врожаїв картоплі, овочів, кукурудзи та інших сільськогосподарських культур.

Все це буде сприяти втіленню в життя заходів, накреслених в тезисах доповіді Микити Сергійовича Хрущова по створенні в країні достатку сільськогосподарських продуктів.

/Макаренко Прокіп Васильович.

САО, Облученський район, станція

Ізвесткова. Радгосп, 1-ше відділення/

Ви слухали бесіду агронома Ізвесткового радгоспу Прокопа Васильовича Макаренка – „Збільшимо виробництво овочів і знизимо їх собівартість“.

Редактор Харитонова

Гол. редактор Хаменок

Заст. голови РК Горчакова

Голова РК Діордієнко

Внизу рукою Прокопа Васильовича написано: „1 лютого 1959 року надіслав в „Біробіджанську зірку“.

25 грудня 1958 року Прокіп Васильович отримав гонорар за першу половину грудня 1958 року від редакції обласного радіо (Біробіджан, вул. Радянська, 13) в сумі 126 рублів 96 копійок.

24 грудня 1958 року надіслано гонорар (очевидно отримав на другий чи третій день) від Хабаровського крайового комітету по радіомовленню і телебаченню (м. Хабаровськ, вул. Запаріна, 80) в сумі 53 рублі 50 копійок.

Співпрацював з редакцією журналу „Сільськогосподарське виробництво Сибіру і Далекого Сходу“ (м. Омськ, ГСП-150). Однак в який час не встановлено.

Про участь в нарадах, конференціях і інші матеріали.

Запрошення

Шановний товариш

Хабаровський крайком КППС і крайвиконком запрошують Вас взяти участь в роботі наради працівників сільського господарства краю. Нарада відбудеться 9 лютого 1960 року в театрі драми. Початок наради об 11 годині дня.

Крайком КППС

Крайвиконком

Повістка дня наради:

Про підсумки розвитку сільського господарства в 1959 році і заходах щодо виконання грудневого Пленуму ЦК КППС по збільшенню виробництва і продажу сільськогосподарських продуктів в 1960 році.

(Доповідач секретар крайкому КППС А.П.Шігіков).

Запрошення

Крайова Рада науково-технічних товариств.

Крайова Рада Всесоюзного товариства раціоналізаторів і винахідників.

Крайове управління сільського господарства.

Крайове управління науково-технічного товариства енергетичної промисловості.

Крайове управління науково-технічного товариства сільського господарства.

Хабаровський будинок техніки.

Науково-виробнича конференція по механізації овочівництва і розвитку парниково-тепличного господарства на базі тепловідходів промисловості в приміських зонах міста Хабаровська і Комсомольська-на-Амурі.

Запрошення

24 – 25 листопада

м. Хабаровськ

1959 рік.

„...широко використовувати для обігріву парників, теплиць і утепленого ґрунту теплові відходи промислових підприємств“. (З постанови вересневого Пленуму ЦК КПРС 1953 року.)

Шановний товаришу!

Запрошуємо Вас взяти участь в роботі конференції з питань механізації і розвитку овочівництва захищеного і відкритого ґрунту.

Конференція відбудеться 24 – 25 листопада 1959 року в м. Хабаровську, в Малому залі Палацу Праці, по вул. Шевченка, 17.

Автобусні зупинки: Комсомольська площа і Парковий перевалок.

Початок о 10 годині.

За довідками звертатися за телефонами: 3-57-61, 3-76-02, 3-20-07.

Адреса Хабаровського Будинку техніки:

м. Хабаровськ, вул. Карла Маркса, буд. № 38.

Програма конференції:

24 листопада з 10-00 до 19-00 год.

1. Вступне слово завідуючого сільськогосподарським відділом крайкому КПРС.

Доповідач тов. Мамикін І.С.

2. Необхідні заходи по механізації овочівництва захищеного і відкритого ґрунту відповідно до постанови червневого Пленуму ЦК КПРС.

Доповідач ст. науковий співробітник НДІОГ т. Мрктчьян В.С.

3. Механізація вирощування овочевих культур на грядках.

Доповідач зав. відділом механізації ДС НДІСГ т. Гнедін С.І.

4. Обговорення заходів з механізації овочівництва.

Доповідачі учасники наради.

5. Перспективи використання тепловідходів електростанцій і окремих промислових підприємств краю для розвитку теплично-парникового господарства.

Доповідач нач. виробничо-технічного відділу управління Хабаровськенерго т. Рібаков І.С.

6. Перспективи і стан будівництва теплично-парникового комбінату на тепловідходах Хабаровської ТЕЦ.

Доповідач нач. будуправління „Енергобуду“ т. Якубо В.П.

25 листопада з 10-00 до 19-00 год.

7. Необхідні заходи з розвитку теплично-парникового господарства на базі використання тепловідходів промисловості в приміських зонах мм. Хабаровська і Комсомольська.

Доповідач ст. науковий співробітник НДІОГ т. Антонюк А.А.

8. Обговорення заходів з розвитку теплично-парникового господарства.

Доповідачі учасники наради.

9. Екскурсія в теплично-парникове господарство Краснореченського радгоспу.

Доповідач т. Ремпель Г.Д.

10. Екскурсія на будівництво теплично-парникового комбінату при Хабаровській ТЕЦ.

Доповідач т. Якубо В.П.

Довідка про право на апробацію.

Міністерство радгоспів СРСР

Овочево-молочний радгосп

„Ізвестковий“

4 серпня 1950 року

На підставі розпорядження Хабаровського Тресту Овочевих і молочних радгоспів від 13 липня 1950 року за № 2-1095, агроном овочево-молочного радгоспу „Ізвестковий“ тов. Макаренко Прокіп Васильович, має право проводити відповідну апробацію картоплі.

Директор радгоспу „Ізвестковий“ (підпис) Назаренко.

Наказ про преміювання.

По Міністерству радгоспів РРФСР

М. Москва № 119-к 24 березня 1956 року.

Про преміювання бригадира-парникова радгоспу „Ізвестковий“ Хабаровського крайового управління радгоспів тов. Макаренка П.В.

Преміювати в сумі 500 рублів бригадира-парникова радгоспу „Ізвестковий“ т. Макаренка П.В., який виростив в 1955 році з закріплених 3500 парникових рам 32500 кг. огірків, 3415 тисяч коренів розсади і 82 кг. насіння городніх культур, з них 40 кг. насіння капусти.

Міністр радгоспів РРФСР

Т.Юркін.

Стаття про новий сорт помідорів.

Журнал „Вісник сільгоспнауки“, № 12 за 1958 рік. Стаття Петрахельова І.М. з міста Муром, Володимирської області про виведення нового сорту помідорів. Автор надіслав Макаренку інформацію про сорт, який його зацікавив.

„В результаті багаторічної роботи створений новий сорт томатів Муромський від схрещування сортів томатів Датський експорт і Грибовський ОГТ 80.

Тип куща не штамбовий, кліть проста. Плоди середні і великі вагою 80-120 грамів. Форма плодів від округло плоскої до округлої. Окраска плодів інтенсивно червона, м'якоть червона, шкірка жовта. Сорт переносить довге похолодання (до 2 градусів), витримує заморозки до -3,5 градусів. Дозрівання раннє.

Сорт томатів Муромський зарекомендував себе як один з холодостійких і морозостійких урожайних, ранньостиглих з хорошими смаковими якостями“.

Перелік статей, які надіслав Макаренко в якусь газету чи журнал. Дати немає.

1. Наш спосіб вирощування розсади капусти в відкритому ґрунті.
2. Наш спосіб поливу парників.
3. Вирощування ранніх овочів редьки, цибулі на перо і огірків в ранніх парниках в надранні строки.
4. Про загущену посадку огірків в ранніх сонячних парниках.
5. Способи боротьби з шкідниками і хворобами.

Припарникова ділянка.

1. Спосіб отримання щорічних високих врожаїв цибулі і боротьба з шкідниками і хворобами.
2. Способи отримання високих врожаїв капусти і боротьба з шкідниками і хворобами.

В кінці цього переліку Прокіп Васильович дописав: „Прошу повідомити з яких питань і в які строки надіслати Вам додатковий матеріал і чи ї в цьому потреба“.

Екзамен.

В цьому документі міститься 25 питань з ведення парникового господарства.

Проти майже кожного питання написано прізвище ім'я і по батькові робочого – це всі жінки, і проти прізвища імені і по батькові стоїть цифра 5. Можливо це оцінка знань при відповіді на ці питання. Якщо це так, то Макаренко добре готував своїх робочих теоретично. Тому документ я назвав „екзамен“.

Дати на жаль немає.

№1. Які основні задачі захищеного ґрунту в соціалістичному господарстві?

Комлева Раїса Олекс. – 5.

№2. Що таке захищений ґрунт?

Вандровська (не розбірливо) Федорівна – 5.

№3. Що являє собою елементарно захищений ґрунт?

Киричук Любов ? – 5.

№ 4. Які бувають види елементарно захищеного ґрунту?

Два види – з надґрунтовим захистом і підґрунтовим підігрівом.

- Іванова Марія Євф. – 5.
- № 5. Як створюється надґрунтовий захист?
Гордєєва Галина Миколаївна – 5.
- № 6. Що таке холодні розсадники, сонячні парники?
Кудряшина Ніна Зінов'ївна – 5.
- № 7. Як облаштовується надґрунтовий підігрів біопаливом?
Орлова Марія Василівна – 5.
- № 8. Як облаштовується підґрунтовий підігрів?
Зубова Катерина Данилівна – 5.
- № 9. Що таке парові купи і як вони влаштовуються?
Пантелєєва Олена Петрівна – 5.
- № 10. Як влаштовуються парові грядки?
Газектилова Валентина ? – 5.
- № 11. Як облаштовуються парові гребні?
Пельменєва Ніна Георгіївна – 5.
- № 12. Що таке парники?
Поліщук Тамара Олекс. – 5.
- № 13. Як класифікуються парники? Кількість скатів, по методу підігріву, по заглибленню в землю, по рухомості конструкції і по часові початку роботи.
Султанова Раїса Олексіївна – 5.
- № 14. Які ділянки придатні для парникового господарства?
№ 15. Які бувають парники?
Шмакова Євгенія ? – 5.
- № 16. Що таке надземні парники?
Каримова Ніна ? – 5.
- № 17. Як облаштовуються двохскатні парники?
№ 18. Що таке технічний підігрів?
№ 19. Що таке підґрунтовий підігрів парників?
№ 20. Як влаштовані повітряні парники на технічному підігріві?
Дяченко Галина Олексіївна – 5.
- № 21. Що таке біологічний підігрів? Підігрів культивацийних приміщень за рахунок тепла, що виділяється органічними матеріалами в процесі їх бродіння під дією мікроорганізмів. Вони умовно називаються біологічним паливом чи зігріваючими матеріалами.
Саламашина Галина Іванівна – 5.
- № 22. Які бувають види біопалива? Гній різних тварин, міські відходи, відходи промисловості.
№ 23. Які дві основні групи бактерій беруть участь в розігріві гною? Аеробні і анаеробні.
Пасєка Антоніна Степанівна -5.
- № 24. Які бактерії називаються аеробні а які анаеробні?
№ 25. Види біопалива? Кінський гній - температура на 7-12 день - 65-75 °, через 5-10 днів падає до 30-35° і тримається 50-75 днів з моменту початку горіння.
Коров'ячий гній потребує підстилки соломи, торфу, тирси. Найвища температура досягається на 18-20 день до 40-50°, а потім падає до 15-20°.
Свинячий гній не придатний для парників.
Міські відходи з смітника.
Дронова Світлана Миколаївна – 5.

Попередження.

Дати немає. Оскільки підпис агроном овочівник, попередження можна датувати після лютого 1965 року – в лютому 1965 року Прокіп Васильович був призначений агрономом овочівником, тобто він відповідав за агрономічні справи всіх трьох парникових відділень радгоспу.

Бригадиру овочівнику 1-го відділення т. Степановій

Копія головному агроному т. Нікуліну.

Не дивлячись на неодноразові усні розпорядження про те, що при очистці парників необхідно землю відділяти від гною невеликими проходами, а також очищати габарит 0,5 м. між парниками і викинутим гноєм і землею, - всі вказівки не виконуються, земля і гній очищені разом, утворився один бурт, габарити не очищені. Т. Степанова ігнорує мої вказівки а потурає примхам деяких робочих, в тому числі ланковій т. Лесько? (не розбірливо), що дуже погано відображається на виробництві.

Насіння огірків до цього часу не промиті піддалися замороженню.

Пропоную терміново усунути недоліки і в подальшому керувати роботою, як цього вимагають інтереси виробництва.

Інакше будуть прийняті відповідні заходи.

Агроном овочівник радгоспу П.Макаренко.

Тексти промов, виробничий звіт за 1955 рік.

Текст виступу Макаренка на якомусь серйозному зібранні – приблизно 10-15 квітня 1957 року.

На Далекому Сході я працюю агрономом-овочівником з 1938 року. А в радгоспі Известковий працюю з 1942 року, цей радгосп розташований в несприятливих кліматичних умовах по відношенні до других господарств. Так, наприклад, порівняно з Хабаровським, ми живемо вище на 145 метрів в гористій місцевості Хінганського хребта. В наслідок цих факторів, в нас пізніше починається весна і раніше закінчується літо, порівняно з Хабаровським, на два тижні, але не дивлячись на це в нашій практиці не було жодного року, щоб ми не виконали свої завдання.

Більш того, були роки, коли ми отримували рекордні урожаї в перерахунку на гектар – 60 тон помідорів і 50 тон картоплі.

По захищеному ґрунту з 1 метра теплиці за два рамо обороти збирали по 28 кг. огірків і по 18 кг. помідорів.

1955 – 56 роки, через сильні дощі протягом всього літа, ми добились по першому рамо обороту по вирощуванні розсади, перевиконання плану не менше одного мільйона щорічно і постачаємо розсадою не тільки своє господарство, але й все населення навкруг.

По 2-му рамо обороту вирощуємо огірки. В 1955 році ми отримали з 1000 рам глибоких парників по 18 кг. з однієї рами, а в 1956 році через надмірно дощове літо ми все ж план по овочах закритого ґрунту виконали на 120 %. Треба відзначити, що з відкритого ґрунту не було зібрано жодного огірка – весь врожай загинув через грибкові хвороби, від надмірної вологи і ранніх заморозків. Радгосп Известковий має 3 відділення, в кожному відділенні по 4000 парникових рам, кожним відділенням керують старі досвідчені парниководи, це тов. Коновалюк М.Я., Зацепін Ф.О. (себе Прокіп Васильович не вказав) – всі троє за високі показники в роботі були учасниками ВСГВ і нагороджені медалями.

В нашому парниковому господарстві ми застосовуємо передову агротехніку: використовуємо всі можливості для збільшення продуктивності праці і зниження собівартості продукції.

Для забезпечення врожаїв ми застосовуємо наступні агротехнічні засоби:

1. Загартування насіння перед посівом по способу агронома А.Є.Варіпова.
2. Посів огірків сорту 3-й лист.
3. Вирощування розсади в горщиках.
4. Дотримуємося світового режиму при вирощуванні розсади.
5. Внесення мінеральних добрив перед посадкою з розрахунку 2 частини суперфосфату, 1 частина калійної солі, 1 частина азотних. На 1 раму по 300 грам.
6. Проводимо три підкормки рідиною з мінеральними добривами.
7. До цвітіння проводимо триразове опилення від шкідників дустом ДДТ.
8. Рослини весь час обприскуємо 1 % розчином бордоської рідини. Від бактеріозу та інших грибкових хвороб проведено 6 обприскувань.

9. Перед посадкою огірків посередині парника в гною робимо заглиблення 15-18 сантиметрів і шириною 20-25 сантиметрів, канавки засипаємо не просіяною дерновою землею. Землі в канавці парника складають 25 сантиметрів і з боків 15 см.

В першому відділенні радгоспу ми застосували наступні роботи, які дають нам економію:

1. По заготовці гною зимою. Галий гній вивозимо з ферм, розкидаємо тонким шаром по буртах, де він за ніч замерзає. Вранці цей гній розбиваємо злегка киркою і поверх роздроблених кусків накидаємо наступний шар. На цьому способі заготовки ми маємо 50 % економії, оскільки за цю роботу платимо половину вартості порівняно з заготовкою мороженого гною.

2. До 1957 року ми розпалювали гній на прогорілих багаттях з обвугленими дровами., при цьому процес загорання гною проходив дуже повільно. За порадою парниковода 3-го відділення радгоспу тов. Зацепіна ми застосували наступний спосіб: в бурті гною прокопували по його довжині траншею шириною до 3-х метрів, в якій з обох боків розміщали суцільні багаття шириною 70 см., висотою 40 см. і довжиною 4-5 метри. Зверху їх закривали жердинами, які клали на грудки замерзлого гною, поперек жердин клали тонкі дрова, на них накидали грудки гною, які зверху засипали дрібним гноєм. Шар гною від дров до верха бурта 1-1,5 метри. Дрова підпалювали з навітряної сторони. Вони поступово горіли по всій довжині в утвореній топці. Перевага цього способу полягає в тому, що вся тепла енергія поглинається гноєм, що дуже важливо для такого важко розпалюваного гною, як коров'ячий. По мірі розтавання гною бургт щоденно підсипається мороженим гноєм. Цей спосіб прискорює розпалювання гною на 7-8 днів і коштує значно дешевше, витрати праці на розпалювання зменшуються на 35 %.

3. При виготовленні горщиків на станку ПГ-9 ми їх щільно укладаємо на щити по 150-250 штук, заморожуємо і в такому вигляді укладаємо плитами в парники. Цей прийом дав можливість робочим по укладці горщиків виконувати норму до 250%.

4. Посів рядками в парниках ми проводимо вручну розкиданням по гребнях зроблених спеціальним маркером в наслідок чого насіння скочується в борозни і виходить посів рядком. Після посіву поливаємо в кілька прийомів до гарного зволоження ґрунту і даємо трохи просохнути верхівкам гребенів. Рихла поверхня ґрунту зберігає вологу дуже довго і ми позбавляємося від поливів, які більшість парниководів проводять, витрачаючи на це коти. Таким способом є можливість виконувати норми не нижче 1000 %.

5. Ми на першому відділенні зробили водопровід, який також дав нам економію біля 10 000 рублів на рік.

6. На 1957 рік ми вирішили виготовити в першому відділення 1 200 000 горщиків. Постало питання як їх зберегти, накрити нема чим – соломи, сіна, тирси немає. Як же бути? У нас з осені були не очищені мілкі парники. Я подумав і вирішили укласти горщики на мерзлу землю. Не маючи досвіду в цій роботі, також не було висвітлене це питання в літературі, я звернувся до директора Хабаровського науково-дослідного інституту, звідки отримав схвалення мого рішення. Зимою ми уклали 800 000 горщиків, це дасть нам економію біля 15 000 рублів і розрядить напругу в робочій силі весною. Я впевнений, що цей спосіб себе виправдає і надалі ми будемо готувати парники з осені для зимової установки горщиків.

Для укладки горщиків взимку ми сміливо застосовуємо сонячні парники для висадки розсади пізньої і середньої капусти.

Застосовуючи вищенаведені прийоми щоденно ми маємо економію 20 000-30 000 рублів і ведемо боротьбу за зниження собівартості нашої продукції і високу продуктивність праці. Так наприклад за 1956 рік знизили собівартість продукції на 11 %.

Припарниковому господарстві 1-го і 2-го відділень проводиться сортовипробування ранніх сортів картоплі. В наших умовах кращим виявився сорт Прискульський, насіння з якого виростили на площі 1 гектар, і в 1958 році зможемо частину реалізувати для робочих. На першому відділенні ми щорічно вирощуємо насіння овочевих культур: капусту, буряки, моркву, редьку і огірки. В 1956 році ми виростили капусту сорт „Слава“ 46 кг., редьку та

інші культури. На забезпечення своїм насінням треба звернути особливу увагу кожному господарству, оскільки у нас з боку „сортнасіньовоч“ та інших радгоспів мають місце випадки недобросовісного відношення.

Були випадки, коли замість насіння капусти, отримували насіння брукви. В 1957 році ми отримали з Хабаровського радгоспу насіння цибулі сорту „Каба“, а виявилось, що це насіння не придатне до сівби, прийшлося купувати додатково друге насіння. Строки посіву зірвали і крім того в мішку виявилась етикетка, в якій значиться, що сорт „Безсановський“ і строк дії аналізу по схожості 5. 9. 1955 року. В тому ж радгоспі, користуючись не досвідченістю нашого молодого агронома тов. Каратаєва відпустили огірків сорту „Нерасій“ 40 кг., який для нас, і взагалі га Далекому Сході, для відкритого ґрунту не придатний. Таке не чесне відношення з боку агроперсоналу Хабаровського радгоспу не робить їм честі, а заслуговує покарання.

Щодо реалізації продукції – ми знаходимося в такому районі, де щорічно не можемо реалізувати своєї продукції. Ранньою весною редька дуже дорого розцінюється, в наслідок чого не має ходу. Такі овочеві культури, як салат, шпинат, кольорова капуста, петрушка та інші в нас зовсім ніхто не купує.

В 1956 році частина капусти залишилась не проданою, а частину відправили в Совгавань і за неї отримали по 10 копійок за кілограм. Це серйозне питання треба обговорити і навести порядок.

В 1956 році я був учасником ВСГВ в Москві. В павільйоні Далекого Сходу показані великі багатства нашого краю, про які я до відвідання павільйону не знав. В павільйоні Далекого Сходу були помідори „Хабаровський розовий“, рівних яким не було на всій виставці. Правда Грузинські червоні були більші по величині. Це говорить про те, що ми можемо змагатися з Заходом і в змаганні добитися першості.

На виставці я бачив виноградні теплиці, познайомився з методами боротьби з шкідниками і хворобами, а також по боротьбі з бур'янами хімічним способом, а також інші новації.

Були на екскурсії в підмосковному колгоспі імені Ворошилова – господарство дуже хороше, показове, є чому в них повчитися. Але по захищеному ґрунту, який складається з 10 000 парникових рам і 2500 квадратних метрів теплиць, з яких вони збирають урожай 10,5 кг. огірків з одного метра квадратного при плані 10 кг. і 6 кг огірків з однієї парникової рами при плані 7-8 кг. і в серпні в них парники були пусті, нічим не зайняті.

Я порадив голові колгоспу послати своїх парниководів до нас на Далекий Схід повчитися, як треба працювати.

Після виставки я зайшов в Главк Міністерства сільського господарства до тов. Волкова, перед яким поставив питання про будівництво виноградних теплиць на Далекому Сході, використовуючи для цього теплові відводи, а також гарячі джерела Кульдурських вод і ряд інших господарських питань. Мої пропозиції тов. Волков прийняв і дав завдання відповідним особам вивчити ці питання.

Для обміну досвідом необхідно посилати парниководів в передові господарства для вивчення методів роботи. З метою виховання молодих кадрів по захищеному ґрунту, треба прикріпити їх до передових господарств для проходження практики і глибокого вивчення робіт по захищеному ґрунту.

Звернення ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР вимагає від працівників радгоспу корінного перелому в розвитку в розвитку нашого сільського господарства і підвищення продуктивності тваринництва.

Товариші парниководи!

Для виконання вказівок партії і уряду в галузі сільського господарства нам необхідно докласти всі знання і сили і виростити хорошої якості розсаду, від якої залежить урожай полів в майбутньому. Добитися найкращого використання площ захищеного ґрунту – не менше 2-3 рамооборотів. Добитися такого стану, щоб могли постачати овочами робочих цілий рік. У нас це можливо, треба проявити необхідну турботу, кожному робочому і керівникові чесно віднестись до порученої йому справи.

Станом на 5 квітня 1957 року по 1-му відділенні радгоспу ми маємо такі показники:

1. Вивезено гною на парники – 1000 тонн.
2. Розпалено гною на парниках – 900 тонн.
3. Закладено парників - 2100 рам.
4. Укладено горщиків – 800 000 штук.
5. Виготовлено горщиків – 900 000 штук.
6. Посіяно ранніх овочів - 210 рам.
7. Посіяно цибулі на розсаду – 190 рам.
8. Посіяно ранньої капусти – 100 рам.
9. Посіяно огірків на розсаду – 10 рам.

З такими ж показниками йдуть відділення 2-го і 3-го відділень радгоспу.

На 1957 рік працівники парникового господарства беруть зобов'язання:

1. Виростити всю розсаду капусти хорошої якості тільки в живильних горщиках.
2. Добитися отримання урожаю огірків по 2-му рамо обороту 130 % до плану.
3. Виростити необхідну кількість овочевого насіння для потреб нашого господарства.
4. Підсилити вирощування насіння картоплі ранніх сортів.
5. Дати економію по використанні коштів на 15-20 тисяч рублів.

Парниководи радгоспу „Ізвестковий“ вирішили здати в 1957 році з парників 100 тонн овочів. Виконавши ці зобов'язання ми достойно зустрінемо 40-ву річницю Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Текст виступу Макаренка на якомусь зібранні. Можливо цей текст готувався для якоїсь газети чи журналу. Точної дати немає – очевидно це початок 1960 року.

Подається скорочено.

Наш досвід в роботі.

24 – 25 листопада 1959 року в місті Хабаровську відбулась науково- виробнича конференція з механізації овочівництва і розвитку теплично-парникового господарства на основі тепловідходів промисловості в приміських зонах міст Хабаровська і Комсомольська-на-Амурі.

Я був учасником цієї наради де заслуховувались доповіді старших наукових співробітників НДІОГ тов. Мрктчян В.С. і Антонюк А.А. і ряд доповідей працівників краю.

У всіх доповідях і виступах вся увага була зосереджена на використанні механізації сільськогосподарського виробництва відкритого і закритого ґрунту, що має вирішальне значення в постачанні робочих протягом цілого року дешевими свіжими овочами.

Механізація відкритого ґрунту і постачання його механізмами зараз здійснюється не погано – протилежне можна сказати по механізації закритого ґрунту, де до цього часу немає відповідних механізмів.

Пропоновані пропозиції по механізації парників добрі в перспективі, та їм то потребують ретельної перевірки і вдосконалення, а застосувати комбайн тов. Мрктчян в старих парникових господарствах не можливо.

На сьогодні і найближчі п'ять, а може й більше років ми це перебудувати і отримати комбайни не маємо можливості.

На основі рішень XXI з'їзду КПРС парникове господарство стало швидко розвиватись, ось новоорганізовані дільниці в процесі розвитку треба будувати з врахуванням нових машин.

Я хочу сказати, що у нас багато досвіду мають парниководи і робочі відкритого ґрунту. Цей досвід на сьогодні погано узагальнений і не впроваджуються в виробництво. Як приклад може бути наш досвід, про який я вже три роки повідомляю в пресі і по радіо, але він в виробництво впроваджується слабо.

Впровадження цих пропозицій без додаткових витрат значно підвищать продуктивність праці і зменшать собівартість продукції. В честь Пленуму ЦК КПРС я розкажу про наші маленькі впровадження в виробництво, які дають велику економію і призиваю всіх передовиків Хабаровського краю відгукнутися на мій виклик і розповісти про Ваші успіхи.

А кому належить не знаю, об'єднати наші пропозиції і впровадити їх в виробництво нашого сільського господарства.

Це дасть сотні тисяч рублів економії, підніме продуктивність праці і значно знизить собівартість продукції.

Далі в своїй доповіді він висвітлює такі питання:

- Застосування в пізніх парниках сонячного обігріву.
- Виготовлення і установка горщиків взимку.
- Наш спосіб заготовки і розпалювання гною.
- Очистка парників від землі і перегною.
- Киркування землі.

Ці питання повно висвітлені в газетних публікаціях тому тут не подаються.

Наведені в виступі і економічні розрахунки.

Фактичні витрати 1959 року на 2000 холодних парникових рам:

1. Вивіз перегною 220 тонн – 1494 руб.
2. Занесення перегною в приміщення – 762 руб.
3. Виготовлення 1 100 000 горщиків – 8725 руб.
4. Вивіз і установка горщиків 1 100 000 – 2366 руб.
5. Опалювач печей – 200 руб.
6. Підготовка парників з осені 2000 рам – 388 руб. 50 коп.
7. Пікіровка розсади капусти – 3492 руб.
8. Посів капусти для пікіровки – 476 руб.
9. Догляд за парниками: 150 днів x 2000 = 300000 : 500 = 600 людино-днів x 19,44 = 11884 руб.

Всього 30 687 рублів (десь помилка, якщо додати витрати по пунктах 1 – 9, то буде 29787,5 рублів).

Вартість роботи на одну раму складає 15 руб. 34 коп.

Накладні витрати, амортизація, матеріали і інші витрати 150 % до зарплати складають 28 руб. 1 коп. Разом витрати на одну раму сонячних парників складають 38 руб. 35 коп.

Вихід продукції з однієї рами, витрати і прибуток з однієї рами:

Надходження від продажу		Витрати		Прибуток
1 рамооборот, розсада капусти і огірків 500 x 0,114 руб = 57 руб	II рамооборот Огірки 8 x 3 руб = 24 руб	На робочу силу 15,34 руб	150% накладні витрати 23 руб 10 коп	42 руб 56 коп

Агроном-парниковод 1 відділення радгоспу „Ізвестковий“.

Адреса: ст. Ізвесткова, радгосп „Ізвестковий“, Хабаровського краю

Макаренко Прокіп Васильович.

Виробничий звіт парникового господарства 1-го відділення радгоспу „Ізвестковий“ за 1955 рік.

Фактична здача. (Саме за урожай овочів 1955 року Прокіп Васильович був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві.)

Овочі	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Разом
Розсада ран. капусти шт.	218625						218625
Розсада цибулі шт.	359950	1300					361250
Розсада помідорів шт.	1900	389281	5000				396181
Розсада капусти пізньої шт.		2390284	25000				2415284
Розсада огірків шт.		24010					24010
Розсада кавунів шт.		30					30
Цибуля перо кг.	76,5	2	484,6	667,5	3017		4262,5*
Редька кг.		10	47	57			114
Огірків кг.			2813	29145	2530	720 насіння	35208
Кабачки кг.				150			150
Кріп кг.				42,5	129		171,5
Помідори кг				27	2365	130	2522
Дині кг.				27			27
Капуста кг.				1606		1200	2806
Буряк ст. кг.					15		15
Селера кг.					10		10
Насіння огірків кг.						9,9	9,9
Насіння капусти кг.						40	40
Насіння буряка ст.кг.						28	28
Насіння редьки кг.						3	3

При плані вирощення розсади різних культур – 3 125 000 шт., фактично вирощено 3 415 000 шт., - 109,2 %. (в таблиці фактично вирощено 3 415 380 шт.)

При плані 2-го рамообороту виростити огірків 22500 кг., фактично вирощено 35208 кг. – 156 %.

На оплату робочим по плану відпущено 141524 руб. , фактично використано 94404 руб. – 66,7 %.

*помилка, має бути 4247,6

Заява змістити робочий день.

Дати немає, хоч приблизно можна визначити по тому, коли був директором радгоспу Курочка.

Директору радгоспу Известковий т. П.С.Курочка

Копія головному агроному і парторгу радгоспу.

Від робочого колективу парникового господарства

1-го відділення радгоспу Известковий

Заява

Просимо звернути серйозну увагу на наступне: 1. Робочий день з 8 годин ранку завдає великої шкоди виробництву як на парниках, так і на посівній в відкритому ґрунті. Робочий день закінчується в 4 години дня. До цього часу надається транспорт для робочих зачинаються ясла всі роботи в 4 години припиняються. Ранкові заморозки і холодна погода не дає можливості приступити до роботи в 8 годин, в наслідок чого ми не доробляємо годину півтори і замість покращення в роботі ми знаходимось в гіршому становищі. Робочий день не збільшився, а скоротився до 5, 5,5 годин. Весна затяжна, холодна затрималась, строки скоротились, роботи збільшилось. При такому розпорядку дня ми не зможемо справитись з нашими завданнями по радгоспу. Через те просимо збільшити робочий день на 2 години. Початок роботи з 9 годин ранку. Вихідний 30.04, 1.05, 2.05 вважати робочими днями. Просимо звернути увагу на нашу заяву.

Ланка парникового господарства 1-го відділення.

Далі йдуть підписи робочих – 13 підписів, з яких можна розібрати: Новікова, Воробйова, Штанько, Легенкіна, Мігалькова.

Підпис агронома 1-го відділення

Підпис обліковця

Підпис керуючого відділенням

Підпис узгоджено (мабуть з профспілками)

І нарешті підпис парниковод П.Макаренко.

Листи, телеграми.

Листи, листівки, телеграми отримані і написані Прокопом Васильовичем. Подаються в хронологічному порядку. Оригінали цих документів зберігаються в Дзензелівському музеї.

8.02.1956 року. 9.02 відправлено авіапоштою.

Міністру радгоспів РРФСР

Тов. Юркіну*

В 1955 році я отримав від Вас привітальну телеграму з Новим Роком і побажанням кращих успіхів в вирощуванні овочів.

В телеграмі у відповідь я подякував вам за поздоровлення, побажання кращих успіхів і зобов'язався трудитися на шкодуючи сил.

Про результати роботи 1955 року повідомляю:

Назва завдань	Одиниця виміру	Планові завдання	Фактично виконано	% Виконання
1. По першому рамообороту виростити розсади різних овочевих культур	шт.	3125000	3415000	109,2
2. По другому рамо обороту виростити огірків	кг.	22500	35200	156,4

По асигнуванню коштів робочого фонду

На що асигновано	По плану виділено	Фактично використано	% використаних коштів
Використано на оплату робочим в 1955 році	141524	94404	66,7

Крім цього з парникової ділянки зібрано інших овочів 5700 кг.

Вирощено насіння: капусти сорт „Слава“ – 40 кг

Буряка столового – 28 кг

Огірків сорт 3-ій лист – 10 кг

Редиски – 3 кг.

Кавунів і динь – 1 кг.

З 1955 року проводимо сортовипробування і розмноження ранніх сортів картоплі „Седов“, „Северянин“, Присульський“ отримані хороші результати в середньому 10 тонн в переводі на 1 гектар. До цього часу наші господарства ранньої картоплі не вирощували. За результатами врожаю 1955 року парникове господарство 1-го відділення радгоспу „Ізвестковий“ посіло 1 місце по Хабаровському управлінню радгоспів. Треба зауважити, що в 1955 році кліматичні умови через сильні дощі були найнесприятливіші для ведення сільського господарства.

В 1956 році даю обіцянку добитися ще більших результатів в роботі на порученій мені ділянці.

З щирою до Вас повагою

Агроном-парниковод П.Макаренко.

8.02.1956 року.

* Юркін Тихін Олександрович (17.06.1898, місто Москва - 18.08.1986, місто Москва),

Державний, господарський діяч. Учасник Громадянської війни.

З 1954 року міністр радгоспів РРФСР.

З 1957 року заступник міністра сільського господарства РРФСР.

В 1960—1961 рр. — міністр хлібопродуктів РРФСР.

В 1961—1962 рр. — міністр заготовок РРФСР.

В 1962—1967 рр. — радник при Раді Міністрів РРФСР.

В 1967—1984 рр. — радник при Раді Міністрів СРСР. Депутат

Верховної Ради СРСР від Новосибірської області.

З 1984 р. — персональний пенсіонер союзного значення .

Виставка.

За високі показники в роботі в 1955 році Прокіп Васильович був удостоєний високої честі бути учасником ВСГВ в Москві – збулась нарешті його мрія, адже така масштабна подія, це найкращий спосіб поділитися своїм досвідом і повчитися в інших.

Всесоюзна сільськогосподарська виставка (ВСГВ) — колишня постійно діюча виставка досягнень великого, високомеханізованого соціалістичного сільськогосподарського виробництва і сільськогосподарської науки СРСР (за республіками, окремими природними зонами, галузями), яка служила школою передачі досвіду в організації і застосування найбільш досконалої технології в окремих галузях колгоспів і радгоспів. Діяла в Москві в 1939—1941 і 1954-58 роках.

1956 рік. Москва. Всесоюзна сільськогосподарська виставка. Павільйон Далекого Сходу. В цьому павільйоні демонстрував свої досягнення Прокіп Васильович Макаренко.

Постанова Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) „Про організацію Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві“ було прийнято 17 лютого 1935 року. 17 серпня того ж року було вирішено розмістити виставку біля Ярославського шосе, використавши для цього частину угідь села Олексіївського (нині це Олексіївський район Москви), частина Останкінського лісопарку і недорогі землі.

Виставку планувалося відкрити в 1938 році, однак значний об'єм робіт вимагав додаткового часу і скоро стало ясно, що вкластися в намічений строк відкриття виставки – 1 серпня 1938 року – не реально. 21 серпня 1938 року Верховна Рада СРСР прийняла спеціальний „Закон про ВСГВ“, який переніс дату відкриття виставки на 1 серпня 1939 року. У вступній частині закону відзначалися недоліки – відсутність системи відбору учасників виставки.

Через три роки після закінчення війни було прийнято рішення відновити роботу виставки. 25 жовтня 1948 року Рада Міністрів СРСР ухвалила відновити роботу ВСХВ з 1950 року. З 1950 по 1954 роки захирілий комплекс 1939 року був масштабним перебудований. Керували реконструкцією академік архітектури, професор, головний архітектор ВСГВ Жуков і скульптор Вучетич.

1955 рік. Москва. Всесоюзна сільськогосподарська виставка.

Відкриття виставки відбулося 1 серпня 1954 року і, починаючи з цього часу, ВСГВ відновлювала свою роботу щорічно після зимової перерви і була відкрита протягом весни і літа, захоплюючи і перші місяці осені. Архітектурний вигляд виставки змінився докорінно. Була проведена величезна будівельна робота, значно збільшилася площа виставки — до 207 га. Були зведені павільйони прибалтійських республік. У 29 республіканських і зональних павільйонах були повною мірою представлені краю і республіки СРСР. Найголовнішим символом оновленої виставки стали фонтани — серед них „Дружба народів СРСР“, в якому в образах 16 подруг-сестер були увічнені всі 16 республік СРСР, а також фонтан „Кам'яна квітка“ і „Золотий колос“.

У 1958 році ВСХВ увійшла до складу Виставки досягнень народного господарства СРСР (ВДНГ).

В 1956 році учасником виставки був Прокіп Васильович. Точна дата перебування його в Москві на ВСГВ не відома. Про участь Макаренка в виставці маємо таку інформацію.

Нагороджений великою срібною і бронзовою медалями, дипломами виставки. Кореспондент, який писав про ці нагороди, мабуть переплутав „Медаль учасника сільськогосподарської виставки“ з бронзовою медаллю. В той час нагородами-медалями виставки були золота медаль (велика і мала), срібна медаль (велика і мала) і медаль учасника і все. Медаль учасника була з жовтого дешевого металу, тому її й переплутали з бронзовою. Нагороджували також і дипломами.

Срібна медаль Всесоюзної сільськогосподарської виставки. На лицьовій стороні написано: „всесоюзна сільськогосподарська виставка“, на звороті: „за успіхи в соціалістичному сільському господарстві“.

Медаль учасника Всесоюзної сільськогосподарської виставки.

Інший кореспондент пише, що Прокіп Васильович нагороджений двома малими срібними медалями. В документах немає інформації від самого Прокопа Васильовича про нагороди виставки. Разом з ним на виставці були і агрономи-парниководи другого і третього відділень радгоспу Известковий – М.Я.Коновалюк і Ф.О.Зацепін.

Учасники виставки відвідали підмосковний колгосп ім. Ворошилова де були й парники. Під час цієї екскурсії Макаренко П.В. порадив голові колгоспу послати своїх парниководів на Далекий Схід повчитися, як треба працювати.

Після виставки Прокіп Васильович зайшов в якийсь Главк Міністерства сільського господарства (розмова була з тов. Волковим) і запропонував йому побудувати виноградні теплиці використовуючи теплові відходи і гарячі джерела Кульдурських вод.

Кульдур. 1940 рік.

Кульдур

Кульдур – селище міського типу в Облученському районі Єврейської автономної області Російської Федерації. Назва походить від „Чуль-Джі-Урі“, що на мові аборигенів означає „гарячий“, „нагрітий“.

Селище розташоване в долині річки Кульдур (басейн Біри) в міжгір'ї Буреїнського хребта. Через Кульдур проходить залізнична лінія Известкове – Новий Ургал. Відстань від Кульдура до Известкового – 30 км.

Селище засноване в 1897 році. З 1938 року – дачне поселення, з 1958 року курортне селище міського типу. З 2001 року – селище Облученського району Єврейської автономної області.

Систематичне дослідження джерел почалося з 1910 року. В 1912 році відкрилась примітивна водолікарня. З 1923 року хворі почали отримувати кваліфіковану медичну допомогу, а в 1925 році організований перший пансіонат.

Здравниця федерального значення. В курортній зоні діє чотири санаторії

Чисельність населення:

1959 рік – 2367;

1989 рік – 4132;

2018 рік – 1392.

Головним лікувальним фактором курорту є природні азотно-кремнієві термальні води. Температура воли на виході становить 72 градуси.

Зустріч з Станковською.

Під час перебування в Москві на виставці могла відбутися і ще одна подія. Як згадував Григорій Васильович (брат Прокопа) в Прокопа Васильовича була нагода побачитися з його колишньою дружиною Марією Михайлівною Станковською. Адресу її він знав від свого товариша Фурти Сави Фотієвича. Прокіп підійшов до будинку, де вона жила. В вікні горіло світло. Але зайти він не наважився, постояв, постояв - і пішов...

Лист до Ремпеля*

Дати немає. (приблизно кінець 1956 початок 1957 року)

Парниководу Краснореченського радгоспу.
т. Ремпелю

Копія

Директору сільськогосподарського науково-дослідного інституту
м. Хабаровськ

Ремпель Георгій Дмитрович - агроном Краснореченського радгоспу, Хабаровського району, відомий в краї агроном- парниковод. Його Макаренко вважав своїм вчителем.

Не маючи досвіду по вирощуванні розсади капусти в холодних парниках в горщиках, переконливо прошу повідомити мені, чи можна зимою укласти ношки в холодні парники, які весною накривуться скляними рамами для відтавання горщиків і землі від сонця, після чого розпікувати в горщики розсаду пізніх сортів капусти. В яких числах цю роботу можна буде виконувати? В які строки треба висівати капусту, щоб вона встигла підрости до відтавання горщиків придатних для пікірування.

Яка Ваша думка щодо моєї пропозиції по укладці горщиків взимку на замерзлий ґрунт в холодні парники? Доцільно це буде чи ні?

З глибокою до Вас пошаною
агроном парниковод першого відділення радгоспу
Ізвестковий

П. Макаренко.

Моя адреса

Ст. Ізвесткова, Хабаровського краю,

1-ше відділення радгоспу „Ізвестковий“

Макаренко Прокіп Васильович.

* Ремпель Георгій Дмитрович – агроном
Краснореченського радгоспу,
Хабаровського району, Хабаровського краю,

відомий в краї агроном-парниковод. Його і М.Я. Коновалюка Макаренко вважав своїми вчителями.

Лист від Собко Григорія Федоровича.

4.11.1958 року.

Шановний Прокіп Васильович!

В газеті „Тихоокеанська зірка“ за 2 листопада цього року надрукований нарис про вирощування Вами ранніх огірків в сонячних парниках. Я пенсіонер, живу в Хабаровську, дуже зацікавився вашим способом вирощування ранніх огірків. Мені хочеться детально дізнатися, як в умовах не великої садиби, для однієї сім'ї застосувати Ваш спосіб. В нарисі практичних питань мало. Якщо Вам не важко, прошу описати такі питання: влаштування парників, склад і глибина закладки ґрунту від рами, добрива, температура в парниках, час висіву, сорт огірків, утеплення парників. Не ясно як розміщені „плеті“ під рамою якщо вже в кінці травня збирається врожай, в той же час не рідко випадки, коли до 20-го травня вночі бувають заморозки і до якого часу плодоносять огірки, що вирощуються таким способом. Не зрозуміло також, для чого використовуються горщики, якщо огірки не пересаджуються з парників.

З повагою (підпис Собко)

4.11.1958.

Моя адреса.

М. Хабаровськ 2-й

Дунайська 49

Собко Григорію Федоровичу.

Фурта Сава Фотієвич.
Фото 1960-го року.

Лист від Фурти Сави Фотійовича. (народився 24 січня 1900 року).

18.01.1959 року.

(всі три листи від Фурти Сави написані російською мовою)

Здрастуйте Прокіп Васильович і дружина Поліна? По батькові не знаємо.

Листа отримали. Дуже й дуже дякую тобі Прокіп Васильович за листа і всі спогади нашого дитинства і юності. Ось уже приходять наша старість, а спогади залишаються молодими. Ти пишеш нам про те, які переніс муки в тюрмі, це жахливо особливо коли відчуваєш себе не винуватим, а ти був дійсно не винуватий. Зустріч тебе з нашими земляками підтверджувала твою невинуватість. Ти зробив дуже багато для села, про це не було і нема ніяких сумнівів, хто тобі став ворогом я до цього дня не зрозумів, а також не можу зрозуміти. Ти пишеш, що втіхою в найважчі дні твого життя в тюрмі і роботі в саду була твоя Маруся. З цим я ніяк не можу погодитись. Є прислів'я – друзі пізнаються в біді. Згадай декабристів і їх дружин. Вони були в мільйон разів багатше твоєї Марусі і коли нещастя трапилось з чоловіками, вони благородні жінки залишили світ розкоші, багатства і поїхали в Сибір для того щоб розділити долю своїх чоловіків. Одна їх присутність давала життя нещасним в'язням які боролися за благо батьківщини. А Маруся? „Тільки, тільки посумувала, як на лавку поклала“. Хіба її утримували діти. Ні. Чому вона не поїхала до тебе і не влаштувалась на роботу біля тебе. Щоб хоча б поглядом розділити горе. Вона вийшла за Михайленка Олексу, який до неї мав 10 жінок не менше. Я ж був в нього в Москві і все бачив. Залишимо минуле. Нам потрібно теперішнє і майбутнє. Теперішнє що ми живі, майбутнє що наше існування забезпечене пенсією. Я гадаю що ти вже отримуєш пенсію. А також маєш дружину Поліну, яка повинна вважати тебе найкращим другом. Як писав М.Горький: „Все буває в житті і сльота і пороша, адже потрібно разом життя прожити. Любов з хорошою піснею схожа, а пісню не легко скласти. Любов'ю дорожити вмійте, а в старості вона (любов) дорожче нам вдвоє. Любов не

зітхання на лавці, і не прогулянка при місяці. Без сонця не цвітуть квіти, без любові нема щастя, без жінки немає кохання, без матері немає героя, поета, трудівника“. В питанні приїзду нас з тобою на батьківщину в Дзенгелівку я навів тобі Пушкіна „І хоча бездушному тілу однаково скрізь тліти, але ближче до свого улюбленого місця мені все ж хотілося б спочивати“. Ти пишеш що не тягне. Згоден. На це сказав Лермонтов: „Батьківщина там, де люблять нас і вірять нам“.

Дуже дякую за світлинку фото і вирізки з газет. Горджує старим другом. Де б ти не вклав свою працю на користь батьківщини – слава. В наступному листі надішлю тобі фото з себе і Юзефи. Твій портрет у мене другий, перший який ти подарував ще Юзі в Дзенгелівці (сфотографований з веломашиною). Якщо у тебе портретів молодим не збереглося, можемо вислати, знявши з нього копію в фотоательє. Також посилаю вирізку з газети про мене. Все що я робив для села в галузі електрики – було все забуто. Після звільнення я був призначений директором Буцької ГЕС* і в першу чергу дав в село енергію – також забуто. Те що дав механізмів зараз на 20 тисяч рублів – ніхто не згадує. Вирішив продати свою хату. Я купив хату Данька Кашицького (біля твоєї не далеко пам'ятаєш?) і зайнятися з онуками і своєю бабусею Юзею щоб щасливо дожити кінця своїх днів. Через місяців 10 іду на пенсію по старості. Мій оклад з прогресивкою в місяць складає 2045 рублів. Пенсія буде 1000 – 1100 і повинно хватити. Найменший син закінчує технікум в березні цього року. Куди пошлють його не відомо. Хочу залишити в Києві, але казала Настя – як вдасться?!

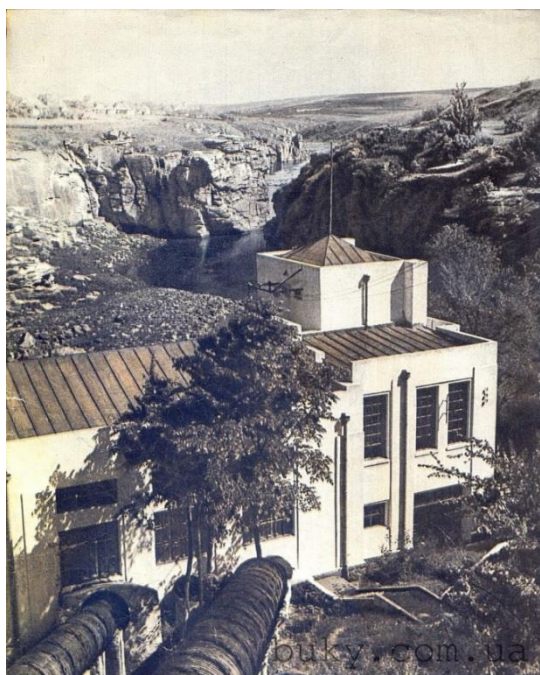
Передаю тобі і дружині від Юзі і себе сердечний привіт. Також тобі привіт від Сергія Микитовича Рогаченка. Він науковий співробітник сільськогосподарської академії, його адреса: Київ - 39, Козацька 77.

Підпис (Сава Фурта)

18.01.1959 року.

1930 роки. Рогаченко Сергій Микитович (1900 – 1981) родом з Кишенець, кандидат економічних наук, доцент, закінчив Київську сільськогосподарську академію.

1954 рік. Буцька ГЕС. Фото з журналу "Огоньок" № 21.

*6 листопада (за іншими даними 7 листопада) 1929 року, була введена в експлуатацію одна з перших гідроелектростанцій України – Буцька ГЕС імені Г.І. Петровського.

Будівництво почалося в травні 1927 року. Влітку 1928 року було завершено будівництво залізобетонної греблі яка перекрила річку. Довжина греблі становить 91 метр. Потім почалося будівництво дериваційної системи, сюди прийшли муляри і почали будувати водовідстійник і канал. За рахунок греблі на початку каньйону вода йшла в систему і виходило друге русло річки – працювала дериваційна система станції.

(Деривація в гідротехніці — відведення води від русла річки по каналу або системі водоводів).

Довжина каналу – 537 метрів. З них 190 метрів займає водовідстійник, а 447 – дериваційний канал. Основним спорудою звичайно ж стала сама станція, в машинному залі якої були три горизонтально встановлені реактивні турбіни системи Френсіса. Потужність турбін становила: дві по 230кВт і одна 250кВт відповідно. За іншими даними загальна

потужність ГЕС становила 570 кВт. Ще за іншими даними – 586 кВт.

В результаті Буцька ГЕС давала електроенергію на 7 селищ і 2 райцентри. При цьому було побудовано 110 кілометрів ліній електропостачання, 20 трансформаторних підстанцій, обладнано 2350 світлоточок, встановлено 28 електромоторів на млинах, олійницях, майстернях та соломорізках.

З часом кількість сіл, яким постачала електроенергію ГЕС була розширена. Постачала струм вона і в Дзензелівку.

Після другої світової війни, протягом 1945 року (точна дата не відома) Буцька ГЕС була відновлена і дала струм. Саме в ці роки (точно не встановлено) і був директором Буцької ГЕС Фурта Сава Фотійович. І першим селом, куди було відновлено електропостачання була Дзензелівка.

Вітальні телеграми до шістдесятиліття.

21 липня 1959 року. З Біробіджану від Ковальової.

Поздоровляю з днем шістдесятиліття! Бажаю щастя, хорошого здоров'я, успіхів в праці.

21 липня 1959 року. З Біробіджана від Халфіна.

Колектив обласного управління сільського господарства сердечно поздоровляє Вас з шістдесятиліттям! Бажаємо доброго здоров'я, подальших успіхів в агрономічній роботі.

22 липня 1959 року. З Біробіджану від Антипова.

Сердечно поздоровляю з Вашим шістдесятиліттям! Бажаю здоров'я, успіхів в житті, поваги.

23 липня 1959 року. З Хабаровська від Ігнат'єва.

Поздоровляю з шістдесятиліттям! Бажаю хорошого здоров'я, довгих років життя в роботі на благо батьківщини. Дякую за запрошення, приїхати не можу.

24 липня 1959 року. З Хабаровська від начальника управління радгоспів Коваленка.

Колектив працівників управління радгоспів поздоровляє Вас з шістдесятиліттям! Бажаємо Вам, Прокіп Васильович, доброго здоров'я, довгих років життя і подальшої плідної роботи на благо нашої батьківщини.

24 липня 1959 року. З Хабаровська від Васіна.

Поздоровляю шістдесятиліттям! Бажаю довгих років життя.

25 липня 1959 року. З Известкового від Гульби.

Поздоровляю Вас з шістдесятиліттям! Бажаю здоров'я, багато років життя.

25 липня 1959 року. З Известкового від колективу відділення зв'язку селища Известкове.

Поздоровляємо Вас з шістдесятиліттям! Бажаємо Вам в Вашій діяльності праці і в сільському господарстві, довгих років життя і здоров'я.

25 липня 1959 року. З Известкового від Цілько.

Від імені виконкому Ради поздоровляю Вас з шістдесятиліттям! Бажаємо успіхів в роботі, здоров'я, довгих років життя.

Вітання від агронома-парниковода другого відділення Известкового радгоспу Миколи Яковича Коновалюка. „Великий майстер закритого ґрунту“, учасник ВСГВ, 40 років пропрацював агрономом, 20 з яких в радгоспі Известковий. Його Макаренко вважав своїм вчителем.

25 липня 1959 року.

Шановний Прокіп Васильович!

Вітаю з днем шістдесятиріччя Вашого народження. Бажаю здоров'я, успіхів в роботі і багато років ще попрацювати на благо нашого соціалістичного сільського господарства.

Жалкую, що сьогодні відсутній, але я душею з Вами.

З щирим привітом друг по роботі (підпис Коновалюк).

25 липня 1959 року.

2 відділення радгоспу Ізвестковий.

Лист від Фурти Сави Фотійовича.

26.01.1960 року. М. Київ.

Здрастуйте Прокіп Васильович і Поліна!

Листа від Вас отримали і телеграму, за яку дуже дякую. У нас все поки слава Аллаху благополучно. Юзефа Юхимівна повторює мені в такт оханням, а аханням і так дотягуємо до того моменту, коли ми нікому не будемо потрібні. 20 січня ми поховали матір Юзі стару Павловську, яка дожила до 90 років. Ти пишеш про своє 60 – річчя. Це дуже добре, що люди оцінили і висловили добрі побажання і поздоровлення. Мені 24 січня цього року стукнуло також 60 років і я маю право сьогодні сказати „До побачення робота“, але поки ще попрацюю. Ти нічого не пишеш про свою пенсію, отримуєш, чи ні. Я знаю, що всі хто був в тюрмі або заслання, то стаж їм зараховується.

Прокіп Васильович! Ти пишеш, що в тебе немає часу зайнятись реабілітацією. Думаю, що на це час треба найти. Я радився з юристами з приводу тебе і вони сказали, що посилати на реабілітацію треба в комісію по реабілітації при Верховному прокурорі союзу. Для цього треба прикласти копію постанови суду, якщо такої на руках немає, треба послатися на вирок про який я сумніваюсь, а якщо вироку не було то описати ґрунтовно всю справу і просити про реабілітацію. Це необхідно для Сталіна і взагалі. Тепер ти пишеш про Дзензелівку. Думаю, що садибу і хату вони влаштують, це для них не важко, а друзів також знайдеться не мало які також підуть щоб допомогти в числі яких буду і я з дружиною. „З миру по нитці – голому сорочка“. Але цю справу треба добре обдумати. В радгоспі можна отримати вже пенсію. Якщо нема документів на стаж то послати в Маньківський райсобез листа щоб вони визвали Макаренка Семена Тимофійовича і Михайла Стратійовича Бондаря – в них є ще старі документи з Ощадно-позичкового товариства. Це буде років 15. Але до заяви потрібно відношення вашого райсобезу. Зміст: Райсобез Хабаровського краю такого то району просить провести опитування таких то на предмет встановлення стажу роботи Макаренка П.В. В них є спеціальні бланки. В Маньківці тільки зроблять опитування і складуть протокол і це є законом для встановлення стажу роботи. Я цього підписати не можу, оскільки в мене немає документів із Ощадно-позичкового товариства і кредитного, а в інструкції сказано, що на основі довідки показань свідків, які працювали разом. Що треба буде від мене я також доєднаюсь, оскільки зав Райсобезом в Маньківці мій друг тов. Філіпович з села Соколівки.

Наче описав все. Передає тобі привіт тьотя Юзі Юзефа Іванівна і Іван Платонович Прокопенко з дружиною – вони живуть в Києві. Це сестра Юзі. Якщо будуть ще якісь питання я до твоїх послуг. В Дзенгелівку я не їздив в 1959 році оскільки не було потреби і був дуже зайнятий. Але коли буду на пенсії то можливість буде інша. Те що в селі є ще „Малахи,, то це так. Я їм зробив дуже багато дав більше 5 (не розбірливо може станків) без копійки грошей. Але мені треба було дещо отримати. Я написав листа, вклав в лист конверт навіть з маркою і підписав, і я нічого не отримав в відповідь. Писав Левченку і Дігтяру, це доказує що люди не солідні. Обладнання висить на мені і при переході на пенсію хоча б не прийшлося платити свої гроші, а там до 30 тисяч рублів. Ось і земляки!?

Передаємо привіт і найкращі побажання.

Сава і Юзя.

26.01.1960 року.

Лист від Фурти Сави Фотійовича.

21.03.1961 року.

Здрастуйте дорогі Прокіп і Поліна!

Не дочекавшись від Вас листа сам пишу якщо на це не отримаю відповіді, значить нашій дружбі не приділяєш уваги. На днях приїхав з Дзенгелівки був у брата Андрія і Григорія, дуже добре мене прийняли. Моє горе дуже тяжке, не можу заспокоїтись і забути свою дорогу Юзю. Зла смерть злодійка розлучила нас не вчасно. Що за людина вона, тобі Прокіп Васильович відомо. Це була дружина, мати і друг. Але нічого не поробиш – життя є життя. Діти хороші, в них свої турботи і захоплення. Мені рекомендують двох землячок. Ксеню Семенівну Хован, дружину Якова Хована. За цю жінку твої брати, але вона зв'язана з господарством, а я в приймаки не годжусь і не піду. Друга Мотя Ларієва* що була замужем за Баса (ім'я й по батькові розмито), живе в Умані, перейшла на пенсію, має також бажання зв'язати свою долю зі мною. Вважаю, що це більш підходяща для мене кандидатура. Я був у неї два рази, хочу на паску поїхати і остаточно вирішити туди чи сюди. Дай друг пораду з цього питання. Живу в важкій самотності. Була надія на одруження сина, але він має наречену з квартирою і мабуть піде до неї. Передаю тобі друже сердечний привіт, а також твоїй благовірній Полі і бажаю всіх благ. Чи використав ти мою довідку архіву і як справа з пенсією? До мене приїхала тьотя Юзі – Юзефа Пясецька, передає тобі привіт, але вона 1.04.1961 їде додому.

До побачення.

21.03.1961 року.

Ваш (підпис Фурта Сава)

* Мотя Ларієва – це Бабка Мотря Ларіонівна, дочка розкуркуленого Бабки Ларія Никифоровича, що жив на Мальованому кутку. Її сестра Бабка Марія Ларіонівна була дружиною Солохи Дмитра Никифоровича.

18 жовтня 1962 року. Лист Прокопа до дружини Поліни.

Здрастуй, моя мила Полічка!

Не можу тобі передати того смутку, якого я зазнав при зустрічі потяга.

Всі вийшли, а тебе не було, що трапилось? Нічого я не розумію. Я одразу пішов в контору, зателефонував в лікарню, відповіли, що поклали. Я просив, щоб запросили тебе – відмовили. Я ще декілька раз телефонував і ніхто не відповідав. Сьогодні намагався викликати і також нічого не вийшло. Вирішив написати.

Мила моя Полічка! Ти не можеш зрозуміти того переживання яке я відчуваю зараз. Твоя відсутність, при чому в лікарні, дає мені відчувати дуже і дуже сильно. Я не можу заспокоїтись. Цілу ніч я все прислухався чи ти спиш, а тебе нема, ліжко пuste – так воно лежить, як ти його покинула – подивлюсь, - мало не плачу. До чого ж важко без тебе! Полічка, моя дорога! Прошу тебе про одне, не думай про це господарство, - думай про своє здоров'я і скоріше одужуй, про мене не думай, я зараз зовсім перестав пити, тепер мені не до пиття. Справ дуже багато і все в голову не йде.

Твоє господарство все в порядку, можеш бути спокійною. Юля* допомагає, я на неї сварюся, що ти поклала Полю в лікарню зі своєю картоплею і мішками підірвала її. Як мені далі бути? Хотів їхати сьогодні, кажуть в будні дні не дозволяють побачень з хворими. Я в неділю приїду обов'язково. Хотів іти пішки. Що тобі привезти? Я думаю яблука, банку варення, якщо дістану какао з молоком то привезу. Не знаю як дожити до неділі. Знаю, що всі ці хвилювання нічого не допоможуть, але не можу заспокоїтись. Я тебе дуже прошу підлікуйся і будь здорова. Господарство все це - будь воно нам ніколи не потрібне. Нічого не вартє, і не тільки воно, але й ніякі багатства, золото і інше - не потрібні, якщо немає здоров'я. Мила моя Полічка, якби ти знала як мені тяжко без тебе, як я відчуваю твою відсутність, для цього нема слів щоб висловитися, але тільки знай, що дуже і дуже тяжко без тебе. Добре я знаю, що нічого серйозного нема, знаю, що ти будеш здорова і скоро повернешся додому, але заспокоїтись не можу. Не знаю, як я доживу до неділі. Чекай мене обов'язково. В суботу ввечері о 6 – 7 годині, від шести до семи зателефонуй ти сама, я буду чекати в конторі першого відділення.

Цілую міцно-міцно, твій Прокіп.

*Юля – це очевидно Юлія Іванівна Семіген.

Лист від Сашка. По підпису можливо Михайленка. Це однокласник Прокопа. Ймовірно лист з Києва.

11.01.1964 року.

Лист написаний українською мовою.

Здрастуйте, шановні мої Прокопе з дружиною!!!

Дякую за поздоровлення з Новим роком, хоч і мав неабиякий наганяй від своєї старушенці, за те, що не написав тобі. А воно все якось не випадає. Коли пишу поздоровлення всім, то тобі писати вже пізно, тепер я вже знаю, що за дві неділі писати тобі буде якраз вчасно. Твою листівку я одержав 10.01. За яку ще і ще дякую. Ти питаєш у мене як я живу? У кожного пенсіонера своє життя суто індивідуальне. Більшість з них влітку „ріжуть в козла“ по парках, а взимку мов ті медвежі сидять у своїх барлогах, очікуючи весни. Моє життя на їх не схоже. Я все таки не кинув займатися літературою. Одержав хорошу рецензію критики, зараз виправляю „Сухе озеро“. Ще і ще маю багато матеріалу для оформлення, не знаю чи встигну все привести в божеський вигляд до кінця свого життєвого шляху! А він уже надто короткий. Ще на свою шию знайшов одну роботу на громадських началах, являюсь нештатним кореспондентом „Робітничої газети“. Ходжу перевіряю скарги, коли є з чим виступати в газеті, пишу фейлетони і перепадає якась копійка.

Квітень 1934 року.

Михаленко (Михайленко) Григорій Олексійович (1907 – 6.11.1970). Жив на Далекому Сході. Син розкуркуленого і висланого в Сибір Михайленка Олексі з Михайленкового кутка.

З пошаною до Вас

Сашко.

P.S. Пиши і про своє життя-буття. Кум Сава, як одружився, бо Юзя померла, чомусь до мене не заходить.

Підпис

11.01.1964 року.

Лист від Стасе Марозайте. Очевидно це литовка, яка теж була репресована як і Прокіп.

19.01.1964 року.

Прокіп Васильович.

Багато хотіла б вам написати, і подякувати за привітання з Новим Роком, а вся біда, що не вмію писати. Пишу як першокласник. Живу і працюю не погано. Тепер мене не впізнали б – постаріла і потовстіла, працюю старшим бухгалтером, робота важка і відповідальна. Заробляю 100 рублів, взагалі жити можна, маю стандартний будинок дві кімнати і кухня, тут саме город маю посаджені полуниці і чорну смородину, влітку буває гарно, багато садимо квітів. Будинок казенний, я не прагну до багатства, бо все своє життя нічого не мала і не маю, але живу не гірше ніж інші і завжди маю чисту душу, що і вважаю найдорожче за все. Хотіла б я ще зустрітися з Вами, побачити Поліну і всіх знайомих, які ще проживають в Известковому. Не знаю чи розумієте що я написала. Дуже хотіла б щоб ви написали мені листа, мабуть вже Известкове стало містом, адже там відкривалися рудники, коли я ще була. Я вже тут живу дев'ять років. Зараз мала багато роботи – річний баланс складала, завтра везу в комбінат звітувати.

Хоча ви не маєте часу, але все ж дуже хотіла щоб написали листа як поживаєте і що нового в вас. Поліна могла б написати. Я дуже чекаю.

Передайте привіт Івану Антоновичу, якщо він ще живе там само. Де Ананів? Я всіх згадую тільки добрим словом. Мені тільки опротивився Губкін, але таких Гупкіних добре що не багато було, тим більше тепер їх менше. Я людей розумію, знаю що можна а що ні, але він був якесь чудовисько, на людей страх наводив.

Я думаю що напишете мені, буду чекати.

Цілую

Стасе Марозайте.

Лист від Постнікова. В.Ф.Постніков, кореспондент журналу „Сільськогосподарське виробництво Сибіру і Далекого Сходу“, проживав: м. Барнагл, вул. Нова, 30, квартира 17.

28.09.1964 року.

На Ваше прохання

Висилаю Вам невелику кількість насіння Гіганта – гібрида. Буду дуже вдячний якщо Ви повідомите про результати своїх робіт. В журнал подаю ще адреси де є насіння.

Буду вдячний, якщо Ви вишлете мені яке-небудь насіння квітів з Вашої області.

З повагою до Вас агроном Постніков.

28. 09. 1964 р.

Весна 1968 року. Известкове.
В себе на обійсті. Прокіп
Васильович оглядає вулики.

Підпис на фото до Макаренка Андрія Васильовича – Прокопового брата.

2.10.1968 року.

На пам'ять дорогому брату Андрію і Мілці з сім'єю.

Це я перевіряю бджіл, у мене їх було 4 штуки, один пропав з голоду, один виявився без матки. Але я його відновив, тепер у нас 3 хороших сім'ї. Ми взяли з 2-х вуликів 50 кг, качали один раз. Залишено на зиму в вуликах також 50 кг.

2.10.1968 року.

Підпис на фото до Івана Антоновича.

Дати немає, але на фото зробленому цього ж дня (біля вуликів) дата 2.10.1968 р. Написано ймовірно в листопаді 1968 року. Хоча фото мабуть зроблене дещо раніше принаймні до 2 жовтня 1968 року. Іван Антонович Бергіс – бригадир парниководів Краснореченського радгоспу, його також згадує

Стасе Марозайте в своєму листі від 19.01.1964 року. Очевидно це хороший товариш Прокопа.

„Дорогі наші Іван Антонович, Валентина Павлівна і Людочка. Вітаємо вас з Жовтневими святами!

Бажаємо здоров'я , довгих років життя, успіхів в роботі і особистому житті. Приїжджайте в гості, будемо дуже раді.

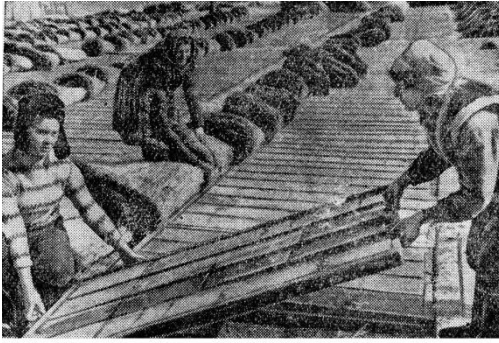
На фото Прокіп Васильович Макаренко (Увага ! Прокіп Васильович – написано українською мовою) і покійний Пірат.

Цілуємо вас міцно, міцно.
Прокіп і Поля“.

Телеграма. З сімдесятиліттям Прокопа Васильовича привітав тільки Бахарєв...

26 липня 1969 року. З Мічурінська від Бахарєва.

Дорогий Прокіп Васильович! Поздоровляю з сімдесятиліттям. Від душі бажаю доброго здоров'я, довгих років життя, радості, щастя.

1950-і роки. Закладка парників в Краснореченському радгоспі (село Краснореченське, біля Хабаровська), де бригадиром парниководів працював товариш Прокопа - Іван Антонович Бергіс.

Весна 1968 року. Ізвесткове. В себе на обійсті. Прокіп Васильович з "Піратом".

Розділ 7.

**Приниження. Заяви. Повістка в суд. „Хто ж правий“. Пояснювальна записка.
Лист про правильність пониження на посаді. Повідомлення про недоліки.
Пенсія. Трудова діяльність. Реабілітація. Дружина Поліна. Будинок, двір,
господарство, город. Повернення в Дзензелівку. Післямова.**

Завдяки своїй працелюбності, прагненню до вдосконалення, поглибленню знань, Прокіп Васильович скоро став фахівцем своєї справи. Він був вимогливий і до себе і до підлеглих. Не мирився з недоліками в роботі. Скоро здобув авторитет і славу в усьому Хабаровському краї. Якщо були недоліки в організації праці, він не мовчав, не дивлячись на посади, наполегливо виступав за впровадження передових методів роботи. Не всім це подобалось, в тому числі і керівникам. Почалися наклепи, приниження, погрози. Прокіп Васильович захищав свою честь і гідність всіма можливими способами. Це забирало багато сил, часу і здоров'я. Ось документи з цього приводу.

10.04.1958 року.

Директору радгоспу Известковий
Тов. Зимовець
Копія парторгу Чепрасову

Від агронома-парниковода 1-го відділення
Макаренка Прокопа Васильовича

Заява.

Працюю на парниках радгоспу Известковий з 1942 року. З 1942 року пригородив частину землі від липи, яка стоїть за хлівом всього (нічого не написано) га і якою я весь час користуюсь. На своїй ділянці я проводжу експерименти і досліди. Щорічно вирощую 1 – 1,5 тонн картоплі, трохи кукурудзи по краях не придатних для інших культур, кабаки і інші овочі біля 1 тони, а також викошую кругом бур'яни і трави і накошую до 1 тонни сіна.

Вся вирощена продукція використовується в моєму особистому господарстві яке складається з 2 свиней, 2 кіз. Нічого ніколи я не продаю. План по парниках щорічно виконується на 130 – 140 %. В 1957 році наша діляниця дала прибуток і крім того зекономлено за рахунок впровадження нових методів 40 000 рублів тільки по зарплаті.

Я не можу зрозуміти чого від мене хочуть деякі особи, як тов. Войтенко (прізвище не розбірливо), який в 1957 році морально розбивав мене і хотів вигнати з роботи. В цьому році підговорив т. Ільїна і почали наводити наклеп. 6.03.1958 року тов. Ільїн прийшов на парники, обізвав мене злодієм. 4.04.1958 року на зборах робочих 3-го відділення Войтенко обізвав мене злодієм. Я нічого не розумію, що їм потрібно? Невже ці 15 соток землі вирішують долю радгоспу? Невже користуючись 16 років цією ділянкою землі заради капризів і задрості деяких осіб я повинен піти на таку ганьбу.

Прошу розглянути мою заяву і створити нормальні умови для роботи. В 1958 році до 10.04 йшла робота спокійно і це дало свої результати. Ми перші здали вже 500 (??) редиски і 20 (??) цибулі, і зараз коли на мене незаслужено нападають і незаслужено грають на нервах за наслідки в роботі я не ручаюсь, а через те прошу вжити відповідних заходів для створення нормальних умов в роботі. Так як в таких умовах працювати не можу.

Підпис П.Макаренко
10.04.1958 року.

Повістка.

Тов. Макаренко П.В. Товариський суд запрошує Вас явитися сьогодні, тобто 11 травня 1959 року в приміщення клубу першого відділення радгоспу „Ізвестковий на 8 годину вечора на засідання товариського суду.

Голова товариського суду (підпис) Севрюков.

Секретар товариського суду (підпис) Храмцова.

З якого приводу запрошували Прокопа Васильовича на товариський суд не відомо.

Дати немає. З тексту очевидно це лютий-березень 1962 року. Кому адресоване це звернення не відомо. Це чернетка, чи було воно направлене адресату теж не відомо.

Хто ж правий?

Тарас Григорович Шевченко писав:

„У всякого своя правда і свій шлях широкий: той мурує, той руйнує, а той не ситим оком на край світа зазирає щоб взяти в домовину“

Прошу набратися терпіння і прочитати цю життєву бувальщину уважно. Хто б не приїхав до нас в радгосп з представників, де б я не поїхав в район, в область, в край, - скрізь мене зустрічають і знають тільки з хорошої сторони. Приємні зустрічі надихають мене і хочеться ще і ще більше працювати. До 1961 року я був передовиком сільського господарства, брав участь у всіх нарадах, ділився своїм досвідом який приймали з захопленням. Був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки, щорічно отримував подяки і цілий ряд грамот за роботу. Скрізь проводив зональні наради по сільському господарству.

Минулі великі наради в 1961 році я не удостоївся бути присутнім на жодному з них. (вставлено після ХХІІ з'їзду*). Більш того, на святкуванні 1 травня 1961 року забули, що на (не розбірливо) радгоспу є Макаренко, під керівництвом якого в найважчих природних умовах з першої декади квітня стали поступати ранні овочі, на 20 днів раніше, ніж в Хабаровських радгоспах, що вирощено високоякісної розсади, якою забезпечено не тільки 1-е відділення, а також посилали на 2-е і 3-є відділення, за що отримали 492 рублі преміальних. Забули, що наше парникове господарство є передовим не тільки в отриманні високих врожаїв, але й по впровадженню багатьох раціоналізаторських пропозицій, що дають велику економію, здешевлюють собівартість більш ніж на 50 %. Все це дається не легко. Приходилось вести жорстоку боротьбу не тільки з важкими природними умовами, а й деякими „людьми“, які хотіли поменше працювати – побільше отримувати. В цьому весь час я отримував велику підтримку з боку керівництва радгоспу, особливо партійної організації.

Деякі товариші загрожують мені, що не пиши нікуди, а то буде гірше зберемо збори і ще на зборах зганьбимо тебе, а я не боюсь, хочу добитися правди!

В 1961 році (з приходом – закреслено) парторг Карнаков (чи Корнаков) замість допомоги в роботі в основному через особисті стосунки, став на шлях помсти. Він б'є свою дружину, а я винен, що хтось десь про це написав. Цей випадок був на вечорі у т. Бергіса, коли він йшов на пенсію – восени 1961 року де був присутній вповноважений району т. Тарасов. Після чого т. Карнаков повів роз'яснювальну масову роботу серед робочих, вишукуючи всякі причини, які б могли підірвати мій авторитет.

Проявив велику „пильність“ і написав в стінгазету радгоспу статтю на мене, яка підриває мій авторитет, надихає рвачів, прогульників і п'яниць, з якими я завжди веду жорстоку боротьбу. Дізнавшись про це, я з обуренням попросив цілу комісію на чолі з т. Карнаковим, який сам особисто обшукав 2 (не розбірливо, можливо тамбури) біля хлівів на парниках і знайшов 2 поросят, які належать громадянці т. Семіген, яка проживає на парниках. Після чого прийшли до мене в двір і т. Карнаков особисто зробив перевірку в хліві, зайшли в квартиру і навіть в спальню, де свиней зовсім не виявилось.

Опинившись в такому скандальному положенні т. Карнаков замість того, щоб займатися справами, він цілими днями став шукати свідків, збирати підписи і укладати акти щоб захистити свою правоту. Звичайно парторгу завжди підуть в захист особливо рвачі, які побігли навіть в робочий комітет з заявами тільки не про роботу в радгоспі, а з наклепом на Макаренка. Почалися пошуки всіляких безглуздостей. Піднявши голову, рвачі пішли з погрозами, аж до вбивства. Ось наприклад Іванов Прокіп в магазині заявив „уб'ю гадина“. На другий день Калгін возив гній на парники, киркою погрожував убити. (бувша – закреслено) Ланкова т. Степанова возила гній на парники, відмовилась привезти тирсу на парники, сказавши, що я тобі не підкоряюся, я працюю від контори.

Після першого походу я з сердечним приступом пролежав в ліжку 5 днів з 6 по 10 лютого. Після чого я подав жалобу директору і в робочий комітет.

Почався другий наступ. Т. Карнаков підготовку до засідання робочого комітету провів дуже добре. Замість розбору моєї заяви був влаштований наче суд, де я виявився обвинуваченим. На початку засідання з наклепом виступили кілька свідків підготовлених т. Карнаковим. Побачивши несправедливість я вийшов терпіння, істерично заплакав залишив засідання і пішов, зліг і два дні прохворів з сердечним приступом.

Працюючи в радгоспі протягом 20 років я не мав жодного зауваження, крім подяк. (Не з руками в кишнях і лакованих туфлях, як це буває, керував. – це закреслено). Протягом всього часу я не тільки керував, як спеціаліст, а з закачаними рукавами щорічно сам проводив всі без винятку посіви в парниках по моєму методу, виконуючи норми на 1000 і більше %. Маркірую ділянки відкритого ґрунту, нарізаю гребні і грядки. Під час виготовлення горщиків працюю за машиніста біля станка, оплата якого 3 руб. 60 коп. в день, ряд інших робіт, що не входять в мої обов'язки. За всі роботи не отримую жодної копійки. Про це ніхто не каже жодного слова.

Впроваджених мною в виробництво десятків рацпропозицій, що дають тільки по нашому радгоспу сотні тисяч економії і знизили собівартість продукції більш ніж на 50 %. За все це ніхто мені не заплатив навіть ломаного гроша. І якщо підрахувати в грошовому вимірі, то це складе велику суму грошей за яку можна було б придбати не менше 2-3 таких господарств, як я маю в особистій власності.

За весь період моєї роботи парникове господарство ніколи не було збитковим.

Не дивлячись на все т. Карнаков підняв питання про те, що Макаренко через 20 років, на 21 році, проявив „пильність“ і розкрив, що Макаренко має свиней, город на парниках, косить сіно по кутах. Сказав одного разу, що „народ каже що Ви їсте редиску з парників і цибулю“, займається використанням в особистому господарстві робочих, годує своїх свиней відходами з парників.

Тому вирішили: на 21 році користування городом при парниках в кількості 0,15 га косити сіно заборонити, дружині працювати в підпорядкуванні Макаренка заборонити, свиней не тримати.

Ось як цінують мою працю.

З цього рішення видно, що я займався розкраданням, простіше кажучи злодійством. Звідси виникає питання, а як же мені після цього можна довіряти таку ділянку роботи як парникове господарство, яке дає сотні тисяч рублів прибутку в рік?

Ось чому в нас в радгоспі немає комуністичних бригад, нема героїв праці, нема винахідників, нема раціоналізаторів, нема справжніх маяків. У всіх куточках Радянського Союзу вони є, а в нас нема! Чому? Невже наші робочі ні на що не здатні крім кляуз. Мені здається що є в нас багато хороших людей здатних творити дива. Але нікого ці питання не цікавлять, ніхто цим не займається, нема в нас спаяного активу, який би боротьбу за виконання ..

(продовження немає)

*XXII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу проходив з 17 по 31 жовтня 1961 року.

16.01.1964 року.

Копія

Керуючому першим відділенням

Т. Кашубі

Від парникового

1-го відділення Макаренка П.В.

Заява.

Зважаючи на недовіру, що виникла до мене з Вашого боку і заохочення бракоробів подальше керування парниковим господарством я здійснювати не можу.

Хотілося ще попрацювати поки носять ноги, але для цього нема умов.

Парниковод П.Макаренко

16.01.1964 року

Оригінал отримали

„Прийняла для передачі керуючому т. Кашубі 16.01.1964 р.“ (підпис)

Дати немає, по змісту це може бути одразу після 23 червня 1964 року. Хто готував документ не відомо, в архіві надруковано на друкарській машинці.

Від робочих парникової дільниці 1 відділення радгоспу
„Ізвестковий“, Облученського району Єврейської
автономної області.

Заява

Наше парникове господарство першого відділення завжди було передовим, досвід якого застосовується у всьому Хабаровському краї. 22 роки ним керує тов. Макаренко, який подав багато раціоналізаторських пропозицій, які підвищують продуктивність праці і зменшують собівартість продукції. Організує добре працю робочих, веде облік праці, завжди приймає участь в роботі особливо в посіві парників, з робочими поводить добре, веде жорстку боротьбу з браком в роботі.

В 1964 році ми успішно справились зі своїми завданнями. Не дивлячись на сувору, холодну весну ми перші в радгоспі виростили і висадили в поле всі розсадні культури в агротехнічні строки. Віддали 140000 шт. розсади капусти в 2 –е відділення, а також частину розсади продали робочим. 2-е відділення до цього часу не висадило розсадних культур не дивлячись на те, що в них розсадних культур в 2 рази менше ніж в нас, а парників більше.

І по здачі ранніх овочів наше відділення йде попереду, ми здали більше ніж 2 тонни ранніх овочів з парників більше ніж 150 кг. огірків. Всі парники зайняли другим рамо оборотом, робота йде краще ніж всі роки. Закладено досвід по вирощуванні помідорів в парниках скоро будуть помідори. В парниках посаджені кавуни і дині, закладено досвід по вирощуванні „Богатирського колоса“, закладені дослідні ділянки нових сортів картоплі. Беремо по 2 урожаї в відкритому ґрунті. На робочих майданчиках красується чудова цибуля, чого нема в 2 і 3 відділенні, здається кращого і чекати не можна. Ми радіємо і гордимся результатами своєї праці.

І ось грянув грім, 23 червня 1964 року відбулися відкриті партійні збори, де затверджувалось рішення бюро про зняття тов. Макаренка з роботи, на зборах припустилися грубих образ, обізвали різними негарними словами, тов. Король в люті топала ногами і кричала „ще ця свиняча морда“, а два місяці назад також Король кричала, що в радгоспі Макаренко краща людина.

Очевидно це не все, продовження немає.

9.07.1964 року

Директору радгоспу „Ізвестковий“

т. Уварову М.І.

Від Макаренка П.В.

Пояснювальна записка.

8.07.1964 року в 7 годин вечора головний агроном тов. Нікушин під'їхав до мене на квартиру і спитав дати йому 3 кг огірків з наступним оформленням. Я не міг йому відмовити і поїхав на парники, сказав т. Семіген, щоб вона відважила. В цей час підійшов міліціонер т. Чу-Ден-Ду і став мене питати що за машина проїхала повз парники. На парники ніяка машина не заїжджала і ніхто крім т. Нікушина, його дружини на парники не заходив. Він до мене пристав (він був в п'яному вигляді) кажи не темни кажи, що за машина, а то я тобі мов завтра покажу. Я відповів ніякої машини я не знаю. Він побіг до Вас, наробив шуму зовсім марно. Я теж пішов до Вас і заявив про те що трапилось. Ви мені сказали, що я не мав права без Вашого дозволу відпускати огіррки. Одного разу і Ви брали без фактури, а потім оформили, так зробив і Нікушин. Враховуючи всі кляузи я взагалі особисто не відпускаю нічого з парників. Зважають продукцію робочі т. Гончар М., Степанова О., Ко...(не розбірливо) В. носять в

магазин фактури. Виписую я під їх контролем, так що всякі сумніви про зловживання відпадають до Вашого відома.

Чим доповідаю П.Макаренку
9.07.1964 року

Лист з Хабаровського крайового управління виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів Міністерства виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів РРФСР від 6 вересня 1964 року.

Радгосп „Ізвестковий“
тов. Макаренку П.В.
копія: директору радгоспу
тов. Уварову І.І.

На Ваш лист адресований на ім'я голови крайвиконкому тов. Чорного А.К. крайове управління виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів повідомляє, що перевіркою партійних органів встановлено, що поряд з позитивною роботою, Вами були допущені грубі помилки.

Для зміцнення трудової дисципліни в радгоспі директор радгоспу був змушений видати наказ про пониження Вас на посаді. Подальше чесне, добросовісне відношення до роботи може дати Вам право повернутися на попередню посаду.

Начальник Хабаровського крайового управління (підпис) В.Іванов.

Дати немає, але по тексту це десь жовтень-листопад 1965 року.
Директору радгоспу Ізвестковий т. Уварову М. І.

Заява

Звертаюсь в першу чергу до Вас. Скільки можна знущатися і терпіти такі неприємності.

Гр-н (мабуть громадянин) Турба, з приходом на роботу в радгосп в 1964 році, під впливом пліток і наклепів з частиною робочих видумали на мене всякі наклепи, обливаючи брудом навіть на партійних зборах. Не дивлячись на те, що пережив дуже багато горя і без цього я все витримав і працював добросовісно, знаючи, що труджусь для Батьківщини і закінчив 1964 рік не погано. З лютого 1965 року Ви мені запропонували посаду агронома-овочівника. Я дав згоду при умові Вашої підтримки по роботі.

1965 рік наш колектив також попрацював не погано. У всіх відділеннях вирощені ранні овочі і розсадні культури в парниках і висаджені в відкритий ґрунт в агротехнічні строки. Продано багато розсади робочим і залишилось не проданої розсади більш ніж 500 тисяч штук. Не дивлячись на тяжкі кліматичні умови наш радгосп вперше в історії свого існування виконав план по здачі державі овочів, крім того більш ніж 300 тонн залишилось не реалізованої капусти через відсутність ринку збуту. Це не мої успіхи, а робота колективу, яким я керував і вважаю, що і моя мікроскопічна доля є в цих успіхах.

Приходять Великі Жовтневі торжества, але не для мене. Турба зробив з мухи слона і в Вашій присутності обізвав мене злодієм і жуликом. Обіцяв посадити на лаву підсудних провести конфіскацію куузики* і помідорів, які для дослідів вирощувались біля моєї квартири.

Переконливо прошу Вас перевірити це на факті. Про те що в мене нема ні одного кореня радгоспної брукви. Звинувачувати мене в крадіжці нема ніяких доказів. Для прикладу можу навести такий факт. Я відмовився отримувати пенсію за 4 роки в сумі 3000 тисяч рублів (мабуть правильно 3 тисяч рублів) через те, що отримував оклад в сумі 116 рублів в місяць і це мене цілком влаштовувало. І честь моя вище всього. Турба, як Нат Пінкертон** ходить по квартирах збирає і розносить байки.

На цьому заява закінчується, очевидно це чорновик.

*куузику – це гібрид кормової капусти, брукви і турнепсу***.

**Нат Пінкертон – персонаж детективно-пригодницької літератури перших десятиліть ХХ століття, сищик.

*** Турне́пс, кормова ріпа — дворічна кормова рослина родини

капустяних.
Вирощують заради м'ясистих коренеплодів майже в усіх хліборобських районах земної кулі, головним чином в нечорноземній смузі, у тому числі й в Україні.

18 березня 1964 року. (правильно мабуть 1966 рік)
Директору радгоспу Известковий
т. Уварову
від Макаренка П.В.

Заява

Я працюю в радгоспі Известковий з 1942 року на посаді агронома-парниковода. За час роботи не мав жодного зауваження, подав немало рацпропозицій, які впроваджені по всьому Хабаровському краю. За роботу маю багато заохочень і користуюсь великим авторитетом у всьому краї.

З 1964 року з приходом т. Турби, який на підставі пліток і наклепів оббрехав мене на що Ви теж погоджувались.

Протягом 1964 – 65 років знущались над моєю честю осквернили всю мою багаторічну чесну працю. Все це нелегко переносити.

На сьогоднішній день з Вашого боку також відношення не нормальне до мене. Якесь недовіра і презирство. Восени 1965 року Турба і Ви провели не законний обшук у мене звинувачуючи в крадіжці і вилучили куплений мною комбікорм. Після розслідування органами міліції я виявився правий. Весь наклеп і плітки закінчились повним провалом.

На всіх відділеннях є керуючі і агрономи овочівники з яких Ви не питаєте, а на мене покладаєте всі роботи аж до залучення робочих на роботу. На 2-му відділі внаслідок бездіяльності керуючого т. Вострікова частина парників охолола. Цей стан можна виправити. Відповідальність за чийось бездіяльність нести я не можу.

Через це прошу зняти з мене обов'язки агронома овочівника.
(підпис) П.Макаренко.

18 березня 1964* року. (мабуть правильно 1966 року)

* В тексті аж два рази згадується 1965 рік, в одному випадку „восени 1965 року“

З документів випливає, що з моменту створення радгоспу – з весни 1953 року і приблизно до середини 1964 року Прокіп Васильович працював агрономом-парниководом 1-го відділення. 16 січня 1964 року він подав заяву керуючому першим відділенням Кашубі про звільнення, однак чи була вона задоволена – не відомо. З середини 1964 року був понижений на посаді через кампанію цькування його, очолювану партторгом радгоспу. Однак, більш повної інформації про пониження на посаді немає. В лютому 1965 року Прокіп Васильович був призначений агрономом овочівником – відповідальним за агрономічні справи у всіх трьох парникових відділеннях радгоспу. 18 березня 1966 року, в заяві до директора радгоспу Уварова, Прокіп Васильович просить звільнити його з посади агронома овочівника. Очевидно з цього часу, точної дати не відомо, він вже не працював, а перебував на пенсії.

Господарство почало занепадати і він не міг спокійно на це дивитися.

Повідомлення про недоліки в парниковому господарстві.

Написане в кінці 1968 або на початку 1969 року (дати в документі немає).

Керуючому першим відділенням тов. Вербицькій
Агроному першого відділення т. Семенову
Бригадиру парникового господарства першого
відділення т. Саламат.

Протягом останніх 3-х років парникове господарство першого відділення не тільки не виконує план здачі овочів, але й не вирощує потрібної кількості розсадних культур для висадки в поле.

Щорічно завдає великі збитки радгоспу. Парникове господарство перетворилось в зарослі бур'янів, вся територія засмічена битим склом, ящиками і побитими рамами. Парники не використовуються повністю до цього дня, глибоких нових парників не закладено. 250 – 260 рам заросли пирієм.

Частина глибоких і середніх парників не очищена восени 67 року а в них уклали горщики.

Із 5200 рам закладено 1400 рам, інші рами не використовуються.

При очистці парників восени 67 року земля і гній очищались разом і вивезені на горщики.

При закладці парників весною 1968 року більшість парників замість землі засипано гноєм з тирсою. Частина огірків висаджена в парники не правильно, горщики зверху, стебла огірків побілили. Частина парників заросла бур'янами.

Нема належного догляду за парниками. Огірки не обробляються препаратом АБ.

Жарка погода сприяє хорошему розвитку рослин, треба терміново прополоти зарослі бур'янами парники, спушити ґрунт і накрити парниковими рамами, які поставити на підпорки. Накрити ті парники, в яких невеликі огірки.

2.Засипати горщики що стирчать і кліті землею.

3. Проводити частіше контроль за роботою.

4. Вільні рами посортувати і скласти в штабелі.

5. Прибрати територію парників від сміття і бур'янів.

6. Досвід показав, що ТХА добре знищує пирій, а тому треба застосувати гербіцид для знищення пирію на доріжках, поки не заросли плетивом огірків.

7. Для нормальної роботи парникового господарства в 1969 році треба терміново і в строки провести заготовку і вивіз на праники придатної для парників просіяної землі в кількості 800 метрів кубічних. Надалі приготувати необхідну кількість ганчірок для плетення матів.

5.01.1969 року.

Микола Іванович! (мабуть це Уваров – директор радгоспу)

Не дивлячись на те, що Ви мені заборонили ходити на парники, я сьогодні проходячи по вулиці де було цибулесховище частина цього сховища зруйнована, а та частина де була цибуля ще стоїть. Я вирішив зайти в склад де зберігалася цибуля, виявилось, що цибуля 4.01. вивезли на парники в маленьку кімнату. Я підібрав частину цибулі, який Вам надсилаю. Цей сівок врожаю 1967 року треба було висадити весною 1968 року. Цього не зробили, а заморозили, зробили не придатним. Не знаю, але мішків 4 – 5 – 200 – 300 кг приблизно.

Терміново перевірте і переконайтесь. Вам Соломат (чи Саламат) докаже, що вона права, він списаний і все.

Як злодій пройшов по парниках щоб ніхто не побачив і повинен сказати:

1.Горшки на щити укладаються дуже погано.

2.В парники укладені вище (слово нерозбірливе), так, що не тільки рости, а й рамки прикрити їх не можна буде.

3.В хліві де робляться горщики лежить трошки суперфосфату. Інших добрив немає. Вам докажуть що все в порядку, як вона висловлюється „всього до отвалу“.

Пишу для того, щоб ви мали уяву. Хочу добра радгоспу. Не дивлячись на те, що Ви завдали мені найважче звинувачення і образу, яких я не заслуговував, наклепники торжествують. Не подумайте, що я пішов на роботу заради своєї користі, я хотів допомогти радгоспу і Вам. Я зробив велику помилку, що повірив Вам.

Я не шукаю Вашої милості і не підлабузнююсь. Я пояснюю що погано. Є ще деякі недоліки і великі. Хай їх виявляють і усувають агрономи радгоспу.

П.Макаренко

5.01.1969 року.

Трудова діяльність.

Із документів можна хоч приблизно відновити „трудова книжку“ Прокопа Васильовича. Ось як вона виглядає.

З 15.09. 1915 року по 20.08.1920 року – рахівник в Дзенгелівському Ощадно-позичковому товаристві.

З 20.08.1920 року по 1922 рік служба в червоній армії.

З 1922 по квітень 1924 року - збирач страхових внесків в Дзенгелівській сільській раді.

З квітня 1924 року по вересень 1926 року - рахівника в Дзенгелівській артїлі (колгоспі).

З вересня 1926 року по 1929 рік – садівник в Дзенгелівському Кредитно-кооперативному товаристві

В 1927 – 1928 роках - рахівник, за сумісництвом, в Дзенгелівській кустарно кооперативній артїлі, яка мала у власності млина.

З 1929 року по 26 вересня 1937 року – робота в колгоспі ім. Сталіна с. Дзенгелівки - керівник садівництва, пасічництва, насінництва та техпереробки садовини і городини яких галузів він і є організатором.

З 26 вересня 1937 року по 7 грудня 1937 року – Маньківська і Уманська тюрми.

З 7 грудня 1937 року по 31 січня 1938 року – етап.

З 31 січня 1938 року по липень 1938 року в місті Свободному на різних роботах в ВТТ.

З липня 1938 року – по весну 1942 року – місто Ворошилов, ВТТ. Різні роботи в тому числі в підсобному табірному сільськогосподарському господарстві.

Весна 1942 року – 26 вересня 1947 року – селище Известкове, ВТТ. Агроном-парниковод в підсобному табірному парниковому господарстві

26 вересня 1947 року – до середини 1964 року – агроном-парниковод 1-го відділення радгоспу „Известковий“.

З середини 1964 по лютий 1965 року – за деякими даними був понижений на посаді, але яку посаду обіймав не відомо, можливо і не був понижений.

З лютого 1965 по березень 1966 року – агроном овочівник радгоспу „Известковий“. Це вища посада ніж агроном-парниковод.

Березень 1965 року (точна дата не відома) звільнився за власним бажанням.

Пенсія

На пенсію тоді йшли в 60 років. Але ще п'ять з половиною років Прокіп Васильович працював. Коли він оформив пенсія не відомо. Можливо це було в другій половині 1963 року. В документах є інформація, що пенсію за чотири роки він віддав державі. Тобто, можна припустити, що пенсію йому нарахували через чотири роки після досягнення пенсійного віку. Він її ці чотири роки не отримував, та й в цьому не було великої потреби, оскільки він продовжував працювати, тому він і „подарував“ її державі.

Загальний трудовий стаж, згідно з вищенаведеними даними складає 48 років. Це без врахування армії, перебування в тюрмах Маньківки і Умані і етапу. Однак, з якого трудового стажу нараховувалась пенсія не відомо. Товариш Прокопа – Фурта Сава Фотійович радив йому запросити в Маньківському відділі соціального забезпечення документи за перші роки роботи в Дзензелівській кооперації, залучивши як свідків дзензелян Бондаря Михайла Стратійовича і Макаренка Семена Тимофійовича, в яких були документи про роботу в Дзензелівському Ощадно-позичковому товаристві. Фурта пропонував і свою допомогу, оскільки особисто був знайомий з завідувачим Маньківським райвідділом соціального забезпечення Філіповичем. Однак чи скористався порадами Фурти Макаренко не відомо. Сума пенсії за перші чотири роки, яку пожертвував Прокіп Васильович державі становила (з його слів) 3000 рублів. Звідси випливає, що він отримував щомісяця пенсію – 62 рублі 50 копійок, однак це не достовірні дані. Він також вказує заробітну плату в 1963 році, а саме 116 рублів, „і це мене цілком влаштувало“.

Реабілітація.

Реабілітація почалась з укладення двох документів, - „Характеристики“ і „Підтвердження“. Готувалися вони мабуть самим Прокопом Васильовичем, оскільки в цих документах повна інформація про його життя і діяльність, яку знати в 1950 роки міг тільки він. Та й готувалися вони мабуть одночасно, на дивлячись на деякі суперечливі дати в тексті. Ці два документи

були серед інших документів, привезених Прокопом Васильовичем в Дзензелівку. Версія може бути така, що він їх підготував перебуваючи в Дзензелівці в 1956 році і забрав з собою для того, щоб почати процес реабілітації.

В спогадах дзензелян немає жодної інформації хто готував ці документи. Можливо ці документи готував хтось з його друзів, в яких була повна інформація про його життя і діяльність, а потім надіслав на Далекий Схід.

В протесті прокурора і постанові суду стосовно реабілітації ці документи не згадуються.

Тим не менше наводжу їх повністю.

Дати немає. В характеристиці є слова, що минуло 20 років як посаджені садки. Найбільший сад був в Полянні, він посаджений в 1933 (чи 1932) році, під час голодовки. Якщо керуватися цими даними, то Характеристика написана 1953 року. Але це припущення. Можна спробувати уточнити час написання. Для цього треба проаналізувати всі підписантів – наприклад коли вони померли і інше.

Характеристика

Макаренко Прокіп Васильович, народився 8* липня 1899 року в селі Дзенгелівці, Маньківського району, Київської області в сім'ї селянина середняка цього ж села Макаренка Василя Афанасійовича (Танасьовича).

1. Макаренко П.В. в 1915 році закінчив 4-х класне земське училище в селі Дзенгелівці.

2. З 15.09. 1915 року по 20.08.1920 року по найму працював рахівником в Дзенгелівському ошадно-позичковому товаристві.

3. З 20.08.1920 року призваний на дійсну військову службу в ряди Червоної Армії, з Червоної Армії демобілізувався в 1922 році.

4. З 1922 року по 1924 рік працював збирачем податків при Дзенгелівській сільській раді.

5. З 1924 по 1926 рік працював рахівником в Дзенгелівській кооперативній артілі.

6. З 1926 по 1929 рік працював по найму садівником в Дзенгелівському кредитному товаристві.

7. З 1929 року по 26.09.1937 року працював в колгоспі імені Сталіна в селі Дзенгелівці на посаді садового-технолога.

До садівництва тов. Макаренко мав хист ще з шкільних років і цікавість до садівництва весь час зростала. В 1926 році на районній сільськогосподарській виставці в Маньківці за культурне ведення садового господарства в розпліднику тов. Макаренко П.В. нагороджений грамотою 2-го розряду. Тов. Макаренко закінчив заочно Одеський плодово-ягідний технікум в 1932 році.

В 1929 році Тов. Макаренко вступає в члени сільськогосподарської артілі імені Сталіна села Дзенгелівки. З перших же днів в колгоспі тов. Макаренко стає організатором і керівником садівництва, бджільництва, овочівництва, насінництва овочевих культур і технічної переробки плодів і овочів.

За період з 1929 по 1937 рік під керівництвом тов. Макаренка колгосп добився наступних показників:

1. Посаджено 160 га молодих садів кращими промисловими сортами яблук і груш, які виростили в розпліднику колгоспу.

2. Посаджено смородини 6 га, малини 1 га, агрусу 1 га, полуниці 1,5 га.

3. Посаджено виноградники, яких в той час в нашому районі не було, врожайність яких в 1936 році доведена до 60 центнерів з гектара.

4. Організована пасіка на 300 бджолосімей.

5. Організоване насінництво овочевих культур на площі 50 га.

6. Організоване виноробство з плодів і ягід колгоспу на 60 000 літрів.

7. Побудовано плодосушарку на 2 апарати типу „Бесарабка“.

Тов. Макаренко П.В., як мічурінець організував мічурінський гурток із 30 осіб, внаслідок чого виховав спеціалістів садівників т.т. Дігтяр А., Дігтяр Ф., Круглій В., Бабка П., Волощенко А. і багатьох інших, крім цього в 1931 році тов. Макаренко П.В. завідував міжрайонними курсами по підготовці кадрів для колгоспів.

Правильна високо організована праця садової бригади в колгоспі 100 душ добився високих економічних успіхів, завдяки чому в 1936 році колгосп імені Сталіна с. Дзенгелівки на міжрайонній виставці в місті Умані з 10 по 15 листопада посів перше місце, на сільськогосподарській виставці в місті Умані брало участь 11 районів і Уманський сільськогосподарський інститут і тов. Макаренко П.В. був нагороджений 500 руб., міжрайонною премією 1500 рублів і дипломом 1-го ступеня укрвиставкому і затверджений кандидатом на всесоюзну сільськогосподарську виставку.

В 1936 році молодий сад колгоспу вже дав врожай 120 000 кг на суму 48500 рублів, виготовлено з своїх плодів і ягід сухофруктів на суму 21000 руб., виготовлено плодоягідного вина на суму 160 000 руб.

В цей період в такому молодому стані ці галузі садівництва дали колгоспникам по 67 копійок на трудовень, не враховуючи доходів інших галузей господарства колгоспу.

З 1922 по 1937 рік тов. Макаренко П.В. працював на виборних посадах різних кооперативних організацій. З січня 1927 року по травень 1935 року був обраний депутатом сільської ради с. Дзенгелівки і працював головою культурної секції, тов. Макаренко П.В. приймав найактивнішу участь у всіх громадсько-політичних і господарських справах нашого села, був ініціатором всього прогресивного, передового і сам особисто приймав участь в роботі.

Тов. Макаренко був ініціатором і організатором повної електрифікації всього села, радіофікації села – 600 радіоточок, організація парку культури і відпочинку на площі 5 га, духового оркестру з 15 осіб, організація дослідних ділянок мічурінських та інших сортів плодів і ягід під наглядом Київського науково-дослідного плодово-ягідного інституту і Мліївської дослідної станції, а також Одеського виноградного дослідного інституту.

За проведені роботи тов. Макаренко П.В. мав багато подяк і преміальних нагород.

Тов. Макаренко П.В. проживав весь час в селі Дзенгелівці і ні в яких контрреволюційних організаціях участь не приймав і ні в чому негожому помічений не був.

В 1937 році тов. Макаренко П.В. неправдивими свідченнями наклепників був обмовлений і його постановою київської трійки НКВС репресовано терміном на 10 років з 26.09. 1937 року по 26.09.1947 року.

Правильна організація праці в той час в садовій бригаді збереглась і до цього дня без змін.

Підбір сортів яблунь, груш і кісточкових порід і розміщення їх в садах з врахуванням механізації обробки, посадка вітроломних і вітрозахисних смуг влаштовані так, що не дивлячись на те, що минуло 20 років, до цього часу не знаходять ніяких зауважень.

Колгоспні сади зараз приносять великі прибутки колгоспу і колгоспникам. Наш колгосп зараз мільонер, вважається одним з передових колгоспів в Україні, кілька років підряд є учасником Всесоюзної Сільськогосподарської виставки, має 5 Героїв Соціалістичної праці і багато орденосців.

Правильний фундамент закладений при організації колгоспного господарства дав свої результати, які багато років будуть збагачувати життя колгоспу і колгоспників.

Правдивість вищевказаного своїми підписами
СТВЕРДЖУЄМО:

(далі йдуть підписи дзензеліян – всього 139 осіб)

1. Діхтяр (чи Діхтяренко чи Діхтярець) П?.П?.
2. Дігтярець І.С.
3. Круглій П.Л.
4. Нетульчак І.Ф.
5. Безуглий А.А.
6. Воловодюк Ф.Е.(чи С)
7. Зайчук Югень Н.
8. Дудниченко А.П.
9. Сидорчук Л.А.
10. Дишлюк П.В.
11. Прокопенко Й.В.
12. Михайленко Н.М.

13. Зайчук М.Д.
14. Зайчук М.
15. Січкарь В.Г.
16. Дишлюк А.Т.
17. Бондар М.О.
18. Макаренко П.Л.
19. Січкарь Г.Р.
20. Бондар О.Ф.
21. Дудник Ф.П.
22. Круглій М.В.
23. Семченко М.С.
24. Люїк Євгенія Андріївна
25. Михайленко Михайло Ф.
26. Макаренко Стратій М.
27. Тарган Г.І.
28. Король Марія Григорівна
29. Бондар ? Володимир Н.?
30. Зайчук ?.Вас.
31. Соболь Феодосія
32. К...? ?.К.
33. Романюк О.Н.
34. Грушовецька Леоніда Ст.
35. Н.... Люба Гр.
36. Подолянець Марія Ф.
37. Макаренко М.К.
38. Солоха Л.
39. Загорітній чи Загорітня
40. Загорітня Ксеня
41. Безпалько Фотина
42. Чекаленко А.Т.
43. Безпалько П.Г.
44. ?
45. Діхтяр П.
46. (можливо Загорітній чи Загорітня) Г.Г.
47. (можливо Загорітній чи Загорітня) О.
48. Щербина Г.
49. Соснюк Ф.Т.
50. Соснюк А.С.
51. (можливо Рогаченко) М.С.
52. Круглій О.П.
53. Круглій А.Г.
54. Круглій М.
55. Кисляк А.А.
56. енко А.
57. ? (підпис)
58. Березовиченко О.
59. Лук'янчук Д.
60. (можливо Мальований чи Мальована) ?. Д.
61. Сивачук К.
62. Гонта П.
63. Бондаренко В.
64. Хльобас М.
65. (підпис)

66. (можливо Драюк) ?. П.
67. Круглій (можливо Килина)
68. Фотина Іванівна
69. Дерипапа Демень
70. ... ?
71. Макаренко Настя Т.
72. Бондаренко Ольга І.
73. Самійленко Анастасія Андріївна
74. Безугла Ніна Анастасівна
75. Забейда Іван Кузьмович
76. Кашицька Ольга Данилівна
77. Гончарук Таїсія Дорофіївна
78. Остроушко Ганна Савіновна
79. Павленко Наталка Пилипівна
80. Михайленко Наталія Олексіївна
81. Дудніченко Іван Д.
82. Сивачук С. І?
83. Діхтяр О.
84. Діхтяр М.
85. Макаренко Домка М.
86. Рабодзей Меланка М.
87. Михайленко Наталка Хт.
88. (можливо Черненко) Марія Н.
89. Безпалько Т.Сам.
90. Михайленко Анна І.
91. Гончарук Олександра І.
92. Мельник? Артем Захарович
93. Заворітній Прокіп Т.
94. Круглій Марія Як.
95. Сивачук Параска Пр.
96. Мальований ?
97. (можливо Драюк) ? Д.
98. (підпис)
99. Дудник А.
100. Дудник І.Д.
101. Дудник
102. Дудник
103. (можливо Бабка)
104. Бабка Михайло
105. (підпис) (можливо Самойленко)
106. Мальований М.П.
107. Дудник Н.Л.
108. Дудник Тетяна Лукічна
109. Бабка Гриць В.
110. Бабка Тетяна Іванівна
111. Драюк М.Т.
112. Бабка К.С.
113. Михайленко А.К.
114. Михайленко М.В.
115. Хован Я.К.
116. Хован К. (мабуть Ксеня)
117. Макаренко А-ра (можливо Олександра) ?
118. Гончарук Василь Зотьович

119. Гончарук П.І.
120. Макаренко ?. ?.
121. Хован С.Ю. (Степан Юрійович)
122. Хован Ксеня І.
123. Фурта Настя Олександрівна
124. Дудник А.В.
125. (можливо Сидорчук)
126. Макаренко М.Ф.
127. Бабка (може Бабій) Є.С.
128. Дудник Є.В.
129. Михайленко Ів. Г. (можливо Гильків)
130. Хован В.Ю.
131. Хован Д.І.
132. Безпалько Ф. ?
133. Сивачук В.Ф.
134. ? підпис
135. Хован Н.І.
136. Безпалько І.Г.
137. Дишлюк Є.В.
138. Дишлюк ? В.
137. Король Анастасія Онопрієвна.

Тут немає підпису голови колгоспу Левченка П.Г. Можливо це пояснюється тим, що Левченко прибув в село в 1946 році і не був очевидцем діяльності Макаренка. Є ще один документ аналогічний цьому „Підтвердження“ – він підписаний Головою колгоспу Левченком Панасом Григоровичем і головним бухгалтером Дігтяром Іваном Олексійовичем.

* Дата народження не точна. Це по старому стилю.

Правильна дата народження - 21 липня 1899 року. На цвинтарі на пам'ятнику теж помилка – там рік народження 1898, а Прокіп Васильович народився 1899 року.

Підтвердження

Правління Дзенгелівського колгоспу імені Сталіна, Маньківського району, Черкаської області, цим стверджує, що МАКАРЕНКО ПРОКІП ВАСИЛЬОВИЧ дійсно був членом колгоспу з дня його організації 1929 року. МАКАРЕНКО П.В. як спеціаліст керував в колгоспі садівництвом, насінництвом овочевих культур і технічною переробкою плодів і овочів, а також бджільництвом.

З 1929 по 1937 рік під керівництвом тов. Макаренка П.В. в колгоспі посаджено 160 гектарів молодих садів кращими промисловими сортами яблунь і груш вирощених в плодородній ґрунті колгоспу, який був організований на площі 50 га.

Посаджено смородини 6 га, малини 1 га, агрусу 1 га, полуниць 1,5 га, а також виноградники, яких в той час в нашому районі не було, урожайність яких в 1936 році доведена до 60 центнерів з гектара.

Організована в колгоспі пасіка на 300 бджолосімей, організовано насінництво овочевих культур на площі 50 га, організовано виноробство з плодів і ягід колгоспу на 60 000 літрів, побудована плодосушарка на 2 апарати типу „Бесарабка“.

Тов. Макаренко П.В. приймав найактивнішу участь у всіх суспільно-політичних і господарських справах нашого колгоспу.

Не дивлячись на те, що пройшло вже 25 років з дня посадки садів, до цього часу нема ніяких зауважень в питанні підбору сортів, розміщення їх, дотримання відстаней, розміщення вітрозахисних і вітроломних смуг.

Садівництво і технічна переробка має велику питому вагу в нашому господарстві колгоспу і дає щорічно великі прибутки колгоспу.

Голова колгоспу

Ім. Сталіна с. Дзенгелівки

(підпис) А.Левченко (А – Афанасій)

Бухгалтер колгоспу

(підпис) І. Дігтяр

Дати цього документа, як і характеристики немає. Тут коротко сказано те, що й в характеристиці, однак є одна відмінність. В підтвердженні вказується, що пройшло вже 25 років з часу посадки садів, а в характеристиці – 20 років.

Виходячи з цих даних можна припустити, що Підтвердження писалося на 5 років пізніше – тобто приблизно 1958 року. Однак це мало ймовірно – скоріше всього вони готувалися одночасно для реабілітації.

Після укладення цих документів справа реабілітації не рухалась. В Прокопа Васильовича не було часу цим займатись, про що він писав своєму товаришу Фурті С.Ф. Можливо саме наполягання Фурти і його поради, як це зробити, зрушили справу.

Ось документи про хід реабілітації.

10 липня 1960 року.

Прокурору Хабаровського краю

тов. Зикову

від агронома парниковода

Макаренка Прокопа Васильовича.

Заява

Я народився 1899 року в с. Дзенгелівці, Маньківського р-ну Київської області. З 1929 по 1937 рік працював садівником технологом в колгоспі ім. Сталіна в с. Дзенгелівці. 26 вересня 1937 року мене заарештували і засудили до позбавлення волі терміном на 10 років, постановою Трійки НКВС Київської області. Я не вважаю себе винним в висунутому мені звинуваченні, а тому дуже прошу Вашого сприяння в перегляді моєї справи і реабілітувати мене.

Моя адреса: ст. Известкова, ЄАО, радгосп „Известковий“, 1-ше відділення радгоспу.

До заяви додаю копію довідки про звільнення.

П.Макаренко.

10 липня 1960 року.

В кримінальній справі Прокопа Васильовича немає заяви про реабілітацію на ім'я прокурора Черкаської області, мабуть прокуратура Хабаровського краю сама передала його заяву в Черкаську область.

3 вересня 1960 року.

Прокуратура союзу РСР

ПРОКУРОР

Черкаської області

м. Черкаси

3. IX 1960 г. № 01-981

При відповіді посилатися на наш № і дату

Секретно

Примірник № 1

Президії Черкаського обласного суду

ПРОТЕСТ (в порядку нагляду)

По справі Макаренка П.В.

Постановою Трійки УНКВС Київської області від 14 листопада 1937 року ув'язнений в ВТТ на 10 років.

Макаренко Прокіп Васильович, 1899 року народження, уродженець і житель села Дзенгелівки, мальдівського району, до арешту колгоспник.

Ця постанова підлягає скасуванню, а справа припиненню з наступних причин.

Макаренко звинувачується в тому, що він проводив антирадянську агітацію і займався шкідництвом в колгоспі.

В висунутому звинуваченні Макаренко себе винним не визнав.

В основу звинувачення Макаренка неправильно застосовані показання свідків Переполкової М.С. (правильно Переполки), Тарган А.І. Семченко Є.І. і Баса Т.А., оскільки показання цих свідків про факти начебто веденої Макаренко антирадянської діяльності не конкретні і достовірність їх не підтверджена іншими доказами.

Будучи передопитаним в 1939 році свідок Тарган А.І. показав, що його показання, в частині антирадянських висловлювань Макаренка на допиті в 1937 році записані не правильно і він їх не підтверджує.

Свідки Семченко Є.І. і Переполкова М.С. на допиті в 1939 році показали, що антирадянські розмови Макаренко вів з ними наодинці і цього ніхто інший підтвердити не може. При цьому Переполкова заявила, що після того, як Макаренко вів з нею антирадянські розмови він пішов до колгоспниць Бас А.І. і Гончарук А.Т., з якими також вів аналогічні антирадянські розмови.

Допитані по справі Бас і Гончарук показали, що від Макаренка антирадянських розмов вони ніколи не чули.

В своїх скаргах Макаренко стверджував, що в нього по роботі в колгоспі склались неприємні стосунки з свідками і тому вони його обмовили.

Цю обставину підтвердив допитаний в 1939 році свідок Бас П.Є., який показав, що в 1937 році в його присутності Макаренко сперечався з Тарганом і Басом Т.А.

Допитані в зв'язку з перевіркою скарги Макаренка в 1939 році свідки Дудник Л.А., Бас П.Є., Сидорчук Л.А., Бас А.І. і Гончарук А.Т. показали, що про проведення Макаренко антирадянської діяльності їм нічого не відомо.

З прикладених до справи багатьох документів, в тому числі підписаних до арешту Макаренка, свідками Семченко і Тарганом, видно, що Макаренко довгий час характеризувався сільською радою, правлінням колгоспу, а також деякими обласними і республіканськими організаціями виключно з позитивної сторони.

За викладеними даними показання свідків Таргана, Баса Т.А., Переполкової і Семченка не можуть бути доказами винуватості Макаренка в антирадянській діяльності і тому засуджений він безпідставно.

В зв'язку з вищевказаним, керуючись ст. 25 Положення про прокурорський нагляд в СРСР, ПРОШУ:

Постанову Трійки УНКВС Київської області від 14 листопада 1937 року по відношенню до Макаренка відмінити і справу подальшим провадженням припинити через відсутність складу злочину.

Додаток: справа № 8659 в одному томі.

Прокурор Черкаської області

Старший радник юстиції /А.Тищенко/

Довідка: справа переглядається відповідно заяви засудженого Макаренка Прокопа Васильовича, який проживає за адресою Єврейська Автономна область, Облученський район, радгосп „Ізвестковий“, 1-е відділення.

6 вересня 1960 року

Прокуратура Черкаської області

№ 1/403 – 60

Гр. Макаренку Прокопу Васильовичу

Єврейська Автономна область,

Облученський р-н, радгосп „Ізвестковий“

1-ше відділення

Повідомляю, що ваша скарга разом з справою по звинуваченню Вас Черкаською облпрокуратурою 2 вересня 1960 року направлені на розгляд в Черкаський облсуд, звідки Ви отримаєте відповідь про результати розгляду справи.

Зам. Прокурора Черкаської області
Радник юстиції (підпис) Дубовий.

7 вересня 1960 року

Таємно.

Справа № 44-КС-271

ПОСТАНОВА

Президії Черкаського обласного суду

Президія Черкаського обласного суду в складі:

Головуючого – Тетері

Членів президії: Пшеничного, Пестова

З участю в.о. прокурора Черкаської області Гавшина

По доповіді члена суду Тищенка

розглянула протест прокурора області на постанову Трійки УКНВС по Київській області від 14 листопад 1937 року, якою Макаренко Прокіп Васильович, 1899 року народження, до арешту колгоспник, - засуджений до 10 років позбавлення волі в виправно-трудовах колоніях за те, що проводив антирадянську агітацію та займався шкідництвом в колгоспі.

В протесті прокурора ставиться питання про скасування постанови Трійки та закриття справи переведенням за відсутністю складу злочину.

Перевіривши матеріали справи та доводи протесту, вислухавши висновок прокурора, який підтримав протест, президія облсуду

ВСТАНОВИЛА:

В пред'явленому обвинуваченні Макаренко винним себе не визнав.

В обґрунтування обвинувачення Макаренка неправильно покладені покази свідків ПЕРЕПОЛКОВОЇ, СЕМЧЕНКА і БАСА, оскільки їх покази не конкретні і їх правдоподібність не стверджена другими доказами.

Будучи передопитаним в 1939 році свідок ТАРГАН пояснив, що його покази від 1937 року записані неправильно, антирадянських висловлювань від Макаренка він не чув.

В своїх скаргах Макаренко вказував, що під час роботи в колгоспі в нього склалися неприязні відносини з свідками і вони його могли просто оговорити. Цю обставину ствердив допитаний в 1939 році свідок Бас, який вказав, що в 1937 році в його присутності Макаренко сварився з Тарган і Басом. Допитаний в зв'язку з скаргою Макаренка в 1939 році свідок Дудник, а також свідки Бас П.Е., Сидорчук, Бас А.І. та Гончарук пояснили, що про проведення Макаренко антирадянської агітації їм нічого не відомо.

Аналіз документів та показів свідків приводить до висновку, що Макаренко засуджений безпідставно.

Виходячи з викладеного та керуючись ст. 31 Закону про судоустрій Української РСР, президія обласного суду

ПОСТАНОВИЛА:

Протест прокурора області задовольнити. Постанову Трійки УНКВС по Київській області від 14 листопада 1937 року відносно Макаренка Прокопа Васильовича скасувати, а справу переведенням закрити за відсутністю складу злочину.

Головуючий І.Тетеря.

15 вересня 1960 року.

Таємно

Начальнику Облчлч'єнського райвідділу міліції

м. Облчлч'є, ЄАО, Хабаровського краю.

Черкаський обласний суд при цьому направляє довідку про реабілітацію для вручення особисто Макаренку Прокопу Васильовичу, що проживає за адресою: Єврейська Автономна область, Облуч'єнський район, радгосп „Ізвестковий“, 1-е відділення.

Додаток: довідка.

Зам. Голови Черкаського

Обласного суду

І.Тетеря.

Довідка

Постанова від 14 листопада 1937 року щодо Макаренка Прокопа Васильовича, 1899 року народження, до арешту колгоспника постановою Президії Черкаського обласного суду від 7 вересня 1960 року відмінена і справа припинена за відсутністю складу злочину.

Зам. Голови Черкаського

9 вересня 1960 року

Обласного суду

І.Тетеря.

7 вересня 1960 року Макаренко Прокіп Васильович був реабілітований – через 23 роки після арешту.

Дружина Поліна.

Після того, як Прокіп Васильович (за переказами) написав своїй дружині Марії Станковській, щоб та його не чекала, вона виїхала в Москву і вийшла заміж за дзензелянина Михайленка Олексу. А Прокіп Васильович одружився вдруге. Другу його дружину звали Поліна. Інформації про неї дуже мало. Навіть не відомо як її прізвище і по батькові. Не відомо коли вони познайомилися і коли одружилися. В багатьох газетних публікаціях про Прокопа і самого Прокопа вона взагалі ні разу не згадується. В документах, які привіз з собою Прокіп Васильович є єдина згадка про неї, що вона працювала під керівництвом Прокопа – очевидно на парниковому господарстві. З спогадів Григорія Васильовича: „Поліна була з сім'ї репресованих прибалтійської національності, була культурна, гарна жінка“. Очевидно вона була литовка, оскільки Поліна і Прокіп передплачували газету „Радянська Литва“. Очевидно вона після повернення Прокопа в Дзензелівку, виїхала до себе на батьківщину в Прибалтику, але це припущення.

Будинок, двір, господарство, город.

Точної і повної інформації про те, де жив Прокіп Васильович в Ізвестковому, яке було помешкання, який двір, город, господарство – немає. З різних джерел маємо таку уривчасту інформацію:

„Невеликий акуратний будинок в самому центрі села. Навкруг нього город в кілька соток. І не просто город, а дослідне поле. Тут і нові сорти випробуються і насіння розмножується. І обов'язково фруктові дерева. Не затихла в ньому пристрасть садівника. Рівні ряди слив, груш, вишень. Біля паркану притулилися куші смородини.

Про город Макаренка по селу легенди ходять. Майже кожен клаптик землі тут відведений дослідам, кожна рослина має своє значення. Більше всього тут огірків, помідорів і капусти. Шукає Прокіп Васильович нові сорти, які б можна було в парниках вирощувати. Скільки десятків сортів томатів перепробував, поки не наштовхнувся на „алпатьяєва крупноплідний“. Взяв у Ремпеля кілька зернинок. Посіяв вдома в баночки. Ростив під електричними лампочками. Весною в парники пересадив. Вже в кінці червня дозріли перші плоди. „Оце те, що треба“ – сказав овочівник, - їх і розводити будемо“.

„За вікном біснується зима, а в Прокопа Васильовича весна. Тіснота – двох кроків ступити нема де. Кругом ящики, банки, баночки. І скрізь – розсада помідорів. Над нею постійно горять лампи, щоб не тягнулись стебла, щоб раніше плоди давали. „Ось тут“ – Прокіп Васильович показує баночку з-під сайри, – триста коренів. Їм по три тижні. Скоро висаджувати буду. Помітьте, низькі, товсті. Це від того, що світла і тепла достатньо“.

„Він виходив з свого будиночка, огороженого штахетним парканом, схожого на дачний флігель*, зупинявся на ганку і, задоволений дивився на квіти під вікнами“.

„З 1942 року пригородив частину землі від липи, яка стоїть за хлівом всього 0,15 га і якою я весь час користуюсь. На своїй ділянці я проводжу експерименти і досліди. Щорічно вирощую 1 – 1,5 тонн картоплі, трохи кукурудзи по краях не придатних для інших культур, кабаки і інші овочі біля 1 тонни, а також викошую кругом бур'яни і трави і накошую до 1 тонни сіна.

Вся вирощена продукція використовується в моєму особистому господарстві яке складається з 2 свиней, 2 кіз. Нічого ніколи я не продаю“.

„Це я перевіряю бджіл, у мене їх було 4 штуки, один пропав з голоду, один виявився без матки. Але я його відновив, тепер у нас 3 хороших сім'ї. Ми взяли з 2-х вуликів 50 кг, качали один раз. Залишено на зиму в вуликах також 50 кг.“

Згадується в документах і те, що в Прокопа Васильовича був в обійсті хлів. Двічі він називає своє помешкання квартирою. Був у нього і пес на ім'я Пірат.

Ще така деталь – в багатьох документах, де вказується адреса проживання, ніколи не вказувалась вулиця. Можливо його будиночок (чи флігель) був на території господарчого двору, адже в адресі проживання обов'язково вказувалося: 1-е відділення радгоспу „Ізвестковий“

*Флігель (від [нім.](#) *Flügel* — «крило») — бічна прибудова до головної споруди, „крило“ цієї споруди.

Повернення в Дзензелівку.

Перший приїзд в Дзензелівку після засудження відбувся аж 1956 року. Перебував він в селі біля місяця – це було в серпні – вересні. Інформації про відвідування рідного села дуже мало. Точна дата не відома. Навіть рік, в двох спогадах – 1956, а в одному 1957. Приїжджав він з дружиною Поліною. Звичайно багато чого змінилося, але майже все створене ним в тридцяті роки ще працювало. До занепаду було ще далеко. Колгосп був передовий. Відвідав він і своє буйше обійстя на Переводі, де його найбільше цікавив його власний колись сад. Відбулась розмова й з Семченком, головним обвинувачем Прокопа. Семченко оправдовувався, що його примусили таке написати. Були зустрічі з колишніми співробітниками – членами його садово-городньої бригади. „Правду Ви казали Прокіп Васильович, не можна розпізнати – що село, що город, так ходять“.

1956 рік. Перший приїзд в Дзензелівку Прокопа Васильовича після заслання. Біля хати Григорія Васильовича Макаренка - Мальований куток. I ряд: 1-Хован Яків Кузьмович, 2-Хован Людмила Олексіївна, 3-Макаренко Григорій Васильович, 4-Макаренко Михайло Григорович, 5-?, 6-?. II ряд: 1-Хован Петро Олексійович, 2- Макаренко Прокіп Васильович, 3- Макаренко Катерина Герасимівна, 4-Макаренко Уляна Семенівна, 5-Макаренко Андрій Григорович, 6-Макаренко Меланка Лук"янівна. III ряд: 1-?, 2- Хован Анна Дмитрівна, 3-Поліна - дружина Прокопа, 4-Макаренко Тамара Григорівна, 5-Гончарук Анна Сергіївна, 6-?, 7-Лисий Володимир (Сак)?

Саме після відвідин рідного села з'явилась думка – а може повернутися в Дзензелівку. З іншого боку він писав Фурті Саві, що „не тягне“. Прокіп Васильович радився з цього приводу з Фуртою і навіть пропонував йому теж повернутися в рідне село. Скоріше всього Фурта на таку пропозицію не пристав, однак всіляко обіцяв сприяти в цьому Прокопу Васильовичу. Фурта в листі від 26.01.1960 року писав: „Тепер ти пишеш про Дзенгелівку. Думаю, що садибу і хату вони влаштують, це для них не важко, а друзів також знайдеться не мало які також підуть щоб допомогти в числі яких буду і я з дружиною. З миру по нитці – голому сорочка. Але цю справу треба добре обдумати.“ Помилявся Сава Фотійович, нічого цього не відбулося коли Прокіп Васильович остаточно повернувся в село. Це відбулося весною 1975 року, точної дати немає. Очевидно стан здоров'я сильно погіршився і він не хотів доживати на чужині.

Він написав листа, щоб хтось з братів Андрій чи Григорій приїхав і забрав його. Григорій (з його слів) мав бажання поїхати, однак Андрій звинуватив Григорія, що той хоче заволодіти всім його багатством. Григорій запропонував їхати Андрію. Поки вони вирішували, Прокіп Васильович приїхав сам – його привезла дружина Поліна. Прокіп жив в достатку, були гроші на книжці, привіз він і багато речей. Поселився спочатку в хаті в Андрія . Стара батькова хата була вже зруйнована і Андрій збудував нову в 1949 році (по документах 1951), яка стоїть і зараз. Однак з Андрієм вони не поладили, Андрій наполягав, щоб Прокіп добивався собі хату в колгоспу. „Скоро, може через тиждень, може через дві неділі“ Прокіп перейшов до хати Григорія, який жив по сусідству з Андрієм. Прожив в Григорія більше року, сильно заслаб і його відвезли в лікарню в Нестерівку. В Нестерівці тоді була амбулаторія, це як філіал Маньківської районної лікарні. Там було і стаціонарне відділення приблизно на 10 ліжок. Однак умови догляду за хворими очевидно були погані. Прокопа відвідували родичі, сусіди, колишні співробітники. Інформація про погані умови догляду за Прокопом дійшла до сільської влади. І голова сільської ради Склярська Зоя Олександрівна добилася його переведення в Маньківську районну лікарню, де він скоро й помер. Точна дата смерті не відома. 9 липня 1976 року – це дата видачі свідоцтва про смерть І СР 311216. Очевидно він помер 7 чи 8 липня 1976 року.

Із спогадів дзензелян, які його мили і наряджали в останню дорогу – в нього були пролежні і ... воші...

Вересень 1956 року. Відбуття Прокопа Васильовича на Далекий Схід після першого приїзду в Дзензелівку з 1937 року. Проводи на Поташ. Мальований куток. Біля хати Макаренка Григорія Васильовича. На машині: 1-Макаренко Михайло Григорович, 2-?, 3- Макаренко Прокіп Васильович, 4-Макаренко Тамара Григорівна, 5-Поліна - дружина Прокопа, 6-Безпалько Петро. На землі: 1-Заворітній Микола Антонович - водій, 2-Макаренко Григорій Васильович, 3-Хован Анна Дмитрівна, 4-Макаренко Уляна Семенівна (нагнулась).

На похорон приїжджала Поліна – дружина Прокопа. Про похорон майже ніякої інформації немає. Було багато людей, але не було влади. Були звичайні дзензеліани, які його знали по роботі в колгоспі. Похорони були як звичайної людини. Був одягнений в вишиту сорочку. Була музика, попа не було.

Гроші, які були на книжці у Прокопа, він заповів Григорію. Григорій їх всі віддав Поліні. Після похорону Поліна приїжджала ще раз, замовила пам'ятник на могилі з установкою. Надпис на пам'ятнику замовляла теж Поліна тому він російською мовою, української вона не знала. На пам'ятнику написано:

„Макаренко П.В.
агроном-садовод
1898 – 1976

Дорогому мужу
от жены Поли и
брата Григория“

На пам'ятнику помилка – він народився 1899 року.

Всі особисті речі Прокопа Поліна забрала з собою. Документи він віддав Безпальковій Петрові Михайловичу, що жив проти сільради. Документи збережені і зараз знаходяться в Дзензелівському музеї.

5 липня 1977 року на ім'я Григорія Васильовича прийшов грошовий переказ на суму 100 рублів з Известкового від Семіген Юлії Іванівни з таким текстом: „Шановний Григорій Васильович. Надсилаємо Вам 100 рублів на річницю Прокопа. Про отримання повідомте. З привітом до Вас Юля, Зоя.“ Юлія Іванівна Семіген згадується в газетних статтях Прокопа Васильовича, як одна з кращих трудівниць парникового господарства. Хто така Зоя не відомо, мабуть теж хтось з його підлеглих працівниць парникового господарства.

Післямова.

Проаналізувавши життєвий шлях Прокопа Васильовича можна зробити дуже багато повчальних висновків. Але я не буду... Робіть їх самі...

Сподівання на те, що багато хто буде читати цю писанину марні – дуже вже багато букв. Однак, я мусів зробити цю роботу з огляду на те, що вічна мудрість каже: „хто зневажає минуле, того зневажає майбутнє“. Хочеться вірити, що це буде маленька піщинка в будівлю Справжньої Дзензелівки і Справжньої України...

2020 рік. Ю.Дудник.

Дзензелівський цвинтар. Могила Прокопа Васильовича Макаренка. На пам'ятнику написано: "Макаренко П.В. агроном-садовод 1898 - 1976 Дорогому мужу от жены Поли и брата Григория"

ЗМІСТ

Переднє слово	- 1
Розділ 1	
Родовід	- 3
Освіта	- 9
Початок трудової діяльності	- 9
Революція 1917 року	- 9
Коротка хронологія подій в Умані в 1917-1920 роках	- 11
Просвіта	- 28
Виступ в клубі	- 30
Петлюрівщина	- 31
УКП	- 33
Служба в армії	- 38
Трудова діяльність в 1922 – 1929 роках	- 39
НЕП	- 39
Робота в млині	- 40
Одруження	- 42
Вступ в колгосп	- 43
Розділ 2. 1929 – 1937 роки.	
Колгоспний період 1929 – 1935 роки	- 45
Сад	- 52
Віспа	- 57
Вишні	- 57
Бджільництво	- 58
Плодовий розсадник	- 59
Насінництво	- 60
Сушарня	- 61
Виноробка	- 63
Участь в виставках в дзензелівський період	- 64
Громадська діяльність	- 67
Електрифікація	- 69
Радіо	- 70
Парк	- 70
Духовий оркестр	- 73
Науково-викладацька діяльність	- 74
Рибальство	- 76
Квітникарство	- 76
Парники і теплиця	- 77
Театр	- 77
Співпраця з науковими установами	- 78
Дружба з Бахарєвим	- 78
Лікнеп	- 85
Хлібозаготівля	- 87
Розкуркулєння і колективізація	- 89
Голови колгоспу	- 90
На прийомі у Стражеско	- 91

1935 – 1937 роки

Наклепи	- 92
Виключення з членів сільради	- 92
Реабілітація	- 95
Людські якості	- 97
Початок великого терору	- 98
Наказ № 00447	- 98

Розділ 3. 1937 рік

Арешт	- 105
Уманська тюрма	- 108
Слідство	- 114
Протоколи допитів свідків	- 116
Вирок	- 121
Стаття 54-10	- 122
Місцеві виконавці	- 129
Трійки	- 133
Ставлення до радянської влади	- 138

Розділ 4

Боротьба за звільнення	- 141
Лист Бахарєва до Хрущова	- 141
Довідка про ув'язненого Макаренка	- 143
Лист Прокопа до Сталіна	- 146
Лист дружини Прокопа до Генерального Прокурора СРСР	- 149
Додаткове слідство – протоколи допитів свідків	- 151
Лист Прокопа до Президії Верховної Ради СРСР	- 160
Заява Прокопа Особливо Уповноваженому НКВС	- 164

Розділ 5**В ГУЛАГу**

Етап	- 170
Коротка історія концентраційних таборів в СРСР	- 172
Коротка історія ГУЛАГу	- 172
Перебування в таборах в 1938 – 1942 роках	- 175
Міста Свободний і Ворошилов	- 177
БАМЛАГ	- 179
Френкель	- 180
Табори АМУРЛАГ, БУРЛАГ, НИЖАМУРЛАГ	- 184
Петренко	- 186
Станковська	- 187
Хата Прокопа	- 187

Розділ 6**В Известковому**

Переведення з Ворошилова в Известкове	- 189
Виникнення парникових господарств на Далекому Сході	- 190
Історія селища Известкове	- 190
Звільнення після відбуття покарання	- 192
Робота в радгоспі Известковий	- 193
Газети про Макаренка	- 193
Статті Макаренка в газетах	- 202
Виступ на радіо	- 215
Участь в конференціях, нарадах	- 216
Інші матеріали (довідка на право проводити апробацію, наказ про преміювання, стаття про новий сорт помідорів, перелік статей для газет, екзамен, попередження)	- 217
Тексти промов	- 220

Виробничий звіт за 1955 рік	- 225
Заява змістити робочий день	- 226
Листи, телеграми	- 226
Виставка	- 227
Кульдур	- 229
Зустріч з Станковською	- 230
Буцька ГЕС	- 232
Розділ 7	
Пониження	- 239
Заяви	- 239
Повістка в суд	- 239
„Хто ж правий“	- 240
Пояснювальна записка	- 242
Лист про правильність пониження на посаді	- 243
Повідомлення про недоліки	- 244
Трудова діяльність	- 245
Пенсія	- 246
Реабілітація	- 246
Дружина Поліна	- 255
Будинок, двір, господарство, город	- 255
Повернення в Дзензелівку	- 256
Післямова	- 258
Зміст	-259
Література	- 262

Література

Бажан О. Г. „Вертикаль терору : діяльність Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС у 1937–1938 роках“.

Бажан Олег. „Репресивна діяльність органів ВУНК–ДПУ–НКВС–КДБ на Київщині у 1919–1980-ті рр“.

Бажан Олег (м. Київ), Вадим Золотарьов (м. Харків). „Висуванець Миколи Єжова або траєкторія злету та падіння капітана державної безпеки Олексія Долгушева“.

Державний архів Черкаської області. Фонд № Р-5625, опис № 1, справа № 3371. „Слідча справа по обвинуваченні Макаренка Прокопа Васильовича“.

Державний історичний архів України, Київ, фонд 492, опис 34, документ 655 „Таблиця повного обчислення угідь до плану села Дзенгелівки, Київської губернії, Уманського повіту, Маньківської волості укладена в 1871 році на 21 аркуші“.

Дудник Олена. „Національно-демократичні перетворення на півдні Київщини в революційну добу (березень 1917 – 1920 рр.)“. Монографія. Умань 2008 рік.

Золотарьов Вадим (м. Харків), Бажан Олег (м. Київ). „Обліковець“ масових убивств у добу „Великого терору“ (Соломон Абрамович Альтзіцер)“.

Золотарьов Вадим „Репресії серед співробітників державної безпеки УРСР у 1936–1941 рр.: персоналізовано-статистичний аналіз“.

Микулин Андрій. „Концентраційні табори в Советському Союзі“

„Місяцеслов“. Видання Києво-Печерської Успенської лаври. Виданий 2 липня 1889 року.

Наумов С.В. „Виправно-трудова табори на Далекому Сході (1929 – 1954). Історія створення ГУЛАГу“

Охотін Н. Г., Рогинський А. Б. „Великий терор: 1937 – 1938. Коротка хроніка“.

Сачук М., „Останній індивідуал“, видання Київського облвиконкому, 1935.

Спогади дзензелян.

Тарасенко М.П., Шик Б.І., „Один з передових“, державне видавництво колгоспної і радгоспної літератури УРСР, Київ-Харків, 1939.

Філімоніхін В. О. „Спецділянка НКВС УРСР (1937-1941) — місце таємного поховання жертв масових політичних репресій у 19-му, 20-му кварталах биківнянського лісу міста Києва“.

